

5
1922
321437

TURÁN

A TURÁNI TÁRSASÁG FOLYÓIRATA.

SZERKESZTIK:

Dr. BÁN ALADÁR

Dr. PRÖHLE VILMOS

1922

Főbizományos: »Táltos« r.-t., Budapest, IV., Irányi-utca 25.

BUDAPEST

SZERKESZTŐSÉG ÉS KIADÓHIVATAL: ORSZÁGHÁZA, VII. KAPU.

MAGYAR
TUDOMÁNYOS AKADÉMIA
KÖNYVTÁRA

AZ 1922. ÉVFOLYAM TARTALOMJEGYZÉKE.

I. Értekezések, fejtegetések.		Oldal
<i>Bán Aladár</i> : Karjala élethalál-harca		14
— Észtország I., II.	89,	160
<i>Horváth Jenő</i> : Anglia és a török kérdés		149
<i>Dr. Lechner Jenő</i> : A turáni népek művészete		179
<i>Márki Sándor</i> : A turáni népek története		25
— Kapcsolatok a turáni népek történetével		69
— Petőfi ősturáni lelke		140
<i>Dr. Mosonyi Lipót</i> : A janicsár-újoncozás története		106
<i>Némethné dr. Sebestyén Irén</i> : A távoli Kelet		40
<i>Paikert Alajos</i> : A turáni eszme		1
— Musztafa Kemál pasa		138
<i>Pekár Gyula</i> : Petőfi		133

II. Költemények.

<i>Bán Aladár</i> : Kalevfi népéhez	147
<i>Kreutzwald</i> : A szabadsághoz. (Ford. <i>Bán A.</i>)	38
<i>Lampérth Géza</i> : Regős ének a Balatonról	85
<i>Petti Mór</i> : Turáni szonettek	12
<i>Schrowe</i> : Köszöntekek magyar nép. (Ford. Somkuti.)	23
<i>Vértesy Gyula</i> : Három a tánc	105

III. Kisebb közlemények.

<i>Zübeir Hamid</i> : A néphagyományok hatása a modern tatár irodalomra	51
<i>Sebestyén Irén</i> : Ébrednek a norvéglapok	53
A finn, észt és magyar kulturális kapcsolat ápolása	56
Finn hangverseny Budapesten	113
Észt művésznő Budapesten	115
Eniz Behics bej távozása	116
Petőfi-ünnepségek északi rokonainknál	193
A török delegáció ünneplése	196
Gül Baba élete	200
<i>Virányi Elemér</i> : Észtországi tapasztalatok	201
<i>Szécsi Jenő</i> : Szetu népénekesek ünnepe Petscriben	204

IV. Irodalom.

	Oldal
Pintér Jenő: A magyar irodalom történetének kézikönyve	56
Előzetes jelentés. (Munkácsi)	56
Jancsó Benedek: A székcelyek	57
Juulius Mark	57
Kaarle Krohn: Kalevalakysymyksiä	58
Albert Hämäläinen: Ihmisruumiin substanssi . . . S. I.	58
Kozma Andor: Turán. B. A.	117
Vogul hősköltészet és hősélet. (Munkácsi könyve.) B. A.	123
K. Tagányi: Lebende Rechtsgewohnheiten und ihre Sammlung in Ungarn. B. A.	123
Der Prozess Talaat Pascha. M. L.	123
Pröhle Vilmos: Napkeletről	206
Memoir sur la Thrace. Marzsó Lajos	207
Turáni népdalok	208

V. Hírek 66, 124, 209

VI. Társasági ügyek.

Turáni előadások. Marzsó Lajos	66, 129
Török ifjaink kultúrmunkája otthon. Széchi Gy. Jenő	130
Magyar iskolát végzett török ifjak egyesülete. Sz. J.	217
Új tagok	132, 217

1922.

I. ÉVNEGYED.

TURÁN

A TURÁNI TÁRSASÁG FOLYÓIRATA.

SZERKESZTIK:

Dr. BÁN ALADÁR

Dr. PRÖHLE VILMOS

TARTALOM: Paikert Alajos: A turáni eszme. — Petri Mór: Turáni szonettek. — Bán Aladár: Karjala élethalál-harca. — Uno v. Schrowe: Köszöntelek, magyar nép! — Márki Sándor: A turáni népek története. — F. R. Kreuzwald: A szabadsághoz. — Némethné dr. Sebestyén Irén: A távoli Kelet. — Kisebb közlemények. — Irodalom. — Hírek. — Társasági ügyek.

Főbizományos: „Táltos” r.-t., Budapest, IV., Irányi-utca 25. sz.

BUDAPEST

SZERKESZTŐSÉG ÉS KIADÓHIVATAL: ORSZÁGHÁZA, VII. KAPU.

E szám ára 45 korona.

TARTALOMJEGYZÉK:

	Oldal
PAIKERT ALAJOS: A turáni eszme	1
PETRI MÓR: Turáni szonettek	12
BÁN ALADÁR: Karjala élethalál-harca	14
UNO V. SCHROVE: Köszöntelek magyar nép (ford.: <i>Somkúti</i>)	23
MARKI SÁNDOR: A turáni népek története	25
F. R. KREUTZWALD: A szabadsághoz (ford.: <i>Bán A.</i>)	38
NÉMETHNÉ DR. SEBESTYÉN IRÉN: A távoli Kelet	40
KISEBB KÖZLEMÉNYEK:	
A néphagyományok hatása a modern tatár irodalomra: Zübeir Hamid	51
Ébrednek a norvéglapok: Sebestyén Irén	53
A finn, észt és magyar kulturális kapcsolat ápolása	55
IRODALOM:	
Pintér Jenő: A magyar irodalom történetének kézikönyve	56
Előzetes jelentés	56
Jancsó Benedek: A székelyek	57
Július Mark	57
Kaarle Krohn: Kalevalakysymksiä	58
Albert Hämäläinen könyve	58
HIREK	59
TARSASAGI ÜGYEK	66

TURÁNI TÁRSASÁG.

Alapított: 1910-ben.

Székhelye: Budapest, Országháza, VII. kapu.

A társaság *célja* a velünk rokon turáni népek tudományával, történetével, irodalmával, művészetével és közgazdaságával foglalkozni, ezeket ismertetni, a magyar érdekekkel összhangba hozni s ezáltal e népekkel mind kulturális, mind pedig társadalmi és gazdasági téren szorosabb kapcsolatot létesíteni.

Működése altruisztikus irányú, tevékenysége első sorban tudományos és oktatásügyi; kizárja a politikát, a vallási és felekezeti kérdéseket.

A társaság céljait szolgáló *eszközök* a következők:

1. Felolvasások, 2. tanulmányutak, 3. tudományos expedíciók, 4. ösztöndíjak, 5. múzeum, 6. könyvtár, 7. folyóirat, 8. évkönyv, 9. kiadványok, 10. gazdasági kapcsolatok megteremtése és 11. egyéb szükségességes intézkedések, főként a turáni ifjaknak Magyarországon való neveltetése által.

A társaság *tagja* csak olyan feddhetetlen jellemű egyén lehet, ki a társaságot vezető eszméktől áthatva, azokért működni képes és kész.

A turáni eszme.

Irta: Paikert Alajos.

Az emberiséget mozgató s annak irányt adó korszakos eszmék között a legujabbak és talán a legjelentősebbek közül való a turáni eszme.

Több, mint tizenkét éve, hogy e gondolat egész tartalmával foglalkozunk, annak érdekében fáradozunk és azt a lehetőség, az ésszerűség és a méltányosság határán belül érvényesíteni és megvalósítani törekszünk. Tagadhatatlan, hogy ez eszme azóta mind szélesebb körökben gyökeret vert, megerősödött, népszerűvé vált és egyre terjed mindenhol, ahol turániak laknak, úgy hogy annak világeszmévé válása és fokozatos megvalósítása többé fel nem tartóztatható.

A közlekedési eszközök tökéletesedésével, valamint egyáltalában a tudomány és a műveltség haladásával az emberiség egyes csoportjainak szervezkedése, egy célért való tömörülése egyre gyakoribb és egyre rendezettebb tünetek között lefolyó jelenséggé válik. Az emberiség szervezkedik.

Egyes népek, nemzetek vagy államok szövetségbe lépnek, hogy küllelenségekkel szemben egységesen léphessenek fel és érdekeiket kölcsönösen megóvhassák. Így a világháború előtt Franciaország, Anglia, Olaszország, Oroszország, az amerikai Egyesült Államok, Japán, Kína, Belgium, Románia, Szerbia és még sok más állam mind szövetségbe léptek a középeurópai államok: Németország, Ausztria-Magyarország, Bulgária és Törökország letörésére.

Az államok ezen tömörülése a világháború befejeztével egy ideális cél felé: a világ összes államainak békeszövetsége felé megindult és egyelőre a genfi Népszövetségben öltött testet.

Kívánatos, hogy ezen, jelen alakjában és összetételében nagyon hiányos és tökéletlen kezdetből, a valódi, az összes nemzeteket és államokat egyformán egybefoglaló, megvédő és békés fejlődésüket biztosító, végleges Népszövetség alakuljon ki.

Mindaddig azonban az emberiség szervezkedő csoportosulása, ha visszaesésekkel is, de tovább folyik. A világháborúban tömörült államok mindkét csoportja szétbomlott. A nagy háború előtt egymással versengő, de egymással szövetségre lépett két világbirodalom, az angol és az orosz közül az utóbbi majdnem teljesen elpusztult. Hatalmát, tekintélyét, gazdagságát, főerejét tevő államformáját, az autokratikus monarchiát, dinasztiáját, lakosságának legképzettebb, legnemesebb részét: tudósait, államférfiait, vállalkozóit, földbirtokosait, iparosait stb. elvesztette. Ma a hajdan óriási Oroszbirodalom a legszomorúbb pusztulás és felbomlás képét mutatja, gigantikus területéből pedig egyre több független állam keletkezik. Az angol világbirodalom ugyan győztesként került ki az óriások harcából, koloniákban sokat nyert, azonban kétséges, vajjon megtarthatja-e hosszabb ideig ezeket és egyáltalában eddigi domínáló szerepét a többi nemzetek előtt.

A földgömböt két hemisphaerára osztjuk. Az egyiket csak az amerikai kontinens terül el, az Atlanti és Csendes oceántól körülvéve, a másikon Európa, Ázsiával egy tömböt alkotva dominál, mellette külön Afrika és Ausztrália helyezkedik el.

A nyugati hemisphaera, az amerikai kontinens szervezkedése egészen csöndben, tőlünk távol, általunk alig észrevéve és megértve, már megtörtént és meglepő eredményekkel járt. Értem a pánamerikai mozgalmat, az összes amerikai államok organizációját. Az amerikai államok evvel az egymás ellen vívott háborúkat a jövőre valószínűen kiküszöbölték, az összes amerikai államok békés fejlődésének és haladásának útjait biztosították. Kövessük példájukat!

A mi hemisphaeránk és elsősorban Európa ellenben az egymást pusztító háborúkban elmerült s a züllésnek, a rövidlátó gyűlöletnek és anarchiának kétségbeejtő jelenségeit tárja a pártatlan szemlélő elé.

Ebbe a zürzavarba rendet, fegyelmet, békét és haladást hozni a Népszövetség volna hivatva. Sajnos, ez az ideális célt szol-

gáló szervezet, melynek hívei vagyunk és melytől oly sokat: igazságot és a békés fejlődés biztosítását vártuk, ezidő szerint még tehetetlen, egyoldalú, elméleti alkotás, melyből hiányzik az erő, a pártatlanság és a testvéri együttműködés, mindaddig, amíg abból oly államok kimaradnak, mint az amerikai Egyesült Államok, Németország és Magyarország.

Mindazonáltal a keleti félgömbön is lassan és biztosan oly szervezet alakul, amelyet nem teorémák, hanem a legtermészetesebb alkotó erők, a közös eredet, a közös felfogás, a közös törekvések, a közös nemzeti ideálok és gazdasági érdekek elemi erővel valóra váltanak, amidőn a fajilag, felfogásban és érdekekben egymásra utalt turáni népeket, nemzeteket és államokat egy nagy, hatalmas, céltudatos tömbbe, a *turáni államszövetségbe* összefoglalja egy új és ellenállhatatlan világáramlat, — a *turáni eszme*.

Mi a turáni eszme?

A turáni eszme a turáni eredetű népek, területek és államok tanulmányozását, fejlesztését és gyarapítását, szellemi és anyagi haladásukban való megerősítését, főleg pedig az összes turánságnak az egész emberiség boldogulása érdekében történő szervezkedését, összefoglalását és testvéri együttműködését jelenti.

Mi a Turán?

Turánon nemcsak a tulajdonképi régi Turánt, a Kaspi és Aral tó körüli nagykiterjedésű síkságot értjük, hanem tágabb értelemben mindama területeket, amelyeken turáni népek élnek vagy éltek.

Mi a turánság?

Turánságon értjük az összes turáni eredetű népeket és államokat és pedig Európában elsősorban a magyarokat, a finneket, az észteket, a bolgárokat, a törököket és az oroszországi turáni népeket, vagyis Magyarországot, Finnországot, Észtországot, Bulgáriát, Törökországot és az európai régi Oroszországból keletkező új turáni államokat. Ázsiában a törököket, tatárokat, az északi és középázsiai ural-altáji népeket, a tibetieket, a Himalayanepeket, a mandzsukat, a kínaiakat, a koreaiakat és a japánikat, vagyis: ázsiai Törökországot, a középázsiai és szibériai új turáni államokat s Kínát és Japánt.

E népek és államok lakossága több, mint 600 millió ember; tehát oly néptömegek és oly földterületek tartoznak a turánsághoz, amelyek Európa keletén és az egész ázsiai kontinensen a döntő hatalmat jelentik.

Ezek alapján a magyarság többé nem mondható rokotalannak, elhagyottnak, bármennyire elszigeteltnek látszik is e pillanatban. Rokon turáni testvérnépeink legtöbbje velünk érez, tudja, hangoztatja és tetteikkel bizonyítja hozzánk tartozását.

Nincs okunk a csüggedésre, bármily kemény csapásokkal sujt is a sors. Jelen nehéz helyzetünk csak muló jelenség, rövid néhány perc a nemzetek és az emberiség életében. Ellenkezőleg, sok okunk van a bizakodásra egy szebb és dicsőbb jövőre nézve, amely kárpótolni fog eddigi szenvedéseinkért!

Csak magunkban bizzunk és álljuk meg helyünket szilárdan a többi nemzetek között, bármily pusztító viharok dúljanak is. Bízató ránk nézve az a tudat, hogy ezentúl velünk együtt haladnak rokon testvérnépeink, egyik segítve és támogatva a másikat, ha lehet a békés haladásban, ha kell, a küzdelemben, a közös védelemben.

Mindazok, akik az angolszász eredetű államok, vagyis Nagybritannia és az amerikai Egyesült Államok együtthaladását szükségesnek tartják, mindazok, akik a latin eredetű államok unióját, vagyis Franciaország, Spanyolország, Portugália, Olaszország, valamint a délamerikai spanyol és portugál eredetű államok együttműködését propagálják, mindazok, akik a szlávok tömörülését és összefoglalását, úgymint a régi Oroszország és az új Csehszlovákia, Lengyelország és Jugoszlávia konföderációját a pánszláv gondolatban helyesnek, célszerűnek tartják, — mind ezeknek helyesnek és célszerűnek kell ítélniök a turáni eredetű népek és államok, úgymint Magyarország, Finnország, Észtország, Bulgária, Törökország, a régi Oroszország új turáni államai, Kína és Japán testvéri együttműködését és szövetségét is.

Méltányos, igazságos és magától értetődő, hogy ami egyes államcsoportoknak jogában és szabadságában áll, ugyanaz a többi államcsoportoknak is joga, sőt kötelessége.

A turáni államok kormányainak saját népeikkel szemben szent kötelességük, hogy minden tisztességes, törvényes, a nemzetközi jogban és szokásban megengedett eszközt megragadjanak

népeik békés, szabad és önálló fejlődésének és haladásának biztosítására.

Ezt a jogot és kötelességet senki tőlük el nem vitathatja.

A turáni eszme nem akar rombolni, hanem építeni, nem akarja a nemturáni népeket és államokat elnyomni, hanem velük békés együttműködésben az eddig elnyomottakat és elmaradottakat a civilizáció, a szabadság, a tudomány és művészet, a jóléti intézmények, szóval az egész modern műveltség és haladás vívmányaiban részesíteni.

A turáni eszme nem szétbontani, hanem egybekapcsolni kívánja a turáni népeket a nemturániakkal, a keletet a nyugattal.

A turáni népek a földgömb legegészségesebb, legedzettebb, legpihentebb népei közé tartoznak, kulturájuk pedig a legrégebb és a legmodernebb, ha egyrészt a sumirok, másrészt a kínaiak és japániak kulturájára tekintünk.

Ne feledjük azt, mily magas fokon állott a minden valószínűség szerint turáni eredetű ősrégi sumir civilizáció; törvényhozása, asztronómiai és geometriai ismeretei, mesterséges öntöző műveik és csatornáik, építkezéseik, ékírásos könyvtáraik stb., oly fejlettek voltak, hogy az egyiptomi, babiloni és pheníciai kulturát csak a sumir utánozóinak és folytatóinak tekinthetjük. Ne feledjük azt, hogy a görög kultúra mesterei, a pelazgok, valamint a római műveltség tanítói, az etruszkok, szintén valószínűleg turániak voltak.

Ne feledjük azt, hogy az emberiségnek, egy félezredéssel Krisztus Urunk születése előtt, legnagyobb vallásalapítói Buddha és Konfutsze minden valószínűség szerint turáni eredetűek voltak.

Ne feledjük, hogy Közép-Ázsia fénykorát, a turáni eredetű indo-szkytha fejedelmeknek köszönheti, kiknek építkezéseit, falfestményeit és értékes könyvtárait nemrég ásták ki Gandharában és Turfánban. Ne feledjük, hogy Attila hún fejedelemnek fényes udvartartása oly vonzóerőt gyakorolt az akkori európai főurakra, hogy a germán és szláv fejedelmek és előkelőségek legjobbjai ott versengtek a turáni nagyúr udvarában. S India legszebb, legdicsebb korát, amidőn ott a tudomány és művészet legpompásabb virágzását élte, a mogul, azaz mongol, helyesebben török, tehát turáni fejedelmek, mint Akbar és Aurangzeb,

tették fényessé. Kína legnagyobb szabású uralkodója a turáni Kublai khán volt, kinek udvarában Marco Polo tartózkodott és aki birodalmát nemcsak nagygyá tette, hanem bámulatosan megszervezte, mintaszerű rendet tartott fenn annak minden részében, elsőrendű országúthálózattal vonta azt be, csatornákat épített, kitünő hadsereget szervezett, iskolákat létesített, pártolta a tudományokat. Később pedig a mennyei birodalom a turáni mandzsú dinasztia alatt újból virágzásnak indult.

Ne feledjük el, mit köszönhet Európa a turáni magyar nemzetnek és e nemzet fiainak: az államszervező Árpádnak, Szent Istvánnak, Szent Lászlónak, Könyves Kálmánnak, Nagy Lajosnak, Hunyadi Jánosnak, Corvin Mátyásnak, a magyar eredetű Dürer Albertnek, Báthory Istvánnak, Bethlen Gábornak, Bocskai Istvánnak, Rákóczi Ferencnek, Széchenyi Istvánnak, Kossuth Lajosnak, Jókai Mórnak, Bólyai Farkasnak, Andrássy Gyulának, Liszt Ferencnek, Körösi Csoma Sándornak, Lóczy Lajosnak, Eötvös Lórántnak, Benzúr Gyulának s többi nagyjainknak.

E néhány adat fénye mutatja a turáni népek multjának dicsőségét. Nézzük most, miképpen fejlődnek azok a jelenben.

Finnország most már független turáni állam, külön, igen jól kiképzett és felszerelt hadsereggel és fejlődő hadiflottával, számos és kitünő tengeri kikötővel és kiváló lakossággal. A mai finnek erős, képzett, jól szervezett, vagyonos és annyira művelt nép, hogy köztük írástudatlan úgyszólván nincs. Két egyetemük, számos tudományos intézetük, jól berendezett gyáraik, pompás jólléti intézményeik mind a nép előrehaladottságáról tesznek tanuságot. A turáni gondolat Finnországban egyre terjed; minden finn ismeri, tudja és helyesen értékeli a finn és a magyar nép rokonságát. Atlétáink is tapasztalhatták e meleg rokonérzést az olimpiászokon és egyéb nagy nemzetközi mérkőzéseken, az athletikában is annyi diadalt aratott finneknél. De még közvetlenebbül érezték e rokonszenvet az orosz hadifogságból ezer veszedelem után hazatérő hadifoglyaink, kik Finnországon keresztül törekedtek Magyarország felé.

Ékesen szóló példája a finnek hazafias áldozatkészségének és nemzeti öntudatának a Kalevalaház létesítésére irányuló mozgalom, melyet folyóiratunk legutóbbi száma (1921) részletesen ismertetett „Az első finnugor Tanügyi Kongresszus turáni vonatkozásai” c. cikkben.

Finnország területe kb. négyszeresen felülmúlja Csonka-Magyarországot.

Észtország, a második önálló, souverain turáni állam, amely a Keleti tenger partján a világháború után, a nagyhatalmak hozzájárulásával keletkezett és amely, úgy mint Finnország is, tagja a genfi népszövetségnek. Észtország sokkal kisebb, mint Finnország, kb. fele Csonkamagyarországnak. Az

észtek nagyon közeli rokonai a finneknek. Szintén szorgalmas, képzett, céltudatos nép, amely sikeresen ellentállt a bomlasztó bolsevik kísérleteknek és mint tengerparti s elsősorban mezőgazdasági állam, igen biztató fejlődésnek indult. Fővárosa Revál (Tallinn), egyeteme a régi, híres Dorpát (észtil Tartu) városában van. Ők is rokonszenveznek a magyar nemzettel és a turáni gondolattal, aminek számos jelét adták a háború alatt s különösen mostanában, amikor Jungérth Mihály, követségi tanácsos Reválban oly sikeresen működött velük együtt, Szibériából hazahozott hadifoglyaink érdekében.

Bulgária. A bolgárok turáni eredetű, de elszlávosodott nemzet, mely azonban ősi jellemvonásait híven megtartotta. A bolgárok a magyarokat megelőzve a Volga mellékéről indultak új hazát keresni és azt, Etelközön áthaladva, a mai Bulgáriában meg is szerezték.

A mai Bulgária, különösen Coburg-Koháry Ferdinánd cár uralkodása alatt egészen modern és konszolidált állam lett, melynek lakossága, kiváló szorgalma, komolysága és realitása által kivívta magának a nagyvilág becsülését. A világháborúban a csábító ígéretek ellenére is határozottan mellénk állt és hosszú éveken tartott véres küzdelmekben mindaddig kitartott mellettünk, ameddig azt az előző, kimerítő háborúk okozta fáradtsága megengedte. Bulgária ma a velünk rokonszenvező, kiváló tulajdonokkal rendelkező Boris cár uralkodása alatt meglepő gyorsan szedi össze erejét és távol tartva magát minden kalandtól, nyugodtan és biztosan halad boldogabb jövője felé.

Törökország. A velünk rokon derék török nép és nemzet most küzű nagy, valószínűleg győzelmével végződő harcát. Bízunk abban, hogy a nehéz küzdelem sikeres befejeztével a békés fejlődésnek szentelheti minden erejét. Ma a török nemzet, amely minket, magyarokat az egész világháború alatt, de előtte is mindig testvérnek tekintett, megérdemli, hogy jövő fejlődésében végre a civilizáció és jóllét minden áldásában részesüljön.

Törökországnak mai helyzete, a jelenleg reája nehezedő súlyos válságban is jobb a miénknél, mert egyrészt szabad tengerpartja van a Fekete-tengeren és a Középtengeren, másrészt szabadon érintkezhetik a keleti turán-sággal. Törökország ma két részből áll; az egyik a konstantinápolyi, entente-ellenőrzés alatti nyugati, a másik a Musztafa Kemál pasa vezérlete és az angorai kormány igazgatása alatt álló keleti rész.

Mindkettő azon fáradozik, hogy Törökországból modern, a többi nemzetekkel egy sorban haladó, rendezett, művelt és vagyonos állam váljék.

Új turáni államok. A régi Oroszország területén most fejlődnek ki különböző új turáni államok, amelyek határaitól, elnevezéséről, kormányformáiról ma még bizonyosat nem tudunk. Krimia, Azerbeidsan, Tatária, Kubán, Kaukázia, Kíva, Bukhara, Szibéria, a távol kelet köztársasága, stb. elnevezések bukkannak fel a nagy, forrongó katlanban, de hogy milyen alakulatok fognak ezekből megmaradni, az a jelen pillanatban meg nem állapítható.

Kína. A mennyei birodalom ötezeréves multjával valóban nesztora az összes mai államoknak. A modern Kína, a nyugat befolyása alatt átalakult

köztársasággá és nemzeti lobogójából kihagyva az ősi szimbólumot, a sárkányt, a birodalmat alkotó öt nemzet színeit képviselő öt sávot és pedig: piros, sárga, kék, fehér és fekete sávot vett fel, melyből a piros a mongol, a sárga a kínai, a kék a mandzsu, a fehér a török és a fekete a tibeti népet jelképezi. Ez öt nemzetből így négy teljesen turáni. Kínát tehát joggal turáni államnak tekinthetjük.

A modern Kína határozottan békés hajlamai mellett is veszedelmes versenytársává vált a nyugati nemzeteknek. Modern gyárai, különösen szövő-, vas- és acélgyárai, hajóépítése és gépgyárai, állandóan fejlődő vasuti és táv-íróhálózata, folyton javuló egyetemei és egyéb iskolái, számos tudományos testülete, rendezett hadserege, tengeri- és légi flottája, napi lapjai és folyóiratai, jólléti intézményei stb. egészen más képet mutatnak, mint amilyenhez olvasmányaink alapján szokva voltunk. A régi copfos, furcsa öltözetű kínaiak eltűntek és modern hajviseletű, ruházatú és gondolkozású új kínaiak lépnek velünk érintkezésbe. Rendkívül szorgalmas, okos, igénytelen, a mai tudomány, művészet és haladás iránt végtelenül fogékony, reális, becsületes nép ez, amely kétségtelenül nagy jövő felé halad.

Japán. A japáni nép már teljesen átment azon az átalakuláson, amelyen a kínai most igyekszik átmenni. Japán az ő szintén több ezeréves fényes multjával együtt megtartotta kétezeréves dinasztiáját és ennek, valamint felelős, alkotmányos kormányának vezetése alatt példátlan fejlődésnek indult.

Azt hiszem felesleges volna a mai Japán haladását tudományban, művészetben, technikai készültségben, kereskedelemben, iparban, mezőgazdaságban, hadügyben, szóval a mai élet vonatkozásaiban itt részleteznem. Japán kézzelfogható módon bebizonyította az egész világnak, hogy anyagi és szellemi ereje egyenlő a többi nagyhatalmakéval.

Nem beszélhetek Japán nevében, de meg vagyok győződve arról, hogy az a veszedelem, amit sokan Japán erősödésében és haladásában látnak, túlzott, mert Japán mindig összeegyeztette saját érdekeit az emberiség érdekeivel.

Helytelennek tartanók, ha a modern civilizációért dolgozó két hatalmas nemzet, az amerikai és a japáni egymás ellen fordulna és véres háborút vívna egymással. Ez nem felel meg a turáni eszmének, mely a testvéri együttműködés iránya. A turáni mozgalomnak nincsenek ellenséges, romboló törekvései. Tanulmányozni, fejleszteni és erősíteni akarja a turáni népek saját nemzeti tehetségeit és aspirációit, lehetőleg mások sérelme nélkül.

Minden nemzet igyekezzék nemzeti eszményeit, az egész emberiség eszményeivel összhangba hozni. A gyarmatpolitika a mai felvilágosodott korban tovább nem folytatható. Ma nem szabad többé első és másodrangú nemzetekről vagy népekről beszélni, még kevésbé ily értelemben cselekedni.

Nekünk határozott magyar, nemzeti és turáni irányú politikát kell követnünk, úgy bel-, mint külügyeinkben. És pedig egyetértésben és eredményes együttműködésben nemturáni államtársainkkal. Állandó és sikeres összeköttetésben kell állanunk távolabbi államtársainkkal is, hogy a közös érdekű ügyeket, közös erővel megvalósítsuk. Keresnünk kell a loyális együttműködést úgy a turáni, mint a nemturáni külföld tudományos, gazdasági, művészeti és társadalmi kiválóságaival, mind hivatalos, mind nemhivatalos úton.

Megdöbbenő, mily keveset tudunk és mily kevésbé állunk közvetlen érintkezésben a külfölddel. Ebben a tekintetben sokat kell pótolnunk. A magyar nemzet négy évszázadon át távol állott attól, hogy külügyeit maga intézze. Innen ered feltűnő elmaradottságunk a bennünket környékező államok diplomáciájával szemben. Ám a magyar nemzetnek kiváló politikai, államalkotó és államszervező képessége csakhamar alkalmazkodik a szükségletekhez. Külügyi szolgálatunk máris egyre céltudatosabbá, szervezettebbé és sikeresebbé válik.

A turáni gondolat folyton terjed, idebenn az országban és mindenhol a külföldön, ahol turániak laknak. Természetes, hogy a turáni gondolatnak is vannak ellenségei. Ezek abból indulnak ki, hogy a turáni mozgalom elnyomni, felemészteni vagy kiirtani igyekszik az útjában lévő nemturáni népeket. Ez tévedés. A turáni mozgalom nem ezt célozza. A turáni népek és államok szabadon engedik fejlődni és megmaradni államaik határain belül is a nemturáni népeket. Példa erre Magyarország, Törökország, Kína és Japán. De a germanizáló és szlávizáló államok sem akarták kiirtani az idegen nemzetiségeket. Németország határain belül megmaradt a vendség Lausitzban és megmaradt a lengyelség a régi lengyel királyság területein. Hasonlóképpen megmaradtak a régi Oroszországon belül a nemszláv népek és népszigetek.

Amily indokolt és méltányos az ő szempontjukból az angolszász, a germán, a latin, a szláv összefoglaló és együttműködő irányzat, épp oly indokolt és méltányos a mi szempontunkból a turánság összefoglaló mozgalma és együttműködése. Emberi és általános érdekből csak arra kell ügyelni és törekedni, hogy ezen áramlatok ne legyenek ellenséges célzatuak

a többi népekre, hanem ellenkezőleg az egész emberiség haladásának és boldogulásának támogatói és segítői.

Lehet, hogy a távol jövőben, a közlekedési eszközök, különösen a légi forgalom fejlődésével, az emberiség az egész földgömbön annyira szerveződik, hogy az összes államok egy ideális szövetségbe lépnek, ami nagyon kívánatos is volna a világbéke érdekében. De addig a nemzetek és államok oly csoportosulását és együttműködését kell helyeselnünk, amely a nemzetek egymás között való marakodását lehetetlenné teszi, nagyobb tömbökbe való tömörülés által.

Nekünk, turániaknak, összekötő kapcsoknak kell lennünk nyugat és kelet között.

Ami Nagy Sándornak és Napoleonnak csak félig sikerült, amikor a nyugati civilizációt a keletivel egybekapcsolni megkísérelték, az nekünk, turániaknak, első sorban a nyugati turániaknak, vagyis a finneknek, észteknek, magyaroknak, bolgároknak és törököknek, teljesen sikerülni kell. Evvel messzesható, fenséges perspektívák nyílnak meg előttünk, főleg előttünk — magyarok előtt.

Mi magyarok legyünk a nyugati műveltség és ethika tolmácsai, előharcosai és közvetítői a keleten, mi legyünk kibékítői a két évezred óta ellentétes világnak, mi legyünk tanítómesterei az elmaradott, eddig elzárt keletnek.

Szervezkedni és dolgozni akarunk mi turániak.

Területeinken iskolákat akarunk alapítani, vasutakat építeni, hajójáratokat létesíteni, távíróvonalakat, dróttalan távíróállomásokat felállítani, csatornákat ásni, gyárakat emelni, nyomdákat felállítani, könyvtárakat, egyetemeket, bankokat, kereskedelmi kamarákat, vállalatokat alapítani. Segíteni kívánjuk a települőket, a mérnököket, az orvosokat, a tanárokat, a tanítókat, a kutatókat, a feltalálókat stb.

Mezőgazdasági kulturába fogjuk az eddig elhanyagolt óriási termékeny területeket különösen Közép-Ázsiában, újra berendezzük az ősi turáni öntözőcsatornákat és árkokat, fákat, különösen gyümölcsfákat ültetünk, ahol csak lehet erdősítünk, kiszárítjuk a mocsarakat, hasznosítjuk a szikes és futóhomok területeket, utakat, mintagazdaságokat, gazdasági iskolákat létesítünk — szó-

val a szellemi és anyagi boldogulás útjára vezetjük turáni néptestvéreinket.

Tanulmányozni akarjuk a turáni népek földrajzát, történetét, művészetét, néprajzát, embertanát; megismerni szokásaikat, hagyományait, vallási, etikai és jellembeli felfogásukat, tehetségeiket és ambícióikat. Fejleszteni akarjuk ez utóbbiakat és összhangba hozni a megtisztult nyugati civilizációval.

Meg akarunk ismerkedni velük, közvetlenül, barátságos, testvéri, hivatalos és társadalmi érintkezésben.

Nem akarjuk őket kivetközvetni eredeti, sajátos jó szokásaikból és felfogásukból, hanem meg akarjuk ismertetni őket a műveltség minden jótéteményével. Mint testvér és tanító, velük együtt akarunk haladni, velük együtt részt venni hazájuk felvirágoztatásában.

Mi turániak tanultunk és tanulunk a művelt nyugattól és hálát adunk azokért a leckékért, amelyekben eddig a nyugat a keletet részesítette.

Új és óriási lehetőségek nyílnak, különösen nekünk magyaroknak, a turánság nyugati képviselőinek. Eddig épp azért mondták rokontalannak és idegennek a magyar nemzetet, mert turáni volt, mert nem volt sem germán, sem latin, sem szláv. Ez a felfogás alaposan megváltozott és még alaposabban meg fog változni. A világ hamarosan meg fogja tanulni, hogy mi a turánság, minő erő lakozik e fogalomban, hamarosan látni és érezni fogja a turánság együttműködését és az eddigi erőviszonyok átfordulását.

Nem forradalmat óhajtunk mi, nem destrukciót, nem pusztítást, hanem ellenkezőleg, építést, termelést, szorgalmas, komoly munkát és haladást. Felébresztjük az eddig szunnyadó erőket, világosságot és tudást óhajtunk terjeszteni az egész világon. Ebben a törekvésünkben számítunk az egész turánságra, minden turáni állam kormányára és éppúgy a többi nemturáni államok és népek őszinte együttműködésére, az egész emberiség békés haladása javára.

Szavaimat Zola híres mondásával végzem: „Az igazság megindult és semmi többé fel nem tartóztatja”.

Turáni szonettek.

Irtta: Petri Mór.

I.

A turul.

Nyugat hajszát indított ellenem,
Ezer év óta mindhiába védtek
Öt szárnyaim, hogy vércse szét ne tépje
S el ne söpörje ádáz fürgeteg.

A fősamánok, a titkos varázslók
Markukba szedték, összeszoríták
A hármás bércet és a négy folyót
S letörték fészkem, a Kárpátokat.

Föl, föl, a porból! Uj fenikszmadár te,
A napba nézz és szállj megújhadással
Nyilegyenest a szent hajdanba vissza!

Sas a sasokhoz, óh vannak Urálok!
Verd föl az ősvidekek néma csöndjét.
Kelet felé vágj s zengd dalát Turánnak!

II.

Turán győzedelme.

Szabad vagy észt, beteljesült az álmod.
Megalvasztotta hegyedet az égés
S Kalev fiának karját elbocsátá
A sziklanyílás, ahová szorult.

*Finn testvér, megleléd 'a balzsamot,
Mely egyberakta varázserejével
Lemminkejnennek széthullt tagjait,
Örömkönnyeknek vize az ezer tó.*

*Csak én vagyok, a harmadik, a szittyia
Itt leláncolva, mint Prometheus,
Kinek szívét tépik saskeselyük.*

*De félkarom, amelyet már kivontam,
Felétek nyúlik, testvérnemzetek,
Hogy üdvözölje Turán győzedelmét.*

III.

A turáni hadisten.

*Ez a csata eldöntetlen maradt,
Nem itt, de hajdan Katalaunumnál.
Trianon gyilkán a vér fölszökell
S mint oldott kéve esik szét a nemzet.*

*De megmozdul hatalmasan keletről
Turán, a tenger. Az Ugor Hadisten
Vágtat felénk fényes fegyverzetében
Igazságot tesz az ádáz tusában.*

*Oh, árva magyar, mégse vagy te árva,
Török, tatár, finn, észt... a fajrokon
Nyomúl előre, hogy szívére vonjon.*

*Kösd fel a régi szablyát, vedd nyilad
És ősi földed feldúlói ellen
E szövetségnek zászlajával indulj!*

Karjala élethalál-harca.*)

Írta: Bán Aladár.

A világháború megszűnt ugyan, de a háború tovább folyik egyes nemzetek között. Európa népeinek igen tekintélyes része nincs és nem is lehet megelégedve a mai helyzettel, mely számos élni akaró és önálló fejlődésre jogosult népet megfoszt minden emberi jogától s a nyers erőszak áldozatainak sorába taszít.

Ily szerencsétlen sorsú a velünk rokon karjalai nép is, melynek még létezéséről is kevesen tudnak nálunk. Nem lesz tehát fölösleges e népről s annak hazájáról és történetéről elmondanunk egyet-mást, mielőtt mai viszonyairól s élethalál-küzdelméről szólnánk.

Karjala, melyet Dugonics András Etelkájában „Karjel”-nek keresztelt el, egy nagy darab földnek a neve, mely magában foglalja Finnország keleti részét s Oroszországnak Finnország határán elterülő nyugoti részeit. Neve, a finn nyelvből származtatva, körülbelül annyit tesz, mint *mezőföld* (karja: nyáj, gulya). A finnországhoz tartozó részt Raja-Karjalának (Vég-Karjala), az Oroszországhoz tartozót pedig Itä (Keleti) vagy Venäjän (oroszoszági) Karjalának nevezik. Most csak ez utóbbiról van szó, mivel az előbbi a szabad finn köztársaság területének integráns részét képezi.

A finnek ősei két irányban költöztek be mai hazájukba, Szuomiba vagyis „a tavak országába.” Északkeletről, a most szóbanforgó Orosz-Karjalán át és délről, a mai Észtország területéről. A finn nép e két beköltözési iránynak megfelelően két fő-

*) Forrásművek: 1. Karjalan oikeus (Karjala joga). Kiadta Karjala központi kormánya. Helsinki, 1921. — 2. Niilo Suihko: Itä-Karjalan vaiheita (K. sorsa). Helsinki, 1921. — 3. Finn napilapok cikkei.

törzsre oszlik; nyugatira és keletire. Ez a két törzs, különböző sorsának és elűtő életmódjának következményeképen, mind néprajzi, mind műveltségi állapotra nézve erősen eltér egymástól. A nyugati az indogermán hatásnak mutatja számos jelét, a keleti azonban mai napig sokat megőrzött ősi hagyományaiból, s hazája etnográfiai, folklorisztikus és nyelvészeti szempontból a kutatóknak valódi igéretföldje.

Tudományosan bizonyított igazság, hogy a keleti finnség, vagyis a karjalai nép több, mint ezer éve lakik azon vidékeken, ahol ma. Régebben azonban lakóterülete sokkal terjedelmesebb volt a mainál s a Ladoga-tótól északra és keletre nyúló területtől egészen a Valdai fensíkig terjedt. Ez óriási földön az apró karjalai törzsek teljes szabadságban éltek, ápolva ősrégi turáni hagyományaikat, míg nem a XIV. században a sokkal számosabb orosz nép hatalma alá hajtotta őket. Ettől fogva e törzsek sorsa egyre nehezebb, lakóhelye egyre szűkebb lett.

A karjalaiak nyomorúságukban gyakran folyamodtak segítségért a különböző orosz kormányokhoz, de ott mindig süket fülekre találtak. Az oroszok készakarva anyagi és szellemi nyomorban hagyták őket, hogy kiöljék belőlük az önálló nemzeti létnek még a gondolatát is.

E mostoha bánásmód következménye a karjalaiak alacsony kulturális színvonala, de egyúttal ennek köszönhetik nemzeti fennmaradásukat is. A tanügy elhanyagolása folytán a legújabb időkig nem volt alkalmuk megtanulni az orosz nyelvet s az orthodoxia is csak külsőségekben győzte le a régi pogány hagyományokat. A karjalai nép ma is őseinek szép, eredeti nyelvén beszél s csak a végeken keveredett az erősebben orosz elemekkel.

A japáni, majd a világháború éveitől a karjalaiak sorsa egyre tűrhetetlenebbé vált. Az orosz kormány fokozott véráldozatokat követelt s mindegyre mélyebb anyagi nyomorba lökte e szerencsétlen néptörzset. E körülmények hatása alatt természet-szerűleg ébredt föl a vágy: el Oroszországtól! A nép tanultabb elemei egy célra szövetkeztek: a népszavazás, a Wilsoni önrendelkezési jog szemfényvesztő lidércvilága után áhítoztak, naiv módon bízva a híres nyugati civilizáció igazságszolgáltató erejében. Tapasztalataik nekik is ugyanazok lettek, mint a többi félrevezetett népnek: az önrendelkezés csak azoknak ad jogokat, akik

másokon önkényüleg óhajtanak és tudnak rendelkezni. A népszövetség a karjalaiakért nem tett semmit s helyzetük ma rosszabb, mint valaha . . . .

Keleti Karjala 136.000 négyzetkilométerre terjed s 250.000 lélekre rugó lakosságából kb. 200.000 finn s csupán ötvenezer orosz. A finn lakosság több nyelvárast beszél, köztük az erősen különálló *vepsz* dialektust. Az oroszok csak későbbi település: hivatalnokok, tanítók, papok, kereskedők, iparosok és gyári munkások s a délibb részeken földművelők is, akik csak Nagy Péter cár uralkodása után szivárogtak be. E parasztok, mint 1905-ben Orosz-Karjalában tett tanulmányutam idején magam is tapasztaltam, valóságos kémszolgálatot teljesítettek.*) Legyen itt ez állításom igazolásául a következő példa.

Mikor régi barátommal, *Jotuni Alfréd* finn íróval többnapos fáradságos gyaloglás után az első oroszföldi finn faluba, Sianvaarába értünk, a házba, hol megszálltunk, egybesereglett a tíz házból álló falú népe s minden mozdulatunkat fürkésző figyelemmel kísérte. Azonnal sejtettem, hogy ez nem finn, bár folyékonyan beszélt a finn nyelvet; s másnap ki is derült, hogy igazam volt. Az orosz hatóság ugyanis gondoskodott arról, hogy minden kis finn faluban legyen egy-két orosz betelepített, aki a nép érzelmeit, szavait, titkos vágyait kilesi s észleleteiről a pópának, esetleg a csendőrijáratnak jelentést tesz. A többiek, a szegény karjalaiak egészen mások voltak; ki lehetett olvasni a szemükből, hogy örvendenek a látásunkon. Az orosz jelenlétében azonban semmi áron se daloltak, bármint kértük őket, egyetlen finn dalt sem. Ha nóták után kérdezősködtünk, orosz táncdalokkal álltak elő, erősködve, hogy másfélét nem tudnak, mert ők nem „svédek”, hanem „igazhitű oroszok.” — Másnap reggel azonban, mikor a kém nem volt jelen, néhány leány késznek nyilatkozott ősi finn énekeket énekelni. Alig kezdtek bele az énekbe, felpattan az ajtó s egy sudártermetű asszony ront be. E jelenetre elhalt a szegény leányok ajkán a dallam s megszeppenve hallgattak el. Az asszony meg — ki az említett orosz parasztnak finn származású felesége volt — rútol reájuk támadt: „Nem szégyenlítek

*) L. Népköltési gyűjtésem Karjalában. Irta Bán A. (Ethnographia, 1907.)

svédül énekelni, hiszen ti oroszok vagytok! Hallgassatok avval a rúttal énekel, mert megkeserüli az egész falú. Nincs nekünk semmi közünk a svédekhez!"

Igy működött az orosz rendszer! A szegény karjalai néppel el akarta hitetni, hogy finn testvérei svédek, mivel azok az evangélikus vallás hívei. Rút, értelmetlen szóáradatnak hirdette a halhatatlan karjalai népköltés klasszikus szépségű termékeit, melyekből a világirodalom egyik remeke: a Kalevala keletkezett.

Említett utam alkalmával mindenütt tapasztaltam, hogy a karjalai nép belseje forrong, hogy közeledik az idők teljessége, mely meghozza a fordulatot. A helyzet tarthatatlan volt. Az akkor még szintén orosz uralom alatt élő, de hasonlíthatatlanul boldogabb, szabadabb és műveltebb Szuoimiból mint a mesék országából szüntelenül szállingóztak a hírek a nagy testvérnép csodás föllendüléséről, a színes és eredeti kulturáról, mely ép a sötét elnyomás alatt nyögő Karjala énekeinek hatása alatt keletkezett. Az időnként itt megforduló etnográfusok és folkloristák meseként ható elszólásai szájról-szájra szálltak, mint a szentírás ígéi, a finnekről, a magyarokról, az észtekről — mindmégannyi nagy, hatalmas és fényes műveltségű testvérről a maroknyi, szegény, elhanyagolt, de ősi hagyományairól soha meg nem feledkezett karjalai törzs körében. S az éppen 1905-ben kitört első orosz forradalom után ébredt föl évezredes álmából a dalok házája, Karjala.

Karjala Dvina-menti részének főhelyén, Uhtua községben tartotta a karjalai nép első nagy gyűlését, melyen elhatározták, hogy kérvényt intéznek az orosz kormányhoz a tartomány szellemi és anyagi érdekeinek fölkarolása ügyében. Ebben állami jogokat, szavazatjogot, gyülekezési szabadságot, alkotmányt, gazdasági engedményeket, anyanyelven folyó népoktatást és istentiszteletet követelt a nép. Kérése a pusztában hangzott el. Csupán annyi változás történt, hogy a népiskolák számát szaporították. De ebben sem volt köszönet, mert ez intézetek ép ellenkező irányban működtek, mint a karjalaiak kívánták. Az oroszosítás céljait szolgálták ezek teljes erővel és kíméletlenséggel. Az orosz nyelven folyó tanításnak semmi hatása nem volt a közműveltség színvonalának emelésére.

A vázolt szomorú állapotok uralkodtak, midőn a cári kormányzat 1917-ben megdőlt.

A karjalai nép föllélekzett. Azt hitte, hogy ütött a szabadság órája. De e mámorító hit sem ragadta végletességre; megvolt benne a turáni népeket jellemző önuralom, józanság. Megelégedett volna avval, ha az orosz kormány autonómiát ad Karjalának s ez értelemben fordúlt az akkori ideiglenes orosz kormányhoz — gazdasági és közművelődési engedményeket kérve; a fölírat végszavai: „Népünk nem élhet többé oly viszonyok között, mint eddig élt. Eddigél az életnek minden jogától meg volt fosztva. El akarták törölni a népek sorából, de érzi, hogy nem lehet őt halálra ítélni!” A felírat nemzeti nyelvű iskolát, templomot, közigazgatást s utak építését követelte. — E kérések megvalósítására nem került a sor, mert a karjalai kérdés 1918-ban egészen más irányba terelődött.

Az 1917. év végén kitört első orosz bolsevik forradalom megmutatta, hogy Oroszországgal egy úton haladva a földművelésből élő Karjala nem találhatja meg boldogulását. Ezért a nép lelkében az az óhaj vert gyökeret, hogy teljesen szakítson Oroszországgal s önálló köztársaságot alapítson. Sokan voltak azonban, akik a Finnországhoz való csatlakozás hívei voltak — de autonóm tartományi formában. De a teljes függetlenség hívei többségben voltak s így 1918 januárjában a uhtuai nemzetgyűlés kimondta az Oroszországtól való elszakadást és a teljesen *független karjalai köztársaság* megalakulását.

Csakhamar belátták azonban a jó karjalaiak, hogy csupán etnográfiai javakra manapság nem lehet államot alapítani. A kedélyek ingadozni kezdtek. Három párt keletkezett. Az egyik autonómiát kívánt Oroszországgal való kapcsolatban, a másik ugyanezt Finnországgal, a harmadik pedig teljes függetlenséget.

Amint a helyzet javult Finnországban, Karjala is egyre jobban Finnország felé hajlott. A döntő lépés ez irányban 1918 március 17-dikén történt, midőn az uhtuai nemzetgyűlés kimondta az Oroszországtól való teljes elszakadást. A Múrmanvasúti vonalhoz fűződő érdekek miatt angol csapatok érkeztek Karjalába, kik a népet az entente felé igyekeztek hajlítani. Az említett hónapban azonban finn és német csapatok jöttek Karjalába. Ily módon két ellentétes áramlat küzdött e kis tájékozatlan

nép keblében: a központi hatalmak és az entente-hatalmak érdeke. E zavaró körülmény folytán a karjalaiak egy része a németek és a finnek ellen fordult s az oroszok segélyével — a karjalai nép nagy szerencsétlenségére igazi barátaikat elűzték az országból.

Ily módon 1919 elején Karjala legnagyobb része angol befolyás alá jutott; a kisebb rész — Olonetz — azonban a bolsevikok kezébe került.

Az angol érdekkörbe tartozó Karjala Kemi városában gyűlést tartott. Ez mondotta ki első ízben, hogy a karjalaiak nemzeti törekvéseit a népek önrendelkező jogának alapján kell kivívni.

A gyűlésen tárgyalt terjedelmes memorandum többi közt ezt mondja:

„A karjalaiak lelkében mindig lángolt a vágy és remény szabadságuk elnyeréséért s hogy nemzeti társadalmi rendet, kultúrát és gazdasági helyzetet teremthessenek. — Ezt a népet szüntelenül a jobb időkbe vetett remény éltette, midőn az elnyomott, sokat szenvedett és elfeledt karjalai nép előtt is meg fog nyílni a szabadsághoz vivő út, midőn ő is teljesítheti feladatait más népek oldalán. Most eljött az az idő s reményünk legkönnyebben úgy valósulhat meg, ha Karjalából önálló, szabad állam alakulhat a népek önrendelkezési jogának alapján.”

Ez az óhaj azonban nem valósult meg; megtört a Murman-vonalat védő szövetségesek s az úgynevezett észak-orosz ideiglenes kormány eljárásán. Az angol csapatok megúnván a nehéz szolgálatot, egymás után vonultak el s Karjala az orosz és finn versengés tárgyává lett. Az úgynevezett legfőbb tanács e kérdésben is tehetetlennek bizonyult; határozatának, hogy Karjala Finnország érdekkörébe utalandó, érvényt szerezni nem tudott.

Az 1920. év a karjalaiakra nézve szép reményekkel kezdődött. Az első három hónap a szabadság jegyében folyt le. A kommunizmusnak nem volt nyoma sem Karjalában. Márciusban azonban a bolsevikok több oldalról beözönlöttek az országba s úgy látszott, hogy tönkreteszik a tartományt. Az akkori bolsevik csapatok azonban még fegyelmezettek voltak s nem dúltak, nem raboltak, sőt megengedték a március 20-dikára hirdetett tartományi gyűlés megtartását is.

E gyűlés Karjalának nagy részét, a Dvina melléket képviselte s 1920 március 21-dikétől április 1-ig tartott s a bolsevik nyomás ellenére is kimondotta, hogy Karjala nem óhajt az orosz szovjet kebelébe tartozni, hanem független állami életre kíván berendezkedni. A gyűlés hat tagból álló kormányt nevezett ki s hozzáfogott az ország szervezéséhez.

Az 1920. év nyarán folytak le a finn-orosz béketanácskozások Dorpátban. A finn megbizottak a karjalaiak számára követelték az önrendelkezés jogát népszavazás útján. Az oroszok, félve, hogy Karjala Finnországhoz fog csatlakozni, elleneztek ennek megadását; végre beleegyeztek abba, hogy Karjala Oroszországgal egyesülten maradván maga szabja meg belső berendezkedését. Ez az ígéret azonban csak papíron maradt, mert a bolsevikok még ugyanezen évben benyomultak Karjalába, a népet fosztogatták és Karjalában is megalapították „a munkásnép kommunját”. A hallatlan zsarolások a kétségbeesés szélére juttatták a karjalai népet, mely több helyütt fegyveresen állt ellen az erőszakos rekvirálásoknak vagyis orosz elnevezéssel „természetbeli adózás”-nak.

Az elkeseredett karjalaiak elhatározták, hogy fegyvert ragadnak. Főlszerelésük kezdetleges, katonai gyakorlottságuk kevés volt, mégis több kisebb ütközetben arattak diadalt a szovjet-csapatokon. Néhány hét alatt sikerült déli Karjalát megtisztítani a vörös csapatoktól. De a népbiztosok oligarchiája görcsösen ragaszkodik e tartományhoz, jól tudván, hogy egész Skandináviát sakkban tarthatja, míg annak birtokában van. Legújában 1922 elején a 90. vörös ezredet küldte az „ellenforradalmár” karjalaiak ellen.

Véres küzdelmükről így ír egy magát meg nem nevező karjalai: „Kétségbeesett küzdelmet vívunk. Érezzük, hogy e harc életre-halálra megy. Egymagunkra hagyva elbukunk. De hisszük, hogy segítséget kapunk és e segítség még jókor érkezik. Mi nem harcolunk államelméletért, sem világnézetért. Népünk nemzeti-ségéért, létéért, szabadságáért, életéért küzdünk, hogy megszabaduljunk az orosz elnyomástól. Ez ránk nézve a végső, a szent háború! De ugyanakkor a nyugati polgárosultságért, jogérzetért, a nyugati gondolatszabadságért, személyi és nemzeti szabadságért is vérezzük. Ha mi elbukunk, ez a keleti barbárságnak, testi

és lelki rabságnak és jogfosztásnak a győzelme. De hisszük, hogy nem bukunk el. Soraink megállják a helyüket, míg segély érkezik s kivívjuk a diadalt!"

Az e sorokban lángoló hit egyrészt alaptalannak, másrészt megokoltnak bizonyult. Alaptalannak, amennyiben a dicsőített nyugati nemzetek areopájiára s megokoltnak, amennyiben a turáni finn és észti testvérekre irányult. Az indoeurópai népektől csak gyenge fénysugár szállt a haláltusában vergődők felé: a svéd lapok némelyike igyekezett hangulatot kelteni a karjalaiak iránt, belátva, hogy az oroszok visszaszorítása nekik is érdekük, legalább a távolabbi jövőre nézve. Tehát a karjalaiakat is aféle „védőpajzs” gyanánt kezelték, mint nemzetünket a nyugatiak, míg Európának volt oka félni a hatalmas keleti népektől.

A dorpáti békekötés föltételei megakadályozták a finn nemzetet abban, hogy hivatalosan segítségére siessen a szorongatott testvérnépnek. Paragrafusok azonban nem nyomhatják el a szív érzelmeit és az igazságérzet föllángolását. A finn ifjak közül számosan szökve hagyták el hazájukat, hogy fegyverükkel védjék testvéreiket a gyilkoló és raboló vörösek ellen. A finn társadalom gyűjtéseket rendezett a nyomorral küzdők fölsegélyezésére és szeretettel fogadta a Karjalából tömegesen menekülő népet, lakóhelyet és kenyérkeresetet juttatva neki. Emiatt az orosz szovjet többször meg is vádolta Finnországot, hogy megsérti a semlegességet. E vádakát a finn kormány erélyesen visszautasította és megcáfolta a szovjet-kormányhoz intézett több tiltakozó átiratban.

A finneken kívül az észtek, sőt az indo-európai eredetű lettek is számos jelét adták a karjalaiak igazsága iránt érzett rokonszűsüknek. Továbbá a nagy olasz lapok szintén több védő cikkben tiltakoztak a bolsevik önkény túlkapásai ellen. Nálunk a *Magyarság* közölt hosszabb, rokonszenves cikket Sven Bengttől. („Egy finn rokonnép élet-halál küzdelme”, 1921 december 30.) „A Nép” pedig beszélgetést Setälä professzorral Baróthy Bálint tollából (1922 febr. 18.), melyből megtudjuk, hogy legújabb hírek szerint ismét magasra lángolt a szabadságharc tüze Karjalában. Feltűnő, hogy a finn szociáldemokraták e kérdésben az oroszok pártjára álltak. A képviselőház elé interpellációt terjesztettek, melyben saját nemzetük kormányát megvádolják, hogy megsérti

a semlegességet, midőn eltűri, hogy a finn társadalom élelmet és fegyvert juttasson a bolsevista orosz csapatoktól halálra keresett testvérnépnek. Bizonyítéka e tett annak, hogy a szociáldemokraták előtt szentebb a szakszervezeti érdek, mint a hazaszeretet, sőt a humanizmus hívó szava.

Jelenleg az orosz vörösek megszállva tartják Karjalát és a nép szenvedése határtalan. De még nincs elintézve e kérdés s a kicsiny, de hősi finn törzs résen áll, hogy lerázza magáról a gyűlölt igát.

N. Suihko e szavakkal zárja be Karjaláról irt füzetét: „Ha most elveszti a harcot a karjalai nép, a szó szoros értelmében az ezeréves elnyomó mézjárszékére jut s a karjalaiak viszontagságos s a nemzeti becsületnek és hősiségnek annyi példáját felmutató régi története végére odatehetjük az utolsó pontot“.

Mi nem hisszük, hogy e pontot oda kell majd tennünk. Az a nép, amely keresztül élt hosszú hét évszázadot a legborzasztóbb szellemi és anyagi elhanyagoltságban, nem pusztulhat el még a mai sötét korszakban sem. A Kalevala népe élni fog s előbb-utóbb eléri a szabadság áhított révpártját!

Köszöntelek, magyar nép!

Irtá: Uno v. Schrowe.*)

Köszöntelek, magyar nép, puszták némes fia!
Testvéri nép köszönt im szavamnak általa.
Dicső hír sugarában ragyogsz te ott, rokon;
Én ismeretlen élek itt, zordon északon.

Ha zendül harci kürtöd, ha büszke méneden
Előrobogsz csatázni merészen, délcegen:
Hőstetteid híréül harsog kelet, nyugat,
Egész világ csodálja villámló kardodat.

Am hogyha már kioltád a harc vészes tüzét
S pihenve éled újra a béke életét:
Aranykalász ragyog rád dús szántóföldeden,
És áldott Kánaánod tejet-mézet terem.

Lejtőin halmaidnak a fürt nektárt csepeg,
Tüzet lehell beléje az izzó napmeleg.
E tűz fakaszt sugárzó mámort és ihletet,
Büvössé így varázslod a földi életet.

És ihletednek szárnyán felszállnak a dalok,
A puszták tündérkertté változnak általok.
És messze földre elhat költőid éneke,
Csodás zengéseikkel egész világ tele.

Én ismeretlen irtom itt fenn a zord vadont,
Meleg sugárt a nap rám csak néha-néha ont.
Fenevadakkal is kell birkóznom énnekem,
S tudják-e más hazában, mikép foly életem?

*) Szül. 1853-ban, megh. 1886-ban. A ford.

*Am éltem én is egykor vitézi korszakot:
Rengett a föld, amerre paripám vágatott,
Atúsza tenger árját, nyomán kelt döbbenet,
S a hősidők kobozza vert rólam éneket.*

*De míg így messze földön arattam a babért
S véreztem harctusákban vallásdiadalért.*
Békés északházamba csak visszavágytam én
S nyugodtan éltem ismét erdőim rejtekén.*

*E földet dél lakói kicsinylik, megvetik;
Mely rajta él, a nép is hitvány, szegény nekik.
De nekem e világon e föld legkedvesebb,
A képzet sem teremthet hazái, mely volna szebb.*

*Kínálnak árnyas enyhet fenyves ligetjeink,
Tündértavak szegélyén halmoknak kékje int.
Örök sohajjal telve susog az ősvadon,
Ábrádnak itten élek nyugodtan, szabadon.*

*És hol találsz a földön kékellőbb kék eget?
Titokzatos, derengő, bűvös nyáréjekeket?
A téli tájon rezgő, csodás fénycsillogást,
Amely megszázszorozza a csillagragyogást?*

*És hallasz-é zokogni sellőt ezer habon,
S versengni velük ősdalt, minő az én dalom?
Oh, hogyha cseng fülembé e bűvös ősi dal,
Feledlek hír, dicsőség, név, büszke diadal!*

*Köszöntelek, magyar nép, puszták nemes fia!
Testvéri nép köszönt im szavamnak általa.
Dicső hír sugarában ragyogsz te ott, rokon;
Én ismeretlen élek itt, zordon északon...*

Finnből fordította: Somkuti

*) A harmincéves háborúban tejedelmük, Gusztáv Adolf svéd király diadalmas hadjárataiban a finn harcosoknak dicsőséges részük volt. A ford.

A turáni népek története.

Irta: Márki Sándor.

Sokan megütődtek azon, hogy a magyarok egyidő óta megint foglalkoznak ázsiai származásukkal és számba veszik mindazokat a népeket, amelyekhez az atyafiságnak bármilyen vékony szála is fűzi őket. Annál jobban megütköztek rajta, mert a mozgalom éppen akkor indult meg új erővel, mikor „a sárga veszedelem” Európát gondolkodóba ejtette; s nem lankadt akkor sem, mikor a németeket ellenségeik, hogy megvetésüket még érthetőbbé tegyék, már nem is bocheoknak, hanem húnoknak csúfolták.

Ez a mozgalom azonban egyáltalán nem új, hiszen körülbelül ezer esztendő múltja van. Bizonyos, hogy a magyarok mostani hazájokba költözésük után is időnkint hírt adtak magukról otthon maradt testvéreiknek, rokonaiknak, amint azok is hírt adtak magukról. A XIII. századbeli *Ottó* és *Julianus* barátok útja és hittérítő vállalata ezen a téren némi tekintetben már tudományos kísérletnek tekinthető.

Kísérleteknél tovább azonban századokon keresztül sem juttattak; sőt a megoldást olyan mesterkélt módon keresték, hogy vele a tudomány komlyságát is veszélyeztették; talán éppen azért, mert minden találgatás ennek a nevében történt. Az a türelmetlenség, amellyel az adatok egybegyűjtését be nem várván, korai következtetéseket tett, olyan tudóst is megtévesztett, amilyen *Horvát István* volt. *Grotefend* s mások százezer-számra ásták ki a XIX. század elején a feliratos cseréptáblákat, amelyek a sumirok és az élámiaiak ősi műveltségét hirdették. Benők az ősmagyarország bizonyosságait látván, már 1825-ben megjegyezte, hogy előadásai vadaknak, sőt talán örülteknek látszanak, mivel szokatlanok, de nem mind hibás az, ami szokatlan, nem mind csalás vagy tévedés, amit még sohasem hallottunk. 1850-

ben *Rónay* Jácint Rawlinsonnak már a magyar szókincs felhasználásával segített a babiloni feliratok megfejtésében. 1861-ben a finn *Koskinen* azt hirdette s először ő és nem magyar hirdette, hogy szuomiak (turániak) alapították a *föld legrégebb államát és műveltségét* Babiloniában. Nézete lassankint a világirodalomba is utat tört. A rá vonatkozó irodalmat *Mahler* Ede ismertette Babiloniáról és Assziriáról irt úttörő magyar könyvében. A nyelv- és a fajkérdésben — Wincklerrel — tartózkodásra intett, de úgy hitte, hogy a gyanított ural-altáji rokonságot legtöbb joggal és hivatottsággal a magyar nyelvészek kutathatják. Ezt ró-lunk különösen *Nagy Géza*, *Varga Zsigmond* és *Galgóczy János* tette. *Munkácsi* Bernát szerint a sumir-altáji rokonság eszméje hazánkban akkor terjedt el, mikor a külföldön már elvesztette hitelét; s a magyar irodalom a sumirokra vonatkozó ismereteket új eredményekkel nem gyarapította. Két dolog azonban — *Pröhle* szerint — már az első pillanatban szembetűnik; az egyik, hogy a sumir ékírás rendszere a kínai írással egy elven alapul; s a másik, hogy a sumir nyelv szavai egytagúak s így az egytagú nyelvek tanulmányozása a sumirlogiának nagy szolgáltatókat tehet. Nem lehet bebizonyítani, hogy a kínai, sziámi és más rokonyelvek a sumirból származtak, de kétségtelen, hogy közös töről való; s valószínű, hogy a sumir és a kínai nyelv az ural-altáji, tehát a turáni rokonsághoz tartoznak. *Varga Zsigmond* szerint az ural-altáji népcsalád elnevezés a sumirok nélkül hiányos volna. A finn-ugor és a török-mongol ágak minden szétválasztó kísérlet ellenére is együvé tartoznak s ez utóbbi fel-öleli a mandsut, tunguzt, sőt a japánit és a kínait is. (Vargát már a M. T. Akadémia is megkoszorúzta, pedig azt állítja, hogy a sumir nyelv az ural-altáji nyelvekkel hangállománya, az azonos grammatikai szerkezet s a nyelv ősalományához tartozó nyelvkincs tekintetében rokonságban áll.)

Ime tehát a XX. század nyelvtudósai közül sokan többet mondanak, mint amennyiért százesztendővel ezelőtt Horvát Ist-vánt álmok álmodójának tartották. Nem bánt tehát a lelkiismeret, ha már húsz esztendeje középiskolai egyetememes történelmet azzal kezdtem, hogy „hazánk története ezer évre terjed, mégis csak *egyik* része a magyarság történetének; csupán fejezete a *turáni* népek multjának; töredéke az egyetememes történe-

lemnek. A mi ezredévünk, akármilyen nagy időnek látszik, alig egy nyolcada az emberiség történetének. Ez a történelem a turáni, vagyis azon népek szereplésével kezdődik, amelyikhez a magyar is tartozik". Ez volt az első könyv, mely az egyetemes történelmet nem az egyiptomiakkal, hanem a turániakkal kezdte, ha azóta kialakult is az a felfogás, hogy turáni népekről inkább a területen való együttélésöknek, mint fajuknak közössége szempontjából lehet beszélni. Azonban így is igazsága volt a kolozsvári egyetemnek, mikor azt sürgette, hogy a kisázsiai és mezopotámiai ásatások helyén magyar tudományos intézetet kell állítani, amelynek tagjai a turáni ösműveltség szempontjából annyira becses leleteket magán a helyszínén tanulmányozzák.

Mostani tudásunk szerint Turán felől, Ázsia belsejéből jött népek alapították a *föld legrégebbi államait*: Élamot, Babiloniát, Kínát. A turáni hagyomány csak turániakról szól s velök egynek veszi Ázsiának majdnem minden népét. Mások azt hiszik, hogy ennek az emberiségnek nem voltak sem ősfajtái, sem ősnyelvei s bizonyos, hogy tiszta, keveretlen fajtái ma sincsenek. A történelem helyesebben jár el, ha figyelmét nem az emberiség megoszlásának ködbevesző folyamatára, hanem arra a pillanatra fordítja, mikor a fajok már teljesen megalakulva, tehát fejlődésük második fokán lépnek eléje. Ez valamikor Kr. e. 1300 táján történhetett, mikor a történelem már nagy emberekről, drámai eseményekről beszélhetett.

Éleslátás, történelmi tudás mellett költői szárnyalás és ihlet kellene ahhoz, hogy elképzeljük, az élet mint áradt szét Ázsia belsejéből a partok felé, sőt más földrészekre is; a turáni hatás mint terjed el a Tirreni tengertől, Etruriától, sőt talán a Biscayai öböltől, tehát az Atlanti oceántól a Sárga tengerig s miként mutatkozik meg az Indiai és Csöndes ocean északi felének partjain is. Sokan tagadják az Amerika felé való terjeszkedés lehetőségét, de a mongol fajta népeket, pl. a malájokat, még ezek is hozzájuk számítják s így ők sem csak Ázsiát tekintik hazájuknak. *Deniker* és *Nagy Géza* szerint zömük (a finn-ugorok, turkok, szamojédok) embertani jegyeire nézve közelebb áll az ajnó- és az indonéz-maláj fajtához, mint a mongolhoz. Ez utóbbi a turáni (mongol, tunguz, japáni) népeken kívül az izoláló nyelvszerke-

zetű (kínai, tibeti, indonéz fajjal kevert hátsóindiai, sarkvidéki, csukcs, gilják stb.) népeket is magában foglalja.

Kínai és mongol hagyományok szerint Ázsia belsejéből, a népvándorlás csak jóval a vízözön után indult meg. Az emberek évszázadokon át megmaradtak a Han-hai, a kiszáradt tenger partjain s ott mocsarak, lápok, tavak vizét csatornában vezették el földjeik öntözésére. Ujabb utazók ezernél több ilyen kisebb-nagyobb csatorna nyomairól beszélnek. Keresik a sivatagban épült városok romjait s fölteszik, hogy a hegyek tövében egyik tanya a másikat érte. A futóhomok azonban egyre terjedt s a megélhetés mind nehezebb, végre csakugyan lehetetlen lett. Századok multán az emberek belefáradtak a természet mostohasága ellen való küzdelembe s egymásután odahagyták őshazájukat, melynek emlékeit *Stein* Aurél hazánkfia ásatásai csak a XX. században kezdték felszínre hozni. A Pamir tövében, a Taklamakán-sivatagban homok alá temetett városokat tárt fel és egész levéltárt gyűjtött össze a Nagy Károly koráig terjedő szanszkrit, kínai és tibeti iratokból, amelyek a British Múzeumban magyar kutatókra is várnak. *Stein* bebizonyította, hogy a telepek elhagyásának legfőbb oka az öntözőcsatornák elhanyagolása s nem valami váratlan természeti válság volt. *Pumpelly* szerint is (*Explorations in Turkestan*, 1908.) az állandó foglalkozás kora megelőzte a nomád pásztorkodást, mely a talaj kiszáradása és az éghajlati viszonyok megváltozása következtében keletkezett. *Cholnoky* Jenő tovább ment s a népvándorlások okát úgy a leg-sötétebb ókorban, mint a középkorban az öntözőcsatornák elromlásának s ennek következtében a földművelés tönkrementének, tehát roppant gazdasági válságnak tulajdonította. A kivándorló népek — a megszokásnál fogva — új hazáikban is hívei maradtak a csatornarendszernek s az öntözésen alapuló földművelésnek. Költözésük irányát nemcsak a vízszabályozó és öntözőcsatornák, hanem — mindenütt ezeknek közelében — a kurgánok, monadok, kúnhalmok jelölik.

Lóczy Lajos egyszer ezekről beszélgetve, mondta nekem, hogy a földhányások alapjellege hazánk déli alduinai határaitól Európán, Ázsián és Amerikán át Yukatánig egyforma. Ebből szerintem egyszerűen az következne, hogy népvándorlásunk történetének földérítése végett, mindenekelőtt ezeket a földhányáso-

kat, dombsorokat s az azokat kísérő csatornákat kellene vizsgálat tárgyává tenni. A kiindulás pontját már Kőrösi Csoma Sándor helyesen sejtette, mikor ősnyelveinket Darjeelingben kezdte tanulmányozni; s végleg megállapította *Stein*, mikor a homokba temetett taklamakáni városokat felásatta. Onnan nyugat felé hazánkig, északkelet felé pedig nagy kanyarodással Yukatánig kellene követni a nyomokat, még pedig mindenütt *rendszeres ásatások* kíséretében. Olyan óriási vállalkozás volna ez, amit egy nemzetközi társulat is csak szellemi és anyagi erejének megfeszítésével valósíthatna meg. De csupán ennek a kérdésnek rendszeres tanulmányozása után remélhetjük annak tisztázását, hogy a turániak milyen hatást gyakoroltak a népvándorlásra s az útjukba eső három földrész művelődésére.

Ha a sumirkérdést kikapcsoljuk is a turániak történelméből, vele majdnem egyidőben Ázsiában a műveltségnek több középpontja keletkezett és pedig *mindenütt a földség szélein*, a tengerpartokon, de mindenütt *a földrész belsejéből* kifelé áradó erőnek hatása vagy éppen vezetése alatt. Ez az erő legerősebben és legtartósabban a keleti oldalon, Kinában és Japánban működött, sőt működik manap is.

Kina bizonyára legrégebb mindama művelt országok közt, melyeket az Ázsia belsejéből keletfelé vándorlók alapítottak; sőt a legrégebb földünk valamennyi mostani országa közt. Egyfolytában ötezeresztendősi állami életre, szakadatlan fejlődésre, és — ami nem kevésbé figyelemreméltó — majdnem az egész időre visszamenő történetírásra hivatkozhatik. Minden más nagy nép elveszett vagy átalakult; a kínai — kissé talán megtörve, de meg nem fogyva, sőt nagyon is megszorodva, él hazájában. Kelet klasszikus műveltsége úgy fűződik a kínai néphez, mint a nyugatié, a görög-rómaihoz.

Tizennégy századdal az angol magna charta és a magyar aranybulla előtt Kinában már az a tanítás járta, hogy az alattvalók, ha uralkodójuk törvényteleniséget kíván, fegyveresen is szembe szállhatnak vele. Ez a tétel azóta 21 nagy forradalomban 21 kínai uralkodóházat söpört el. De a forradalmak célja náluk sem volt más, mint a *régi* jogok megerősítése és biztosítása. A császár halandó, az állam halhatatlan; és halhatatlan a kínai állam, a kínai trón eszméje is. A polgárok jogi és politikai tekin-

tetben egyenlők; fölöttük évezredekén át csupán a császár állott. A császár még a XX. század első esztendejében is megparancsolta, hogy az állami iskolai vizsgálatokat ezeknek a tanításoknak alapján vezessék és minden újítást szigorúan eltiltott. A viszonyok mégis rákényszerítették, hogy 1909-ben adott ideiglenes alkotmánya ellene mondjon a birodalom egész politikai rendszerének. Az ok megfejtése gyorsan bekövetkezett. A 22. nagy forradalom Kínában most tíz esztendeje, 1912. februárius 12.-én elsöpörte a 22. uralkodó-házat, sőt most már a monarchiát is, mert Kína köztársasággá alakult át.

Fajunk, sőt egy-egy időben nemzetünk történetét sem ösmerjük meg mindaddig, míg nem akadnak tudósaink, kik a kínaiak mérhetetlen terjedelmű krónikáival behatóan nem foglalkoznak. Erre *Podhorszky* Lajoson, *Velics* Antalón és *Vay* Péteren kívül más minálunk még aligha gondolt. Gróf *Zichy* Jenő megállt az első akadálynál, melybe a pekingi állami könyv- és levéltárak küszöbén ütközött. S jellemző, hogy Kína történetét magyarul először egy halhatatlan geológus, *Lóczy* Lajos írta meg, mert történetíró — a nyelv ösmerete nélkül — nem vállalkozott reá. Pedig mi minden van rólunk is ebben a történelemben, kivált azóta, hogy a római birodalom Kínával határos lett!

Róma Pekingtől légvonalban körülbelül 12.000 kilométerre van; de a IV. században ennek a nagy távolságnak már minden pontján érezni lehetett Kína legnagyobb ellenségeinek, a *húnok*-nak hatását. Kína császári trónján akkor már hún származásúak ültek s Róma közel állt hozzá, hogy az övén is azok üljenek. Mennyi századnak kellett elmúlnia, míg a mongol földön megalkult hún birodalom akkora erőt gyűjtött, hogy két világbirodalommal, két világműveltséggel szállhatott szembe!

Mindenesetre sajtáságos jelenség az a Turáni, aki a mai Magyarország szűk területéről egyszerre két földrésznek osztogatta parancsait. Neki, *Attilának* hódolt a római és a kínai klaszikus birodalmak közt levő óriási terület s így tőle várhatta volna a világ a két műveltség egyeztetését, a nomádok erkölcsének megszelidítését. Kínával és a két Rómával mint egyenlőrangú fél szerződött; s ahol az alkú nem használt, ott mint Isten ostora csapott az ellenállókra. Valamennyi turáni közt talán az egyetlen, kit a germánok dalokban magasztaltak, *Aetius* („az utolsó

római") barátságával tisztelt meg s a görög Priskos Rhetor tisztelettel emlegetett. Attila azonban a nyugati ügyek miatt majdnem teljesen elhanyagolta a keletieket, amelyek pedig népét az egész történelmi fejlődés következtében sokkal jobban érdekelték. Nyugati politikája miatt népének nemcsak nagyhatalmi, hanem egyúttal állami léte elvesztésével kellett bűnhődnie, még végzetesebben, mint ezerszáz esztendő múlva Mátyás király nyugatiaskodása következtében ugyanazon területen a magyarnak.

Szomorú, de megérdemelt szemrehányásképen hangzik a magyar történelírással szemben, hogy Attiláról írt főmunkánk még mindig csak *Oláh* Miklósnak négyszáz, *Bél* Mátyásnak majdnem kétszáz és *Fessler* Ignácnak több mint százhusz év előtt készült életrajza, a húnokról pedig *Pray* György könyve. Ezek is mind latin vagy német nyelven. De a történelem nemcsak nálunk, hanem máshol sem vette még komolyan a turáni kérdést, noha Közép-Európa is csak azóta szerepel igazán a történelemben, mióta a húnok az első sikeres kísérletet tették a Kárpátok belső lejtőinek tövében levő föld egyesítésére. A turáni faj ezt a feladatot azóta sem engedte át másnak, sőt szétszórásuk ellenére a húnok maguk sem mondtak le róla azonnal és egészen. A nép zöme, a Tisza mellől kiszorúlva, a Kárpátoktól az Uralig és a Kaukázusig a keleti húnok vagy kazárok nevéen élt tovább s még századokon át vezetője volt Kelet-Európának. Ehhez azonban nagy megpróbáltatások árán jutott. Előbb össze kellett omlania a *törökök* első birodalmának, melyet a VI. században egy nagy ember, *Dizabul* (Ti-theu-pu-li) alapított s nyugati hódító útjokra kellett indulniok az avaroknak, hogy *Baján* vezetése alatt a mai Magyarország területén újra birodalmat alapítsanak. A bolgárok szétszóródását, balkáni országalapítását is a *kazárok* terjeszkedése okozta. Vallástürelemben és alkotmányos érületben a kazárokat akkor Európának egy népe sem multa felül, amiben szövetségeseiknek, a magyaroknak is mesterei lettek. De Európában sem tudtak szakítani ázsiai hagyományaikkal. Ha tőlük függ, belső tengerré teszik a Kaspi-tengert. Mintha végzete volna az orosz síkságnak, hogy államai egyszerre két földrészhez tarozzanak!

Ennek a kazár népnek történetét, amely valóságos bevezetése a mienknek, legbövebben idáig megint nem magyar, hanem

osztrák tudós írta meg, báró *Kutschera*, ki mulasztásunknak úgyszólván megérdemelt büntetéséül azt sütötte ki, hogy a kazárok utódai azok a galíciaiak, kik a nagy világháború idején olyan nagy számban özönöltek be hozzánk, hogy ez már népvándorlásnak is beillenek.

A keresztesháborúk, amelyek két századon át tartották izgalomban Európát s attól vérben, emberéletben tömérdek áldozatot követeltek, megint egy bokharai törzs, tudniillik a *szeldsuktörökök* ellen való küzdelmek voltak, amelyek Magyarország történetével sok tekintetben összeforrtak. Nemcsak azért, mert a keresztények a többször megújult háborúra az ő területén keresztül vonultak fel, hanem mert magyarok is harcoltak a szeldsukok ellen s a háborúk gazdasági következéseit erősen megérezték. Mi természetesebb tehát, mint az, hogy történetírásunk *Vámbéry*-nek Bokhara történetéről írt könyvét kivéve csak *mellesleg* foglalkozott velök, sőt az ellenök folytatott keresztesháborúkról sincs önállóan megírt magyar monografiánk.

Még jellemzőbb, hogy nincs a *mongolokról* sem, akik a Csendes-óceántól Magyarország déli határáig, a dalmát vizekig éreztették hatalmukat a XIII—XIV. században. Tulajdonképen csak egyik törzsük, a *tatár* érdekelte népünket, sőt tudósainkat is; de még a tatárjárás megrázó története sem készítette őket a mongol és kínai források beható tanulmányára, s az idevonatkozó krónikáknak csak egyes töredékei jelentek meg magyarul. A XIII. század elején *Temadsin* már olyan birodalmat alapított, melynek legnyugatibb pontja, az európai Cherson, körülbelül 6200 kilométerre esett a legészakkeletibbtől (az Ochotszki-tenger legdélnyugatibb öblétől); szélessége 2—3000 km. közt váltakozott, terjedelme tehát egy negyedszázad alatt közel 16 millió km²-re növekedett, mihez másik negyedszázad múlva még 4—5 millió km² járult. Két akkora lett, mint az egész Európa s nagyobb a világ minden addigi birodalmánál. A „barbárok” kezében volt a világkereskedelemnek az a két fővonala, mely a Hoang-ko legdélnyugatibb kanyarulatától egyrészt Alepponak, másrészt Chersonnak vezetett. Egyik is, másik is 10,000 km. útnak felelt meg. A lovasnép vezére keleten olyan várakat vett be, amelyeket a kínaiak már puskaporral védelmeztek. Roppant seregével sehová sem ment tudósok és mérnökök nélkül. Sehonnan sem in-

dült tovább, míg a mongol jaszant, a törvénykönyvet a meghódítottaknak is törvénykönyvévé nem tette. Bokharát, a művészetek s a tudományok egyik középpontját, fölégette, tönkretette; de nem kegyetlenebbül, mint előtte már Nagy Sándor Tirust, Scipio Karthagót, Genserich Rómát, Barbarossa Frigyes Milanót, melyek a művészeteknek és tudományoknak szintén középpontjai voltak. A műveltség története tehát ezt az ázsiaiat nem ítélni el jobban, mint európai elődeit. Feldúlta Samarkandot, de műkertészeit, híres selyem- és vászonszövő takácsait mint tanító-mestereket osztotta szét népei közt. Erős, középponti közigazgatása élén egy tudós tunguz, *Ili-csu-csai* állt, ki megbarátkoztatta urát a művelődés eszméivel, visszatartotta tömérdek műkincs elpusztításától s okiratokból egész levéltárt gyűjtött össze. S a „barbár” Temudsin bárhova fordult, mindenütt tanulni akart. Mongol életrajza (melynek 1646. évi mandsu fordítása — *Bálint* Gábortól — európai nyelven először magyarul jelent meg) lelkesedéssel szól a honalapítóról. A török történetírás mint hona eltipróját és az iszlám ellenségét gyűlöli. A mienk nem érdeklődik iránta, pedig fiának, Ügeteinek hadai a mohi mezőn másfél évre hazánkat mongol hódoltsággá tették s Oroszországban olyan biródomlat alapítottak, mely harmadfél századig, Krimben pedig félezer esztendeig tartott, honnan a tatárok még 1717-ben is zaklatták hazánkat. Ennek a mongol birodalomnak renaissancea Ázsia és Európa uniójára, Eurázia politikai egyesülésére vezethetett volna a XV. század elején, ha *Timur-leng*-nek méltó utódai akadnak. Katonai uralma azonban oly gyorsan összeomlott, mint az a sók torony, amelyeket levágott ellenségeinek koponyáiból rakatott. S az ő halálával végződött a turániak népvándorlása, mellyel Ázsia az egész középkoron át gyötörte Európát. Halála viszont a népvándorlás egyik utolsó alkotásának, *Törökország*-nak újjászületését jelentette. Mert alig száz esztendő fennállása után az oguz-törököknek ez az ázsiai alkotása 1453-ban már teljesen összetörte a bizanci birodalmat, száz esztendő múlva pedig Magyarországot is; mely nem a maga, hanem a kereszténység érdekeit tekintve, a szövetség gondolatát mereven visszautasította.

II. Mohammed, II. Szulejmán szédítően nagy sikereit Európa csak a pozserováci békében, 1718-ban tudta ellensúlyozni, de az azután még több, mint kétszáz esztendő alatt sokszor felújult

küzdelmekben sem tudta megsemmisíteni; hiszen Törökország még ebben a pillanatban is szemben áll Európával!

Ennek a három földrészre kiterjedő államnak a miénkkel minden ízében összeforrt történetét a maga teljességében magyar tudományos munkából még mindig nem ösmerjük, sőt annak hazai vonatkozásait is csak bizonyos szempontokból, bár *Décsy Sámuel*, *Hammer-Purgstall*, *Velics*, *Kammerer*, *Székfü*, *Salamon Ferenc* és *Takács Sándor* idevonatkozó művei, *Thury* és *Karácson* kutatásai elévülhetetlen érdeműek s a török történetírók, török-korbéli oklevelek stb. magyar vonatkozásai, valamint egyes monografiák és értekezések is becsesek. A konstantinápolyi magyar tudományos intézet működéséhez szintén szép reményeket fűzhetünk.

Ilyen intézetre azonban, mint a kolozsvári egyetem már régen kifejtette, szükség volna Kazánban is, hogy a török-tatár-mongol történelmi, nyelvészeti és etnografiai kérdésekkel foglalkozzék; s mióta Finnország visszanyerte függetlenségét, szükség volna Helsingforsban is, hogy azokat a nagyjelentőségű finn-ugor tanulmányokat, amiket egyesek az északi vidékeken tettek folytatni és rendszeresen földolgozni lehessen. Most, mikor szibériai hadifogságukból százával tértek vissza ifjaink, akik ottan az ősi műveltség kérdései iránt is érdeklődtek, talán nem megy ötlet-számba, hogy Szibériát szintén bele kellene vonnunk a turáni népek múltjára vonatkozó kutatásokba. De erre nézve határozott kötelelességeink vannak a legszélsőbb Keleten.

Ázsia turáni népei azt a nagy erőt, melyet az egész közép-korban birodalmak alakításával, módosításával, vagy zaklatásával mutattak meg Európának, egészen a XIX. század második feléig pihentették, amikor azután egyik államuk, mely különben régibb a keresztény időszámításnál, *Japánország* valósággal újjászülött. Ezzel egyidőben azonban új erővel ápolta az atyaaságot a turániakkal, köztük a magyarokkal. Negyven év sem telt el azóta, hogy európai mintára szervezkedett, s Oroszország megalázása után már kiadta azt a jelszót, hogy *Ázsia az ázsiiaiaké*, ott a hegemóniát maguknak követelik. *Kato* japán tengernagy olyan határozottan, mint valaha római nagy névrokona az életéért reszkető Karthagóval szemben, Európát azzal ijesztgette, hogy az 1917-ben megszállott Szibériából nem engedik magukat kiszorítani,

ellenségeikkel szembeállítják Kinát, az egész buddhista világot s ha kell, egyesítik az összes sárga népeket. Amerikával szemben viszont a Csöndes-oceán uralmát teszik vita tárgyává. A világ tehát azon lehetőség előtt áll, hogy Attila, Temudsin, Timur-leng, II. Szulejmán világbirodalmai feltámadnak s a turániak imperializmusa mostan már nemcsak Európát, hanem Amerikát is megreszketeti.

Okunk van tehát érdeklődni ama japáni tudósok iránt, kik nemzetök eredetében és multjában bizonyos kapcsolatokat keresnek a magyarsággal, melyet szintén buzdítanak eme kapcsolatok keresésére. Előmunkálataink erre nem hiányoznak, de távolról sem elegendők. Szalmaláng fellobbanása volt, mikor a kolozsvári egyetemen *Bálint* Gábor egyszerre 18 székely fiut taníthatott japáni nyelvre. El kell jönnie annak az időnek, mikor japáni és magyar egyetemeken egymás történelmét, nyelvét kölcsönösen tanítják. A turáni népek történelme abban a szédítően nagy távolságban ment végbe, amely a turániak legnyugatibb állama, hazánk s a legkeletibb, Japán közt van. Multja kutatásának is ezen vonal két végső pontján kell alaposabban megindúlnia: a fölvevő és a leadó állomáson. Harmadéve hazánkban, tavaly Japánban alakult meg a *Turán-szövetség* s japáni lapok heteken át fejtegették, milyen fontos a turániaknak az a szövetsége, amelyben rajtuk és a japániakon kívül mostan már a finnek, észtek és a törökök is részt vesznek. Már tíz esztendeje kértem, most újra kérem társulatunkat, keresse a módját, hogy egyetemeinken a turáni, az ural-altáji történelem tanszékeket kapjon s hogy ifjaink, a Körösi Csoma Sándorok lelkével eltelve, itthon és a Tokióig menő vonalon mindenütt a turáni népek történelmével szakszerűen, hivatásosan és eredeti források alapján foglalkozhassanak. A nyugati eszmékből azzal még nem szakadunk el, ha keleti hagyományainkat megbecsüljük s Keletnek ezt a hatezer esztendő műveltségét nem tartjuk kisebbnek, mint azt a nyugatit, melyben ezer év óta annyiszor csalódtunk; jobban és fájdalmasabban sohasem, mint napjainkban. Nemzetünk megélt, sőt fel is virult annak ellenére, hogy Mohinál, Mohácsnál turáni testvérei keresztül gázoltak rajta, mert inkább bízott a nyugatiakban, mint öbennök. Mostan ezek a nyugatiak rövidlátóan önként rombolták le a Kárpátokat mint politikai határokat, amelyeket századokon

át ők maguk neveztek a kereszténység védő bástyáinak. Nemzetünk mindamellett sem menekül kínai falak mögé, hiszen tudja, hogy azokat is az ő ősei, Gog és Magog ellen emelték, hanem megmarad a neki egyedül meghagyott pusztán, mely turáni őshazájára emlékezteti. Erőt merít abból a történelemből, amelyből az övé is fakad s abból a tanulságból, amelyet a nyugatiak elbizottságával szemben ez a történelem nyújt neki. Mert ez a történelem az európainál kétszerte, majdnem háromszorta régibb s amannál hathatósabb példákkal bizonyítja, hogy nem azok az elaggott nemzetek, amelyekre egy, vagy éppen ötezredéves múlt súlya nehezedik s egy ezredéves szenvedés kér éltet vagy halált, hanem azok, melyek fiatal koruk erejének kincseit elpazarolták. Jobban megalapozva, megújúlhat Attilának másfélezredéves, a dsingiszkánnak hétszázados terve, hogy az egyesült vagy legalább összetartó turániak műveltségének és összes törekvéseinek legnyugatibb középpontja Magyarország legyen. Ennek az egyesülésnek gondolata, mint láttuk, nemzetünk multjánál is régibb s nem magyar ábrándozók találták fel; sőt a dsingiszkánnak és II. Mohammed, II. Szulejmán szultánoknak idejében leghatározottabban magyar politikusok ellenezték, akik nem úgy gondolkoztak, mint utóbb Kölcsey: csak nyugatra néztek és nem néztek vissza keletre. Pedig igazat mondott Cholnoky azzal, hogy nagy katasztrófák mindig akkor érték nemzetünket, mikor turáni voltáról megfeledkezett.

III. Calixtus pápa rendeletére 1456 óta ma is minden délután megkondúlnak a harangok, hogy Isten győzedelmet adjon a turáni magyaroknak, a turáni törökökkel szemben; s Urunk színe változásának ünnepe 1457 óta egyúttal annak emlékezete, hogy Isten ezt a győzedelmet meg is adta. Ez a harangszó és ez az ünnep Európának ma is remegő tiltakozása a turáni népek egyesülésének gondolata ellen; sőt Trianonban már félre is verték a harangokat azzal a viharral szemben, amely — rémlátásaik szerint — Európát turánjainak: a törököknek, bolgároknak, magyaroknak, sőt talán finneknek is egyesülése, vagy legalább közeledése következtében fenyegette. Most már nyugodtak lehetnek; nem kell a litániában azért könyörögniök, mint ezer év előtt, hogy „a furore Hungarorum libera nos, Domine!” A délutáni harangszó értelmét is régen elfelejtették már, de ebből némi bajuk csak

akkor lesz, ha a magyarok is elfelejtik s nem értik meg többé, hogy az testvér-háborúra, saját fajuk megtagadására szólítja őket. Vajjon ismétlődik-e a történelem? Attila, kit — elnökünk megnyitó beszéde szerint — Nyugat újra megláthat, mennyei jelenés szerint megint lemond-e majd Róma és a Nyugat megtámadásáról visszavonúl-e tiszaparti fapalotájába, hogy régi dalokat hallgasson régi dicsőségről?

Én ezúttal ennek a régi dicsőségnek néhány mozzanatáról, a turáni népek történelme megösmerésének szükségéről szóltam. A jövődönnek sivatag homályát az istenség vezető kezére kell bízunk, de úgy, hogy nemzetünk ne feledje el a költő további intelmét s „megfogyva bár, de törve nem:” éljen az idővel!

A szabadsághoz.

Irtta: F. R. Kreutzwald.*)

Mi halk fohászként dobbant meg szívemben,
Hogy ifjúvá serdültem egykoron;
Mi álmaimban csendült meg fülemben,
Mig csöndesen pihentem ágyamon;
Ami hajnalban is kísért szünetlen
S nem engedett megállni útamon —
Mindaz, mi engem lelkesedni készítte,
Csaló képként oszolna semmiségbe?

Sok gyönyörűt hallottam ösregében
Hazámrul és népemrül zengeni;
Láttam fölírva fön a fényes égen,
Milyen dicsők az Úrnak tettei;
S borzadva hallám ennek ellenében
Népem nehéz bilincsét zörgeni,
S megértém: a szívek derűre várnak,
Ránk kell ragyogni még a napsugárnak!

Te néma éj, s te lant: én hű barátom!
Nektek beszéltem csak ki titkomat;
S most, életemnek alkonyán kitérom,
Mi bennem rejtve élt sok év alatt;

---

*) Az észtek nemzeti époszáinak, a Kalevipoegnak költője volt Kreutzwald, ki e versében kifejezte népének olthatatlan vágyát a szabadság után. A XIX. század közepe táján szabadabb irány mutatkozott az orosz politikában, de még évtizedek multak el, míg az észtek nép mai szabadságát elérte.

*Mi bármi sorsban, megpróbáltatásban
Hitet adott s növelte lángomat:
Oh szent szabadság! rólad énekeltem,
Neved dicsértem minden énekemben!*

*Bágyadt napom még nem merült az éjbe,
S immár lehull a rabbilincs vasa,
A százados köd szétfoszol s az égre
Derűt hoz a szabadság hajnala!
Szabadság! tán csak vendégül jövel te,
Mint a madár zord Észak tájira?
Oh el ne szállj, míg szárnyaidra kapva
Föl nem viszed lelkünket a magasba!*

Észthől fordította: Bán Aladár.

A távoli Kelet.*)

Írta Némethné dr. Sebestyén Irén.

Súlyos gazdasági válságba került 1917-ben az Oroszországtól elszakadt és önállóvá lett Finnország. Oroszországban a zűrzavar nőttön nőtt s azok a milliók, melyeket a megvásárolandó gabonára adott előlegül a finn kormány, örökre elvesztek a rettenetes felfordulásban. Elveszett egyúttal annak a reménye is, hogy orosz gabona kerüljön az éhinségtől fenyegetett Finnország piacára. Nem maradt más hátra, mint a távoli keleten, elsősorban Mandzsuriában keresni kenyeret és gyors segítséget. Egy nagy kereskedelmi vállalat megbízásából kelt útra Mandzsuria felé 1917. szeptember 18-án *Juho Torvelainen* és két évi távollét után 1919. szeptemberében tért vissza Kelet-Ázsiából hazája földjére. A politikai események következtében szép reményekkel biztató útjának eredeti célja, a gabonaszerezés, meghiusult ugyan, de a nehéz és sok tekintetben veszélyes kirándulás még sem volt haszon nélküli. A nagyműveltségű író beutazta Mandzsurián kívül Kínát és Japánt is, tanulmányozta a távoli Kelet e két leggazdagabb országának gazdasági és kereskedelmi viszonyait a későbbi kereskedelmi összeköttetés felvétele szempontjából, elsőrangú személyes összeköttetéseket szerzett különösen Japánban és egyúttal minden alkalmat felhasznált hazája, Finnország történetének, népének, anyagi és szellemi kulturájának ismeretetésére.

Mellözve *Torvelainen* könyvének azokat a részeit, melyek a szibériai állapotokkal foglalkoznak, csupán azt mondom el

---

*) E cikk *Juho Torvelainen*: „Kaukainen Itä. Maailmansodan aikaisia matkamustelmia Itä-Aasian maista” (A távoli Kelet. Uti emlékek Kelet-Ázsia országaiból a világháború idején. Porvoo, 1921., 368. lap) című könyvének alapján készült.

műve alapján, ami a bennünket különösebben érdeklő két kelet-ázsiai birodalomra: Kínára és Japánra vonatkozik.

Torvelainen útjának tulajdonképpeni célja *Charbin* volt, Mandzsuria első gabonapiaca, ahol az egész Mandzsuriára kiterjedő gabonabörze működött. A charbini börzeárak hullámozása különben teljesen a szomszédos Fuduljan börzéjétől függött, mivel az egész mandzsuriai gabonakereskedelem kínai kereskedők kezében van s abban is marad mindaddig, míg a kivitel csupán az Amur és a Bajkál-tó vidékére, Kína nyugati részeire és Japánra fog szorítkozni. A charbini piacon végtelen bőségben volt gabona, de a Finnországba való elszállítás körül szinte leküzdhetetlen nehézségek mutatkoztak. 1918 januárjában az orosz bolsevisták rablásai és garázdálkodásai annyira elviselhetetlenné tették az életet Charbinban, hogy a külföldi konzulok végül is elhatározták a beavatkozást, aminek következtében kínai csapatok kiszorították az orosz rablókat Mandzsuriából. Erre a kínai kormány azonnal határozatot rendelt el az Oroszbirodalom felé. Ilyen módon hamarosan kiderült, hogy a finnországi gabonavásárlást nem Charbinban, hanem Pekingben kell elintézni. Torvelainen tehát útra kelt Peking felé, egy fiatal finn üzletember, Lauri Durchmann társaságában.

Mint hogy akkor sem Kína, sem Japán, nem ismerte még el Finnország függetlenségét, a finn kormánynak egyik birodalombanszemély hivatalos képviselője azért Pekingbe megérkezve a svéd és dán követségekkel léptek a finnek érintkezésbe, tőlük kérve támogatást ügyeik intézésében. E követségek jóindulatú támogatásánál sokkal nagyobb reális értéket jelentett Torvelainen számára az a véletlen szerencse, hogy szállásának, a Grand Hôtel des Wagons-Litsnak, fényes ebédjén már az első este összetalálkozott régebbi ismerősével W. R. Giles ujságíróval, egy nagy chicagói lap roppant befolyású levelezőjével, aki a Peking et Tientsin Times-ban több alkalommal részletesen ismertette Torvelainen keleti utazásának célját és felhívta az érdekelt kínai körök figyelmét Finnországra. Giles cikkei alapján végre tudomást vettek a kínaiak arról, hogy Finnország független köztársasággá alakult, mely a világháborúban szigorúan megőrzi semlegességét. A bolsevik oroszokkal való küzdelme belső ügy, aminek egyetlen célja: „Ki az országból a rabló oroszokkal!”

Míg egyfelől Giles egyengette finn barátai útját meglehangú hirlapi cikkeivel, másik oldalról egy fiatal orosz egyetemi hallgató, N. Usov, előkelő kínai emberek jóindulatát szerezte meg számukra. Usov a kínai nyelvet és irodalmat tanulmányozta Pekingben, több kínai miniszteriumnak angol és orosz fordítója volt és jó barátságban élt több magasrangú miniszteriumi tisztviselővel. Jóakaratan tehát nem volt hiány, a gabonakiviteli engedélyt hatalmas összeg pénz árán — (a baksisrendszer fejlettsége tekintetében még Oroszország is messze elmarad Kína mögött!) — megadta volna az arra illetékes kínai külügy-, hadügy- és földművelésügyi minisztérium, de ez az engedély gyakorlati értéket csupán az entente követeknek hozzájárulásával nyerhetett volna. Erre pedig nem volt semmi remény: a távoli Keletre is elérkezett annak a híre, hogy a németek partraszálltak Finnországban. Egyet lehetett volna még megpróbálni, Vladivosztokból hajón szállítani el a gabonát. Csakhogy nem volt megfelelő hajó s azonfelül az entente hamarosan rátette kezét Vladivosztok kikötőjére is. Ugyanabban az időben Oroszországban tetőpontra hágott a felfordulás, Finnországban pedig elkezdődött a polgárháború dühöngött, ami a gabonaszállítás amúgy is rossz kilátásait teljességgel és végleg lerontotta.

Abból a két hosszú fejezetből, melyben Torvelainen Peking nevezetességeit és a pekingi életet írja le, nem lesz érdektelen, néhány érdekes részletet kiragadni. „Peking tagadhatatlanul az a helye Kínának, ahol az ősi kínai hagyományok tisztán és érintetlenül megmaradtak. Pekingben alig érzik meg Európa hatása, de a városban mégis találunk pompát és fényűzést, jó szállodákat, kitűnő közeget és elsőrangú közlekedési eszközöket. A gazdagság és fényűzés, a kényelem és az élvezetek lehetősége tekintetében is első városa Peking Kínának. És általában mindaz, ami figyelmet érdemel a kínai életben, Pekingben a maga teljességében tárul az érdeklődő szeme elé. Peking a főváros, amely felszívta magába a legjobbat mindabból, amit az utolsó hét évszázad munkája hozott létre a hatalmas birodalomban. Itt székelt annak idején a császári udvar ragyogó fényben, innen kerülnek ki a birodalom legjobb katonái és itt állomásozik a nagyszerű nemzeti rendőrség. Itt van a birodalom első egyeteme és itt található a birodalom leggazdagabb régiség- és műgyűjteményei a legendás

időkből származó templomok és paloták társaságában. A lakosság szépen fejlett és a birodalom számos dialektusa közül a hozzáértők a pekingiek nyelvét tartják a legszebb hangzásúnak. Az éghajlat meg valóban nagyszerű."

Peking lakosainak száma körülbelül 700,000, ebből mindössze néhány ezer a külföldi (1,200 japáni, a többi európai és amerikai.) Pekingben képviselve van a több százmillió birodalom minden nemzetisége és emberfajtája. Legtöbben vannak a mongolok, mandzsuk és tibetiek, nagyon sok a török-kínai és orosz-kínai vegyülék fajta. — Kína a falak városa. Ki nem hallott volna a 200 km hosszú, hatalmas *kínai falról*? Általában minden ház, minden falú és minden város fallal van bekerítve. Pekinget két fal oltalmazza. A külső fal, mely körülbelül 30 angol mérföld hosszúságú, 21 láb magas és 21 láb széles, 25 négyzet mérföldnyi területet kerít be. A falak tetejére helyenként valóságos függőkertek vannak varázsolva. A főútvonalak irányában kapuk szakítják meg a falakat, melyek erődítmények is egyúttal.

Peking tulajdonképpen öt városrészre oszlik. A belső fal oltalmában terül el a *császári város* a pompás császári palotával és a külföldi követségekkel. A belső fal külső oldala mentén elterülő rész a tulajdonképpeni *kínai város*, melynek éppen közepét szeli át a Tsien-mönn nevű főútvonal, Peking legforgalmasabb utcája. Számtalan bazár van ezen a környéken, melyekben minden kapható, amit csak termel az óriási kínai birodalom. A bazárok szomszédságában színházak és mulatóhelyek ütöttek tanyát. Az esti és éjszakai mulatók a félreesőbb utcákban húzódnak meg.

A kínai színházra és színművészetre vonatkozólag a következő érdekes megjegyzést tette egy dél-kínai újságíró, aki Nankingban és Pekingben végezte az egyetemet és hosszabb ideig tartózkodott Japánban és Amerikában: „a kínai színművészet ma is olyan, amilyen volt néhány ezer évvel ezelőtt és mi mindent elkövetünk, hogy megmaradjon ebben az állapotban, mert így igazán a mienk, így tükrözi vissza, így tolmácsolja nekünk híven őseink szellemét.” És Kínában Torvelainen szerint sok ilyen élő emléke van a régmúltnak. Egész Kína úgy, amint van, mintha megállott volna, mintha mély álmod aludnék, amelyben mégis mozognak, dolgoznak, esznek és isznak, szeretnek és bánkódnak az emberek.

Kínának legnagyobb átka az ópium. Használata tiltva van ugyan és behozatalát, árúba bocsátását a legszigorúbb büntetésekkel sújtják, de a világháború kitorése óta minden jel arra vall, hogy az ópium rövidesen visszakerül az országba. És ez ellen nem sokat lehet tenni, hiszen az állam egyik leghatalmasabb embere a birodalom legszenvedélyesebb ópiumszívója.

A családi életben a nő élete nagyon szomorú akkor, ha nincs fiúgyermeke. A férj házába hozhatja azt a nőt, akitől fia született. A törvénytelen feleség teljesen egyenlőrangú a törvényes feleséggel, a törvénytelen gyermek a törvényessel. A közéletben az asszony meglehetősen védett helyzetben van. A bíróság előtt helyettesítheti férjét, aláírhat adás-vételi szerződést, sőt még váltót is. Szerte a birodalomban sokfelé lehet látni diadal-
kapukat és egyéb emlékeket, melyek egy-egy kiváló családanya emlékét őrzik. A tudomány és irodalom terén ma már női nevekkel is találkozunk.

Pekingből Torvelainen visszatért Charbinba és onnan 1918 április 21-én megint útra kelt, hogy Mandzsurián és Koreán keresztül Japánba érjen,

Korea történetében a japáni uralom kétségtelenül egészen új korszakot jelent. A japániak előtt Söul, a főváros teljesen elhanyagolt, rendetlen ázsiai város volt, ahol a civilizációnak nyomát is alig lehetett fölfedezni. „Ha pedig ma megérkezik az utas a minden tekintetben elsőrangú gyorsvonattal Söulba és elhagyja az állomást, eléje tárul egy majdnem európai értelemben vett modern város tiszta utcákkal, melyeket éjjel villanylámpák világítanak meg, villamosokkal, melyekkel a város távolabbi környékére is el lehet jutni, vízvezetékekkel, mely kristálytisza vizet szolgáltat. Fa és liget van bőven a városban, múzeum hasonlóképpen, úgyszintén kórházak, szülõintézetek, patikák és orvosok. Vannak újságok és folyóiratok koreai, japáni és angol nyelven, könyvkereskedések, melyekben európai nyelveken írt könyvek is kaphatók, szállodák, melyeknek keresni kell párját. — Ez az egész nagyszerű változás a japániak érdeme. Jellemző a japániakra az a rendkívüli dolog, ami azonnal szemébe ötlük az idegennek, hogy Koreának összes sajátosságait igyekeznek megőrizni a maguk érintetlenségében. Különösen megfigyelhetjük ezt, ha azokat a múzeumokat szemléljük, melyeket a japániak

alapítottak. A japániak nyíltan elétárják a hatalmukban levő terület gazdagságát és azokat a kincseket, melyek az elkövetkezendő jóllétnek alapjai. A japániak munkája nem szorítkozik a fővárosra és a japániak építette vasuti vonalak mentére, hanem kiterjeszkedik az egész országra. Egész Koreát keresztül-kasul szelik a legjobb karban tartott autó-utak, a posta hálózata évről-évre új állomásokkal bővül és minden évben új iskolák keletkeznek, aszerint amint a tanítóképzőkben tanuló koreaiak diplomát nyernek. Hasonló helyzetben van az egészségügy. És midőn a japániak kereskedelmi kamarát állítottak fel Söulban a japáni kereskedelmi érdekek képviselőjére, ugyanakkor tiszta koreai kereskedelmi kamarát is alapítottak, mely Korea kereskedelmi érdekein örökdik." A japáni elnyomás ellen nem is azok panaszkodnak, akik alatta élnek, hanem a külföldön élő koreaiak és — az angolok.

Torvelainen és Durchman japáni tanulmányútjának első állomása a mai főváros, *Tokio* volt. Mindjárt Tokióba való érkezésük után előtérbe nyomult annak szükségessége, hogy a japáni kormánnyal elismertessék Finnország függetlenségét. Nagy segítségükre volt az ügy előkészítésében egy Tokióban letelepült, derék finn mérnök, *A. E. Norrmann*, úgyszintén a Finn Evang. Egyesület kötelékébe tartozó japáni misszionárius, *Todamo Watanabe*, ki igen előkelő összeköttetésekkel rendelkezett. Barátai közé tartozott *Yoshimo*, a tokiói egyetem történelem tanára, aki viszont az államtanács egyik nagytekintélyű tagjához, *Innukai* nevű kiváló államférfiúhoz vezette be a finneket és kihallgatást eszközölt ki számukra a külügyminiszternél, *Goto* bárónál. E tárgyalások eredményeként érdeklődés ébredt a japániakban Finnország iránt, aminek nemsokára néhány meleghangú hirlapi cikk adott kifejezést, előkészítvén azt a kedvező fogadtatást, mellyel a finnek a japáni gazdasági élet legtekintélyesebb szakemberei, első sorban a majdnem 90 esztendőös báró *Shibusava* részéről találkoztak. Torvelainen tanulmányútjának a célja az volt, hogy megismerkedjék Japán gazdasági életével, megismertesse az érdekelt japáni köröket Finnország gazdasági viszonyaival, hogy ilyen módon előkészítse az önállóvá lett Finnország közvetlen kereskedelmi összeköttetését Japánnal. Báró *Shibusava* szerint ennek még a nagy távolság sem lényeges akadálya, hiszen

pl. Svédország és Japán között rendkívül élénk forgalom van a svéd—japáni hajóstársaság megalakulása óta. Finnország kiviteli cikkei közül első sorban papírmasszára van szüksége Japánnak, mert a japán papírgyárak óriás szükségletét a belföldi papírmassza-gyárak nem képesek fedezni.

Tokio kiterjedésre nézve London után a világ legnagyobb városa, több, mint 10 angol négyzetmérföld. Lakosainak száma meghaladja a két milliót. A város központja Soto-Siro a császári palotával, a különböző miniszteriumokkal és a fontosabb hivatalokkal. Itt vannak a külföldi követségek, a császári színház és Tokio kereskedelmi kamarája. A főváros üzleti élete is ebben a városrészben bonyolódik le. Egész Japánban, így Tokióban is feltűnik a rend és tisztaság, mely éppen annyira hozzátartozik a japáni ember természetéhez, mint a kínaiéhoz a piszkosság. — Tokio a ligetek és virágok városa. Csupán a Hibiya-lígetben 35.000 cseresznyefa borul virágba március havában. De bármilyen nagyszerű Japán virágpompája, valami mégis hiányzik belőle; a japáni virágnak nincsen illata és a ligetek tízezer meg tízezer cseresznye- és szilvafája nem érlel soha gyümölcsöt. „Ez a növényvilág minden rendkívüli szépsége mellett is halott és hideg, érdekes hasonlóságot mutatva a japáni emberrel, aki — bármilyen tehetséges is — mégis feltűnően hideg és hozzáférhetetlen benyomást tesz.”

A japáni intézményeket megismerni, azokat megtekinteni, japáni ismerősök ajánlása nélkül teljességgel lehetetlen. Ebben Torvelainen és útitársa nem láttak szükségletet és japáni barátaik támogatásával behatóan megismerhették a japániak szellemi és anyagi kulturájának eredményeit.

Japán történetében hatalmas fordulatot jelent az 1868. esztendő, amikor Japán államférfiai utat nyitottak hazájukba az európai műveltségnek. Alig ötven esztendő bámulatosan kitaró munkájának eredménye Japán nagyhatalmi állása is.

1871-ben lépett életbe az új oktatási törvény, mely egy csapásra gyökeresen megreformálta az iskola-ügyet. A tankötelezettség általános lett (a régi Japánban csupán a katonák osztályára terjedt ki.) A nyolcéves gyermek a négyosztályú alsófokú népiskolában kezdi meg tanulmányait, melyeket az ugyancsak négyosztályú felső-népiskolában egészít ki. A felső-népis-

kolából át lehet lépni az ötosztályú középiskolába, mely az egyetemre készít elő. Egyetem több van az országban, de ezek közül csupán kettőnek az állam a fenntartója: Tokio és Kioto egyetemének. Tokióban külön egyetem van a nők számára. Az elemi iskolákban a következő tárgyakat tanítják: olvasás, írás, számolás (japáni és európai), nyelvtan, földrajz, történelem, természetrajz és fizika, Konfucius erkölcstana, ének, torna, kézimunka és angol nyelv. A középiskola tantárgyai: Japán és Kína történelme, nyelve és irodalma, világtörténelem, matematika, természettudományok, filozófia, erkölcstan, fizikai gyakorlatok, angol-, francia- és német nyelv. — A tokiói császári egyetemnek hat fakultása van: orvosi, jogi, fizikai, matematikai, nyelvtörténettudományi, technikai és gazdasági (földművelési.)

Japánban rendkívül sok újság és folyóirat jelenik meg. A két legelterjedtebb japáni hírlap a „*Tokio Asahi Shimbun*” és *Osaka Asahi Shimbun* minden reggel körülbelül egy-egy millió példányban kerül forgalomba. Egész csomó idegen, főleg angolnyelvű hírlap és folyóirat is jelenik meg. Japánban különben sokat olvasnak az emberek, nem csupán saját íróikat, hanem Európa és Amerika irodalmának termékeit is. A külföldiek közül a következők ismereteseek Japánban: Doyle, Wells, Jerome és Conrad; Jack London és Márk Twain; Maupassant, V. Hugo, Dumas és Zola; Nietzsche, Treitschke és Bernhardi; Tolsztoj, Dosztojevszkij, Turgenyev és Gorkij; Strindberg, Björnson és Ibsen; Maeterlínek, Verhaeren; d'Annunzio, Sienkiewicz és az indiai R. Tagore. Legtöbb példány kél el Doyle és Tolsztoj műveiből.

Hogy Torvelainen és utitársa Japán iparát és kereskedelmét alaposan megismerhették, azt elsősorban befolyásos japáni barátjuknak, Innukainak köszönhették. Az ő közvetítésével ismerkedtek meg a tokiói kereskedelmi kamara titkárával, aki viszont a tokiói kereskedelmi és ipari élet vezető embereinek mutatta be a finneket és meglehetősen ajánlólevelekkel látta el őket Jokohama, Nagoja, Kioto, Osaka és Kobe, az ország legjelentősebb gazdasági központjainak kereskedelmi kamaráihoz.

Japán iparának egyik legkiválóbb terméke a *papír*. A papírgyártásban a *Fuji Seishi Kabushiki Kwaisha* vállalaté a vezetőszerep, mely tíz gyárat tart üzemben Japán különböző részein.

Ezek közül a Hokkaido szigeten levő gyár állítja elő Japán újságpapír-szükségletének 70%-át. Az osakai gyár majdnem kizárólag selyem- és cigarettapapírt gyárt. A gyárakba európai embert nem bocsátanak be, mivel azokban az egészségügy és munkásvédelem mélyen alatta van az európai színvonalnak. — A papírgyártásnak különben két főága van: 1. japáni papirépületek, lampionok stb. számára, ennek előállítása még mindig a régi hagyományos módon, kisiparszerűen történik; 2. az ú. n. külföldi papír, amelynek előállításával nemrégén foglalkoznak Japánban. Az első papírgépet 1872-ben vitték be az országba. A külföldi papír Japán egyik legjelentősebb kiviteli cikke, a termelés 85—90%-a az ország határán kívül fogy el.

A nagyjövőjű japáni *óraipart* Ázsiában és a háború óta Amerikában is jól ismerik, az európai piacon úgyszólván teljesen ismeretlen. Az óragyártásnak Tokión kívül még két figyelemreméltó központja van; Aich és Osaka.

Tokióból Jokohamába, Japán legrégebb és jelenleg legnagyobb forgalmú kikötőjébe vitt a finnek útja. Az európai és amerikai kultúra is Jokohamán keresztül hatolt be Japánba. Külföldiek ma is nagyobb számban élnek itt, mint bárhol másutt Japánban. *Kami-Suva* selyem-, üveg- és keramikai gyárait megtekintvén *Osakába* rándult ki Torvelainén és útitársa, a japáni selyemgyártás legfőbb telepére. (Az egész világ selyemtermelése 1916-ban 25.695,000 kg. volt, ebből Japán 13.350,000 kg.-mal szerepelt, míg Kína a selyemgyártás igazi hazája és a selyemtermelésre legkedvezőbb feltételekkel rendelkező ország mindössze 7.115,000 kg.-ot és Olaszország 3.612,000 kg.-ot állított elő!) Az osakai selyemgyárban minden tekintetben mintaszerű állapotok uralkodnak. *Nagoja*, lakosai számára nézve (kb. félmillió) az ötödik nagy városa Japánnak. Nagy selyem- és pamut-, porcellán- és óragyárai nevezetes központjává teszik a japáni gazdasági életnek.

Kioto, Japán régi fővárosa (794—1869), fontos kereskedelmi és ipari város. Innen kerülnek ki a japáni házi- és gyár-
ipar legművészibb termékei. A kiotói himzések és szövések, porcellán- és lakkárúk páratlan szépségükkel minden versenyen felül állnak. Kiotóban megismerkedtek a finnek K. Hamaokával, a kereskedelmi kamara elnökével, aki előtt a Tokióban élő finn

mérnök, Norrmann, azt az életrevaló gondolatot vetette fel, hogy a nemzetközi viszonyok megszilárdulása után Finnország nagyobb városaiban vándorkiállításban mutassák be Japán művészetének és iparának termékeit és viszont Japánban Finnország művészetét és iparát. Ismerve a japániak és finnek munkaszeretetét és kitartását, biztosra vehető, hogy a szép terv belátható időn belül megvalósul és egyaránt hasznára válik Japánnak is, Finnországnak is.

Torvelainen japáni tanulmányútjának benyomásait a következőkben foglalja össze: „Japán olyan ország, amellyel érdemes megismerkedni. Bármilyen fiatal is a kulturája, a külföldi ember mégis sokat tanulhat tőle. Különös figyelmet érdemel az államnak az a törekvése, hogy az ország gazdasági életét a világ első országainak színvonalára emelje. A fáradságot ott sem sajnálja, ahol a siker kilátásai meglehetősen gyengéknek látszanak. Negyven kereskedelmi kamara örködik az ország külső és belső kereskedelme fölött. A kereskedelmi múzeumok és az évenként rendezett nagy vándorkiállítások millió meg millió érdeklődőt vonzanak magukhoz. A páratlanul berendezett, tanácsal is szolgáló mintagazdaságok hatalmas munkát végeznek a föld ésszerű kihasználásának érdekében, hogy a termelés fedezze a szükségletet és a japáni földműves ragaszkodik földjéhez. És mivel a japáni nem kozmopolita és nincs megmérgezve az „internacionalizmus” eszméjével, a jó tanácsokat megszívleli, megjegyzi őket és szerintük cselekszik.”

„Sok japáni él a világon szétszórva, különösen Amerika nyugati partvidékén és a távoli Kelet orosz területén, Koreában, Mandzsuriában és Kínában, ahova a megélhetés nehézségei üzték ki őket hazájukból. De bárhova vesse őket a sors, mindenütt japániak maradnak, nem felejtik el hazájuk vulkánikus földjét, a szülőföldjüktől legtávolabb eső helyeken is arra gondolnak, mivel használhatnak Japánnak és hazájukba visszatérve igyekeznek tapasztalataikat a hazai viszonyokhoz alkalmazva értékesíteni.”

„Ígaz, hogy a társadalmi viszonyok nem minden tekintetben ideálisak. A munkáskérdés napról-napra jobban kiélesedik; művelt proletár több van, mint kellene; a kereskedelmi erkölcsben nagyon sok kívánni való van még; az ipari termékek sok tekintetben nagyon középszerűek. De mindennek megvan a ter-

mészetes oka: a fejlődés olyan gyors volt az országban, hogy azokat a társadalmi ellentéteket, melyeket a kisterületű ország túltömöttsége idéz elő, nem lehetett elkerülni. Ennek orvoslására az állam minden lehetőt elkövet. Formosa, Korea és Sahalin megszerzésével százezrek helyezkedhettek el e gazdag termőterületeken. És ha sikerül Japánnak kiterjesztenie befolyását Ázsia belsőbb vidékeire és ott elhelyezheti egy pár millió szűkös viszonyok közt élő polgárát, sok fenyegető kérdés magától megoldódik és az ország elkerülheti az európai forradalmak drámáit. A japáni ember egyáltalán nem forradalmi természetű, habár szórványosan, alkalmilag elő is fordult néha az országban némi zavargás. — A japániak hatalmi törekvéseit rosszul fogják fel Európában. A japáni imperializmusnak megvannak a maga, még pedig nagyon súlyos és jogos okai. Csupán az angol-amerikai féltékenység ad hamis magyarázatot a japániak hatalmi törekvésének és ezt a magyarázatot azok, akik a japániak helyzetét nem ismerik közelebbről, jobb hiányában elfogadják és ez alapon elítélik és kicsinylik a japániakat."

Torvelainen szép könyvét végigolvasva tisztelet ébred bennünk — a finnek iránt. A távoli Keleten minden országban akadnak finn emberek, akik ott megtelepültek, befolyásra és becsületre tettek szert és mindazt, amit kitartó munkájukkal elértek, minden adandó alkalommal finn hazájuk javára áldozták. Japánban *Pälsi* doktor és *A. E. Norrmann* mérnök, Kínában *G. Synnerberg* testőrkapitány, *L. O. Granfelt* kereskedő és *H. Lucander* mérnök fényes bizonyítékát adták hazafiúi hűségüknek. Nagy erővel és bátorsággal vették fel a küzdelmet azzal a rágalom-áradattal, mely főleg angol lapok közlései alapján terjedt el a távoli Keleten és terjedelmes hírlapi cikkekben ismertették hazájuk kulturáját, történetét és új állami berendezkedését. Munkájuk nem volt hiábavaló: a rágalmozó hadjárat jóformán megszűnt és a távoli Kelet birodalmaiban rokonszenv ébredt Finnország iránt, melynek reális eredményei bizonyára nem maradnak el.

KISEBB KÖZLEMÉNYEK.

A néphagyományok hatása a modern tatár irodalomra.

A perzsa hatás alatt álló régi tatár irodalomnak fényes múltja van s a tiszta nemzeti alapon fejlett modern tatár irodalom szintén számottevő sikerekkel dicsekedhetik.

A modern tatár irodalom orosz hatás alatt indult meg, de attól teljesen függetlenül fejlődött. A tatár irodalomban van valami tiszta keletiesség, ám ez mégsem perzsa utánzás, sem arab, hanem tisztán a tatár lélekből fakadt. Nálunk minden irodalmi alkotás reform-törekvéseink egy-egy oszlopát jelenti; ez az irodalom az esztétika követelményein kívül csak a népies hagyományokhoz igazodik. Az izlám mellett a régi hagyományok is megfértek. Minden dombhoz egy-egy rege, minden forráshoz vagy kopár sziklához egy-egy emlék fűződik. Ezek a regék kiváló költőink munkáiban ragyogó gyémántokká kristályosodtak.

Az erdőknek megvannak „sureli” nevű emberalakú, görbelábú és alacsony homlokukon egy szarvat viselő dzsinjei, kik hosszú újjaikkal csiklandozva agyonnevetetik és megölik az erdőbe tévedt gyanútlan utasokat.

A steppéknek megvannak „obor = gömbölyütűz” nevű lényei. A közhit ugyanis azt tartja, hogy az imbolygó fény a koszik előtt cikázik és a lovakat megriasztja. A vizeknek megvan a maguk „vüzanyja”, aki a folyóban fürdő embereket áldozatul kívánja. Különösen a kis gyermekekre vadászik. Kiváló költőnek, Abdullah Tokajnak gyermek-irodalma mind ilyen mondákon alapszik, amelyeket felnőttek is szívesen olvasnak. Tokajon kívül megénekelte a vüzanyát egy másik krimi tatár költő is, aki őt kegyetlen néembernek tünteti fel, azonban a kegyetlenségét meg-

okolja és részvétet kelt a szerencsétlen nő iránt. E rege tartalma a következő:

A falu legszebb leányának volt egy szeretője. Az apa leányát nem adja a legénynek, hanem egy öreg és gazdag embernek szánja. A leány nagy elkeseredésében vízbe ugrik; nem fül meg, életét folytatja a víz alatt. Megútálja a világot, az emberek boldogságát féltékenykedéssel kíséri, ahol csak teheti, árt nekik és nagy lelki tusák után az egykor szép leányból ráncos arcú, kegyetlen vízánya lesz...

Végül példaképpen álljon itt egy sajtószerű ballada:

Szak és Szok ikertestvér, kiket az édes anyjuk valami oknál fogva elátkoz. A fiúk tüstént galambokká válnak és ellenkező irányba repülnek. Olykor-olykor eredeti alakjukat öltik fel, s ilyenkor haza térnek. De mikor a két testvér egymást meglátja, mindig újra galambbá válik.

Ami népdalainkat illeti, ezek vagy nagyon szomorúak vagy csapongó vígok. Köztük legszebbek a baskir dalok, melyeket az egész tatárság nagy kedvvel énekel. Ezek igazi steppe-dalok, amelyek mind lágy hangulatúak, mégis tele vannak szenvedéllyel, tragikummal. A tatár népdaloknak az orosz népdalokra való hatása az orosz zenetörténészek véleménye szerint is kimutatható.

Ezek a népdalok fejlettségük magyarázatát egyes szokásokban, különösen a szerelmes párok levelezéseiben lelik. A pajkos szerelmesek színes papírokra mozaikszerű sorvezetéssel ilyen dalokat szoktak írni, vagy egy zsebkendő körül hímezni kedveseiknek. Ilyen dalok:

1. *Rózsák leszünk, bimbók leszünk,
Ha más nem bánt, együtt leszünk.*
2. *Szürke galamb sok van itten, fehér tollas nincs itten:
Mindennek van szeretője, nekem sajnos, még nincsen.*

Modern irodalmunk ilyen nyelvkincsekből táplálkozik. A tatár-irodalomnak van már Kisfaludy Károlya, de aranykorát még nem érte el és, hogy milyen irodalmi értékeket fog az emberiségnek ajándékozni, azt nem is sejtethjük. Zübeir Hamid.

Ébrednek a norvéglappok.

Fenti címen érdekes közlemény jelent meg a finn ujságírók legutóbbi karácsonyi albumában Ernst *Lampén* tollából, ki 1921 nyarán bejárta Svédország és Norvégia lapp területeit. Finnország csekélyszámú lapp lakossága (1910-ben 1659 lélek), mint nemzetiség, sohasem okozott gondot a kormánynak. A finnországi lappok büszkék voltak a finnekkel való rokonságra, igyekeztek mennél inkább „finneké” válni, a finn nyelvet örömmel tanulták, úgyannyira, hogy a finn érintkezési nyelv gyanánt szerepelt Skandinávia és Finnország lappjai között. A finn kormány viszont a maga részéről mindent elkövetett, főként papok és tanítók neveltetésével, hogy lappjai megmaradjanak lappoknak s megőrizték nyelvüket és ősi szokásaikat. Egészen más a helyzet Svédországban és Norvégiában. E két országban a lapp-kérdés már „nemzetiségi kérdés” és a kormányok az államnyelv, a svéd, illetve a norvég használatára igyekezzenek rákényszeríteni a lappokat s ezzel elsősorban a finn nyelvet, de magát a lappot is háttérbe szorítani. A norvéglappok azonban már öntudatra ébredtek és a választásokra készülődvén, hat lapp jelölt mellett foglaltak állást. Ez alkalommal — 1921 nyarán — a következő figyelemreméltó sorok jelentek meg a *Samealbmug* c. norvéglapp újságban.

„Szétszórva Európa északi sarkvidékének mérhetetlenül nagy területén, itt-ott kis csoportokban részint letelepülve tavak, folyók, völgyek mentén és a Jeges-tenger partszegélyén, részint rénszarvasokkal vándorolva, mindig úton, mindig menekülve — így élte a szame nép* csendes, békességes és nem kevésbé boldog életét időtlen idők óta, élt távol a világ tülekedésétől és lár-májától, olykor-olykor megsejtve valamit a felfordulások következményeiből, mint ahogy az óceán dühöngő viharát megérzi az, aki felé a tenger háborgó hullámai közelednek — biztosan.

Ha visszagondolunk a régmúlt időkre, midőn atyáink folytonosan észak felé húzódtak békét, nyugalmat és menedéket keresve a lakatlan területeken, mindaddig, míg végül is a Jeges-tenger gátat állított további menekülésük elé és megállásra kényszerítette őket; akkor — gondoljuk csak meg — nem ugyanaz a

* A lappok magukat same vagy sabme-nak nevezik.

veszedelem fenyegette-e őseinket, mely fenyegetve tűnik fel most is a látóhatáron — nem a *műveltség* veszedelme?

Boldogok voltak atyáink, akik el tudtak menekülni a közös, veszedelem elől és ilyen módon megmentették népük lelkét és becsületét és teljes érintetlenségben örökségül hagyták ezeket reánk.

De mi — késő utódok — nem menekülhetünk. Előttünk bezárult az út örökre.

A szame néptől el akarják rabolni anyanyelvét, azt, ami minden népnek legszentebb öröksége.

Nem — ezerszer is nem!

Ettől a szent örökségtől, melyet szeretett atyáink hagytak reánk, nem tudunk, nem is akarunk megválni.

Tudjuk, hogy *életről vagy halálról* van most szó, nem egyes ember, hanem egy egész nép, — a szame nép életéről vagy haláláról.

Abba a kincseskamrába, hol ezt az örökséget őrzik, holt testünkön vezet át az út és ez így lesz mindaddig, míg csak egy becsületes, romlatlan lapp ember él még itt Észak tájain.

Háttal az északi sárok jéghegységei és a hideg Jeges-tenger felé fordúlva és tekintetünket dél felé irányítva — itt állunk ma szilárdan és biztosan, feszült figyelemmel várva a további feljemenyeket.

Síkra szállunk most jogaink megvédéséért. Kemény és tartós lesz ez a küzdelem, — olyan, mint maga az élet, — minthogy gyökerei népünk lelkébe nyúlnak — a megsértett nemzeti érzésben.

Ennek a küzdelemnek felvétele elodázhatatlan kötelességünk; maga az élet hív bennünket e küzdelemre és mi megyünk — megyünk azonnal valamennyien!"

Ime, a lappok nem térnek ki többé a műveltség útjából. Művelődni akarnak — *nemzeti* alapon. Isten segítsé őket férfias küzdelmükben.

N. Sebestyén J.

A finn, észti és magyar kulturális kapcsolat ápolása.

A Turán legutóbbi számának megjelenése óta ismét több irodalmi ünnep folyt le, amelyeknek feladata volt terjeszteni a főváros közönségének körében a rokon finn és észti nép műveltségének ismeretét. Január 20-dikán, délelőtt a Turáni Társaság az Omnia igazgatóságával együttesen az Omnia mozgóképpalotában *finn-magyar matinét* rendezett. Az előadáson megjelent a kormányzó úr öföméltósága is kíséretével, valamint elnökünk, *Pekár Gyula* államtitkár, s számos közéleti és irodalmi előkelőség. A műsor a következő volt: 1. Magyar himnusz. 2. Sopron a népszavazás idején (film). Énekbetét: „Hiszekegy...” 3. *Dr. Bán Aladár* előadása az 1921 augusztus 8-dikán elhunyt nagy finn íróról, Aho Jánosról. 4. Finn himnusz. 5. Juha, az asszonyrabló, J. Aho regénye (film). Ének: Sibelius; Csónakút. Pacius: A finn dal. — Az énekszámokat az Egyetemi énekkarok adták elő, *Kereszthy Jenő* karigazgató szakavatott vezetésével.

Február 12-dikén, vasárnap este az Erzsébet Népakadémia *finn-észti hangversenyt* rendezett könyvtár-alapja javára. A sikerült ünnepségen megjelent *Lipola György*, a Budapesten élő hírneves finn szobrászművész is. A műsor ez volt: 1. *Dr. Bán Aladár* előadása a finn és az észti irodalomról és művészetről. 2. Sibelius-szerzemények; zongorán előadta *dr. Schindler Marianna*. 3. Finn és észti költemények *Bán Aladár* fordításában; előadta *Grill Lola*. 4. Finn és észti dalok; énekeltek *Mihó Ernő* és *Mihó Ida*, *dr. Dittrich Vilmos* zongorakísérete mellett. 5. Melartin lyrai szerzeményei; zongorán játszotta *dr. Schindler M.* A szereplő művészek és előadók valamennyi száma élénk tetszéssel találkozott a nagyszámú hallgatóság körében.

Megemlítjük még, hogy *Ispánovics S.* tanár az ősz folyamán a Turán-Szövetség égisze alatt az Urániában tartott finn matinét február 26-dikán megismételte. Különös tetszést aratott itt *Mohay Erzsike* művészi éneke, aki finn népdalokat adott elő a Cserkész-Szövetség javára rendezett matinén.

IRODALOM.

Pintér Jenő: A magyar irodalom történetének kézikönyve. Tudományos rendszerezés két kötetben. Franklin Társulat, 1921. Felhívjuk olvasóink figyelmét a fent jelzett monumentális összefoglaló műre, amely irodalmunkban az első a maga nemében. Pintér Jenő, budapesti tankerületi főigazgató és a Magy. Tud. Akadémia tagja évtizedes komoly munkával minden, legkisebb részletre kiterjedő gonddal rajzolja meg hatalmas művében a magyar irodalom történeti és esztetikai fejlődését. Aki valamely irodalmi kérdéssel foglalkozik, nem mellőzheti e művet, amely az esztetikai értékelés mellett kimerítő forrásjegyzéket is nyújt. A tudományos megbízhatóságon kívül nem csekély érdeme az áttekinthető beosztás, a világos, szeplőtlen, magyaros stílus, amely a könyvet hasznossága mellett élvezetes olvasmánnyá is teszi. Turáni testvéremezeteink tudósainak, professzorainak szíves figyelmébe ajánljuk e szépen kiállított munkát, melyben nemzetünk östörténetének kérdéseire nézve is szakszerű útbaigazítást találnak. A 65 ívre terjedő munka ára 3080 kor. (Unkarin kirjallisuuden historian käsikirja. Kirjoittanut: tri *Jenő Pintér*, Unk. Tiedeakatemian jäsen. I. osa 507 s., II. osa 524 s; Hinta: 3080 Unk; Kruunua. Tilausosoite: Budapest, Franklin-Társulat.)

Előzetes jelentés. 1921 jelzéssel, de csak 1922. évben jelent meg a Magy. Tud. Akadémia kiadásában *Munkácsi Bernát* monumentális művének, a *Vogul Népköltési Gyűjteménynek* legújabb, 38 és fél ívre terjedő kötete. A kötettel egyik számunkban érdeme szerint behatóan óhajtunk foglalkozni. Most csak fölhívjuk rá hazai és külföldi olvasóink figyelmét. A vaskos kötet címe: *Vogul népköltési gyűjtemény, II. kötet. Istenek hősi énekei, regéi és idézö igéi. Harmadik füzet (I): vogul-osztják hősköltészet és hősélet. Tárgyi és nyelvi magyarázatok. Szómutató.* — Megrendelhető minden könyvkereskedésben.

Jancsó Benedek: A székelyek. Történeti és néprajzi tanulmány. Budapest, 1921. 46. l. Ritkán kerül a kezünkbe oly szépen és alaposan megírt összefoglaló értekezés, mint Jancsó B. e kis műve, mely angol nyelven is megjelent. Ha hinni lehetne, hogy az entente nemzetek komolyan akarnak foglalkozni a meggyötört magyarsággal, remélhetnők, hogy e könyv, melynek minden szava pozitív igazságot hirdet, könnyebbülést fog hozni a derék székely nemzetre. De nemcsak propaganda-szempontról felel meg az író feladatának; mindenki haszonnal olvashatja e szépen kiállított és művészi illusztrációkkal ellátott művet, aki a magyar nép történetével és etnográfijával foglalkozik. Amit itt rendszerbe foglalva olvashatunk a székelyek eredetéről, régi társadalmi és hadi rendjéről, mindaz sok reminiscenciát kelt bennünk a turáni népek ősi hagyományaira és történetére. Különösen kiemeljük „A székely nép jelleme” c. fejezetet, mely valósággal klasszikus minta-kepe a tömör néprajzi jellemzésnek.

Juulius Mark, a dorpáti egyetem tanára, kinek kiváló fordításáról (Pál-utcai fiuk) mult számunkban adtunk hírt, érdekes küldeménnyel lepett meg bennünket. Hozzánk juttatta „Ungari antológia”, Magyar antológia c. művét, mely szép, népies észtt nyelven közli Jókai „Kedves atyafiak” elbeszélését, továbbá Mikszáth, Bársony István, Rákosi Viktor és Gárdonyi több rajzolatát. Egy másik kis füzet (A magyar irodalom áttekintése) irodalmunk rendszeres ismertetését nyújtja. A szerző röviden, de találóan jellemzi irodalmunk korszakait s annak kimagasló alakjait, különösen Pintér Jenő és Riedl Frigyes művei alapján. A két könyv — mint a fordító közli — oly szíves fogadtatásban részesült észtt testvéreinknél, hogy utolsó példányig elkelt. Márk ezenkívül Társaságunk ügyei iránt is buzgón érdeklődik. A „Turán” 1921. évi száma alapján a dorpáti egyetemen nagyszámú tudós hallgatóság előtt előadást tartott a magyarországi turáni mozgalomról; különös érdeklődést keltett ott Társaságunk nevelési akciója. Márk Gyula most a Petőfi-centenárium megünneplésén dolgozik s ez ügyben folyóiratunk szerkesztőjéhez, Bán Aladárhoz fordult, aki készségesen ajánlotta fel közreműködését az észttországi Petőfi-ünnepség rendezésében.

Kaarle Krohn: Kalevalankysymyksiä. (Kalevala-kérdések) I—II. Journal de la Société Finno-ougrienne XXXV—XXXVI. Helsinki 1918. A „Suomen Kansan vanhoja runoja” (A finn nép ősi runói) c. gyűjtemény megjelenése közkinccsé tette a Finn Irodalmi Társaság gazdag népvers-kéziratanyagát. A nagynevű szerző harminc éves munkásságának tapasztalataival azokat a fiatal folkloristákat akarja átsegíteni a kezdet nehézségein, kiket a gyűjtemény megjelenése fog munkára serkenteni. K. Krohn a következő problémákra ad feleletet művében: 1. Használható-e a Kalevala népversvizsgálatokhoz? 2. Megbízhatók-e a runók, vagyis népversek kéziratai? 3. Hogyan keressük meg és hogyan rendezzük valamely runo variánsait? 4. Hogyan kell összehasonlítani a változatokat? 5—6. Hogyan kell meghatározni valamely runo ősi alakját? I. A gondolat törvényei. II. A versmérték törvényei. 7. Az észti variánsoknál mire kell figyelemmel lenni? 8. Vannak-e idegen elemek a finn runókban? 9. Az Archangelsk-vidéki karjalaiaknál keletkeztek-e a runók? 10. Milyen mértékben fejlesztették a runókat a karjalaiak? 11. Van-e a vótoknak önálló költészetük? 12. Volt-e valaha mordvin-ünn népköltészet? 13. Mikor keletkeztek a runók? 14—15. Vannak-e a Kalevalában történeti elemek? I. A kétségek. II. A bizonyítékok. 16. Mi a legfőbb követelmény a runókutatókkal szemben? 17. Észti eredetű-e a világ teremtésének finn runója? 18. Mythikus vagy történeti elem-e a versenyéneklés? 19. Egységes-e eredetileg a szampociklus vagy későbbi összetétel? 20—23. Beletartozott-e eredetileg a szampociklusba? a) Väinämöinen meglövése. b) a szampo kovácsolása, c) a szampo elrablása, d) a tengerfenék megalkotása. 24. Mi a szampo? Kitér-e Väinämöinen a gyermek Krisztus útjából? 26. Az egyes runók miféle érdekességeket tárnak a kutatók elé? — K. Krohn kiváló művét motivum-, név- és szójegyzék egészíti ki.

Albert Hämäläinen: Ihmisruumiin substanssi suomalais-ugrialaisten kansojen taikuudessa. A szerző célja az, hogy anyagát összehasonlító alapon, a néplektan megvilágításában tudományosan rendszerezve dolgozza fel. Érdekes vizsgálódásai során szól a körmök, a haj, a köldökzsínór, a fogak, a vér, a veríték, köpés, lélekezés; a könnyek stb. stb. szerepéről a finn-ugor népek babonás képzeletében és végül összefoglalja kutatásainak eredményeit.

S. J.

HIREK.

+ Páts?

Észti üdvözet a magyar nemzetnek. *K. Parts*, az észti parlament elnöke 1922 február 22-diki kelettel Tartuból (Dorpát) a következő sorokat intézte Bán Aladárhoz, mint a Turán szerkesztőjéhez: „Ma, a független észti köztársaság kikiáltásának emléknapján, egész Észtországban melegen gondolunk a nagy, életerős magyar rokonnépre, annak ragyogó állami multjára s hiszünk hősi voltához méltó, kétségtelenül dicső jövőjében. E jövő bizonyára szorosabbra fogja fűzni a két rokonnép közti kapcsolatot! Fogadja tisztelettel teljes üdvözetemet!”

Zempléni Árpád irodalmi hagyatéka. Néhai *Zempléni Árpád*, a turáni dalok költője hagyatékában nagybecsű irodalmi munkát találtak, amely teljes öt évig volt elrejtve a nyilvánosság elől. Zempléni Árpád még a világháború előtt Page-vel, a Goethe-társaság ismert angol fordítójával angol nyelvre lefordította a turáni dalokat és még 1916. év elején pompás kiállításban kinyomatta. Mivel Angliával háborús viszonyban állottunk, a szerző nem akarta nyilvánosságra hozni a nagybecsű irodalmi ujdonságot. Most az elhalt költő özvegye nyilvánosságra bocsátja a turáni dalok angol fordítását, amelynek egy példányát elküldte Newton lordnak, az ismert magyarbarát angol főúrnak.

Halálozások. Társaságunkat az új év elején súlyos veszteség érte. Elhunyt egyik legrégebbi tagtársunk, *Gerenday György*, Társaságunknak alapítása óta rendes és választmányi, majd az elnöki tanácsnak is tagja. Üléseinken mindig megjelent és sokszor segítette társaságunkat tanácsaival, közreműködésével különösen az alakulás nehéz éveiben. Emlékét szeretettel őrizzük. Elhalálozott még *Dubrovsky Róbert* ny. földművelésügyi államtitkár rendes tagunk. Benne értékes munkaerőt veszítettünk.

A „Turán” név használata. A turáni eszme népszerűségének terjedése folytán a konjunkturális világ mindgyakrabban burkolózik a „Turán” szó leplebe és gombamód szaporodnak az ilyen elnevezések, mint Turán kereskedelmi rt., Turán vas- és fémipari rt., Turán szénkereskedés stb. Mint-hogy ezek az elnevezések erősen profanizálják az előttünk szent fogalmat, ez ügyben felirtunk a m. kir. belügyminiszteriumhoz. Megkeresésünkre a belügyminiszter úr 13044/1922. sz. a. tudatta, hogy a „Turán” név használatát

a jövőben csakis a Turáni Társaság és a Magyarországi Turáni Szövetség véleményezése alapján fogja engedélyezni. Ily módon remélhetőleg alkalmunk lesz meggátolni a Turán névnek üzleti és egyéb célból való illetéktelen felhasználását.

Hopp Ferenc Keletázsiai Művészeti Múzeuma, amint örömmel értesülünk, a tavasszal megnyílik. A múzeum alapja Hopp Ferenc gyűjteménye. Hopp Ferenc, ki a Calderoni-cég tulajdonosává küzdötte fel magát, mint inas kezdette pályafutását. Ötször utazta körül az egész világot, hogy szenvedélyének, keleti műtárgyak gyűjtésének élhessen, melyeket Andrásy-úti házában halmozott fel. A vörös uralom alatt házát kisajátították, mindent elvették és boltiszolgai fizetést adtak neki. A szovjeturalom bukása után dr. Felvinci Takács Zoltán közbenjárására villáját gyűjteményével együtt az államnak hagyományozta. Ez vetette azután meg alapját a Keletázsiai Művészeti Múzeumnak. Kiegészítő részei az Orsz. Magyar Iparművészeti Múzeum, az Orsz. Magyar Szépművészeti Múzeum és a Magyar Nemzeti Múzeum néprajzi osztályának keletázsiai művészeti tárgyai. Képviselve van a múzeumban Kína, Japán, India és Perzsia művészete. Szó van arról is, hogy a Szekesfőváros átadja a múzeumnak letétül a Zichy Jenő hagyatékából származó keletázsiai művészeti tárgyakat. — A művészeti tárgyak kiválogatásának, osztályozásának, lajstromozásának óriási feladatát Takács Zoltán szépművészeti múzeumi ig. ör kiváló szakértelemmel végezte.

A néprajzi múzeum sorsa. Ismeretes, hogy a Magyar Nemzeti Múzeum néprajzi osztálya, melyet a városligeti iparcarnokban helyeztek el, pusztulás előtt áll. A tetőn becsorog a víz; a téli fagy és nedvesség óriási károkat okozott s megmentése már csaknem két éve foglalkoztatja a kormányköröket eredménytelenül. Megfelelő elhelyezésétől azonban épp oly távol van ma is a nagyértékű gyűjtemény, mint volt ezelőtt két évvel. Az idő viszontagságaival dacolni nem tudó múzeumi tárgyak pedig tovább pusztulnak, míg az egész anyag a végenyészet sorsára jut. Fel kell hívnunk az illetékes körök figyelmét arra, hogy e nemzeti és turáni jelentőségű múzeumnak pusztulását ne nézze tétlenül és a legsürgősebben találjon megoldási módot e kérdésben.

Stein Aurél ajándéka az Akadémiának. A Magyar Tudományos Akadémián januárius 30-dikán tartott összes ülésén mutatta be Szily Kálmán főkönyvtáros Stein Aurélnak, a nagynevű magyar orientalistának azt az ötkötetes művét, mely a homokba temetett hajdan fényes kulturájú romvárosok birodalmában végzett ásatai eredményéről számol be. A gyönyörűen kiállított mű most hagyta el az Oxfordi Clarendon sajtót és Stein Aurél sietett élete főművét az Akadémiának megküldeni.

Serindia a főcíme a műnek, amely Stein A. második belsőázsiai expedíciójának tudományos eredményeiről számol be. Pompás kivitelű, tüllyomóan színes táblák mutatják be a romvárosokból kiásott keramikai és terrakotta-émlékeket, fegyvereket és fallfestményeket. 94 térképlap számol

be az átkutatott területekről. Itt említjük meg, hogy Stein Aurél kb. 200 kötetre terjedő könyvtárát, melyet az indiai és középzásiai filológia és régészet köréből gyűjtött, végrendeletileg az Akadémiának hagyományozta. Mielőtt a forgalom zavartalanabb lesz, az ajándéktevő elküldi a rendkívül becses könyvgyűjteményt.

Japán ifjak jönnek Budapestre. Japáni tanügyi kongresszus. A művelt japáni társadalom osztatlan rokonszenvvel kísérte azt a szomorú és gyászos sorsot, amely Magyarországnak a háború után jutott. A japáni tudósok között van néhány, közöttük a tokiói egyetem egyik kitűnő tanára, kik az utóbbi időben nagy sikerrel terjesztik a turáni testvériség gondolatát. Ez a mozgalom most kezd Japánban mélyebb gyökeret verni; egyelőre természetesen nem gyakorlati jelentőségű, de elért már is annyit, hogy az érdeklődés fokozottabb mértékben fordul hazánk felé. A közoktatásügyi minisztérium nemrég elhatározta, hogy az állami ösztöndíjjal Európába küldendő japáni ifjak közül többeket Budapestre küld tanulmányútra, hogy itt a magyar népet és a magyar nyelvet megismerhessék és ezzel is szorosabbra fűzzék a japáni-magyar testvériség gondolatát. Nagaszaki város polgármestere mult év novemberében hosszabb levéllel kereste fel Budapest székesfőváros tanácsát, hogy vegyen részt a most márciusban rendezendő tanügyi kiállításon. Mint mult (1921.) számunkban jelentettük, Budapest közoktatásának vezetője Zilahi Kiss Jenő intézkedésére a kiállítási anyag szakszerűen össze is állított és Japánba küldetett.

Kiang-Csong kínai tudós a turánizmusról. Kína néhány hónappal ezelőtt több kiváló pedagógust küldött ki Franciaországba, hogy a közoktatásügyet tanulmányozzák és a szerzett tapasztalatok alapján készítsék elő a kínai közoktatás reformját. Ugyanekkor *King-Csong*, a pekingi egyetem tanára, történettudós Európában tartózkodik és útjában Bécsbe is ellátogatott. *Kiang-Csong* következőképen nyilatkozott a „Magyarság” tudósítója előtt a turánizmusról s Kína és Japán viszonyáról. „Japánban mi szomszédunkat és testvérnépünket látjuk, részt veszünk minden szellemi és gazdasági mozgalomban, amely Tokióból indul ki. Élénk figyelemmel kísérjük a *turánizmust* is, mert benne — ha még csak embrionális állapotban is — oly mozgalmat látunk, mely alkalmas arra, hogy hidat verjen a távol *Kelet* és *Európa* között. Mi kínai idealisták joggal látunk a mozgalomban valami elvi jelentőséget. Azokat a rémképeleket, melyeket francia tudósok holmi sárga veszedelemről terjesztenek, csak ilyen mozgalom törheti meg. Ilyen mozgalom, mely egy nagy kulturális és gazdaságilag is oly jelentős népet, mint a magyar, erős kötelekekkel kapcsol a távol *Kelet*-hez, idővel meg fogja hozni a maga gyümölcseit.”

Embentani szakosztály. A M. Néprajzi Társaság választmánya *dr. Bartucz Lajos* indítványára elhatározta, hogy a magyar faj embentani tanulmányozásának céljából embentani szakosztályt alakít s ennek előkészítésével *Bartucz Lajost* és *Ballagi Károlyt* bízta meg. Örömmel üdvözljük e ter-

vet, mert a magyar faj tanulmányozását turáni szempontból is igen fontosnak tartjuk.

A Petőfi-év ünnepeinek híre már Finnországba is eljutott. A finnek legnagyobb élő lírikusa, a magyar nemzetet több tüzes költeményben ünneplő Eino Leino Petőfi lánglelkétől megihletve elhatározta, hogy nyelvünket el-sajáttítja s nagy váteszünk műveit az ő csodás nyelvi készségével átülteti finn nyelvre. Ebbeli munkájában támogatásukat följajánlották neki Wichmann György és Ojansuu Henrik, magyarul jelesül tudó finn egyetemi tanárok s magyar részről Bán Aladár, aki a költőnek „A magyarokhoz” című gyönyörű ódáját a Petőfi-Társaság októberi ülésén mutatta be. A finn állam már előre is följajánlotta a mű kiadásának költségeit „a finn irodalmat támogató alapból.” Ha Eino Leino fordítása elkészülhet, olyan hid lesz az a finnek és a magyarok között, amely az évezredek óta elszakadt két testvérnépet örökre összekapcsolja a költészet erejével.

Turáni szempontok a finn iskolában. A tavalyi finn-ugor tanügyi kongresszuson Bán Aladár egy előadás keretében fölvetette a gondolatot, hogy a turáni szempontokat a finn-ugor népek közoktatásában is érvényre kellene juttatni. Hogy ez a gondolat milyen élénk visszhangra talált a finn pedagógusok körében, arra bizonyosság a finn népoktató intézetek szövetségének 1922 január 20-dikán küldött távirata. A szövetség elnöksége ebben a táviratban közli a szövetség elhatározását, hogy a rokonnépek viszonyainak bővebb ismertetését fölveszik a finn közoktatási intézetek tantervébe.

A helsinki magyar kiállítás, melyet legutóbbi számunkban bővebben ismertettünk, teljes anyagi és erkölcsi sikerrel zárult. A kiállítás anyagának csupán ötödrésze maradt vissza, mely visszashállítás közben Németországban autobenzinrobbanás következtében elpusztult. A kár, mint értesülünk, biztosítás révén teljes egészében megtérül.

A Magyar Külügyi Társaság balkáni előadássorozatot rendezett a legjobb szakértők közreműködésével. Az előadások sorrendje ez: 1. 1922. márc. 10. *Németh József* min. tan.: Szerbia. — 2. márc. 17. *Paikert Alajos* min. tan.: Bulgária. — 3. márc. 24. *Horváth Jenő* egyet. m. tanár: Görögország. — 4. márc. 31. *Kerekes Zoltán* egyet. m. tanár: Románia.

Török lapokból. Perzsiában nacionalista kormány került az állam élére Musiruddevlet elnökletével. Ezzel kapcsolatban jelentik, hogy a perzsa sah Franciaországba utazik. A perzsa politika ugyanis újabban Franciaország felé hajlik az angol befolyás ellensúlyozására. — A konstantinápolyi hadügy-miniszterium megírta a „török világháború” történetét. A hatalmas munkán, melyet 50 kötetre terveznek, három bizottság dolgozik. — A török birodalmi egyetemet meghívták a padovai egyetem jubileumára. — Angora új házassági törvényt hozott, mely a poligámiát szigorú feltételekhez köti, úgyszólván

lehetetlenné teszi. — Ismeretes, hogy a rendes török zászlón fehér hold van ötsarkú csillaggal. A vörös félhold a vöröskeresztnek felel meg. Most zöld félhold is használatba jött a török antialkoholista mozgalom címeréül. — A görögök sok kegyetlenséget, pusztítást követnek el török földön. Így Szalonikiben 9 mecsetet görög templommá, egyet pedig színházzá alakítottak át. Angorában Jaluva és Murszel nevű községekben 1094 embert koncoltak fel. Trácta és egyéb megszállott területek hasonló helyzetben sinlenek. — A lausanne-i török-otthon 1922. április 1-ére az egész európai törökség képviselőit kongresszusra hívja össze, amelyen a török faj gazdasági és művelődési kérdéseivel foglalkoznak. — Az orosz szovjet új angorai követe, Arolof Angorába érkezett s üdvözlőlvén a török nemzetet az orosz éhínségtől sujtottak nevében meleg köszönetet mondott, hogy Törökország az éhezöket jelentékeny mennyiségű gabonával segítette. A követ a Török- és Oroszország közti gazdasági kapcsolat megteremtését első feladatának tekinti. — Az orosz kormány az angorai török kormánynak kilenc millió arany-rubel kölcsönt nyújt, amelyért Angora az orosz inségesek számára 2½ millió tonna gabona és 800.000 tonna szén szállítását vállalja. — Az entente-sajtó mindjobban a törökök pártjára hajlik, látván, hogy a hős török nemzettel nem boldogul Wilsoni átmításokkal. A Daily Telegraph hangoztatja Kisázsia kiűritésének elkerülhetetlen voltát. A La Croix francia lap török szimpatitától áradó cikket közöl. Hangoztatja, hogy a török is kultúrnemzet s neki is van beleszólása a világpolitika irányításába. A sévresi béke pontjai megvalósíthatatlanok. A törökök nem mondhatnak le Trácia és Kisázsia birtoklásáról, mert ez végpusztulást jelentene számukra. — Juszuf Kemál bég, angorai külügyminiszter jelenleg Párisban időzik egy küldöttség élén, mely a következő főbb pontok megvalósítását szorgalmazza: 1. az örmény kérdésbe idegen beavatkozást nem tűr Törökország; 2. a görögök által megszállott területek feltétlenül kiűritendők; 3. az entente-államok elismerik az angorai kormánytól kötött összes békét; 4. Törökország akkora sereget és hadiflottát tarthat, amennyi védekezésére szükséges. Látnivaló, hogy az entente csak ott hatalmaskodik, hol gyáva meghunyászkodást talál. — Konstantinápolyban egyre rendezettebb lett az élet. Az idegenek nagy számban keresik fel a várost. Legújabban is 2000 amerikai turista érkezett oda külön hajóval, hogy a török birodalom fővárosának történeti emlékeit megszemléljék.

Mecset Párisban. A tervet, melyet mi magyarok évtizedek óta hangoztatunk, de meg nem valósíthatunk, Páris rövidesen realizálja. Páris egyik kerületében, ahol már 300.000 mohamedán él, mór stílusban mecsetet fognak építeni 7—8 millió frank költséggel. Marokko három milliót máris folyósított e célra, a francia kormány pedig félmillióval járul a költségek fedezéséhez; a többit a mohamedán világ teremti elő közadakozás útján. A mecset s a mellette épülő vendégház 7.000 m² területet foglal el. A ház fürdővel, könyvtárral s előadó-teremmel is fog rendelkezni. Az alapkö letétele alkalomával tartott ünnepségen részt vett Páris polgármestere is.

Török sajtóminiszter. Török testvéreink, tudatában annak, hogy mekkora feladata van a sajtónak, az angorai nemzetgyűlésen új miniszteri állást rendszeresítettek, melynek ellátására hivatásos ujságírókat foglalkoztatni. Az új miniszter hatáskörébe a hírapok, távirati ügynökségek, nyomdák és grafikai üzemek munkásügyei és a színházak tartoznak.

Tatár köztársaság. Szomorú hírek érkeznek a fiatal tatár köztársaságból. Kazánból jelentik, hogy a tatár köztársaság csak félmillió emebert tud élelmezni, hárommillió felnőtte és félmillió gyermekre azonban éhhalál vár, ha az egész világ nem siet segítségükre. Az orosz tudósok szövetségének szaratóvi osztálya felhívást intézett a világ összes tudósaihoz kérve őket, hogy egy segélyakció propagálásában közreműködjenek.

Japáni követ Budapesten. Kumataro Honda japáni császári követ február hó 9-én nyújtotta át megbízó levelét nagy ünnepséggel a kormánynak. A japán követ több, tiszteletére rendezett ünnepségen vett részt és megjelent a nemzetgyűlésen is, melyet a diplomaták páholyából nézett végig. A követ, ki nagyon kedvezően nyilatkozott Magyarországon nyert benyomásairól, visszautazott Bécsbe, ahol a követség székhelye van, de kilátásba helyezte, hogy a közel jövőben hosszabb időt tölt Budapesten, s az itteni viszonyokat állandóan figyelemmel fogja kísérni.

Dr. Erdélyi László egyetemi tanár érdekes előadást tartott 1922. március 7-dikén a Magyar Tudományos Akadémián, a székhelyek származásáról. Nem ismertethetjük ez alkalommal az értekezés gondolatmenetét, csupán annak eredményét jegyezzük ide, minthogy az kiváltképpen érdekli a turáni eszme híveit. A tudós történetíró meggyőző érvekkel bizonyította, hogy a székely és a bolgár a magyarral rokon külön nép volt. A székelyeket az Árpádok ejtették foglyul s letelepítették a keleti részekben. Itt, magyar földön hamarosan összeolvadtak nyelv és vér szerint a rokon magyar nemzettel. Az a föld, amelyre a székely mint határőr kitelepedett, lakatlan gyepűje volt az országnak s az oláh nép oda csak a tatárjárás után kezdett beszürenkedni. (Megemlítjük, hogy Jancsó Benedek lényegileg ugyanezt tanítja irodalmi rovatunkban ismertetett jeles kis művében.)

Török-orosz titkos szerződés. Hiteles bizonyítékok vannak a bolsevisták és a kemálisták együttműködéséről. A kemálisták előbb Moszkvával, most pedig az ukrainai szovjetköztársasággal kötöttek megállapodást. Tévedés volna azonban azt hírní, hogy e szerződések azt jelentik, hogy az angorai kormány a bolsevista tanok iskolájába lépett; a szövetkezésnek csupán hatalmi célja van: Törökország területi integritásának biztosítása. A Times most közölte a szerződés szövegét, mely öt pontban a következőket tartalmazza: 1. A török nagy nemzetgyűlés kormánya elismeri az ukrainai szovjetköztársaságot, mint ahogy elismerte az egykori cári birodalom területén alakult többi szovjetköztársaságot is. 2. Az ukrainai szovjetkormány viszont elismeri az angorai nemzetgyűlés kormányát, valamint Törökország határait és

jogait abban a terjedelemben, amint azokat a török nemzeti alaptörvény megállapítja. 3. Az idegen hatalmakkal létrejött megegyezések csak közös elismerés esetén érvényesek. 4. A tengersizosok, valamint a Fekete tenger kérdését a parti államok egymás között fogják szabályozni. A szabályozás abból az alaptételből indul ki, hogy Konstantinápoly mint Törökország fővárosa sérthetetlen. 5. A szerződő felek kötelezettséget vállaltak arra, hogy egymás jogait és érdekeit a Fekete tenger és a Fekete tengerbe ömlő folyók igazgatása tekintetében kölcsönösen megvédik. A szerződést három éven belül kell ratifikálni. E szerződésből nyilvánvaló, hogy a török nacionalisták és az ukrajnai bolsevisták a Fekete tengerből török-orosz tengert akarnak csinálni, emellett be akarnak folyni a Dunabizottság tárgyalásaiba is.

TÁRSASÁGI ÜGYEK.

Turáni előadások.

A Turáni Társaság és Magyarországi Turán Szövetség mult számunkban hirdetett együttes előadó ciklusát január hó 11-én megkezdte. Ünnepies hangulatban fogadta közönségünk, *Pekár Gyula* államtitkárnak, társaságunk elnökének és *Cholnoky Jenő* dr. egyetemi tanárnak, a Szövetség nagyvezérének megnyitó beszédét.

Pekár Gyula megnyitójában a turáni eszme lassú térfoglalását rajzolta a Társaság 12 év előtti megalakulásától a mai napig. Ugyanaz az érzés hevítette a turáni eszme alapkövének lerakóit, mint a sevillai dóm építőit, akik azt írták a város jegyzőkönyvébe: „Mi oly szépet akarunk építeni, hogy az utókor azt higgye, örültek voltunk”. Ilyen szent hevület vetette fel egy hatalmas turáni blokk eszméjét, melynek keleti kulturális középpontja Magyarország lenne. Eddig Nyugat szemével néztük multunkat, a turánizmus nagy aktualitása az, hogy a „barbár”-nak nevezett Attila megítélésétől egészen a legújabb problémáig, turáni szemmel nézzük az eseményeket. A szent koronán kívül csak a turáni eszme az, ami életkérdés számunkra.

Ezután a Szövetség nagyvezére *Cholnoky Jenő* megnyitójában a népvándorláskor nyugatra vonuló turáni népek magas kulturáját, emelkedett elikáját és világnézetét világította meg. A turáni eszme volt mindig a magyarság legfőbb ereje és mindig akkor érte katasztrófa a nemzetet, amikor elfelejtkezett turáni voltáról. Éles szavakkal ostromozta a magyar, főleg budapesti közönség idegenmajmolását. Ma is csak egészséges sovinizmus mentheti meg az országot, mely a keleti testvérnépekkel való kapcsolódásból meríti életerejét. Távoli, de nem üres álom, hogy a magyarság fogja organizálni egész Turánt és Középázsia gazdag és eddig kihasználatlan hatalmas földadarabján tömöríti össze az egy eszméért küzdő nemzeteket.

Az első előadó *Paikert Alajos*, a Turáni Társaság megalapítója és elnökhelyettese lépett ezután az emelvényre, ki „A turáni eszme” címen tartott előadásában a turánizmus fogalmáról és céljairól szolt. Előadását jelen füzetünkben egész terjedelmében közöljük.

Márki Sándor jeles történészünk, régi munkatársunk január hó 18-án valamint március hó 1-én tartott előadásai szintén folyóiratunkban fognak megjelenni.

Január hó 25-én *Cholnoky* Jenő „Turán földrajzáról” tartotta a ciklus harmadik előadását. Bevezető szavaiban rávilágított arra a szomorú tényre, hogy a turáni alföld világtörténelmi jelentőségét sohasem értékelték eléggé. A turáni népek sohasem voltak barbárok, mint azt eddig nyugati írók hirdették, hanem nagy kultúrfölénnyel rendelkeztek a korukbeli népekkel szemben. Ma, egyedülvalóságunk idején, testvért keresünk és ilyenekre csak a turáni népek között találhatunk. Keleten élő, idegen elnyomás alatt elmaradt kultúrájú véreink a mi segítő és szervező kezünket várják. Ezután ismerteti az előadó a turáni őshaza természeti viszonyait s ezekből magyarázza meg a népvándorlást s az ennek nyomán járó nagy történelmi átalakulásokat.

Cholnoky előadását a turáni alföldről, az öntöző művekről, vetített képekkel kísérte, melyek mindvégig lebilincseltek a hallgatóság figyelmét. Negyedik és ötödik előadásunkat *Lechner* Jenő dr. műegyetemi magántanár, műépítész a „Turáni népek művészete” címmel tartotta. Cáfolja a művelődéstörténetnek azt a felfogását, mely helytelenül csak az árja és a sémi népeknek tulajdonítja a tudományok és művészetek fejlesztését s a turáni népeket mint barbárokat kezeli, akik sohasem alkottak, csak romboltak. *Lechner* megvilágította, hogy a nyugati kultúra megalapozásában és irányításában minő szerepe volt a turáni népeknek, melyek az ősi Kaldeában az emberiség bölcsőjét ringatták. Innen szöktek sudárba a kultúra magvai. Kaldea és Babilonia őslakó népe a legrégebbi nép, amelyről a történelem tud. A sumír turáni nép volt, melynek magas kultúráját átvették az asszírok és a szomszédos perzsák, kiket később a turáni partusok hódítanak meg. Itt alakul ki a szaszanida művészet, mely a székely népművészettel oly csodálatos rokonságot mutat. Ismerteti azután Baktria, Kína, Korea, Japán, majd a hun és mongol birodalmak művészetét éles szemmel nyomozva mindenütt a turáni népszellem megnyilatkozásait. Folytatólagos előadásában *Lechner* azoknak a turáni népeknek művészetét, kultúráját, ismertette, amelyek a turáni liliosos mezőkről a súlyos megélhetési kényszertől hajtva az Uralon inneni európai területre jöttek és itt államokat alkottak. Attila hun birodalmának szétbomlása után a turáni avarok lepik el hazánk földjét, művészeti kultúrájuk a hunokéval olvadt össze; az egykori lovas-sírok leleteiből kikerült emlékek tájékoztatnak erről valamelyest. Jellemzi a finn, észt, bolgár nép művészeti alkotásait, azután a magyar nép művészetének fejlesztésére tér át. Csak a magyar nép az, mely európa területén ezer éven át megőrizte, legalább részben, ősi kultúráját. Erdély bérci között egy külön néprajzi világ maradt fenn, olyan, amely ma már a magyar nép összességében alig ismeretes.

Huszka József gazdag anyagát egy előadásba foglalva nem tudta bemutatni s közkívánatra két folytatólagos előadásában (VI. és VII. előadás) értekezett a turáni népek ornamentikájáról. Az elemzés alá vehető anyag egész terjedelmében hun, avar és magyar sírokból került elő. A hunok bronzból, az avarok aranyból, a magyarok ezüstből formálták ornamentumokkal díszített ékszereiket. Érdekes képeket mutatott be az előadó a majdnem naturalisztikus szemdiszítványok első alakjától a felismerhetetlenségig stilizált formamegoldásig. Találó párhuzamokat állított össze a japáni, az

egyptomi, a görög stb. népek ornamentikájából, amelyek segítségével gyakran megoldhatók a magyar díszítő motívumok, különösen a székely néprajz rejtelmek. Huszka József bőven illusztrált előadásait, melyet a hallgatóság nagy érdeklődéssel hallgatott, azzal fejezte be, hogy a turáni ornamentikának ma is élő főbb elemei arról a sok évezredes kulturáról beszélnek, amely virágzó fénykorát akkor élte, mikor az árjáknak ősei még barbárságban éltek.

Március hó 8-án dr. *Turchányi* Tihamér tanár tartott rendkívül érdekes előadást a turáni népek hadviseléséről. Az előadáson megjelentek József és József Ferenc királyi hercegek is, kik nagy érdeklődéssel hallgatták végig az érdekes fejtegetést. A kir. fenségeket Pekár Gyula, a Társaság elnöke üdvözölte, akik magyarságuknak újból tanújelét adták kitüntető megjelölésükkel.

Turchányi előadásában kiemelte a hadviselés nagy szerepét a turáni népek életében. Hadviselésük módjában egész lelkiviláguk tükröződik és ez a turáni népeket egy nagy egészbe foglalja, másfajú népekkel szemben. A legrégibb történeti adatok a kínai forrásmunkák, Herodotos, majd a keresztény krónikák mind mint lovasnépet emlegetik a turániakat, hívják azokat bár hunoknak, szittyáknak, turkoknak, avaroknak vagy magyaroknak. Vonzó előadásában ismerteti azután az előadó a turáni népek törzsszervezetét, fegyvereit, életmódját, ruházatát, harcmódorát, de főleg katonás, férfias jellemvonásait. Ez utóbbiak körül főleg józan humanizmusuk, türelmük és megértő elnézésük a más fajú és nyelvű népek iránt érdemel elismerést.

Az előadottakból megállapítható, hogy a ciklus a hozzáfűzött várakozásnak teljesen megfelelt.

Előadásainkat szépszámú közönség gyönyörűséggel és lelkesedéssel hallgatja s így azok a turáni eszme egyik legjobb propagálóinak bizonyulnak.

Köszönettel kell megemlékeznünk a hazafias sajtó közreműködéséről. Ugy a Magyar Kurír, mint az egyes lapok, különösen a „Magyarság” és a „Szózat” társaságunk eszméit megértve állandóan képviseltetik magukat előadásainkon, melyekről bő közleményekkel tájékoztatják az egész magyar közönséget.

Marzso Lajos.

A Turáni Társaságnak négyféle tagja van: 1. alapító, 2. rendes, 3. pártoló, 4. tiszteletbeli.

I. *Alapító tag*, ki a társaság céljaira 3000 koronát, — *örök alapító*, ki egyszersmindenkorra 10.000 koronát adományoz. Jogi személyek alapító tagsági díja legalább 5000 korona, illetve 10.000 korona. Az alapító tagokat a munkabizottság előterjesztésére az elnöki tanács választja.

II. *Rendes tagok*. A rendes tagokat a turáni eszme és a társaság érdekében kifejtett munkásságuk elismerésül a munkabizottság előterjesztésére az elnöki tanács választja. Tagdíjat nem fizetnek.

III. A *pártoló tagokat* a munkabizottság választja s évi 100 korona tagdíjat fizetnek, tagsági kötelezettségük három évre terjed s amennyiben a harmadik év végéig a kilépési szándék be nem jelentett, a tagsági kötelezettség a következő évre is fennáll. Tagilletményül a társaság folyóiratát kapják.

IV. *Tiszteletbeli tagok* a munkabizottság ajánlatára megválasztott külföldi kiválóságok.

Az összes tagok látogathatják a társaság által rendezett előadásokat és egyéb összejöveteleket s tagilletményként kapják — pártoló tagok kivételével — a társaság összes kiadványait.

A társaság elnöke: dr. *Pekár Gyula*. Elnökhelyettes: *Paikert Alajos*.

Főtitkár: *V. Marzsó Lajos*. Ügyvezető igazgató: *Szécsi György Jenő*.

Telefon: Képviselőház, Turáni Társaság.

A TURÁNI TÁRSASÁG

kiadóhivatalában

következő kiadványok kaphatók:

Turán 1913. évfolyam. Ára	40.— K
„ 1917. „ „	80.— „
„ 1918. „ „	80.— „
„ 1921. „ „	30.— „
<i>Szentgály Antal</i> : Szibéria. Ára	10.— „
<i>Posta Béla</i> : A moszlim művészet hatásának példái Erdélyben. Ára	10.— „
<i>Dr. Fáy Elek</i> : Magyarok otthona. Ára	50.— „

VÁMBÉRY PLAKETT:

Vámbéry Ármin 80 éves születésnapjára készíttette a Turáni Társaság. Ára 50 korona. o o o o o o o o o o

TURÁN

Turaanilaisen Seuran aikakauskirja. Toimittajat: tri Aladár Bán ja tri Vilmos Pröhle.

Aikakauskirja toimii turaanilaisten kansojen historian, kirjallisuuden, kulttuuripyrkimysten, kansatieteen, maantieteen ja taloudellisen elämän alalla.

Toimitus ja konttori: Budapest, Országháza, VII. kapu (Parlamenttitalo, portti VII.)

تورانه

تورانه جمعیتی مجموعہ کی
مجموعہ تورانلیک ماضی و حال
مہنی و ہرئی فصا لیتار بار ادبیات
انتو غرافیا و جغرافیہ سیاحت
ادلور .

مؤلفاری: دوكتور بانه آلادار
دوكتور پروا ویلوس

„ТУРАН“

ОРГАН НА ТУРАНСКОТО
ДРУЖЕСТВО.

Редактори: Др. Аладар Баан и Др.
Вилхелм Прюле.

Списанието се занимава с историята и литературата на туранските народи, с настоящия им живот, културните им старания, с етнографията им, економическите и географическите им отношения.

Редакция и администация: Будапеща, Парламент, Врата VII.

(Budapest, Országháza, VII. kapu.)

TURÁN

Revue de la Société Touranienne, redigée par dr. Aladár Bán et dr. Guillaume Pröhle.

La revue s'emploie avec le passé et la présence, avec les aspirations culturelles, l'ethnographie, la littérature, les rapports économiques et géographiques des nations touraniennes.

Redaction et administration:
Budapest, Országháza, VII. kapu
(Parlament, porte VII.)

TURÁN

A TURÁNI TÁRSASÁG FOLYÓIRATA.

SZERKESZTIK:

Dr. BÁN ALADÁR

Dr. PRÖHLE VILMOS

TARTALOM: Márki Sándor: Kapcsolatok a turáni népek történetével. — Lampérth Géza: Regös ének a Balatonról. — Bán Aladár: Észtország. — Vértesy Gyula: Három a tánc. — Dr. Mosonyi Lipót: A janicsár-ujoncozás története. — Kisebb közlemények. — Irodalom. — Hírek. — Társasági ügyek.

Főbizományos: „Táltos“ r.-t., Budapest, IV., Irányi-utca 25. sz.

BUDAPEST

SZERKESZTŐSÉG ÉS KIADÓHIVATAL: ORSZÁGHÁZA, VII. KAPU.

E szám ára 45 korona.

TARTALOMJEGYZÉK:

	Oldal
MÁRKI SÁNDOR: Kapcsolatok a turáni népek történetével	69
LAMPÉRTH GÉZA: Regös ének a Balatonról. (Költemény.)	85
BÁN ALADÁR: Észtország	89
VÉRTESY GYULA: Három a tánc. (Költemény.)	105
Dr. MOSONYI LIPÓT: A janicsár-ujoncozás története	106
KISEBB KÖZLEMÉNYEK:	
Finn hangverseny Budapesten	113
Észt művésznő Budapesten	115
Eniz Behics bej távozása	116
IRODALOM:	
Kozma Andor: Turán	117
Vogul hősköltészet és hősélet	120
Karl Tagányi: Lebende Rechtsgewohnheiten und ihre Sammlung in Ungarn	123
Der Prozess Talaat Pascha	123
HIREK	124
TÁRSASÁGI ÜGYEK	129

TURÁNI TÁRSASÁG.

Alapított: 1910-ben.

Székhelye: Budapest, Országháza, VII. kapu.

A társaság *célja* a velünk rokon turáni népek tudományával, történetével, irodalmával, művészetével és közgazdaságával foglalkozni, ezeket ismertetni, a magyar érdekekkel összhangba hozni s ezáltal a népekkel mind kulturális, mind pedig társadalmi és gazdasági téren szorosabb kapcsolatot létesíteni.

Működése altruisztikus irányú, tevékenysége első sorban tudományos és oktatásügyi; kizárja a politikát, a vallási és felekezeti kérdéseket.

A társaság céljait szolgáló *eszközök* a következők:

1. Felolvasások, 2. tanulmányutak, 3. tudományos expedíciók, 4. ösztöndíjak, 5. múzeum, 6. könyvtár, 7. folyóirat, 8. évkönyv, 9. kiadványok, 10. gazdasági kapcsolatok megteremtése és 11. egyéb szükséges intézkedések, főként a turáni ifjaknak Magyarországon való neveltetése által.

A társaság *tagja* csak olyan feddhetetlen jellemű egyén lehet, ki a társaságot vezető eszméktől áthatva, azokért működni képes és kész.

Kapcsolatok a turáni népek történetével.

Irta: Márki Sándor.

I.

A magyar és más turáni népek történelmi kapcsolatairól óhajtván beszélni, mi természetesebb, mint hogy első sorban *testvéri* kapcsolatokra gondolunk; s mi ábrándíthat ki jobban, mint az a megállapított igazság, hogy nagyon kevés kivétellel mindig csak *ellenséges* érintkezésekről beszélhetünk? Csupán az árja népek történetére kell gondolnunk, hogy a fajon *belül* végbemenő folytonos marakodást példátlanul, valami külön turáni sajátosságnak ne találjuk. Nem is szólva az óhinduk rettenetes testvérharcairól, a perzsák belső háborúiról, a görögöknek a farkon perzsákkal, majd a rómaiakkal kétségbeesetten folytatott szabadságharcairól, a szlávoknak vagy pedig a germánoknak belső villongásokból véres polgárháborúkra vezető gyűlölködéseiről: a faj keretében egymáshoz legközelebb álló, igazán testvérnépek is hányszor és mekkora ádáz gyűlölettel üldözték és fogyasztották egymást? Minduntalan magasztaljuk a görögök dicsőséges történetét, de ehhez a dicsőséghez valóban nem számíthatjuk az athéniek, spártaiak, thébeiek stb., ugyanazon tö hajtásainak, egymás közt a hatalomért folytatott véres versengéseit. S nem irigyelhetjük azt a testvériséget, amely emitt a spanyolok és portugálok, amott a belgák és hollandusok s a vér forrongását csillapítani nem tudó északon is a norvégek és hollandiak, sőt Németország egyes testvérnemzetei közt is századokon, történelmőknek majdnem egész folyamán át a bibliai Káin és Ábel testvériségére emlékeztet. Egyáltalában nincs okunk irigyelni a latin népeknek napjainkban annyiszor hánytorgatott és dicsőített testvériségét sem. Végén csattan az ostor.

Ha ezek az árja népek aránylag szűk területen sem tudtak, legalább nem mindig tudtak egymással családiásan megférni, a történelem micsoda belső összetartásról tanúskodhatnék azon turáni népeknél, amelyek Európánál kétszerte, sőt háromszorta nagyobb területen, emitt végtelen pusztákon elszórva, amott égbenyúló hegyek közé szorítva éltek évezredek óta s örökösen gazdasági bajokkal, a megélhetés gondjaival küzdve, fajuk különböző nemzeteire és törzseire az osztályos atyafiak irígységével és gyűlöletével tekintettek?

Bismarck azt mondta egy alkalommal, hogy aki Németországot bántja, gránitba harap. Kőzetnek a gránit éppen olyan kevéssé egységes, mint államnak Németország. Amabban földpát, kvarc, csillám a legnevezetesebb alkotó rész; emebben Porosz-, Bajor-, Szászország; de egymásnak közel rokona mind. Ami idegen anyag ezen felül került hozzájuk, azt évezredeknek olyan őszerejével szorítják magukhoz, hogy még a málékony anyagnak is szilárdságot adnak.

Annyit idáig mi is elmondhattunk, hogy aki Magyarországot bántotta, konglomerátumba harapott. A konglomerátum olyan hatalmas gombóc, amely vagy csupán a gránitnak, bazaltnak, vagy pedig — mint a mi alakulásunk esetében — sok mindenféle más ásványnak törmelékéből áll s összetartó anyaga, cementje is sokféle lehet. A magyar konglomerátumnak, vagy — ahogyan már kétszáz esztendeje csúfolgatták — a magyar glóbusznak *magva* a magyarság volt; *törmelékanyagai* a nemzetiségek, amelyeket hatalmas áramlatok sodortak együvé; legerősebb *kötőanyaga*, cementje pedig a történelmi együvé tartozás tudata. Az a tudat, hogy az együvé került részek önmaguktól sohasem málnak szét; és ha a trianoni mineralógusok erős, nagyon erős ütése szétörték is ezt a konglomerátumot, annak részeit a legnagyobb meszterkedéssel sem lehet máshová oly szilárdan beépíteni.

Az a vándorkő, a magyarság, melyet a népvándorlás hatalmas hullámai több, mint ezer esztendővel ezelőtt keletről nyugat felé sodortak és görgettek előre, egy-egy kanyarulatnál pihenő helyre, pl. Lebediába, Etelközbe érkezve, nyugalmanak rövid ideje alatt is új meg új anyagokkal, népelemekkel gyarapodott. A győztes turáni török pásztorok és a legyőzött finn-ugor vadászok és halászok összezsúfolt tulajdonságait már akkor sem

lehetett egymástól megkülönböztetni. Ezt a tömeget máris új alakulatnak, *magyar népek* nevezték, amely új és végső, mostani hazájában faj, nyelv és nemzetiség tekintetében eltérő elemek fölvételével még inkább növekedett. Gyarapodása, amely a konglomerátumot végre hatalmas egységgé tette, kétféleképen történt. Egyrészt a magával hozott, vagy az új hazában talált *régi rokonnépelemek* fölvételével, másrészt a hozzá más irányokból sodródott *új és másfajta népelemek* befogadásával. Azok a népelemek, amiket magával hozott, vagy amelyeket itten talált, természetesen szilárdabb és hasonlíthatatlanul jobban tapadó alkotórészei lettek, mint amelyek későbben és más irányból járultak tömegéhez.

A turáni népekkel való kapcsolat kérdésében először is azok a turániak jönnek tekintetbe, akik az Európába vándorló magyarokkal testvériesen érintkeztek, nekik szállást adtak, vagy részben csatlakoztak is hozzájuk. Európa legkeletibb részében, az Ural felső folyása, a Bjelája, Csutzovája és Káma közt *Baskardia* (Bascart, Basgurd, Baskurd, Basdsurd, Bedsgard) területén egy nagyon óvatos historikus, Pauler Gyula szerint, a magyarok nemcsak a baskirok szomszédai, hanem maguk a baskirok voltak, akik, mióta a történelemben feltűnnek, mindig ugyanazon a néven, ugyanazon a földön, a XIII. században Nagy-Magyarországnak nevezett területen laktak. Az arab Isztakhri szerint kétféle basdzsirt van: az egyik Baskardiában, mintegy kétezer ember (alkalmasint Gyarmat és Jenő törzséből); a másik a besenyők és a keletrómaiak szomszédságában (Lebediában és Etelközben). Lebediában Ibn Roszteh már modsgaroknak (magyaroknak) nevezte őket. Ha a két nép azonosságát megállapítani nem lehet is, biztosra vehetni, hogy új haza keresésére a magyarok a baskirok egy részének csatlakozásával indultak.

Lebediában, a kazárok vagy kozárok országának a földjén, mint szövetségesek telepedtek le. Merő hozzávetés, hogy a befogadók és a befogadottak két különböző nyelven beszéltek s hogy török elemek csak most (a csuvas-törökök közé tartozó kazárok s különösen annak egyik törzse, a kabarok útján) került volna a finn-ugor magyarokhoz; hiszen mások éppen amazokat tartják ugoroknak s a magyarokat törököknek. Görög írók valóban *turkoknak* nevezték őket a továbbvándorlás idején. A rokon bolgárok, kúnok és kabarok, kik a kazárok uralma ellen föllázad-

tak, legyőzőikhez, a magyarokhoz csatlakoztak és (Pauler vélekedése szerint) „három nemők egy hadnagy alatt kabarok (lázadók) néven a magyarok nyolcadik törzse, vagyis széke lett. Megtanultak magyarul s a magyarok is eltanulták az ő nyelvöket”. Gróf Kuun Géza szerint Lebediában tisztán magyar csak a nemzet nevét adó magyar (megyer) törzs volt, míg a többi hat az atyafiságos nemzetekből került volna ki. Így a Nyék-törzs kabar; Tarján, Kara és Kaza (helyesebben Kara-kazár) kazár; Jenő székely; Kürtgyarmat kuturgur (bolgár) törzs lett volna. De ha a törzsek nemzetiségét ilyen határozottsággal megállapítani nem lehet is, valószínű, hogy a magyarság már Lebediában turáni törzsekkel erősödött. A Lebediából kivándorló magyarokhoz úzok, vagyis kúnok is csatlakoztak és nyelvben keveset különbözvén, csakhamar elmagyarosodtak. Ezen, magyar nemzetté tömörült kisebb turáni népek között a kazárok, a műveltségnek már bizonyos magaslatán álltak; majdnem alkotmányosnak mondható királyságban, zsoldos katonaság oltalma alatt városokban és tanyákon éltek; ősi vallásuk mellett a három monotheista vallást is elismerték s védelemben részesítették; iparral, kereskedéssel, földműveléssel foglalkoztak. Mindezen művelő hatásokból Etelközbe és Magyarországra a magyarok is sokat magukkal hoztak. Jellemző, hogy Lebediába jövetelöket a kazárok eleinte árkok, sáncok ásatásával hátráltatták; kiköltözésöknél azonban hatalmasokká akarták tenni őket azzal a tanácsukkal, hogy egy fejedelemséggé, monarchiává alakuljanak át.

Míg azonban ők ellenségből jó barátok lettek, a *besenyők* (Magsudí szerint a legbátrabb és legvitézebb törökök) folytonosan zaklatták őket. A magyarok távozása után négy törzzsel nemcsak Lebediát szállották meg, hanem később, a bolgároknak a magyarok ellen való támadásait felhasználva, *Etelközből* is kiszorították s részben éppen ők kényszerítették őket, hogy az imént összedőlt *Avarországban* (Magyarországban) keressenek új hazát.

A magyarok és a velők jött turániak itt elszórtan lakó turániakat és szlávokat találtak. Az avarok birodalmának egysége száz esztendővel azelőtt a frankok hódításai következtében megszűnt ugyan, de egyes avar fejedelemségek többnyire *más turániak vezetése alatt* keletkeztek a helyén. Az avarok, kiket az

uralaltájiak török ágához számítanak, 568-ban alapított országnak még frank és szláv uralom alá került nyugati felében és Erdélyben is megtartottak egyes szigeteket; sőt ennek a területnek egy részét, a Dunántúlt, a IX. század végéig gyakran nevezték Hunniának vagy Avariának, az avarok földjének, más részét az avarok pusztaságának. Még Horvátországban is voltak avarok, a Tisza, Körös és Temes közében pedig avar független fejedelemségek. A Névtelen Jegyző szerint ugyan a Duna, Tisza és az Ípoly közt a Kárpátokig Zalán, a Temes-közben pedig Glád *bolgárok*on, ezen két bolgár fejedelemség s Erdély között pedig a Körösök vidékén Marót *kazárok*on, Geló pedig vlachokon, vagyis XII.—XIII. századbeli értelemben bolgárokon uralkodott, mert a balkáni bolgárokat akkor valósággal a vlachok cégtársainak tartották. Ilyen szeparatizmus már Avarországban volt, a hegemóniát az avarokkal szemben hol egyik, hol másik bennlakó rokonnép tette vitássá; 631—632-ben polgárháború lett abból, hogy az avarok vagy a bolgárok közül válasszanak-e khágánt. Természetes tehát, hogy a frank háborúk következtében megrendült avar hatalmat a hegemóniára régen áhítozó *bolgárok* és *kazárok* szervezték újra. Nem véletlen találkozás ez. Ephesosi János már 585 táján följegyezte azt a mondát, hogy Bulgharisz és Kazarisz testvérek a bolgár és a kazár nemzetek ősei. Mindakét nép a hunok közé tartozott, de nem világos, hun-kapcsolatuk csupán politikai vagy egyúttal nyelvi és ethnikai volt-e. Gombocz Zoltán szerint összefüggő bolgár nyelvemlék nem maradt reánk, de azokból a bolgár síriratokból, melyeknek gyűjtését Nagy Péter cár rendeletére kezdték meg s amelyeknek arab szövegében a halálozás ideje bolgár nyelven van közbeszúrva, kétségtelen, hogy a bolgár nyelvet ugyanazon feltűnő hangsajátságok jellemzik, amik már utódát, a csuvas nyelvet s a mi honfoglaláselőtti török jövevényszavainkat is élesen megkülönböztetik a köztörök nyelvtípustól. Sőt ezek a szavak egyenesen maguktól a bolgároktól kerülhettek hozzánk, mert a bolgárok egy része a magyarok honfoglalása előtt már kétszáz esztendővel avar földön lakott. Ugyanakkor, mikor Kuvrat, helyesebben Kurt bolgár, helyesebben unrogundur fejedelem halála után egyik fia, Aszparuk, vagy Isperich 678-ban megalapította a mai Bolgárországot, egyik testvére az avaroknál, a mai Magyarországon kért és nyert befogad-

tatást, a vele jött elégedetlen kazárokkal együtt s a már ott talált bolgárok szomszédságában helyezkedett el. Magyar krónikák tehát nem minden történelmi alap nélkül szólnak a magyarok három beköltözéséről; az első az avarok honfoglalásakor, a második a 677—704. közti időre tett bolgár betelepüléskor, a harmadik Árpád honfoglalásakor történhetett. A kazárok is 677—704. közt jöhettek a Körös-közbe, sőt magyar krónikák följegyzik azt a kritikátlan adatot, hogy Marót valamikor „Attila halála után” költözött be és sokáig, még a magyarok honfoglalásakor is élt. Valószínű, hogy az avar birodalom összeomlásakor a Duna-Tisza, Temes, az erdélyi Almás közében bolgárok, a Körös-közben kazárok ragadták magukhoz a vezetést, a gypük védelmét. A Névtelen Jegyző tehát ezúttal nem téved, ha Árpád honfoglalása idejében azon tájakon bolgárokat és kazárokat emleget, még pedig olyanokat, kiket le kell verni, vagy szerződéssel megnyerni. A bolgárok egyik törzse volt az eszegel, vagy elszekel, másképp dsekil, némelyek szerint a székely nép, mely hagyomány szerint még a hunok idejében telepedett meg Erdélyben. Ujabban azt vitatták, hogy a székelyek voltaképen kabar-kazárok s nevök el-tűnését azzal magyarázzák, hogy azt a foglalkozást jelentő székely név helyettesítette.

Kétségtelen, hogy az elfoglalt hazában, bár küzdelmek árán, más rokonok: avarok, bolgárok, kazárok, kabarok is csatlakoztak a magyarokhoz és velök rövid idő alatt egy néppé egyesültek.

Felszívódtak a magyarság véérébe azok a turáni népségek is, amelyeknek egyik-másik töredéke a honfoglalás *után* önkéntes bevándorlás, vagy hadifogság következtében került Magyarországra. Így pl. az *úzok*, *besenyők*, *kúnok*, *aldunai bolgárok* stb., akik századokon át ellenségek gyanánt jelentek meg a határokon, de a legjobb magyarok lettek azokon belül. Az államalkotó és fenntartó bölcseségnek mennyi ragyogó példája van a velök való küzdelemnek azon két százada alatt, mely Árpádtól Szent Lászlóig telt el! Ha költemény, nagyon logikus költemény a Névtelen Jegyzőnél, hogy Árpád a körösmenti kazárokat azzal nyerte meg az új államnak, hogy fejedelmük leányát választotta menyéül. S ha legenda, nagyon tanulságos legenda, hogy mikor Szent László magyarjait a pogány kúnok üldözése közben dög-vész pusztítja, melynek elhárításáért a vitézek régi istenökhöz

schajtoznak: a szent király kilövi nyilát, az eltalált növényt, a keresztet tarnicsot rendeli orvosságul s elmúlik a dögvész, el a hitetlenség. Magyarország alapját Árpád *pogány turániakkal* rakta le, a tetőt Szent László *keresztény turániakkal* emelte a kész épület fölé. Szent Lászlóban már volt erő, hogy leveleiben magát ne Magyarország, hanem *a magyarok királyának* nevezze; mert Magyarországon csak olyanokat akart látni, akik magyaroknak érzik magukat.

II.

A magyar imperializmus az Al-Duna folyamvidékét magának követelte; keleten tehát a Fekete-tengerig, délen a Balkán-hegységig akart terjeszkedni. Mind a kettőre Bölcs Leó bizánci császár hitta föl Árpád figyelmét. Amazt a hunok és az avarok ideje óta különben is valósággal népe örökségének tekintették s így alapította meg ottan Árpád az *etelközi* Magyarországot, melyet tőle a *besenyők* foglaltak el, kikről a Feketetengert is Besenyő-tengernek nevezték. Velők együtt laktak a *kúnok*, sőt pl. Vámbéry egynek veszi a két népet. Ezt az azonosságot Roessler (Rumänische Studien) és Hunfalvy Pál (Magyarország ethnográfiája) tagadja; az utóbbi szerint a besenyő ugor, a kún török nép. Szent László korában ott a *kúnok* kerekedtek felül s akkor a későbbi Moldva-Oláhsország területét *Kúnországnak*, Kumániának kezdték nevezgetni. Velők szemben Szent László az erdélyi határok megvédését a székelyekre bízta. A Kalka-melléki csata után a mongolok elől a kúnok Oroszország déli részéből is ide menekültek s királyuk, Kuthen 1239-ben 40.000 családdal befogadtatást kért és nyert Magyarországra, maga Kumánia pedig magyar védelem alá helyeztetett s magyar hűbéres tartomány lett. Ezt a jellegét azután is megtartotta, hogy a tatárjárás 1241-ben a kúnok uralmát megsemmisítette. Majdnem száz esztendő mulva az ott elszaporodott románok szintén a magyarok védelme alatt alapítottak vajdaságot, de a magyar király előtt, a koronázatáskor most is Kumánia zászlaját lengetik s a tatárjáráskor Magyarországra befogadott kúnok — sok ellenségeskedés után — a XIII. század óta a királyság leghűségesebb fiai és vitézei lettek.

A másik turáni állam, *Bolgárország*, hatalmas erővel fogta fel azt a támadást, melyet Árpád a bizánci császár szövetségese

gyanánt intézett ellene. Sőt a besenyők segítségével Simon cár, ahogy mostantól fogva nevezte magát, Etelközből is kinyomta méltó ellenfelét, Árpádot. Kétszer döngette Bizánc érckapuit, meghódította a Balkán legnagyobb részét, de fejlesztette a már apja idejében befogadott bizánci kereszténységet és az ó-szláv nyelvet és irodalmat. Harmadfél század tehát elég volt ahhoz, hogy ez a turáni nép elveszítse faját, nemzetiségét, vallását az ottan csak negyedfél század óta lakó szlávokkal szemben és turáni tulajdonságaiból csupán vitézségét tartsa meg, amellyel a Balkánt elhódította a görögöktől s majdnem három századon át megvédelte a Duna tulsó partján megalakult Magyarország ellen. Ez és Bizánc közös érdeknek tartotta, hogy a bolgárok előretörésének gátat vessen; II. Bazileos, „a bolgárölő” görög császár 1019-ben Szent István magyar királlyal szövetkezve vette őket megint bizánci uralom alá. Ezt az uralmat a bolgárok 1186-ban rázták le, mikor Angelos Izsák császár nagy adót vett ki rájuk, hogy fedezhesse III. Béla magyar király leányával való házasságának költségeit. Akkor a köztük elszaporodott vlachokkal fellázdak s független bolgár királyságot alapítottak. Viszont azonban 1202-ben Imre magyar király is fölvette a bolgár királyi címet, amelynek tartalmát IX. Gergely pápa azzal akart adni, hogy IV. Bélát keresztes hadjáratra szólította fel a bolgár bogumilok eretnoksége ellen. Ettől fogva, de egyáltalán nem következetesen, a magyar királyok katolikusokká akarták tenni őket, hogy (ha nem lehet a faj egységével, mire nem is gondoltak) a vallás egységével fűzzék őket szorosabban Magyarországhoz. V. István újra meghódítván Bolgárországot, 1270 óta ő és utódai ismét bolgár királyoknak nevezték magukat. Majdnem száz év múlva Nagy Lajos 1359—1366 közt többször megbüntette az elszakadni akarókat s ennek a területnek megvédése érdekében kezdte meg a 352 esztendeig tartó magyar-török hadjáratok sorát; de leánya, Mária királyné, már nem gátolhatta meg, hogy 1389-ben I. Bajazid szultán Bolgárországot török hódoltsággá ne tegye. Bolgárország zászlóját ugyan most is kibontják a magyar királyok koronázásakor, de *faji szempontból* sohasem volt jelentősége annak, hogy másfélszázadon át magyarok, félvezredéven át pedig törökök uralkodtak az elszlávosodott és más

vallású bolgárokon, kik pedig még az imént lezajlott világháborúban is büszkén hivatkoztak turáni származásukra.

III.

Az Árpádok idejében az országba önként, vagy hadikényszerűségből betelepedett turáni néptöredékek aránylag rövid idő alatt elmagyarosodtak s igen erős oszlopai lettek a magyarságnak. A perifériákon alakult *Kúnország* nagyon rövidéletű volt, de román kézbe kerülve is növelte a magyar birodalom területét, mert vajdái, fejedelmei a magyar királyoknak, majd az erdélyi fejedelmeknek a XVII. század közepéig, legalább névleg, hűbéresei voltak. *Bolgárország*, mely nagyhatalmi multra hivatkozhatott, csak kénytelenségből hajtott fejet s magyar hűbéresnek még megbízhatatlanabb volt, mint utóbb töröknek. Régi dicsőségének emlékezete s jövődő feladatainak megértése mindenkor függetlenségének visszaszerzésére ösztönözte, mi ismételten háborúba bonyolította Magyarországgal, mely róla a török hódítások után sem mondott le teljesen. Más turáni fajrokonok még ilyen kényszerű csatlakozással sem járultak Magyarországra területének és hatalmi állásának kiépítéséhez; ellenben két más rokon: a *mongol* és a *török* mindent megtett annak összeroppantására.

Temudsint az Amur egyik mellékvize, az Onon mellett összegyűlt kánok és törzsfők csak 1206-ban kiáltották ki az összes *mongolok* erős urának, csingisz-kánjának. Az ekként megalapított Mongol birodalom 21 esztendő múlva, az ő halálakor, már nemcsak Ázsia, hanem Kelet-Európa nagy részét is magában foglalta. A Kalka-melléki és több más csata után Magyarország északkeleti határszélére menekült kúnok s Julianus barát, a Nagy-Magyarországban járt domonkosrendi misszió egyetlen életben maradt tagja, valamint egy mongol szolgálatban álló angol menekült csaknem egy időben hozták meg annak a veszedelemnek hírért, hogy Ogotai kán most már egyenesen Magyarország elfoglalására küldi unokaöccsét és vezérét. Batu kánt. A mongol vezér — saját állítása szerint — harmincszor is izent IV. Béla magyar királynak, hogy nagy országával, sok vitézével önként hódoljon meg neki, szövetkezzék vele, adja ki az előle megszökött kúnokat. Támadásuk okát a nyugateurópaiak anynyira nem értették, hogy a fenyegető hadjáratot valami nagy-

szerü búcsújárásnak gondolták, melynek az a célja, hogy visszavegyék és hazavigyék, mint jó nestorianus keresztények, hazájuk három nagy fiának, a kis Jézus előtt valaha hódoló három bölcsnek Kölnben őrzött ereklyéit.

IX. Gergely pápa, IX. (Szent) Lajos francia király, II. Frigyes német-római császár jobban értesültek s hihetőnek tartották, hogy a mongolokkal a nyugateurópaiaknak is meg kell küzdeniök, ha Lengyel- és Magyarország fel nem tartóztatják őket; arra azonban egyelőre komolyan nem gondoltak, hogy ebben megsegítsék őket. Így történt, hogy a lengyelek és Henrik liegnitzi herceg 1241 április 9.-én s három nap mulva a magyarok is döntő csatát vesztvén ellenök, országaik nyitva állottak a mongolok előtt.

Ez annál meglepőbb, mert Mohinál, bár a legenda félmilliónyi mongol seregről beszél, körülbelül *egyenlő erő* — 60.000 mongol 60, sőt talán 65 ezer magyar — küzdött egymás ellen. Temudsin óta, mintegy három évtizeden át, a mongol volt Kelet legjobban szervezett s a magyar volt Európa egyik legnagyobb, vagy éppen legnagyobb hadserege. Batu, bár hadai a Kárpátok különböző kapuin keresztül mindenfelől az ország belsejébe özönlöttek, pyrrhusi győzelemnek tartotta a mohi sikert, vissza akart térni hazájába, de Temudsin hadjárataiban megedzett öreg alvezére, Szubutaj kijelentette, hogy ő nem megy, míg a Dunát s a fővárost el nem éri. Így azután néhány hónap mulva a Duna balpartjától keletre, egyes várak kivételével, az egész Keletet s a télen a jobbpárt és a tenger közt levő Keletet is leigázták. Mostan is égetnek azok a könnyek, amelyek közt — több mint hatszáz esztendő egyéb szörnyűségei után — édesanyám nekünk, kis fiainak a magyarság akkori borzasztó nyomorúságait elmesélte.

Mindamellett némely adat azt mutatja, hogy a mongolok csillogó győzelmeknél, gazdag zsákmánynál és oktalan kivégzéseknél *tartósabb* sikerekre törekedtek. Az egész országot híres katonai törvényök, a jaszau alá vetették; a lakosságot — mondják — a magyar király nevében, maradásra, munkája folytatására intették, az országot maguk között katonai kerületekre osztották, a falusi népnek jogot adtak, hogy a mongolok közül elüljárókat válasszanak, akik bírászkodjanak ügyeikben; a gazdasági munkát

(aratást, szüretelést stb.) már a hadsereg ellátása végett is előmozdították; mongolok, kúnok, magyarok barátságosan is érintkeztek, sőt ezek azokkal akarva nem akarva, atyafiságot is kötöttek. Mindez, bár sok helyütt a legirtózatosabb kegyetlenségre vezetett, igazolni látszott, hogy *állandóan akarnak berendezkedni* Magyarországon s onnan és a szomszédos Bolgárországból akarják zaklatni Nyugat-Európát. Ottar, a niederaltaichi kolostor krónikása már följegyezte, hogy Magyarországot fennállása 350. évében a tatárok megsemmisítették és az öreg pápa megsiratta az ország végromlását; de IV. Béla még menekülése közben is azt mondta, hogy maradt elég embere, akikkel, ha keresztések jönnek segítségére, megmenti a hazát. Azonban a szent római birodalomtól még a hűbéri eskü felajánlásával sem nyerhetett segítséget és — bár egyesek dicséretesen buzgólkodtak — a keresztes háborúból sem lett semmi, mert a kereszténység két vezére, a pápa és a császár egymás ellen hadakozott. A császár a magyarokat vádolta restséggel, gondatlansággal, elbizakodással a történetek miatt, IV. Béla azonban őt és egész Európát okolhatta, hogy Oroszország, Kúnország, a brodnikok földje (Kis-Oláhország) és Bulgária, mely azelőtt nagyrészen az ő hatalma alatt volt, a tatárok adófizetője lett. De amint belsőázsiai politikai bonyodalmak miatt a mongolok roppant öldöklések és rablások után váratlanul kivonultak, IV. Béla pár év alatt nemcsak rendbe hozta az országot, hanem annyira meg is növelte, hogy 16 évvel a tatárjárás után az Árpádok korabeli Magyarország (1258) az ő korában érte el legnagyobb kiterjedését. Hódításai részint hűbéres tartományok lettek, mint Galicia, Lodoméria, a jánoslovasokra bízott Kúnország, Bosznia, Bolgárország és Mácsó; részint pedig egyenesen a magyar korona alatt álló tartományok, mint Stájerország s a Horvát- és Dalmátországot is magában foglaló Szlavónia. Amíg a már halottnak hirdetett Magyarország igazán harmadnapon feltámadott, IV. Béla szemeláttára dőlt össze s olvadt megint a bizánci birodalomba Románia, az a bizánci francia császárság, mely minden mélyebb politikai gondolat nélkül alakult meg s bár fennállásának 61 éve alatt a Balkán-félszigetnek magyar uralom alatt álló részeire is vágyott, tétlenül, mert tehetetlenül nézte, a mongolok hogyan járnak keresztül-kasul Bolgárországon.

Délországokból, ahol országokat alapítottak a mongolok, még éveken át sürgették IV. Bélát és V. Istvánt, hogy *szövetkezzenek velök, kössenek sógorságot s Nyugat-Európa az övék lehet*, ennek védelmére azonban, a visszautasítást követő bosszú elhárítása végett, IV. Béla az ország határain *kivül* akart velök szembeszállni s Európa segítségét kérte, amit a pápa (1265) a keresztesháború kihirdetésével akart megadni. Húsz év múlva, IV. László idejében, a mongolok, mostan már mint nogáji tatárok, 200.000 emberrel, még egyszer betörték Magyarország elfoglalására, de ez idegen segítség nélkül is hamarosan kiverte őket, úgy hogy vezérek, Telebuga, csak gyalog tudott valamiképen elmenekülni. A fiatal király annyira nem félt tőlük, hogy a megszalasztott mongolok javát hadseregébe is befogadta, szokásaikat követte s velök és a kúnokkal, különösen pedig a tatár leányokkal társalkodott legszívesebben. Európában híre futott, hogy most már szövetkezett a mongolokkal és csak a pápa böles mérsékletén mult, hogy (1287.) emiatt a király és tatárjai ellen keresztesháborút nem hirdettek. Azóta a nogáji tatárok 1717-ig még sokszor zaklatták Magyarországot, de betelepüléseik következtében gyarapították is annak erejét s nagyon jó magyarok váltak belőlük. IV. Béla a tatárjárást követő inségben nemcsak telepéseket, hanem búzamazgát is a külföldről hozatott; s a letiport, véres föld már az első nyáron jól fizetett. A nép mint Antaeus az anyjától, a termőföldtől nyert új erőt; s a földnek ez a hatalma közelebb vitte a hűbériséghez, amely — sok rossz tulajdonsága mellett — a föld megbecsülésén s féltékeny őrzésén alapult. A tatárjárás rettenetes másfélesztendete tette a magyart igazán gazdává, agráriussá. Az tanította meg reá, hogy a föld az egyetlen érték, amely a legszörnyűbb pusztulásban is helyén marad.

A földnek ez a szeretete tartotta meg a magyart akkor is, mikor a tatárjárás után egy másik turáni veszedelem, a *török hódítás*, népe nagy részét több, mint másfél századon át sorvasztotta. A Kis-Ázsiában megtelepedett oguz-törököket Nagy Lajos király korában maga VI. Kantakuzenos János görög császár hitta Európába, hogy megakadályozza a Balkánnak egységes szláv birodalmmá való alakulását, melyet Dusán szerb „cár” tervezett. A törökök 1357-ben be is vonultak a félszigetre s el sem hagyták

többé. Már 1362-ben elfoglalták Ruméliát a bolgároktól, kik erre szövetkeztek velök, hogy a bolgár bánságot közös erővel vegyék el a magyaroktól. Bodon (Viddin) alatt tehát *három turáni nép mérte össze erejét* 1366-ban, hogy eldöntse, kié, de mindenesetre valamely turáni népé legyen a Balkán. A mariazelli fogadalmi templom ma is tanúja, hogy a szerencse ekkor Nagy Lajos magyar királynak kedvezett. XI. Gergely pápa 1372-ben is — saját szavai szerint — az ő roppant hatalmától remélte, hogy visszakergeti a törököket, akik a Balkánon való hódításaikban Magyarország határáig terjeszkedtek. Lajos királynak nem kellett sem a keresztes háború, sem az európai szövetség fölvetett gondolata, mert a Balkán-kérdést főképen magyar érdekűnek tartotta s a *maga erejével* akarta megoldani. 1377-ben még egyszer meg is verte a törököket s első két diadalával megindította a küzdelmeknek azt a hosszú sorát, melyben a magyarok egészen 1718-ig, számos csatában küzdöttek a török ellen Magyarország területének épségéért és függetlenségéért.

Az érettségi vizsgálatokon minden szorgalmas ifjú beszámol ezekről az erőfeszítésekről s a kérdésekre olyan érthetően felel, mint már I. Bajazid felelt Zsigmond magyar királynak, mikor ennek a kérdésére, mi jogon hódította meg az ő hűbéres tartományait, Bolgár-, Szerb- és Oláhországot, egyszerűen a szobája falait díszítő fegyverekre mutatott. Zsigmond a veszteséget a török ellen indított első kereszteshadjárat élén akarta jóvá tenni; de Európa elvénült hadrendszere nem mérkőzhetett meg a középkor első állandó katonaságának, a janicsároknak és a szpáhiknak alaposan begyakorolt, vezényszóhoz, föltétlen engedelmességhez szokott seregével. Pár év múlva milyen könnyen összetörhették volna az ozmán birodalmat, ha Európában közös erővel akkor támadják, mikor Ázsiában Timur csingiszkán majdnem összemorzsolta! Negyven év múlva, sokkal kedvezőtlenebb körülmények közt, Hunyadi János két balkáni hadjárata után II. Murád szultán a szegedi békében ragaszkodott ugyan Bolgárországhoz, de lemondott Oláhországról, Szerbiáról, Boszniáról, Hercegovináról és Albánia északi részéről. Európának, mely ezt a drámát páholyból nézte, nem kellett olyan béke, amely a Balkánt két turáni nép, a magyar és a török közt osztotta volna meg; nem magyar, hanem európai kérdésnek tekintette a dolgot, sőt

a békében a kereszténység ügyének elárulását látta s felbontását követelte. Föl is bontották, de a magyarok a várnai döntő csata, a görögök pedig Konstantinápoly és egész birodalmuk elvesztésével fizették meg, hogy az európai közszellemben bíztak és hogy a törököket a diplomáciában nem tekintették egyenlőrangú félnek. Bizánc meghódítójának ugyan három év mulva futnia kellett a magyarok elől, Nándorfehérvár alól s a törökökkel szemben Mátyás királynak is voltak némi hadi sikerei, de vezéreinek kenyérmezei győzedelme sem oszlatta el a keresztényeknek azon való aggodalmát, hogy a törökök már a keresztény Európa legkatonásabb államában is portyázhattak.

A magyarok 1414 óta, mikor Zsigmondnak római császárrá választását megengedték, azt a politikát követték, hogy olyan királyuk legyen, aki valamely másik országnak is uralkodója lévén, annak erejével is támogathatja őket a törökök ellen. II. Bajazid szultán ezzel szemben a magyaroknak és törököknek, ha nem is éppen *szövetségére*, olyan megegyezésére gondolt, mely szerint a magyarok *semlegesek* maradnak Európa más országai ellen viselendő háborúikban, a délnyugati részen rövid hadiutat engednek nekik a keresztény országok felé s ennek fejében egymással békében élnek. Öccsét, Dsem herceget, ki a jánoslovagok védelme alá helyezkedett, a francia és a magyar királyokon kívül a pápa is szívesen vette volna őrizetbe, hogy trónralépésének s a mohamedán-keresztény kibékülésnek lehetőségével tartsa függőben a szultánt. A cognaci liga 1526 tavaszán már megvalósította a lehetetlennek tartott *angol-francia-velencei-török szövetséget*. Ennek első következése még abban az esztendőben Magyarországra romlása lett Mohácsnál, a második pedig az, hogy a szövetséghez az új nemzeti király, Szapolyay János is csatlakozott, mert a nagy Szulejmán szultán csak úgy volt hajlandó Magyarországra területének és függetlenségének kímélésére, ha rajta nem a Habsburgok uralkodnak, hanem a nemzeti királyt, Jánost, majd I. Ferenc francia király fia, Henrik követi a magyar trónon. János király követe egy esztendővel a mohácsi csata után még szemébe mondta a nagyvezírnek, hogy a magyar király gazdagságban harmadik az összes keresztény királyok közt, hatalomra nézve pedig első. Ezt némileg tapasztalhatta is a szultán, mikor a két király nagyváradi békülésének hírére Erdélyt elfoglaltá

akarván, a határon felállított százezer főnyi magyar had, terve elhalasztására bírta.

A szultán azonban 1526 óta mindig úgy gondolkozott, hogy Magyarországot ő karddal hódította meg, vele mint tulajdonával, János királlyal mint hűbéresével rendelkezik s halála után ő maga veszi át az ország védelmét. 1541-ben ezért foglalta el Budát, ezért alakította meg a magyar Alföldön s a Dunántúl 4 vilajetben 12 basasággal a török hódoltságot, mely a védelme alatt álló erdélyi fejedelemséget elválasztotta a Habsburgok kis Magyarországtól.

Az ország három részre szakadását az 1568. évi béke ismerte el először, de a török politika Szulejmán utódainak idejében is késznek nyilatkozott az ország egyesítésére, mihelyt Bocskay, Bethlen vagy Thököly tőlük fogadják el a koronát. Viszont a háromfelé szakadt ország a magyar nép szentháromsága volt: három tagban is egy haza. Száz esztendővel az első felosztás után a magyar királyság még mostani megcsonkított hazánknak is csak fele volt, de Európa még ebben a legmélyebb sülyedésében is a kereszténység bástyájának tekintette s végre-valahára fegyvert fogott, hogy a felszabadító háborúban résztvegyen. Buda visszafoglalása egyszerre megtörte a Habsburg-ellenes francia-török szövetség másfél száz esztendő varázsát. „Elvesztünk!” kiáltott fel Louvois, XIV. Lajos francia király hadügyminisztere a felszabadítás hírére, mert Magyarországnak ekként megindított visszahódítása a Habsburgok hatalmát mérhetetlenül emelte, a Bourbonokét mérhetetlenül sülyesztette. 1718-ban a törökök teljesen kiszorultak Magyarországból, amelynek elvesztése nagyhatalmi állásukat is megrendítette. Azóta azonban a trianoni békében Európa megfelelt Micheletnek, a nagy francia történetírónak arra a kérdésére, hogy mikor fogja leróni háláját és kegyeletét Magyarország iránt, mely negyedszázadon át (1366—1718.) valósággal mozdulatlan pompéji öre volt a nyugati műveltségnek a fejére omló mozlím-támadások láva-rétegei közt?

Honfoglalása óta a magyar nép teljes nyolcszáz esztendeig harcolt különböző turáni testvérei ellen s a harc végén megbékült valamennyivel, családjába, szeretetébe fogadta valamennyit, még a tatárokat, törököket is, akiknek ivadékaik közül sokan élnek

köztünk, megfogyott, romlott kis hazánkban. Egy évvel a párisi béke után, melyben Európa Törökországot megvédelmezte Oroszország ellen, négyesztendős koromban engem egy öreg török zarándok ölébe vett és összecsókolgatott, mert otthon, valahol a Dardanellák közelében maradt gyermeke jutott eszébe. Azóta mind több magyarnak és egyéb turáninak jut eszébe, hogy egy elátkozott nagy népcsalád gyermekei vagyunk. A szisztovi béke, 131 esztendő óta, nekünk, magyaroknak, egyetlenegy turáni néppel sem volt háborúnk. Olyan ébredező turániak, mint a *finnek* és a *japániaiak*, ujjászületésük idején mindjárt testvéries érzéssel fordultak felénk. Ezt az érzületet az ő tudósaik és költőik s a miénk tették az egymástól olyan nagy távolság s olyan nagy idők óta elválasztott népek közkincseivé; s az ő országaik voltak az elsők, kik a megint független Magyarországgal a diplomáciai érintkezéseket fölvtették. A tudósok a finn-magyar nyelvrokonságot Sajnovics ideje, 1772 óta egyre erősödő érvekkel hirdetik s ma mind a két nemzet és ország iskoláiban tanítják. A magyar-japáni rokonság kérdésével Shiratori Kuratichi, a tokioi nemesi főiskolán a keleti népek történetének költői lelkű tanára, csak a XX. század elején kezdett foglalkozni. Egyik dala szerint „amióta ők elváltak, mennyi év telt el! A testvéreknek ösmultját te mondd el, oh hold, a tavaszi éjen”. „Igen, — mondja egy másik költeményében — a hold, mely ősidőktől fogva mindmostanáig egyformán világít, ott volt, mint néma tanú, a két nép, a magyar és a japáni hajdani története felett. Ő tudja, hol laktak egykor a mi őseink és mi sors választotta el őket egymástól. Ha beszélni tudna, sok dolog kiderülne. amit ma kutatunk, de föl nem fedezhetünk . . .”

Mi azonban itt, a Duna és Tisza mellett, azt hisszük, hogy a holdra most már a nap következik s annak fénye mellett jobban megismerjük, az eddiginél jobban megbecsüljük egymást!

Regös ének a Balatonról.

(Anno 896.)

Irta: Lampérth Géza.

*Hazaszerző harcok hőse
Elindula Öcsöb, Öse
Két nagyvitéz kapitány
Jó turáni paripán.*

*Fejedelmi vezérszóra
Két dandár szállt velük lóra
Etel-várból — dél felé.
Szivük' harc-vágy égeté!*

*Eljutának Veszperémig,
Szikla-vár ott rájuk rémlik ...
Megtörék a szikla-várt,
Tőnek német-frankba' kárt.*

*Jó tanya a szikla-fészek.
Győzedelmes két vitézek,
Onnan jártak nézni szét
A táj földjét és vizét.*

*Almád hegyét hogy elérték
— Valóság-e vagy tündérség?
Alom incselg-e velük? ...
Dagadozott kebelük!*

Világot járt két vitézek
 Itt-amott már széjjelnéztek,
 Várt rájuk sok szép vidék —
 Sehol ilyen, soha még!

Tündérszép tó . . . lágyan tartja
 Átölelve ékes partja:
 Bérces-halmos, üde-zöld,
 Nádas-füves, tünde föld . . .

Bevándorlák Kelet földjét.
 Látták síkját, halmát-völgyét,
 Vizeit és mezeit —
 Sehol ilyet, mint ez itt!

Alltak . . . néztek nagysokáig,
 Tihanytól el Aligáig.
 Vizet, földet és eget
 Járt a játszi képzelet . . .

Dús füvellő juhnak, lónak,
 Vadlúd, kacsza, sirály, kócsag,
 Vadnak, halnak özöne,
 Vadász, halász öröme!

Világlátott két vitézek
 Alltak, mint a megigézett;
 Csöndbe', némán álltak ott,
 Csak a szívük dobogott . . .

Alltak . . . néztek nagysokáig
 Zalától át Somogyságig,
 Onnan vissza . . . meg oda:
 — Uj tündérség, új csoda!

Ezüst-körben smaragd-halmok,
 Arany-gerezd nevet rajtok.

Árad édes szaga már,
Vidul tőle a határ ...

Keményfejű két vitézek
Úgy érzék: a szívük részeg.
Kobzos kéne, nóta-szó,
Huj! táncolni volna jó! ...

Idősb Öse kapott szóra,
Bajtársához imigy szóla:
„Öcsőb öcsém, öt sebünk
Méltó volt-e szörzenünk?”

„Száz ha vő'na, a' se fájna,
Ezerjófű nő itt rája,
— Felelt Öcsőb — e tavas
Tündérföld rá bü-javas!”

Meg-meg Öse: „Hirrel várnak —
Indulj öcsém, Etel-várnak.
Mint Nemere szele szállj,
Elodáig meg se állj!

Fejedelmünk' ott köszöntsed,
Örömszóval megjelentsed:
— Hami hija még vala.
Teljes már e szép haza.

Kürt riongjon, zene zengjen,
Aranyserleg összecsengjen,
Hősi dalok szétvigyék
Új országunk szép hírét!

Nagy áldozat égre szálljon,
Minden szívben, minden szájon
Hadistennek hő ima —
Örvendjen fönt Attila.

*Nem bitang már hunn-örökje:
Magyar-utód megszerezte.
Illeté bár jog szerént,
Ontott érte hősi vért.*

*Turáni vér, hősi, drága,
De nem omlott el hiába.
Isten rendeléseit
Hajtá kardunk végre itt.*

*Nagy művünkön — regös zöngje —
A korona Pannon földje
S dús boglárul rajt' vagon:
Gyönyörű gyöngy Balaton!""*)*

---

*) *Árpád* vezér-fejedelmünk, *Attila* ősi örökségét a Dunáig elfoglalván, — az alpári diadal s a pusztaszeri nemzetgyűlés után — diadalmenetben vonult fel Csepel-szigetre, ahol fejedelmi palotát építtetett. Innen kiindulva a magyar vagy megyeri réven átkelt a Dunán hadi népével. Nagy örömmel bukkant rá ott *Attila* hajdan fényes és részben még épségben maradt királyi palotájára: *Etel-vár*ra. (A krónikák *Etzilburg*, majd *Buda-vára* néven is említik, a mai Óbuda táján.) Onnan intézte a Dunántúl — *Pannonia* — megszállását. A *Bakony* és *Balaton* vidékére *Öcsöb* és *Óse* vezéreket küldé. Ők a frank-német uralom alatt levő *Veszprém* (*Bezperém*) várat bevévén, az egész gyönyörű vidéket elfoglalták. Végiglovagolták a *Balaton* partját s hírt adának a fejedelemnek, ki az örömhírre nagy áldomást tart vala *Etel-várban*. (Anonymus szerint.)

Észtország.

Irta: Bán Aladár.

(Első közlemény.)

A világháború forгатagai új államokat vetettek fölszínre s régi birodalmakat döntöttek romba. Az előbbieket sorába tartozik az észti állam, melynek születése úgyszólván szemünk előtt ment végbe.

Minket, magyarokat kiváltképpen érdekel ez az új államalakulat, mivel népe tudvalevőleg finn-ugor eredetű s így közeli rokon velünk. De nem tekintve e körülményt, általános európai szempontból is érdekes és figyelembe veendő egy új politikai és közgazdasági tényező létrejötte.

Úgy hiszem tehát, nem végzek fölösleges munkát, midőn közvetlen tapasztalataim, régebbi irodalmi műveim s a legjelesebb forrásművek alapján egy szerves képbe igyekszem összefoglalni az észti népre és országra vonatkozó történeti, földrajzi, etnográfiai, irodalmi és közművelődési adatokat s pillantást vetek az észti állam jelenlegi viszonyaira. Nem mulaszthatom el, hogy ez alkalommal meleg köszönetet ne mondjak *Julius Mark* dorpáti egyetemi tanárnak, régi jó barátomnak, ki főleg Észtország jelen helyzetére vonatkozólag látott el megbízható adatokkal és forrásművekkel. Forrásaim jegyzékét munkám végén fogom közölni.

I. Történeti áttekintés.

A finn-ugor népek bősége a régibb elmélet szerint az Altai-, az újabb szerint pedig az Ural-hegység vidéke. A IV. században megindult népvándorlás nagy mozgalmi kényszerítették e népeket ősi lakóhelyeik elhagyására. Hogy ez miként történt, arra nézve csupán következtetésekre vagyunk utalva. Az említett

népek mai elhelyezkedésének képe azt mutatja, hogy az Uraltól délre eső területről két főirányban ment végbe elágazásuk, melynek déli végpontja: Magyarország s északi: Finnország.

Hogy az észtek s a velük akkor még majdnem azonos finnek mely utakon és mikor érkeztek mai lakóhelyükre, a Finnöböl környékeire, az még nincs pontosan megállapítva. Csupán azt vehetjük bizonyosnak, hogy az észtek ősei északkelet felől, a Narva folyón átkelve vándoroltak be Estlandba s innen egyre délebbre húzódtak a Peipus-tó partvidékein egészen Livland közepéig, a Valk folyóig s nagyjában ugyanott laknak mai napig, ahová bevándorlásukkor telepedtek. Faji tisztaságukat nagybárá megőrizték; csak a nyugati partokon s a szigeteken olvasztották megukba az ott lakó vagy később beköltöző svédeket s Livlandban a lettek töredékeit. Kelet felé pedig a volt pleszkauí (Pszkov) kormányzóságban az oroszoktól, Ingermanlandban (Inkeri) pedig a finnektől hódítottak némi területet. Viszont azok az észttöredékek, melyek oroszok és lettek közé vetődtek, legnagyobb részt teljesen elvesztették nemzetiségüket.

Hogy mióta élnek az észtek mai lakóhelyükön, arra nézve nagyon elágazók a vélemények. Némely régi írók a Herodotostól említett melanchlainokon (fekete subás) az észteket értették, mivel náluk a férfinép a legrégebb idők óta fekete vagy legalább is sötétszínű ruhában járt. Az óvatosabb krónikások e nagyon is gyöngé adatra nem mertek építeni. Annál kevésbé vonták azonban kétségbe, hogy a Tacitus Germániájában leírt *aesti* nép a mai észtek ősei.

Az újabb történeti és nyelvészeti nyomozások ennek ellenében azt bizonyítják, hogy a mai észteknek semmi közük a Tacitus említette névhez. Az észtek csak a Krisztus utáni VI. vagy VII. században vándoroltak mai hazájukba. Testvéreik: a *livek* és *kúrok* már előbb helyezkedtek el a Balti-tenger partvidékein. A kúrok nyomtalanul eltűntek, nevüket csupán Kurland neve őrizte, mígnem a világháború utáni új alakulás ezt is kitörölte a geográfia névtárából. A livek a róluk elnevezett tartományból szintén kivesztek; egy részük valószínűleg a déli észtségbe olvadt, mellyel amúgy is nagyon közeli rokonságban volt. Manap a volt Kurland (most: Latvia, Lettország) északi csúcsán, Domesnäs nevű földnyelven, Windau közelében él még körülbelül 3000

lív, 12 faluban. Nyelvök, mely igen közel áll az észthez, egyre jobban keveredik a lettel.

Az észteknek nem volt egybefoglaló nemzeti nevük. Egészen a legújabb időkig *maarachvas*-nak, földnépének nevezték magukat, nyelvüket pedig *maakeel*-nek, azaz földnyelvének. Az idegen népek azonban észteknek hívták őket első lakóhelyük, Estland után. Csak a XIX. század közepe óta mondják magukat észteknek (*eestlased*), főkép *J. W. Jannsen* hirlapjainak hatása folytán.

Midőn az észtek mai hazájuk területén letelepedtek, még rengeteg erdők, végeszakadatlan mocsarak és nádasok borították azt. Gyér gót¹⁾ népesség lakta e földet — sőt némely író szerint lapp, de ez utóbbi állítás semmi valószínűséggel sem bír. A gótok teljesen kipusztultak; vagy elmenekültek a szigetekre (valószínűleg Gotlandra) vagy az új gazdák rabszolgáivá lőnek s velük egybeolvadtak. A lakható földeken letelepült észti törzsek csakhamar megtanulták a földművelés elemeit. Erdőt irtottak, rozstot és répát termeltek s szarvasmarhát és lovat tartottak. A szomszédos szláv, germán és lett-litván-porosz (balti) népekkel cserekereskedést űztek. A méz, a viasz és az evetbőr pénz gyanánt járta náluk. Méhészet, halászat és vadászat voltak legkedvesebb foglalkozásaik.

Észtország fekvése hosszú, kikötésre alkalmas tengerpartja folytán igen kedvező. E miatt a szomszédos szláv és germán fejedelmek egyre vágyódtak annak birtokára s szüntelen haddal fenyegették az észteket. Mint egykor őseink, ők is azzal akarták birtokukat biztosítani, hogy maguk körül rettegést terjesztenek. Vakmerő szárazföldi és tengeri rablójáratokkal zavarták szomszédaikat s kalandjaikról rendszeren kincsekkel és foglyokkal meg-
rakodva tértek haza. *Lett Henrik*, a XIII. században élő krónika-
író, lerajzolja harcmodorukat, mely szembeszökően hasonlít a honfoglaló magyarokéhoz. Sikereik titka a gyorsaságban, bátor és meglepő fellépésben rejlett. Hirtelen csaptak le az ellenségre, a futamodókat könyörtelenül üldözték egész a teljes megsemmisülésig. A férfiakat lemészárolták, a nőket, gyermekeket foglyul

¹⁾ A gótok emlékét őrzí számos helynév *gooti* v. *kati* alakban. Pl. Gooti org: Gót völgy, Gooti v. Kati mági: G. hegy stb.

ejtették s a bejárt vidékeket földúlták, fölégették. A rabul vitt nők és gyermekek a győzőkbe olvadtak s innen magyarázható az, hogy az észtek embertanilag közelebb állanak az indoeurópaikhoz, mint fajtestvéreik, a finnek, kik természettől körülhatárolt hazájukban igen kevés vérkeveredésnek voltak alávétve. Védekezésül a pogány észtek földvárakat építettek; ilyenek maradványait — dombszerű földhányásokat — magam is láttam Moon (észtil Muhu) szigetén s Livlandban Mihkeli község mocsaras környékén.

A pogány észtek vallása hasonló volt a többi finn-ugor népekéhez, mint ezt mai napig fennmaradt nyomok bizonyítják. Szenthelyeik ligetek, források, sziklák voltak. 1911-diki néprajzi tanulmányutam alkalmával magam is láttam lapos, asztalszerű sziklákat, melyeken még ott voltak az áldozati tűz nyomai. Áldozatúl az ősidőben embereket, hadifoglyokat is mutattak be, később csupán állatokat s a föld termékeit. A samánkodásnak náluk kevesebb nyoma van, mint a finneknél, annál tovább élt azonban a bálványimádás emléke olyféle emberforma babák tiszteletében, mint mikről a vogul-osztják népek hagyományai bőven tudnak. Hitték a másvilági életben, mint ezt temetkezési szokásaik bizonyítják; a holttal eltemették fegyvereit és kedvelt tárgyait. De a halottégetés is járta. Így pl. a krónikás írja, hogy az 1223-ban kitört lázadás alkalmával az erőszakosan megkeresztelt észtek lemosták magukról a keresztség nyomait s a keresztény szertartások kíséretében eltemetettek tetemeit kiásták és pogány szokás szerint elégették.

Hogy minő isteneik voltak, azt csak a népköltés alapján sejthetjük. Valószínűleg egy főistent imádtak, kinek neve a néphagyomány szerint *Taara* v. *Taar* volt (v. ö. vogul Tárem).

Nem rajzolhatjuk részletesebben azt a szívós és nem dicsőségnélküli élethalál-harcot, melyet e kis nép szláv és germán támadói ellen vívott. Már az első évszázadokon kitűnt, hogy e nép sorsát hazájának földrajzi fekvése örökre megpecsételi: a germán és a szláv népek ütközőpontján zsákmányul tekintett vad gyanánt fog vérezni, míg nem meglörten egyik vagy másik hatalom ölébe nem roskad. Bár ily módon nehéz sors várt e népre, mindazáltal igazat kell adnunk M. J. *Eisen* következő sorainak: „Mindenesetre szerencsés véletlennek kell tekintenünk, hogy az észtek és a finnek a Keleti tenger partvidékeire vetődtek.

Itt lakván Európa ablakán nézhettek ki. De nemcsak az ablak, hanem az ajtó is nyitva állt előttük. A tenger összekötötte őket Nyugat-Európa népeivel, kiktől magasabb műveltséget szerezhettek. A többi rokonnép, mely a tengertől és a közlekedéstől távol maradt, nem tudott fejlődni, sem magasabb műveltségre emelkedni, kivéve a *magyarokat*, kik Közép-Európaig hatoltak. Amazoknak nincs irodalmuk, nincs kulturájuk."

Albert, Livland német püspöke, célul tűzte ki magának, hogy a balti népeket (észti, lett, porosz, litván) tüzzel-vassal is megtéríti és a németek igájába hajtja. E célból 1201-ben megalapítja Riga városát s a következő évben „Krisztus harcoss testvéreinek lovagrendjét” (Schwertbrüder). Miután ezek segítségével leverte a líveket és a letteket, az észtek ellen fordult. Ugyanekkor a novgorodi orosz fejedelem Msztyiszlav is 15,000 emberrel támadt Észtorszagra, 1210 körül az egész szerencsétlen ország lángbaborult. II. Valdemár dán király 1219-ben hajóval kötött ki Estland északi partján s megalapította Revál városát, melyet az észtek ma is Dánvárnak (Tan-linn: Tallinn) neveznek. A svédek szintén aspiráltak az észtek földjére. Albert azonban nagy politikai ravaszsággal megnyerte a dánokat és a svédeket szövetségeseiül s egyesült seregeivel mind az oroszokat, mind az észteket legyőzte s 16 évig (1208—1224) tartó háborúban egész Észtországot meghódította. Csupán Ösel szigete (észtiül: Saaremaa, Szigetország) maradt még pár évig független, de 1227-ben az is elbukott s így az észtek a német lovagrend hatalma alá kerültek s Albert a népet a keresztény vallás fölvételére kényszerítette.

Szomorú tény, hogy a megváltás szent jele alatt, mely annyi rabszolganépre deríté föl az emberi méltóság s az egyéni szabadság hajnalát, itt az észteknél az embertelenség, a durva önkény korszaka kezdődött. Mentségül fölemlíthetnők az idők nyers erkölcszeit, a kor szellemét. Ám e mentesség ez esetben nem igen állja meg helyét, mert a kereszténység és civilizáció akkori képviselői is tiltakoztak a hajmeresztő kegyetlenség, a vérlázító elnyomás ellen, mellyel a német lovagok, kik mellükön viselték a szentkereszt jelét, e jobb sorsra érdemes kis turáni népet kezelték. II. Frigyes német császár 1232-ben tiltakozik az ellen, hogy a balti tartományok megtérő népei a kereszténység örve alatt rabszolgaságba süllyesztessenek. Ezért kimondja, hogy e kis népeket

birodalma védelme alá helyezi s örök időkre biztosítja nekik az egyéni szabadságot s minden jogokat, amelyeket megtérésük előtt élveztek.

Hasonlókép gondolkoztak a pápák. III. Honorius és IX. Gergely bulláikban biztosították az újonnan megtért népeket ősi szabadságuk épségben tartásáról, kimondván, hogy „Krisztus lelki gyermekei nem rabszolgák, hanem szabad emberek” s a lovagokat, ha ezt a rendelkezést nem tartják tiszteletben, jogaik elvesztése, sőt Lívland elvesztésének büntetésével fenyegették.

A pápának és a császárnak azonban nem volt elég ereje, hogy akarátának érvényt szerezzen. A lovagok kapzsisága és kegyetlensége határt nem ismert. A nép, amely eddig szabadon vadászgatott, halászgatott s hajóin nagy utakat tett meg, röghöz láncolt rabba lett. A föld, mely birtoka volt, részint teljesen az idegenek kezébe jutott, részint jobbágytelkekké vált, melyek után mindenféle terhet kellett a régi gazdának viselnie. Sanyargatták, ütötték-verték s véres verítéke után még rendes kenyér sem jutott neki.

Ez embertelen bánásmód következménye volt a gyakori parasztlázadás. Az elnyomás első félszázada alatt, 1284-ig négyszer kelt föl az egész észtség, de a túlnyomó erő egyre mélyebb szolgaságba taszította őt.

A legvéresebb lázadás 1343 Szentgyörgynapján tört ki. Estland északi felében, Harjumaa dombozatán lángbaborult az első ház s ez jeladás volt a pusztításra. Az udvarházak, kastélyok porrá égtek. Az észtek négy parasztot királlyá választottak; aransarkantyút raktak a lábukra, hímes köpönyeget adtak a vállukra és kalpagot a fejükre. Tizezer emberrel vonultak ezek Revál ellen. Hamar neszét vette a bajnak a lovagrend mestere, Dreynleve s követekkel magához hívatta Paide várába a királyokat alkudozás örve alatt. Midön azonban a mester börtönbe akarta őket záratni, az egyikük elmenekült. A feldühödött népezután iszonyú mészárlást vitt véghez. A mester fegyveresei azonban kemény harc után leverték; 3000 észtt esett el a harcban. A szigeteken ez évben szintén véres forradalom dúlt -- itt egy Vesse nevű észttet választottak királlyá -- 9000 észtt véreázttatta a földet, míg legyőzték a vitéz szigeti népet.

Midön a lovagrend uralma 1562-ben megszűnt, Észtország

különböző birodalmak hatalma alá került s amint más nemzetek beletekinthettek a nép sötét sorsába, megborzadtak az ember telenség rettentő képétől. Estland Svédországhoz került s XIV. Erik keserű gúnnyal illeti a nemességet, hogy oly kiméletlenül bánik a néppel. Livland Lengyelországé lett s ily módon az észtek egy része egy ideig magyar embert vallott urának, Báthory Istvánt, a nagy lengyel királyt, ki 1586 nov. 21-dikén kelt rendeletében szemébe vágta a livlandi nemességnek, hogy „a szegény parasztokat uraik oly kegyetlenül elnyomják s oly rettentő terhekkel és büntetésekkel sanyargatják, hogy ilyenről nem lehet hallani sehol széles e világon, még a pogányok és barbárok között sem.” S midőn a nemesség mégsem akarta visszaadni a népnek a szabadságot, a király annyira fölindult, hogy minden nemesi kiváltságot érvénytelennek nyilvánított. Sajnos, váratlan halála megakadályozta abban, hogy rendeletét életbe léptethesse. A magyar humanizmus jótékony melege érintette tehát a szenvedő rokonnép hideg, sötét életét; az a humanizmus, mely itthon a hazában nemcsak ótalmazta, hanem nagyra is hízaltta az idegen fajokat.

Csakhamar ezután az egész észtk terület svéd uralom alá került s minthogy Svédországban a jobbágyság — az emberi méltóságnak e lealázása — ismeretlen fogalom volt, a svéd kormány a Baltikumban is kimondotta ez intézmény megszüntetését. A nemesség makacsul ellenállott e rendelet végrehajtásának. S nem is ment az teljesedésbe, mert a svédek egy századi birtoklás után, elvesztették balti tartományukat.

E rövid idő alatt is sok jót tett a humánus svéd kormányzat a szegény, elnyomott észtek javára. Szabályozta a földesúr és a jobbágy közti viszonyt, népiskolákat alapított, sőt II. Gusztáv Adolf 1632-ben kelt királyi kéziratával életre hívta a dorpáti (tartui) egyetemet s azt az észtk jobbágyok fiai előtt is megnyitotta. Ez egyetem tannyelve először svéd, majd német, végre orosz lett s csak az észtek fölszabadulása óta (1918) nagyrészt észtk. Nem csoda, hogy a nép századokon át halálával emlegette a „régí jó svéd időt”.

1721-ben jutott Észtország orosz uralom alá. Hódító munkájában a balti nemesség támogatta az oroszot s ezért jutalmul megkapta a földet és népet korlátlan rendelkezési joggal. Az észtk

nép most a réginél is mélyebb szolgaságba süllyedt. Sorsán nem javított az sem, hogy a megváltozott európai közszellem hatása alatt a kormány, legalább papíron, eltörölte a jobbágyságot.

Estlandban 1816-ban, Livlandban 1819-ben mondták ki a nép fölszabadítását. A paraszt visszanyerte személyes szabadságát, de óriás áron: minden földjét elvették, úgy, hogy egy talpalattnyi sem maradt a földművelő kezén. A paraszt ugyan kibérelhette, később a 40-es évek óta meg is vehette a hajdani jobbágytelkeket, de oly nagy áron, hogy e vállalkozásban a legtöbb tönkrement. A föld népéből földnélküli proletár lett; éhség, járvány és kétségbeesés gyilkolta életerejét.

Számos felkelésben fejezte ki a nép mély elkeseredését, de természetesen nem sok eredménnyel. A XIX. század közepén még újabb csapás növelte az eddigi bajokat. Az orosz kormány részint erővel, részint hazug ígéretekkel áttérítette az észtek egy részét az orosz orth. egyházba. A nép egy tizedrésze hagyta el ekkor érdekből az evang. vallást, melyet Vasa Gusztáv ideje óta vall. Ily módon a nép sok helyütt, kivált a szigeteken két pártra oszlott. A orosz papok, bár voltak köztük született észtek, igyekeztek a népet az orosz kultúra és nyelv részeseivé tenni s az oroszosítás útját egyengetni.

De honnan magyarázhatjuk azt, hogy az oroszok mintegy két évszázadon át — egészen a XX. század elejéig elnézték, sőt támogatták a német nemesek korlátlan uralmát, kik elenyészően csekély hányadát tették a föld népének? Csupán onnan, hogy a balti nemesek a cárizmusnak mindenre kész eszközei voltak. A cár közvetlen környezetébe férköztek s mint az orosz birodalomnak legintelligensebb eleme óriási befolyást nyertek a közügyek intézésében. A „*divida et impera*” szerencsétlen, átkos elvét ők honosították meg a cári kamarillában. Nem csoda tehát, ha e félelmes befolyással szemben a kicsiny és szegény észtként semmit sem tehetett.

A jobbágyság tehát észtként földön előbb szűnt meg, mint nálunk, Magyarországon. De csak papíron, mert a szabad egyezséget, mely ettől fogva a földesúr és a paraszt között fennállott, a balti bárók nagyon jól fel tudták használni a saját előnyükre. A valóság az volt, hogy minden jog és előny a földesúrnak s minden kötelesség és teher a parasztnak volt. Élénken illusztrálja ezt

pl. az a tény, hogy a községi iskolákat teljesen a népnek kellett fenntartani, de az uraság cselédségének és alkalmazottainak gyermekei is látogathatták minden hozzájárulás nélkül. A jobbágyság mindenütt nyomasztó volt, de tán sehol sem annyira, mint itt. A reformáció (lutheranizmus) meghonosítása sem változtatott sokat a helyzeten, mert a lelkészek német eredetűek voltak s kevés kivétellel a földesúr érdekét képviselték, kitől anyagi boldogulásuk függött.

Ha az ember végigolvassa Észtország történetét, azzal a benyomással teszi le a könyvet, hogy a világtörténet egyik legsötétebb fejezetét ismerte meg. S ez onnan van, hogy az észt nép története nem egy nemzetnek története, hanem egy letiprott jobbágy-népé, melynek urai idegen vérből valók. A baltí nemesség, mely a lovagrend német hűbéreseinek családjából lett, évszázadok alatt egy lépést sem közeledett a föld népéhez. Még arra sem tartotta méltónak, hogy a saját nyelvére megtanítsa őt; valóságos állatot látott benne. Más népeknél legalább a nemesség nagyrésze egy vérből való volt a jobbágysággal; itt azonban a nemesség a mai napig, mint teljesen *külön faj* állt szemben a földművelő néppel.

Az észt jobbágyság helyzetét a XIX. század közepe tájáról élénk színekkel festi a kiváló észt író, *Vilde* Edvárd terjedelmes regényében, „A mahterni fölkelés” címűben. Az író adatait szájhagyományból és megbízható forrásművekből merítette, így tehát teljes hitelre tarthat számot.

A könyv első fejezetében találjuk azt a megrendítő rajzot, mely minden fejtegetésnél találóbban ecseteli azt az igazságtalan, könyörtelen bánásmódot, mely osztályrésziül jutott e kis rokonnépnek. Cséplés ideje van. Az északi országokban szokásos mód szerint a cséplés késő ősszel történik a fűtött, füstös szárítócsűrben. Két nap és két éjjel egyfolytában megy a nehéz munka, aztán következik egy pihenő éj. S ez így megy heteken át. A tarisznyában korpa-kenyér. Bottal és szidalommal igyekeznek életet és új erőt önteni az igavonó barmokba. De azok alszanak állító helyükben és semmit sem éreznek. Megjelenik a titokban leskelődő botosgazda (kubjas), aki egy évvel azelőtt még maga is ily igavonó állat volt, de értett hozzá, hogyan kell behizelegnie magát az uraság kegyeibe. Ekkor aztán suhogott a

bot az igavonók hátán. A fiatal, nyakas Päärn (Bertalan) védelmére kel egy leánynak, kinek a gazda dühösen nekirontott azért, mert evés közben elnyomta az álmot. A vérig vert leány így kiált kintzójára: „gyalázatos gyilkos!” A gazda természetesen az urasághoz megy panaszra s mikor a legény ártatlanságára hivatkozik, az uraság ráförmed: „Ti köztetek nincs ártatlan. Ti mindnyájan huncutok, rablók, tolvajok, naplopók vagytok. A gazda üthet benneteket, mint a répát; van rá hatalma. Adjatok hálát az Istennek, hogy ilyen kegyelmes uratok van, mint én vagyok!”

Azután következik az istállóban a deres, a báró jelenlétében. Első fenyítendő egy 14 éves fiú. Nem szántotta föl a kövek melletti rögöket és ferde sorokat vetett. Reszket, mint a nyárfalevél s úgy jajgat, hogy a kastély is visszhangozza. Tizenöt botütés után piros bőre még pirosabb lesz — a vértől. — Azután az előbb említett leányra kerül a sor, aki kegyelemért rimánkodik. Rettenetesen szégyenl levetközni a férfiak előtt. Ő még szívfacsaróbban esenkedik, mint a fiú, úgy, hogy a szívetelkét átjárja annak, aki hallja. Harminc „sós” ütést kap, úgy, hogy a virgácsot minden ütés után sós vízbe áztatják . . . .

De nem folytatjuk tovább. Elég ennyi is, hogy megértsük, honnan az a határtalan, feledést nem ismerő gyűlölet, mely az észtek szívében ég azok iránt, kik ily módon bántak az ő közvetlen őseikkel: apjukkal, anyjukkal, nagyszüleikkel. Halálos bünt követ el nemcsak maga, hanem utódai ellen is az, aki gyöngébb felebarátainak emberi méltóságát lábbal tiporja. Minket, magyarokat főlemelhet annak a tudata, hogy hasonló kegyetlenséget sem őseink, sem fajrokonaink életében nem találhatunk.

Vázoltuk, hogy mit szenvedett az észti nép a német földesuraktól, de még nem láttuk a másik elnyomót, az orosz.

Figyelembe veendő körülmény, hogy bár a németek több mint 700 éven át voltak az észtek urai, emezek nem németesedtek el. Erre mint jóakaratum jelére szoktak a németek hivatkozni. De egészen más oka van e jelenségnek; a nemesség nem is engedte, hogy a jobbágyok németül tanuljanak — ezzel is választófalat akart emelni az uralkodó osztály és az elnyomottak közé. Csak nagy ritkán, különös kegyből juthatott némely tehetőségesebb jobbágyfiú német iskolába, hol azután teljesen kivetkőzött nemzetiségéből.

Eleintén az oroszok mindent a régiben hagytak s csak a mult század közepe táján kezdtek az oroszosításhoz. Ekkor a németek észbe kaptak, a népet minden áron a német nyelv- és kultúra elsajátítására igyekeztek bírni. Ám akkor már késő volt. A nép, melynek öntudatát írói s különösen naiv époszának, a Kalevipoegnak megjelenése nagyban emelték, most már észre akart lenni s szabadságra áhítozott.

Az oroszok nagy kiméletlenséggel törekedtek az orosz nyelv terjesztésére. Ennek egyik eszköze a katonai szolgálat volt. Évenként mintegy 4000 ujoncot szolgáltattott e kis nép az orosz ezredeknek. A másik eszköz volt a vasútak eloroszosítása. Orosz nyelvtudás nélkül a paraszt nem mozdúlhatott ki falujából, mert ezernyi kellemetlenség várt reá a teljesen orosz személyzet s az orosznyelvű szolgálati nyelv és feliratok miatt; ugyanez volt az állapot a postánál és a rendőrségnél. De leg-erősebb támasza volt az oroszosításnak az iskola. A tartui egyetemnek s valamennyi középiskolának orosz lett a tannyelve (német helyett) 1890-ben. A tanítóképzők hasonló sorsban részesültek. Még az elemi iskolákban is orosz nyelven tanítottak, csak az I. és II. osztályban volt szabad kiségtől az észt nyelvhez fordulni, ha ugyan nem volt a tanító sült orosz. A tanfelügyelők egy szót sem értettek a nép nyelvén s a nemzeti érzésű tanítókat igyekeztek eltávolítani hivatalukból. Nem rajzoljuk tovább az iskolaügy állapotát, mivel erre később még visszatérünk.

A szerencsétlenül végződött japáni háború után az egész orosz birodalmon végigvonult a forradalom láza s ez az észteket is magával ragadta. A nép régi hite a császár, a hit és a haza szentsége iránt megrendül s különösen a szociáldemokrata munkásság körében érezhető nagy elégedetlenség, mely 1905-ben véres zavargásokban tör ki. A bujtogatóktól fölízgatott falusi nép a földbirtokosok udvarházait és kastélyait százával égeti le s ezeknek tulajdonosai rémülten menekülnek a városokba, 1905 karácsonyán kihirdetik az ostromállapotot s akasztófával, puskával és kancsukával csinálnak rendet az orosz katonák. A vérengzések az 1906. okt. 27-diki reváli általános strájkkkal kezdődnek. A csöcselék rabolva járja be a várost, kifosztja az üzleteket s fölgyújtja a német színházat. A város észt elüljárósága

tárgyalásokba bocsátkozik a munkásvezetőkkel. A katonaság azonban nem várja be az egyezkedés végét; a tömegbe lő s 60 halott és 200 sebesült vére festi pirosra az ősi város széles piacterét.

E naptól fogva az észti nemzet lelke egy percre sem nyugodott meg. Bár úgy látszott, hogy a béke visszatért, de a véres napok s a büntető hatalom áldozatai bosszúért kiáltottak Észtország sötétlő egére. 1909-ben ismét forrongani kezdett a nép, de most még szigorúbb intézkedésekkel némították el a békétlenség moráját.

E nehéz küzdelmek közepett csupán a nemzet jobbainak önfeláldozó törekvései tartották fenn a jobb jövő hitét s vitték előbbre a nép ügyét. Közművelődési és gazdasági egyesületek terjesztették a kultúra áldásait, bár a német és orosz vezetőkörök részéről csak rosszindulattal, ellenséges érzülettel találkoztak.

Ily állapotok uralkodtak Észtországban, midőn a világháború megkezdődött. Az észti katonák ép úgy idegen célokért ontották vérüket hősi küzdelemben, mint a mieink, s a kis nép óriás anyagi és vérbeli veszteséget szenvedett. Mindazonáltal híven kitartott kötelességeinek teljesítésében. Midőn 1917-ben a nagy orosz forradalom kitört s az uradalmakat mindenütt kirabolták, földúlták és fölgyújtották, Észtországban semmi rendezettség nem történt; a hivatalos körök minden erőszakosságot megakadályoztak. A balti németiség még ekkor egyezsége léphetett volna az észtekkel, ha a jobb belátás győz benne. Ezt azonban elmulasztotta. Ugyanez év őszén vonultak be a német hadak az észti szigetekre (Ösel, Moon, Dagö). A közbejött breszt-litovszki békekötés megtiltotta a németeknek az észti szárazföld megszállását s a nagyobb orosz csapatok szintén elhagyták az országot. Úgy látszott, hogy Észtország elérte vágyai netovábbját, függetlenségét. De még kemény próba várt e sokat szenvedett nemzetre. Az orosz szovjet gazdasági (requirálás) s stratégiai előnyöktől csábítva elhatározta Észtország visszahódítását s a bolsevik-seregek 1918. nov. 28-dikán a Narova folyón át, Narva városánál az északi határon betörték Észtországnak estlandi részébe, míg ugyanez időtájt délen a pleskaui kormányzóságból vonultak be a livlandi rész megszállására. Ezzel megkez-

MAGYAR
TUDOMÁNYOS AKADÉMIA
KÖNYVTÁRA

1918
MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA
KÖNYVTÁRA

dődött az öt hónapon át dühöngő harc, mely alatt az észti nép minden tekintetben igen sokat szenvedett. A bolsevik-uralom kicsinyben ugyanazon tüneteket mutatta, mint Oroszországban. A józan észti nép azonban, melynek túlnyomó része földművelő, nem igen rajongott a sablónos kommunista jelszavak iránt. Az észti bolsevista uralom három hónapig tartott, mert a bolsevizmus letörésére bevonult németek elől az orosz csapatok elmenekültek. 1918. február 24-dikén a német (balti) rendek kimondották Estland és Livland elszakadását az orosz birodalomtól s az észti és a lett terület teljesen német megszállás alá jutott.

A megszálló németek a balti német nemességgel egyetértőleg ekkor oly újítás tervét dolgozták ki, amely, ha végrehajtatik, az észti nemzet pusztulását jelenti. Hahn, észtiországi ev. lelkész-től ajánlott tervezet szerint a megalapítandó „balti hercegség” (Herzogtum) 20 év alatt teljesen germánizáltatott volna. Németországból ez idő alatt 2½ millió települőt készültek Est- és Livlandba vinni, úgy, hogy a németek számban is felülmúlták volna az észti és a lett parasztságot. A földet kisajátítás útján juttatták volna az új telepesek kezére. — E tervből azonban semmi sem lett, mert amidőn a nagy összeomlás bekövetkezett, a német haderő kivonult a balti tartományokból s 1919. április 23-dikén összeült az *alkotmányozó nemzetgyűlés*, mely főfeladatának tekintette, hogy a bolsevisták ellen 12 hónapon át hősiiesen küzdött, földnélküli észti népet biztos megélhetéshez juttassa. Hogy ezt a célt mint érte el, később fogjuk ismertetni, Észtiország új államszervezetének tárgyalásánál. Az 1920. november 27—29-diki választások eredményeképp Észtiország szabad *köz-társaság*-gá nyilvánított a legdemokratikusabb alapon. Határait a dorpáti béke s az orosz szovjettel kötött külön egyezmény (1920) szabja meg, melyeket később fogunk bővebben ismertetni. A déli, Latvia felüli határ végleges megállapítása néprajzi okok miatt sok nehézségbe ütközik. A Nemzetek Szövetségebe Észtiország, mint szomszédai: Litvánia és Latvia 1922. szeptember havában vétetett fel.

Ilymódon tehát Észtiország elérte évezredes álmainak teljesülését: az állami szuverénitást. Kicsiny, de kulturában fejlett népe minden tekintetben méltónak és képesnek mutatkozik a független, önálló nemzeti létre, mint ez következő sorainkból ki

fog világlani. Az ország hivatalos neve: *Eesti vaba riig*: Észt szabad állam, vagy röviden: *Eestimaa*: Észtország. E kis, ötnegyedmilliónyi lélekből álló nép megérdemli, hogy nagyobb testvérei szeretettel fogadják körükbe, mint az ősi turáni faj kedves, ifjú erővel telt Benjámínját.

II. Földrajzi és gazdasági viszonyok.

Észtország földrajzi és természeti viszonyai meglehetősen különböznek Finnországétól, bár szintén a Fennoscandiának nevezett diluviális alakulatnak kiegészítő része. Nem oly szép, mint az ezertó országa, de termékenyebb, gazdaságilag értékesebb. Kedvező fekvésénél fogva arra van hivatva, hogy nyugati és keleti Európa között kereskedelmi és kulturális kapcsolatot létesítsen. S Észtország függetlenségének pár éve alatt e cél felé máris nagy lépésekkel közeledett.

A tartui (dorpáti) békében megállapított független Észtország területe 46.500 km.². Ugyane békében kiszabott határai: északon és nyugaton a Finn-öböl, keleten a Peipus-tó, mocsarak és a Narva-folyó. Csupán délen nincsen teljesen természetes, hanem néprajzi határa: a lett nyelvterület, de ennek nagyrésze is természetalkotta: a Valk folyó. Az ország határvonala kerek-számban 2000 km., melynek ép fele tengerpart.

E szépen körülhatárolt területen 1,250.000 lakos él; egy négyzetkilométerre tehát 26 lélek esik; míg Finnországban csak 10. Szigeteinek száma kereken 70; köztük legnagyobbak: Ösel (Saaremaa), Moon (Muhu) és Dagö (Hiiumaa).

A balti tenger általában sekély, közép mélysége 70 méter, de némely helyütt a 400—500 métert is eléri. Észtország partja mellett azonban a tenger mélysége nem üti meg a 20 métert sem. Az észt öblök túlnyomó része oly sekély, hogy nagyobb gőzhajók nem közlekedhetnek bennök. Helyenként a víz alig 4—6 méter.

A partok közelében igen gyakoriak a gázlók, melyek a járóművekre nézve, kivált a sziklás helyeken, szerfölött veszélyesek. Ilyen pl. Dagö (Hiiumaa) szigetének partvidéke, ahol a hajótörés különösen szeles őszi időben gyakori jelenség. E célból az ily partok mentén már a múlt századokban világító tornyokat építettek. (Lásd Jókai: A dagöi őrtorony.)

A sekély víz következtében az észt partokon az apály és

dagály alig érezhető s a hullámverés szintén nagyon gyöngé. Ezért az ország tengeri fürdői gyéren látogatottak; bár az orvosok éppen az említett okból ajánlják a gyöngé idegzetűeknek, kikre a német fürdőknek erős hullámverése kedvezőtlen hatást tesz. Az óceánhoz hasonlítva a Finn-öböl sótartalma szegény; közép-számban 0.5—1%, míg az óceáné 3.5%. Ennek s a szigorú télnek következménye, hogy a Rigai s a Finn-öböl területén a tenger több hónapig jégtakaró alatt van, ami a közlekedést nagyban akadályozza.

Az észti tengervidék állatvilága az óceánéhoz s a Keleti-tengeréhez képest meglehetősen szegényes, minek oka a víz alacsonyabb hőmérséklete, sekélysege és kisebb sótartalma. A legfontosabb halfaj a heringek különféle neme.

Felületére nézve Észtország túlnyomó részben alföld, mely nyugaton 10—30 méternyire emelkedik a tenger színe fölé, keleten azonban általán 30 méterre. Itt csak dombok, domborok találkoznak, de ezek magassága alig éri el a 100 métert. Északi és déli Észtországban azonban jelentékenyebb magaslatokat is találunk. Így pl. északon legmagasabb az Emumägi (Anyahegy) 168 m., délen a Suur-Munamägi (Nagy-Tojáshegy) 324 méterrel. A bányászat igen csekély jelentőségű. Fontosabb kőületei: márvány, mely épületek díszítéseinek, lépcsőknek alkalmas, és gipsz; köszén nincs.

Az *éghajlat* átmeneti nyugati és keleti Európa klímája között. Zordonabb, mint Nyugat-Európa megfelelő szélességi fokai alatt, de enyhébb, mint Kelet-Európa hasonló magasságú vidékeié, mely utóbbi körülményt a tenger hatásának tulajdoníthatjuk. — Az évi hőmagasság átlaga a szigeteken 5.5°, a keleti kontinensen pedig 4° C. Különösen ősszel és tavasszal észlelhető nagyobb eltérés e két terület hőmagassága között. A szigeteken és a partokon mintegy másfél héttel előbb kezdődik a tavasz s ugyanennyivel később végződik az ősz, mint a szárazföldi részeken. A leghidegebb évszakban, januárban a tengeri területeken az átlag — 3.5° s a kontinentális részeken — 7.5°. A hideget érezhetőbbé teszik az északi szelek, melyek kivált télen sűrűn látogatják az országot.

A *csapadék* mennyiségére nézve Észtország Nyugat-Európa mögött elmarad. Az eső mennyiségének átlaga 550 mm. Kelet felé

haladva e mennyiség fokozatosan csökken. Legtöbb az eső július és augusztus hónapokban, a legködösebb hónapok november és december. Az esős napok száma legmagasabb szeptemberben (49,3%), legalacsonyabb áprilisban (34%).

Belvizekben: tavakban és folyókban az ország aránylag gazdag. Tavak mindenütt vannak az egész országban. Kisebb tavakban és lápokban különösen az északi terület bővelkedik (több, mint 200 tó); délen kevesebb, de nagyobb tavakat találunk. A legjelentékenyebb tavak a következők: az ország legnagyobb állóvize a Pejpusz-tó (Peipsi-järv), melynek déli, kisebb felét Pleskai- (Pihkva järv) tónak nevezik. Az ország keleti határán terül el s így Észt- és Oroszország osztoznak rajta. Kiterjedése 3600 km² (a Balatoné kb. 600). Mélysége csekély, e tekintetben a Balatonhoz hasonlít; legmélyebb részén 15 m. A Pejpusba 23 folyó ömlik. Halban eléggé gazdag, de halállománya a rabló-gazdálkodás folytán az utóbbi években erősen csökkent. A tisztán észti területen levő tavak legnagyobbika a Vörtsz v. Virtsz-tó (280 km.²), mélysége a Pejpuséhoz hasonló. Halban bővelkedik. — Jelentékeny tó továbbá a Suurjärv (Nagy-tó, hossza 575, szélessége 300 m.); Észtország legmélyebb tava; mélysége általában 40 m.

Az ország folyóvizei más országokéihoz viszonyítva rövidek és kevésvízűek, csak néhányuk hajózható.

Legjelentékenyebbek: a Narva (hossza 725 km.), mely a Pejpusból ered s a narvai öbölbe szakad. Ez Észtországnak legszélesebb és vízben leggazdagabb folyama; a kisebb tengeri hajók számára is járható. Említésre méltó még a Valk, a Pejpusba torló Ema-folyó (100 km.) és a Pärnu (Pernau 135 km.).

Észtország *növényvilága* Kelet-Európáéval egyező. Tülevelű és lombos fák vegyesen nőnek erdeiben. Az ország területéből 35 százalékot erdő, mocsár és ingovány borít — ebből 20% hasznatható erdőség s 15% használhatatlan láp. A legtöbb jövedelmező erdő északon van.

Allatvilága nem különbözik a szomszédos országokétól. A rengetegekben vad kevés akad; itt-ott előfordul medve, farkas, róka, sün, továbbá nyúl, evet, egér. Az ismeretes madárfajok száma 300. Hal a belvizekben elég bőven található.

(Folyt. köv.)

Három a tánc.

Irta: Vértesy Gyula.

Lesz-e még valaha lakodalom erre,
Ragyog-e még napfény magyar emberekre?

Leszünk-e még egyszer, akik voltunk régen,
Gyúl-e hajnalcsillag, még a magyar égen?

Lobog-e még zászlónk a Kárpátok ormán,
Szól-e magyar harang Pozsony, Kassa tornyán?

Ringat-e a Bánát nekünk délibábot,
Mieink lesznek-e újra a Kárpátok?

... A mieink lesznek! Él az igaz Isten!
Aki egyszer mégis igazat tesz itten:

S akkor majd eljárjuk híres hármas táncunk;
Csörgetve, pengetve elszakított láncunk.

Lesz még lakodalom! Pendül még a lábunk,
Jó szomszédainkkal dali táncot járunk!

Járunk dali táncot, az oláhval, ráccal,
A kedves csehekkal, osztrák sógorkával.

S ha ők akarnák is, mi nem hagyjuk abba!
Beletáncolunk a véres virradatba...

Lesz még egyszer ünnep, járunk mi még táncot!
Megtáncolatjuk majd a jó szomszédsgót...
Aldásra változik a turáni átok!

A janicsár-ujoncozás története.

Irta : dr. Mosonyi Lipót.

A janicsár-intézmény a régi török hadseregben megfelelt az európai állandó zsoldos gyalogságnak, de ettől sok előnyös különbség választotta el és katonai értékben annak föléje helyezte.

A janicsárság alapját már a második török szultán, Orkhan vetette meg azáltal, hogy az udvari vadász-szolgáknak katonai szervezetet adott. E kiinduló pontnak megfelelően még később is egész végig a janicsár századok egy részét szamszundzsiknak, szelindekörzőknek nevezték, mert alapjuk a szultáni vadász-kutyagondozók voltak. De ez elnevezésnek csak épen olyan történelmi jelentősége van, mint hogy nálunk egy ezredet tiroli császár vadászoknak hívtak. Ez alaphoz csatolta Orkhan a harcban ejtett foglyok válogatott, alkalmas részét. Az iszlám-törvény szerint ugyanis a zsákmány egyötöd része (pencse, perzsául = ötöd) az Istent illeti, akinek képviselője a theokratikus állami szervezetben a szultán, tehát e rész ez okból illeti a szultánt.

A hadsereg emberállományának kiegészítésére és pótlására új gondolatot érvényesített II. Murad szultán (1421—1451). Behozta a gyermek-adót (törökül devsirme, görögül paidomadzóma). A törvény szerint ez csak a keresztényekre terjed ki; mohamedánoktól, zsidóktól, cigányoktól nem szedték a gyermek-adót. Továbbá a keresztények egy része is mentes volt ez intézkedés alól. Legteljesebb súllyal nehezedett ez a balkáni népekre: a bolgárookra, szerbekre, görögökre; nálunk például Magyarországon csak a Dráván túl szedték a gyermekeket janicsár-ujoncoknak, tehát a tulajdonképeni magyarok mentesek maradtak ez adózástól. Kis-Ázsiában is kevésbé gyakorolták ezt, nevezetesen, békében hagyták az örményeket. Eleinte minden öt évben ejtették meg a gyermekgyűjtést, később négy, három, sőt minden egyes évben.

Egy szultáni rendelet, fermán alapján kiszállott egy száza-

dos, rendszeren egy jajabasi, a gyalogosoknak nevezett janicsárszázadok egyik főtisztje. Néhány janicsár tiszt (szűrűdsü, terelő) volt kíséretében. Ezek elmentek a meghatározott területen sorban a falvakba, a falú elüljárójához, akinek anyakönyvet kellett vezetni. E bejegyzések alapján maguk elé állították a község 10—15 éves gyermekeit és azokból kiválogatták az alkalmasokat ujoncokul (adzsemi oylan, kiképzetlen ifjú). A birodalomban öszszegyűjtöttek száma 2000—12,000 között ingadozik.

Az ujoncokat legelőbb is kiadták nevelésre a szultáni kertek, paloták szolgálatához Konstantinápolyba, Drinápolyba, vagy az egyes gazdagabb pasákhoz. Itt megtanulták a török nyelvet, szokásokat, hitet, egészen mohamedán törökökké lettek. Amikor, körülbelül öt év alatt felnövekedtek, begyűjtötték őket a janicsár kaszárnyákba, hogy itt szigorú katonai életre fogják őket. A szebb reményűeket pedig iskolákba adták, taníttatták és később a kormányzásban alkalmazták. Eképen a szülői házból kegyetlenül kiragadott gyermekek számára megnyíltak a katonai és állami pályák a legmagasabb fokokig. A birodalom jobb korszakaiban a janicsár közkatonák is tisztességes zsoldot és zsákmányt kaptak.

A janicsárok szervezetével messze felülmúlták a törökök Európa államainak hadi berendezkedéseit. A XV. század első felében végre már Európában annyira kifejlődött a gazdasági élet, hogy itt is feltűntek az állandó zsoldos hadsereg alakítására irányuló első gondolatok és kísérletek. A svájciak ezt az állandóan készenlétben tartott általános népfelkeléssel oldották meg a legtökéletesebben. Szervezett állandó zsoldos hadsereggel tett kísérletet Merész Károly, burgundi király, VII. Károly francia király és Hunyadi Mátyás, kinek „fekete serege” a török janicsárokkal is felvette a versenyt. Csakhogy Európa gazdasági élete és különösen az államok központi hatalma és ereje még nem érte el a fejlődési fozatot, hogy a királyok egynehány ezerre menő állandó zsoldos hadat fentarhathattak volna, azért e kísérletek csakhamar összeomlottak. A szultánság gazdasági ereje diadalmasan megküzdött a nehézségekkel: erősebb volt az állami központosítás, nem vonták el annak életerejét, mint Európában az elhatalmosodott hűbérurak, a török hűbéresek ugyanis csak katonai közigazgatási hivatalnokok jellegével bírtak; továbbá a meghódított magasabb műveltségű népek, a görögök, a balkáni szlá-

vok, a magyarok, az arabok, a perzsák jobban döntötték az adókat, mint a nyomorúságos európai jobbágyok, avagy bizonytalan-ságban tengődő kereskedők. Mindehhez járult még a janicsárok egységes erős közszelleme, mely a közös rizses ételtől köré csoportosította őket, melyhez a fakanalat süvegéhez tűzve mindegyik magával hordozta. De ezenkívül ők a bektási dervis-rendnek mintegy külső testvérületét képezték és így volt bennük valami a mi kolduló barátaink és a mi lovagrendjeink szelleméből.

Némely török történetíró úgy írja, hogy már Orkhán maga a gyermek-adó alapján szervezte volna meg a janicsárokat és emez intézkedés szerintük később csak hanyatlásnak indult, míg azt II. Bajezid fel nem újította. De a pontosabb vizsgálódások azt igazolják, hogy a keresztény gyermek-adót II. Bajezid hozta be legelőször.

Az eredeti intézmény szelleme szerint csak ezen összedett gyermekekből volt szabad kiegészíteni a janicsárokat, de már egy század mulva I. Suleimán uralkodása alatt más elemeket is kezdtek a janicsárok közé bebocsátani. Különösen III. Murad alatt 1582-ben mindenféle népséget kényszerültek a janicsárok közé felvenni. Eleinte a janicsároknak, mint ahogy a mi zsoldos katonáinknak is, nem volt szabad házasodniok, de később ezt a hadból kiérdemesülteknek megengedték. Idővel a janicsárok iparkodtak a törvény ellenére fiaikat az újoncok közé felvétetni. Később a természetes fejlődés szerint a janicsárok fiai szolgáltatták az újoncok legnagyobb számát. A janicsárok neve új sereget jelent (jeni = új; cseri = sereg), őket a szultáni kapu, udvar szolgálainak (kapu kullari) is nevezték, fiaikat pedig a szolgálk-fiainak hívták. A XVII. századtól kezdődőleg a janicsárok és fiaik egy külön hatalmas katonai osztályt képeztek.

Ugyane fejlődéssel párhuzamosan kezdett elvadulni a keresztény gyermek-adó szedése és közönséges, aljas rabszolga-vadászattá alacsonyult. A mi szemeink előtt kegyetlenségnek látszik, hogy a gyermeket elragadják a szülői otthonból, de a rabszolgavilágban másképp gondolkodtak az emberek, mikor elvileg az egész meghódított keresztény népesség megkegyelmezett rabszolgák számába ment. Szörnyűnek tetszik, hogy az összedett gyermekeket egy másik vallásban neveljék fel, saját vallásuk és népük legádázabb ellenségévé, de akkor a meghódított kereszt-

tény népek önérzete egészen a porban hevert és nem létezett még a vallásszabadság és türelem eszméje, az uralkodó elem önkénye és vak buzgósága szerint erőszakolhatta rabszolgáira saját hitét. Sok keresztény szülő önként vitte gyermekét janicsárnak vagy leányát a török nagyurak háremjébe, hogy jobb életet biztosítsanak neki épúgy, mint ahogy kiherélték gyermekeiket háremöröknek, avagy Európában énekeseknek. Szóval, más világ volt akkor.

A gyermek-adót végre lassan beszüntették. Hammer (V. kötet, 244. old.) szerint 1637—38-ban volt az utolsó tulajdonképeni gyermek-adó szedése. Maguk a janicsárok sürgették leginkább, hogy csak az ő gyermekeiket sorozzák be a seregbe, így 1651-ben a nagyvezirnek ezt ünnepélyesen meg kellett ígérnie a háborgó janicsároknak. Eképen az intézmény végső kifejlődésében maga szorította ki keletkezésének kegyetlen módozatát, a gyermek-adót. A magyarországi török hódoltság idejének második felében már nem a keresztényekből gyűjtötték és nevelték a janicsárokat, hanem a janicsárfiakból; ezek már született mohamedánok voltak. De így is sok volt köztük a mohamedánokká vedlett balkáni szláv keresztény és a janicsárok feleségei is sokszor a hódolt népek alacsonyabb osztályaiból és az onnan ejtett foglyok közül kerültek ki.

Emez előzményeknek, állapotoknak és fejlődésnek felel meg két török okmány, amely épen Buda első ostromának évében, 1684. áprilisában rendelkezik janicsárok ujoncozásáról. Az első okmány ápr. 16-án kelt; ez egy fermán „a dicsők és kegyelmesek büszksége, a magasztosok és nemeslelkűek oszlopa, az Uristen kegyelme bőségének kiváltságosa, szekszundzsi basí N. N.-hez — maradjon meg érdemessége.” Az első okmány szövegében a név hiányzik; ám az illető vidékek bíráihoz intézett levél, a második okmány megemlíti, hogy „az odzsak agák közül a méltóságosak és előkelők példaképe, szekszundzsi basi, Mahmud aga, a császári hadhoz janicsár-ujoncozás végett kirendeltetett.” A janicsárok élén állott a janicsár aga; mint a nagyvezirt (kormányelnök), a defterdárt (pénzügyér), úgy a janicsár agát is egy tanács vette körül; míg az előbbieket tanácsát divánnak nevezték, addig a janicsárokat odzsaknak (tűzhely) hívták. A tanácsnak tagjai közé tartoztak a legfőbb századok parancsnokai, akiket

odzsak agáknak címeztek, ezek közé tartozott a szekszundzsi basi (vagy szamszundzsi basi). Ennek magas méltóságát jelzik a különféle ékes címek.

A szekszundzsi basi számára kiállított fermán főképen a janicsár ujoncozás felől intézkedik és alapjában ujoncozási rendelet. Az ujoncozást Edirnéből Belgrádba vezető út mentén kell megejteni, vagyis amaz út mentén, ahol most körülbelül a Balkán-vasút rohog, levő kadi-ságokban, bíróságokban. Minden egyes községből és falúból a harcra alkalmas, derék szolgáló-fiúk (Kul-ólu) vagyis janicsár gyermekek közül a jelentkezőket és kívánczókat be kell venni, a bevettek a valóságnak megfelelően pontosan jegyzékbe bevezetni, a jegyzéket a birodalmi központba beküldeni, a bevonulókat felülvizsgálni. Törekedjenek, hogy az ujoncok mennél számosabban legyenek. E körülményből világos, hogy az önkéntesség nem játszott igen nagy szerepet, mert az ujoncozó-bizottság mindenképen összeszedett annyit, amennyi neki kellett. Ez ujoncozó fermán világosan mutatja, hogy amaz időben a janicsárok gyermekeiből egészítik ki a janicsárhadat, és már nem, mint azelőtt, a keresztények gyermekadójából. Az ujoncozó fermán is mellékesen megemlíti, hogy a már előbb jegyzékbe bevezetett janicsárokat is vonultassák be, de erről bővebben szól a második okmány.

Ez egy levél „a jólörzött Edirnéből (Drinápoly) Belgrádba vezető út mentén székelő, törvénytisztelő bíró urakhoz (kadi) és a janicsár szerdárokhöz.” Az említettek papi, vallási jellegű bírák voltak, kik nagy befolyással bírtak a katonai, közigazgatási, adóügyi téren, közvetítésükkel történik a janicsár ujoncozás és a janicsárok bevonultatása. Mellettük szerepelnek a janicsár szerdárok. Ezek a birodalom különböző tartományaiban elhelyezett janicsár helyiörségek parancsnokai voltak. A bírák és a janicsár helyiörségi parancsnokok nyújtottak tehát segílyt az ujoncozásban és a szertelevő janicsárok betelerelésében az ügygel megbízott szekszundzsi basinak.

Míg az ujoncozó fermán a szultán nevében a nagyvezir fényes kapujától jött, addig a levelet a janicsár-aga írja saját nevében, mint ahogy az aláírás is igazolja. A levél ápr. 21-dikén kelt és az előző fermánra támaszkodik. Utasítja az illető bírakat és janicsár szerdárokat, hogy a szekszundzsi basit meg-

biztatásban támogassák. A terület megfelel a régi török Ruméli tartománynak.

Az ujoncozásra vonatkozólag a levél újabb határozott utasítást ad, hogy a megjelent fermánnak megfelelően alkalmas janicsár gyermekeket gyűjtsenek össze, azokat a szekszindzsi basihoz vigyék és neki átadják. Az ujoncozó parancsnok eszerint már összegyűjtve kapta kézhez az ujoncokat. Ő és természetesen segédemberei a fentiek szerint belajstromozásukról és továbbításukról gondoskodtak.

A levél továbbá jobban kifejti és hangsúlyozza a janicsárok bevonulását. Megkülönböztettek ugyanis a janicsároknál: 1. ujoncokat (adzsemi ólán) kikről előbb volt szó; 2. jegyzékbe vezetett janicsárokat (eszameli jenicseri) vagyis már tényleges szolgálatban levő janicsárokat, akiknek bevonulását az okmányok az ujoncozással együtt sürgetik;; 3. kiérdemült janicsárokat (oturak), akik egy háborúban már részt vettek és tetszésük szerint fizetésfelemlés mellett újra hadba mentek, vagy nyugalomba vonulhattak.

A jegyzékbe bevezetett janicsárok háromfélék voltak rendeltetési helyüknek megfelelően: odali, akik a fővárosok környékén levő kaszárnyákban szolgáltak; oda szobát jelent és egyuttal a legkisebb janicsár csapat-egységet; szerhadli, a végbeliek, akiket a birodalom határváraiba helyeztek el (szerhad: határ); jerli (tartománybeliek), akiket szerte a nagyobb városokban helyőrségül alkalmaztak. A levél a kaszárnyabeliek és végbeliek bevonulását rendeltetési helyükre sürgeti. Ez időben már megropant a janicsároknak erős szervezete, rendeltetési helyüktől távol szétszórortan kerestek maguk és családjuk számára boldogulást. Azért mondja is a levél, hogy a mostani időt (Buda veszedelme) ne hasonlítsák a közönséges időkhöz; a veszedelem idején mindenkinek résen kell lenni. Mikorra a szakszundzsi basi befejezi hivatalos útját az egyes bíróságokban, arra az időre a janicsároknak be kell vonulniok megfelelő helyükre.

A janicsárok bevonulásának ellenőrzésére egy külön csaus, vagyis egy janicsár altiszt kiküldését igéri a levél. Ha ez még egy szál visszamaradt janicsárt talál, a janicsár szerdárokat illeti a legsúlyosabb felelősség, semmiféle mentségük nem lesz., a legsúlyosabb büntetés illeti őket.

E két okmány*) csak két véletlenül megőrzött lap abból a számtalan iratból, mely mozgásba hozta Rumelit emez ujoncozásnál és janicsárbevonulásnál. Az ujoncozási fermánt és a janicsár-ága levelét a bírákhoz és janicsár szerdárokhöz elküldték minden egyes bíróságba. Itt mindenütt bevezették a hivatalok okmány-naplóiba és azok szerint intézkedtek és bonyolították le az ügyet. Reánk az edirnei bíró másolata szerint maradtak az okmányok. Továbbá meg kell gondolni, hogy az ügynek számtalan apró mozzanatait mind külön törvények, rendeletek szabályozták. Számunkra e két okirat csak egy-egy fénysugárral világítja meg az ügynek főmenetét. A janicsárok szervezete még Buda ostromainak és elestének idején is tekintélyes katonai erőt képviselt.

Konstantinápoly.

---

*) A két okmány megjelent törökül Grzegorzewski gyűjteményében. (46—49. sz.)

KISEBB KÖZLEMÉNYEK.

Finn hangverseny Budapesten.

A Turáni Szövetség meghívására hozzánk érkezett két hírneves finn művész, hogy művészete legszebb virágaival gyönyörködtessen bennünket. *Oili Siikaniemi*, művészi nevén: *Sinimi* aszszony énekművésznő és *Arvo Hannikainen* hegedűművész április hó 22-dikén este a Vigadó nagytermében sikerült hangversenyt adtak, melyen a magyar műértő közönségnek alkalom nyílt oly művészek alkotásaiban gyönyörködni, kik nálunk eddigelé ismeretlenek — kivéve *Sibeliust*, kinek szerzeményei régóta népszerűek egész Európában.

A hangversenyt megelőző napon a Gellért-szállóban meleg-hangulatú teaestély volt, melyen a finn vendégeket *Szengáli Antal* és *Ispánovits S.* üdvözölte. A művésznő férje: *V. Siikaniemi* erre lelkes beszédet mondott, mely magyarul a következőleg hangzik:

„Magyarország! . . . e szónak csodás hatása van reánk finnekre s mindig az is volt. Nemcsak magamról beszélek, hanem honfitársaimról is, kiknek keblét szintén ez érzelmek töltik el. Magyarország — e szó a színek hatalmas áradata, amely élénk varázsolja a termékeny és szép országot, telve napsütéssel, melegséggel s a szív hevével és a lélek lángjaival — azt az országot, hol a tüzes tokaji, a bájos táncok és a csapongó dalok születnek . . . Ilyennek rajzolta képzeletem Magyarországot gyermekkorom óta. Ilyennek képzeljük magyar testvéreink szülőföldjét mi ott a hó és a fagy bilincseibe vert hazánkban, hol a vér is lassan lüktet, mint a dermedt föld méhének nedvei. S e kép nem merő képzelődés szüleménye. Gyakran találkoztunk mi magyar testvéreinkkel életünk folytában, idegen országokban s az ő meleg szívüknek tüze hideg lényünket velőki átjárta. — Magyar- és Finnország viszonya mindig őszinte és barátságos volt. S van-e szebb dolog, mint ha a testvérek, kik bár a messze multban, de ugyanazon szülőházban ugyanazon dalokat zengték, a késő utókorban is figyelemmel és szeretettel kísérik egymás sorsát?

E mai est visszaviszi lelkünket a multba, midőn eleink még együtt pengették az ősi lantot. A messze jövőbe indulóban mindkét nép magával vitte örökül lantját, melyre idők folyamán külön hurokat feszítettek. Ám az alaphang, a bús, kesergő hangulat mindkét lanton tovább rezgett és rezeg ma is.

Ti, magyar testvéreink oly hurokkal gazdagítottátok a lantot, melyek a déli nap sugaraiban fürdő dombok és rónák verőfényéről s népetek hősiességéről zengenek. Mi, finnek örökül kapott lantunkra a bánat hurjait vontuk, melyek dalt mondanak ezer tavunk és rengeteg erdeink mélységes csöndjéről s kifejezik epedő vágyunkat, hogy megfűrösszük lelkünket és testünket a déli nap és sziv melegében. Ez a vágy hozott ide hozzátok, kedves magyar testvéreink . . .

Éljen a finn-magyar testvériség!"

A beszéd igen nagy hatást tett az előkelő közönségre, melynek soraiban a budapesti bolgár és török konzulátus és kolónia számos tagját is ott láttuk.

A budapesti sajtó kivétel nélkül nagy elismeréssel, sőt dicsérettel emlékezett meg e zenei eseményről. Különösen behatóan és szakszerűen írt róla a „Magyarország“ kritikusa. A cikkből álljon itt a következő részlet:

„Szombat este különösen meleg hangulata volt a Vigadó nagytermének. A testvér finn nemzet két kitűnő művésze ismertetett meg bennünket újabb finn szerzeményekkel. Jean *Sibelius*-szal gyakrabban találkozunk hangversenyeinken, a műsoron lévő többi komponistát azonban csak most ismerte meg közelebről a közönség. *Kuula* Toivo a finn muzsika egyik legszebb reménysege volt, sajnos, hogy a 35 éves fiatal komponista 1918-ban egy bolsevik bombának esett áldozatul. Dalai komoly elmélyedő lélekre vallanak. Bemutatott négytétéles zongoratriójában az invenció frissesége lep meg. A leglágyabb álmodozástól a legtemperamentumosabb örömkítőrésekig mindenre van újszerű hangja. A három hangszer csodálatosan vesz részt az ellenpontos kidolgozásban. Legszebb része a műnek a harmadik tétel, — andante elegico, — amelynek könnyekig megindító hatása alól mesteri finale ragad ki. *Kilpinen* Yrjö a másik új szerző, alig harminc éves fiatalember s a dalköltés terén tűnik ki. Hatalmas lendületű dalai a szavaló-stilus felé hajlanak, megérzik azonban rajtuk, hogy a finn néplélek szól belőlük. A dalok kitűnő tolmácsolóra leltek Oilí *Sinimi* bársonyos, meleg, kifejező mezzoszopránjában. Látszik a művésznő előadásán, hogy számára minden dal külön

élményt jelent. Arvo *Hannikainenben* pompás hegedüst ismerünk meg. Színes, széles tónus, ragyogó technikai készség s magával ragadó temperamentum jellemzik; kiváló, fegyelmezett kamaramuzsikus. Nagy Géza (zongora) és Hubert Lajos (cselló) voltak kamaratársai, akiket a vendégművészekkel együtt viharosan ünnepelt a közönség. A műsort magyar szám vezette be, Szendy rapszódiaja, amelyet Nagy Géza játszott jeles készütséggel. A zongorakiséretet Karácsonyi látta el.

Megemlítjük, hogy a két művész nagysikerű hangversenyt adott még Szegeden és Kecskeméten is.

Észt művésznő Budapesten.

A nagy turáni népcsalád Benjáminjával, az alig három év óta független kis észt nemzettel, egyre melegebb érintkezésbe jutunk. E kulturális kapcsolat egyik láncszeme Ilbak Ella táncművésznőnek ellátogatása fővárosunkba. Ilbak Ella fiatalsága mellett is sok babért aratott már a külföldön, különösen a komoly ízlésű Finnországban s midőn hozzánk jött, a magyar nép iránti rajongását hozta lelkében, mely érzés — a művésznő saját szavai szerint — csak fokozódott itt tartózkodása alatt. Az izléstelen érzéki táncok korában a klasszikus tisztaságú művészetnek papnője ő, kinek főtörekvése az észt nép egyik jellemző tulajdonságát, a mozdulatokkal kifejezett érzelmek zenéjét a plasztikus tökélyű ábrázolásban kifejezésre juttatni. Ily módon egyesíti ő a szobrászatot, színművészetet és táncot egy ideálisan tiszta művészetben, melyhez a nemzeti hagyományokon kívül az orosz és francia iskolák komoly tanulmányozása vezetett. Kiemeljük, hogy a művésznő járatos hazánk történetében s irodalmában is.

Május hó 11-dikén este volt első fellépése a Renaissance-színházban. Az estély műsora a következő volt: 1. Bleu et rose. 2. Emlékezések. 3. Vignette. 4. Kétségbeesés. 5. Amazon. 6. Ninette. 7. Mélancolie. 8. Rossz lelkiismeret. 9. Misetriosó. 10. Exotikus tánc. 11. Álmodozás. — A zenekiséret, melyet Kósa György zongorán teljesített, orosz, francia és magyar (Liszt) zeneszerzők műveiből való volt, a 8. számot teljesen zene nélkül adta elő.

Az összes fővárosi lapok a legőszintébb elismerés hangján írtak Ilbak Ella bemutató előadásáról. Egyhangúlag kiemelték a művésznő öntudatos, eredeti felfogását, a külső hatások és érzéki motívumok teljes mellőzését, megjelenésének szoborszerű plaszticitását s arcának és mozdulatainak báját és kifejezésbeli gazdagságát. Ismertetésünket a Nemzeti Ujság cikkének következő szavaival fejezzük be: „A sok, pódiumon ug-ra-bug-ráló „táncművésznő” után egy igazi művésznő! Ilbak Ella művészetében jelentős képviselője az utóbbi években elért tánceredményeknek. Sokat tud, minden mozdulata logikus, érett és finom. Szép nő, ami úgyszólván elengedhetetlen táncművészeti kellék. Produkciójának hangulata, levegője van. Ez teszi őt magasabbrendűvé társainál. Nagy sikere volt.”

A művésznő második estélye a Belvárosi Színházban (május 26.) s a harmadik a Városi Színházban (június 8.) volt, melyek hasonlóképen fényes sikert arattak.

B.

Eniz Behics bej távozása.

F. év május 14-dikén délelőtt meleg ünnepség színtere volt a nyugati pályaúdvár csarnoka. A magyarság vett búcsút Eniz Behics bejtől, a török császári konzulátus vezetőjétől, kit külügyminiszteriuma visszahívott. Eniz bej hat évvel ezelőtt került hozzánk. Lelkesebb barátunk azóta nálánál nem igen akadt. Hamarosan elsajátította nyelvünket s résztvett minden turáni mozgalomban, mely alkalmakkor lelkes szavakkal juttatta kifejezésre a török nemzet rokonérzületét. A török-magyar testvériség ápolásának gondolata benne lelkes követőre talált, sőt bensőbb kapcsolatoknak újból való megteremtésében is nagy szerepe volt. Lefordította törökre Petőfi és Arany számos költeményét és ismertette történelmünket, kulturánkat. Legutóbb Pest vármegye közgyűlésén Dalmady Győző emlékünnepeán mondott lelkes beszédet, mely a hallgatóságot teljesen magával ragadta. Beszédéből idézzük a következőket:

„Hat év óta élek Magyarországon, melyet, tiszta szívből mondva, igazán második hazámnak tekintek. Hat év óta élek a nemes és drága magyar testvérnemzet fiai között, kikhez annyira rokonnak érzem magam, hogy ha nem születtem volna töröknék, magyar szeretnék lenni!”

Távozását megható szavakban közölte elnökségünkkel.

„Szent kötelességemnek tartom” — írja — „ez úton szeretett testvéreimtől elbúcsúznom, remélve, hogy ez nem végleges búcsúm, mert igyekezni fogok mihamarább visszajöhetni, de, ha ez nem volna lehetséges, legyenek meggyőződve, hogy a turáni eszmének továbbra is erős harcosa leszek.”

Társaságunk nevében *Paikert Alajos* min. tan., Társaság elnökhelyetese meleg szavakban búcsúztatta el a távozót. Képviselőtünkben még megjelentek az ünnepségen Szécsi Jenő igazgató és Neproszell Károly. A Magyarországi Turáni Szövetség nevében *Szentgály Antal* szólt búcsúzó szavakkal Eniz bejhez, ki meghatva válaszolt a beszédekre.

Miközben a vonat kigördült, a Turáni Szövetség regös csoportjának egyik tagja kurucdalt adott elő tárogatón, mely mély benyomást tett az egybegyűltekre.

M. L.

IRODALOM.

Kozma Andor: *Turán*. Ősrege. Budapest, 1922. A Magy. Tud. Akadémia kiadása. 247. l. A turáni eszme hatalmas térfoglalásának ékesenszóló tanújele e gyönyörű költői alkotás, mely méltó arra, hogy ne csak a magyar olvasóközönségnek, hanem fordításban a többi turáni népnek is kedvelt olvasmányává legyen.

Kozma Andor művét, mint Arany János Buda Halálát s Kreutzwald a Kalevipoeget, regének nevezi, ezzel jelezvén, hogy az éposz büszke nevére nem tart igényt. Megjegyezhetjük, hogy igen helyesen teszi ezt. A rege szabadabb fogalma alá joggal sorolhatunk oly művet, melyben az éposz leg-súlyosabb eleme: a mondai alap nincs meg. E műből az említett alap hiányzik. Nem kifogáskép jegyezzük meg ezt; a költőnek joga van oly műfajt alkotni, aminőre magában kedvet és hivatást érez.

E szép rege a képzelet világába visz bennünket, abba a mesés korba, melyben a turáni népek kialakultak az ősi területen. Hogy ez hol, mikor történt, arra nézve semmi utalást sem találunk a költeményben.

A csodás elemet a költő alkotta mythosz képviseli, mely elejétől végig áthatja a művet. E mythoszban az elvont, spekulatív elem a lényeg, mely a szerző elmékedéseinek leszűrt, komoly eredménye. Minden létezőnek a végoka: *Uk* (= ok); röviden, de mélyrehatóan így jellemzi a költő:

Uk az örök erő, az ok,
A felfoghatlan vég-titok,
A végtelenség veleje,
Teremtő, hajtó ereje,
Ki mindig volt, van és leszén,
De soha még nem látta szem. (I. é.)

Uk hozza létre önerejéből az anyagi világ ősanáját; ez *Ik* (= ég), aki Uktól megtermékenyítve ikret szül; ezek: *Ős*, a fiú (= felhő) és *Idő*, a leány (= idő).

Az őserő hatása folytán jő létre a földi világ; hogy mikép, azt nem rajzolja a rege. Az isteni erőtől hajtott növekvésnek gátat szab az *Idő*:

Lön földi törvény az idő:
A múlhatatlan elmúlás,

Az elmulásból újulás,
A magvetésből aratás,
A bölcsődalból siratás . . . .

Ős istennek tetszik a földi élet s elhatározza, hogy lejö a földre. Megragad egy turul-madarat, s annak szárnyain leereszkedik a földre, az „Idő kertjébe”. E két szárnyat megtartja hosszú földi életében is, melyet mint „Turul király” él le hatalmas uralkodó gyanánt. Turul Erdőország királya lesz s egy földi nőt, *Indát*, *Láp* királynak leányát, vesz nőül. Így egyesül a vadászat és a halászat, a turáni népek két ösfoglalkozásának birodalma. Turul és Inda nászából születik

Minden turánok apja: Túr,
A földön az első ős nagyúr.

E hatalmas királyban ily módon égi és földi ősök vére egyesül. Ő alapítja a turániak birodalmát. Túr — mint a mondák és regék hőse — csodagyermek. Fölserdülvé nőül veszi *Mese* királykisasszonyt, ki *Urdung*-nak (= ördög) és az özvegyen maradt *Kincs* királynénak a leánya. Ilyképen vegyül utódaikban a jó, azaz isteni és a rossz, azaz ördögi elem; innen ezekben a magasröptű, nemes szellem s az irgység, pártoskodás átka. Ez alapon oszlik a 29 énekből álló költemény két főrésze: Áldás és Átok. Az előbbi az erények, a nagyot alkotó egyetértés, a szeretet, az építés kora, az utóbbi a destruktív, romboló, pártos szenvedélyek, szerencsétlen időszaka, melyben megszületik a „turáni átok”, a visszavonás, mely tönkreteszi, darabokra szaggatja a mérhetetlen, ősi turáni birodalmat. Ez a költemény kerete, melybe mesteri kézzel van beillesztve a hét testvérnek s népeiknek sorsa. E hét testvér tömör jellemzését a következő sorok nyújtják:

Egyenlőn bírja Túr szívét,
De más meg másért, mind a hét:
Hunor, mint szép *Mesé*, vakmerő;
Magyarban Ősé az erő;
Som és *Ugor*, két szőke fi,
Indára emlékezteti;
Turk és *Tatár* sötét szeme
Ugy ég, mint *Aknahon* szene;
S a legkisebb, kit Túr becéz,
A furcsa kis *Nap* csupa ész. (II. 2 é.)

E hét fi ősapja a hun, a magyar, a finn (Som = Suomi), az ugor (vogul-osztják), a török, tatár és a japáni nemzetnek. A költő egy-két szóval kitűnően jellemzi e népeket.

Nem akarjuk a költemény tartalmát részletesen elmesélni; csupán némely tulajdonságát emeljük ki.

Egyik főerde me e nagyszabású alkotásnak a klasszikus szépségű nyelv és verselés. Valóságos zeneként hat az anapaestusokkal tarkázott jambusok ömlő áradata s a kifogástalan rimeknek játékos csendülése. De nemcsak e külső dísz bájolja el az olvasót. A képzőművészetek minden varázsa egyesül itt, midőn a költő festőként ecseteli a gyönyörű turáni tájakat s az őselet színes jeleneteit; képfaragóként egy-két vonással állítja elénk a nagy, isteni ősök csodás alakját avagy építőművészként emeli szemünk előtt a turáni ízlésű fejedelmi palotákat.

Különösen megkapó a meleg érzés, amely a rege minden részén átvonul. Kiérezzük, hogy a költő tulajdonképen saját nemzete sorsát példázza a turáni testvérek allegóriájában. A magyar hazafi keserősége, aggodalma nyilvánul meg a képzelt alakok rajzolásában s ez a mély érzés önt el a költeményen oly magával ragadó hangulatot.

A gondolati, bölcselmi elem szintén gazdagon van képviselve ez alkotásban. Igazi szállóigéknek beillő sorokra találunk lépten-nyomon; szebbnél-szebb kis epigrammák ezek. Lássunk belőlük néhányat:

A természet — nagy könyv biz' az!
 Benn abba' minden s mind igaz.
 Nem szó, se név, se fogalom, --
 Való van minden oldalon.
 De mi e könyvben egy egész,
 Ember szemének csupa rész,
 S mert másnak látszik az meg ez,
 Az ember mindent elnevez.
 E könyvből így sok ismeret,
 Szó-, vágy- és eszme-kincs ered. (I. r. 3. é.)

Korán leáldozik a nap,
 Ha más napoknál boldogabb. (I. 5.)

A szív szerelme őserő,
 Gátat kíván, mert gáttörő.
 Ha nincs előtte akadály,
 Nem nyugszik, amíg nem talál. (I. 6.)

A föld fiát vezetni kell
 S a lelki magva majd kikel.
 Fejlődve így, lesz hú, nemes,
 Szabad jogára érdemes. (II. 1.)

A mese szövése egyenletes, világos, sehol semmi zavar, homály. A jellemek rajza oly plasztikus, hogy az egyes alakok kitörülhetetlenül emlékünke vésődnek. Arany János óta nem volt az elbeszélésnek ily mestere, mint aminőt a szerzőben tisztelhetünk.

Szinte nehezünkre esik két megjegyzést tennünk e költőileg oly becses alkotásra. Az egyik az, hogy Kozma Andort is megtévesztették azok, akik következetesen turánt írnak *turáni* helyett a *germán* szó mintájára s így fo-

galmi zavart támasztanak. Sajtónkban ilymódon terjedt el e bántó magyartalanság. Turánokról beszélnek turániak helyett, mint japánokról, hollandokról, japániak és hollandiak helyett. Mintha magyarok helyett Magyarországot mondanánk.

A másik megjegyzésünk fontosabb dologra vonatkozik. Sajnáljuk, hogy az illusztris szerző nem lépett teljesen arra az útra, melyet a turáni költészet megalapítója, Zemléni Árpád tört. A turáni eszme költője nem panaszkodhatik, hogy nem talál epikai hagyományt. Gyönyörűbbnél gyönyörűbb hagyományoknak egész tündérvilága fogadja a költőt, ki a turáni mezők szent berkeibe lép. Ott van a vogulok, osztjákok, a finnek, az észtek, sőt a magyaroknak dúsgazdag vallási hagyománya, melyből az összefoglaló képhez nem hiányzik egyetlen vonás sem! Alig van a világon még egy oly népcsoport, hol a hagyományok oly részletekbe menő, reális pontosságot s amellett annyi költőiséget mutatnának, mint ép a turáni népekéi.

Ez a körülmény azonban nem rontja le a költő érdemét. Műve az új magyar romanticizmusnak kétségkívül egyik legszebb, legillatosabb virága.

B. A.

Vogul hősköltészet és hőselet.

Mult számunkban már hírt adtunk *Munkácsi Bennát* Népköltési Gyűjteménye újabb magyaráló kötetének megjelenéséről. A nagyszabású mű ez újabb része hatalmas léptekkel viszi előbbre a finn-ugor folklóre-tudományt s hivatva van újabb fényt árasztani nemcsak nyelv- és néptudományunkra, hanem epikai költészetünk fejlődésére is. Azok, akik majdan Zemléni Árpád munkájának folytatására lesznek hivatva, az epikai hagyományoknak valóságos kincsesházát fogják találni e gyűjtemény szövegeiben s azoknak bő, színes és tudományos rendszerbe foglalt magyarázataiban.

A magyarral legközelebbi nyelvi s bizonyára anthropologiai rokonságban is álló kis vogul nép csodálatosan gazdag népköltési hagyománnyal bír, mely minden lényeges vonásban megegyezik az osztják népével. A vogul és az osztják törzs — az előbbi lélekszáma kereken 5000 az utóbbié 20.000 lélek — úgyszólván egy és ugyanazon nép s nyelvük a magyarral együtt egy csoportot, az ugort alkotja. Már e körülménynél fogva mérhetetlen tudományos érdek fűz bennünket hagyományaikhoz, de leszámítva e nyomós okot, általános tudományos szempontból is elsőrendű értékkel bír az a gazdag, csodás monda- és regevilág, amely főleg a Regulytól, Munkácsitól, Pápay Józseftől s az orosz Patkanovtól megmentett népköltési termékekből élénk táru.

A jelen kötet a vogul-osztják ősi népéletnek legerdekesebb oldalát mutatja be hű és egységes képen: a hadszervezetnek és a hadviselésnek ezerféle apró, jellemző mozzanatát, melynek alapján eleink életének idetartozó vonatkozásait is élénk varázsolhatjuk. A leírásokban sok oly motívum táru élénk, mely élénken emlékeztet azokra az adatokra, melyeket a bizanci és keleti kútfőkből, valamint krónikásaink s későbbi történetíróink műveiből ismerünk.

A vogul-osztják hőseinek külső és belső poétikai tulajdonságai lényegileg megegyeznek az ú. n. istenidéző énekekével. Ezt az egyezést abból a gyönyörű költői felfogásból magyarázza a tudós szerző, hogy mindkét műfaj előadásánál az istenséget, illetve a megénekelt hőst a hallgatóság között megjelent élő személynek képzelik, ki az énekes, illetőleg a regős (samán) ajkán társalog szavain áhítattal csüggő híveivel. (0504. l.) Innen ered ez énekek becses stílusbeli tulajdonsága: a drámaiság, a megjelenítés, amely tudvalévőleg népköltészetünknek s Petőfi költészetének is oly szembeötlő jellemvonása.

A hőseinek tárgya négy forrásból származik; ezek: a bosszú, mely leginkább az apa halálának megtorlására irányul (apai bosszúok); a nőszerezés, azaz nőrablás; az ellenfél megsemmisítése s végül a harci kedv kielégítése. A pusztán fosztogatásra irányuló hadjárat a vogul nép előtt ismeretlen volt.

A vogul és osztják hőselet legfőbb személyisége az „isten kegyelméből való” fejedelem (*urt* azaz úr) volt, aki maga és fiai részére a *hős* nevezetre tartott számot életében és halála után is. Az ily hősök már születésükkor kiváló testi és lelki tulajdonságokkal voltak felruházva. Minthogy a fejedelmi apa rendszeren korán esett az örökös harcoknak áldozatul, a kis fejedelemfit apai nagybátyja nevelte s alig serdült föl, első gondja volt atyja halálának megbosszulása s ha ezen átesett, fejedelmi születésű menyasszony hősése, mivel a rangon aluli, vagyis köznépből való házasodás hallatlan volt a sok kis apró fejedelemség előkelői között.

A fejedelem fegyverzetével is kitűnt a közrendi vitézek között. Ősi fegyvereik voltak: a kard, melynek eredeti ugor neve „*kés*” (vog. *kési*); ez hüvelyben (szipely) rejtezett. Vége-hossza nincs a díszes, értékes kardok magasztalásának. Lövő fegyverül az *íj* (*iau*) és *nyíl* (nyél) szolgált. Az íj gyakran igen nagyméretű s összerakható részekből álló és oly feszes volt, hogy hét közönséges ember sem bírta fölajzani. Íja minden vogul harcosnak volt, a kard azonban csupán a fejedelmi származásuak harci készsége. A nyilat *tegez*-ben (teut, osztják: *tinget*) tartották. Ritkább hadi szerszám a *bárd* vagy *fejsze*, melyet övben viseltek s főképp városostromoknál használtak. — A hősök fontos dísze és védelmi készsége a *páncélruha*, melyet a hős rendszeren rejtett helyen őriz. Ennek kiegészítő része a ritkán emlegetett *sisak* avagy a *páncélsaphka*. Téli hadjáratban nélkülözhetetlen kellék a *lábszánkó* (hótalp).

Fő védelmi alkotmányuk a *vár* volt, melynek neve *vuos* a magyar városnak megfelelője. Ily gondosan és furfangos módon épített vár, földvár igen sok állt a vogulok földjén. Orosz íróknál 103 van felsorolva, Munkácsi maga 19-et ír le, melyek részben az énekekben is említetnek. Földvárakon kívül kövárakról is tudunk, melyek bevétele erős harcokkal járt.

Van szó ezenkívül megerősített kikötőkről, őrtornyokról, a vár terén emelkedő fejedelmi házakról, melyek a többi hajléktól nagyságra és kényelemre nézve nagyban elütnek.

Igen színes, mozgalmas képet nyújt a hadikészülődés és küzdelem

ecsetelése, melynek legjelentősebb mozzanatai: a *népgyűlés*, a fejedelemnek az „úr”-nak házában, melyet lakoma nyit meg. Lakoma után következik a tanácskozás, az előkelők felszólalásaival, melyeket a fejedelmi úr maga nyit meg, vázolja a hadi-vállalkozás okát-célját. Nem ritkák az ellenhangok sem. Határozathozatal után nyomban kezdődik a *hadbaszólítás* a rovásfákra metszett személyi adatok alapján. Gyakran több fejedelemség népe szövetségre lép s hosszas előkészület után végre indulásra készen áll a sereg: a *had* (chönt). A *had-fő* (chont-och) maga a hadindító fejedelem. A hadba-indulás kora reggel történik, maga a hadfő utolsónak jelenik meg díszes öltözetben, miután meghatóan elbucsúzott házanépétől. Az indulás búcsú-kurjantásokkal történik, gyakran hajókon. A *hadihajók* természetesen csak nagyobbfajta csónakok voltak, melyek egész rajt alkottak, számuk három-négyszázra is rugott. Az út víg kedvben, nótaszóval esik meg, melynél a zeneszerszám lant: „öthúrú húros fa.” Kegyeletes szokás, hogy a harcba indulók *áldozatokat* mutatnak be mindama bálványoknak (elhúnyt hősi fejedelmek emlékképeinek), melyek mellett útjuk elhalad.

Lovas hadakozást a följegyzett vogul-osztják hőseinek nem ismernek; a harc, az üldözés és a roham gyalogszerrel történik. Az ellenfél rendszert félelmes erejű s legyőzése nagy küzdelemmel jár. Kivált a várostrom véres és nehéz munka. Legszebbek, legélénkebbek a nyílt harcok és párvíadalok rajzai. Főszerep a fejedelemnek jut, kinek személyes vitézségét magasztalja a legtöbb ének. A harcban nagy szerepet játszik az *ármány* és *fortély*, a rejtett támadás és a színleges megfutás, majd alkalmas pillanatban való visszafordulás, mint ez őseinknél is szokásos volt.

A hősök gyakran *természetfölötti lényekkel* küzdenek, ilyenek: griffmadár, óriások, manók, ördögök, szörnnyetegek.

A győző kegyetlenül lenyúzva az elejtett ellenfél fejbőrét s diadaljelül hazavivén a hajléka előtt fára akasztja. Kegyetlen szokás még az ellenfél szívének és májának fölfalása abban a hitben, hogy ezáltal a győző öröklí amannak erejét, jó tulajdonságait. Eszünkbe jut itt, amit Regino jegyez föl (889 körül) a pogány magyarokról: „corda hominum, quos capiunt, particulatim dividente veluti pro remedio devorant.” Jellemző a vogul hősré, hogy míg ellenfelét könyörtelenül fölkoncolja, a nőket nem öli meg.

Érdekesen rajzolja még az illusztris szerző a békekötést, a harci tort s az elesettekért való siralmat.

Külön fejezete a műnek a nőszerző hőskegés. Mint a legtöbb naiv éposznak (Iliász, Kalevala, Niebelunglied), a vogul hősköltészetnek is egyik legfontosabb motívuma a fejedelmi ara megszerzése, ami az ősnépek életmódjának természetes folyománya. Ily énekekben bő alkalom nyílik a házassági szokások költői rajzára, mint ezt a Kalevalában is látjuk. A házaselet általában boldog és tiszta volt a régi voguloknál, bár szórványosan a többnejűség is előfordulhatott.

A gazdag tartalmú kötet második része tárgyi és nyelvi magyarázatokat, valamint szöveget közöl, amelyek nélkülözhetetlen anyagforrások a kutató számára. Azzal az óhajttal fejezzük be vázlatos ismertetésünket:

vajha mielőbb kézhez vehetnők az érdeemes szerző hatalmas művének befejező köteteit: a medvetisztelet fejtegetését és a teljes vogul szótárt.

Karl Tagányi: *Lebende Rechtsgewohnheiten und ihre Sammlung in Ungarn.* — Berlin u. Leipzig, 1922. 128 l. E füzet mint a Gragger Róbert professzor szerkesztésében folyó „Ungarische Bibliothek” 3. füzete látott napvilágot. Tagányi Károly minden tudományos kellékekkel rendelkezik arra, hogy a címben jelzett tárgyat kimerítően és szakszerűleg vizsgálja. Mint a történelemnek és néplélektannak elismert tekintélyű buvára éles szemmel látja meg az ősrégi népszokásokban rejlő értékeket, azokat az alapokat, melyeken a kulturnépek jogrendszere fölépült s azokat a mély igazságokat, melyek a kezdetlegesebb műveltségű népek hagyományaiiban rejlenek. Teljesen új csapáson halad a tudós szerző, midőn népünk idevágó gazdag hagyományait felkutatja, gyűjti és rendszerezíti, hogy a magyar jogszokásokban található néprajzi, jogi és történeti tanulságokat gyümölcsözőkké tegye a magyar tudományra nézve. Munkájában az indoeurópai népek vonatkozó irodalmán kívül tárgyalja a finn-ugor, a török-tatár, a mongol és a kaukázusi népek jogszokásait s e széles alpra helyezi a magyar hagyományokat. Jelen művében csak a családi és örökségi jogszokásokat vizsgálja; tárgyköre többi részét további kutatásai fogják felölelni. Köszönettel tartozunk nemcsak a szerzőnek, hanem a magyar tudomány lelkes propagálójának, Gragger Róbertnek is, hogy a kevésbé ismert, dús magyar néphagyományokat az európai kutatás számára is hozzáférhetőkké teszi.

B. A.

Der Prozess Talaat Pascha. Berlin, 1921. E címmel érdekes könyv jelent meg Berlinben a „Deutsche Verlagsgesellschaft für Politik und Geschichte M. B. H. kiadásában, mely a szerencsétlen véget ért Talaat pasa gyilkosának, Teilirián örmény diáknak bűnpörét tárgyalja. A könyv, mely a bűnper tárgyalását gyorsírói jegyzetek alapján ismerteti, az örmény propaganda szolgálatában álló Ármin T. Wegner előszavával jelent meg. T. Wegner a volt török belügyminisztert természetesen mint az örmény nép kínzóját és hóhérját állítja az olvasó elé. A vádlott a szó szoros értelmében szenvedő áldozat, aki a mögötte álló események dühének hatása alatt vádlóvá válik. Nem Teilirián Salamon az, ki a vádlottak padján ül, hanem egy halottnak vértől szennyes árnyéka. „A csaknem felényire kiirtott nép és hóhérjainak kegyetlensége oly erővel hat az esküdtekre, hogy bár erőszakos gyilkosságról van szó, mégis felmentő ítéletet hoznak;” írja Wegner. Nekünk, magyaroknak, más szempontból kell bírálnunk ez eseményeket. Talaat pasa energiája, mely vasmarokkal fojtotta el az örmény zavargásokat és felkeléseket, emlékeztet Tisza István hatalmas egyéniségére. Előtte csak a törökség érdeke lebegett. A nagy összeomlás után Berlinbe menekül, ahol vezetője lesz a török integritási küzdelemnek, mely már eddig is hatalmas eredményt ért el. Midőn legtöbbet használhatott volna feldarabolt hazájának, akkor érte a fanatikus örmény diák golyója, kioltva egy nemes, igazságos lelkű török hazafi életét, aki ép úgy dolgozott az örményeknek, mint saját török népének valódi boldogulásán.

M. L.

HIREK.

Halálozások. Utolsó számunk megjelenése óta ismét fájdalmas veszteségek érték Társaságunkat. Elhunytak: *Beöthy Zsolt*, *Széchenyi Ödön* pasa és *Szegedy Rezső*; mind a hárman alapítása óta rendes tagjai Társaságunknak. *Beöthy Zsolt* (1848—1922.) munkásságát e helyen nem áll módunkban méltatni, azt nálunk hivatottabbak már elvégezték, csak Társaságunkra vonatkozó tevékenységét emeljük ki. 1910. évben rendes tagjaink sorába választottuk. Élénk részt vett 1917—1918-ban tartott munkabizottsági üléseinken, midőn az egyetemen a turáni gondolatot akartuk erősebben propagálni. Ő dolgozta ki a Keleti Intézet tervezetét, mely azonban nem valósulhatott meg. Április hó 18-án szőlította el közülünk a halál. Temetésén Társaságunkat *Pekár Gyula* elnökünk, *Paikert Alajos* elnökhelyettes, *Bán Aladár* és több tagtársunk képviselte. — *Szegedy Rezső* egyetemi tanár ugyancsak alapítása óta volt rendes tagja a Társaságunknak. 1915-ben nevezték ki a budapesti Tudományegyetem tanárává, a szerb-horvát tanszékre. A magyar kultúra meg nem alkuvó hacosa volt. Foglalkozott néprajzi és népköltési tanulmányokkal és gyűjtésekkel is. — Eltávozott az élők sorából a török főváros egyik jellegzetes alakja gróf *Széchenyi Ödön* is. A szabadságharc után emigrált Törökországba. *Abdul Hamid* szultán kitüntető barátsággal fogadta a hontalan főurat és a konstantinápolyi tüzrendészet európai színvonalra emelésével bízta meg; mint ilyen pasa címet és magas katonai rangot (tábornok) nyert tőle. Minthogy abban az időben csak muzulmán alattvalók nyertek védelmet az osztrák császári kormány kiadatási kérelme ellen, kénytelen volt ő is muzulmán hitre térni és mint *Eddin* pasát ismerték Stambulban. Kormányok és rendszerek változtak Stambulban, de az előkelő magyar megmaradt népszerűsége teljességében a török nemzet előtt. 82 éves korában halt meg. Itt említjük meg, hogy *Pröhle Vilmos* egyetemi tanárt, Társaságunk rendes tagját és a Turán társszerkesztőjét mély gyász érte. Április hó 27-én elhunyt neje: sz. *Krén Eugénia*, hét gyemeket hagyván árván. A megdőböntő eset alkalmából őszinte részvétünket fejezzük ki.

Behaeddin Sakir bej. Alig csillapult még el a részvét fájdalma, melyet a kiváló török politikus, *Talaat pasa* erőszakos halála keltett, már újból dördült Berlin utcáin a gyilkos fegyver egy nemes barátunk életét oltva ki. *Behaeddin Sakir bej* valószínűleg a nagyörményes propagandának lett áldozata. Halála nekünk magyaroknak fájdalmas veszteséget jelent, hiszen alig

volt török, ki melegebben szeretett volna bennünket, mint ő. Lelkes híve volt a turáni eszmének. Az ő kezdeményezésére jött létre az a megállapodás, melyet Társaságunk társelnöke, gróf Bánffy Miklós kötött a török kormányval 1916 elején. Ennek eredménye volt, hogy török ifjak százai keresték fel hazánkat s a kereskedelmi, ipari, földműves és egyéb iskolákon helyezkedtek el. Sakir bej és Bánffy gróf tárgyalásainak eredményeképpen alakult át a Turáni Társaság azzá a szervezetté, melyre mind a török, mind a magyar kormány közös megállapodással az itt tanuló török és más turáni eredetű nemzetek gyermekeinek védnökségét bízhatta. Az ő kezdeményezésére hívott Törökország kereskedelemügyi, ipari és földművelésügyi minisztériumaiba magyar szakembereket, kiknek a világháború végén az összeomláskor az entente hatalmak követelésére vissza kellett térniök. Nagy szerepe volt Sakirnak a konstantinápolyi tudományos intézet létrehozásában, mely bár rövid ideig, de eredményesen működött. A török egyetemen létesített magyar tanszék felállítását, melyre Mészáros Gyula jeles orientalistánkat nevezte ki a török kormány, ugyancsak az ő érdeme volt. Elnöke volt a török-magyar komiténak és szeretetét irántunk azzal fejezte ki, hogy 1918-ban Stambul egyik főutcáját, ahol a „Magyar ház” is volt, „Magyar testvérek utcájának” nevezette el. Sakir bej sokat járt Magyarországon s Társaságunkban is többször megfordult. Halála, melyet a gyilkos golyója okozott, gyászba borította hazáját. Emlékét Társaságunk szeretettel és hálával őrzi.

Dzsevdet Ahmed bej, az Ikdám főszerkesztője, régi török barátunk, a múlt hetekben Budapesten járt. Dzsevdet bej európai műveltségű, széles látókörű férfiú, kinek érdeklődése kiterjed a legaprólékosabb dolgokra is. Jelenleg a magyar nyelvvel óhajt behatóbban foglalkozni. Sajnálattal és szemrehányólag említette, hogy milyen rosszul esett látnia, hogy a háborúban kifejezésre juttatott együttérzésünknek külső jele: *Mehmed szultán útja* eltűnt; pedig Konstantinápolyban minden idegen megszállás ellenére is megvan a „Magyar testvérek utcája”. Sok érdekeset mondott el a mostani törökországi viszonyokról. Elbeszélte, hogy a konstantinápolyi egyetemen ugyanazok az események játszódnak most le, melyek nálunk folytak le a múlt tanév elején. A konstantinápolyi egyetemi ifjuság sztrájkol, csak hogy a sztrájk nem a destruktív hallgatók, hanem a destruktív tanárok ellen irányul.

Tizennyole észti egyetemi hallgató járt Budapesten dr. A. Paldrock tartui egyetemi orvosprofesszor vezetésével husvét hetében. A kis csapat, melyet az Eötvös-collegium látott vendégül, megismerkedett fővárosunk kulturintézményeivel s a legszebb benyomásokat vitte ielkében hazájába.

Helsinkiből értesülünk, hogy a köztársasági elnök, *Idman* kopenhágai finn követet mostani állásában való meghagyásával magyarországi rendkívüli követté és meghatalmazott miniszterré is kinevezte. Reméljük, hogy az új követ, bár működésének színhelye kissé nagyon is messze esik tőlünk, mindent el fog követni a finn-magyar kapcsolat fejlesztése és melegebbé tétele érdekében.

Uj híd a Dunán. Amint a „L' Echo de Bulgarie" május 3. számából értesülünk, a bolgár és román kormány ismét foglalkozik azzal a tervvel, hogy a két szomszédos állam kereskedelmi és gazdasági kapcsolatainak élénkítésére Ruszcsuk és Giurgui között Duna-hidat építsenek.

Finn lektor Berlinben. A Magyarország írja (1922. V. 18.): A finn-magyar szellemi közösség újabb dokumentálása és a finnugor kutatásoknak Európában való terjesztése céljából a finn kormány a berlini Magyar Intézetben finn osztályt állít föl. A Magyar Intézet vezetője, Gragger Róbert berlini egyetemi tanár, ebben az ügyben Helsinkibe utazik, hogy megalakítsa a berlini Magyar Intézet finn egyesületét. Egyelőre arról van szó, hogy a berlini egyetem finn lektort kap és az intézet könyvtára finn könyvekkel bővül.

Török lapokból. Kabuli hiradás szerint Enver pasa bokharai és ferangani nomádokkal a bolsevikok ellen harcol. A bolsevikok néhány erődítményt kezükbe kerítettek. — A görögök abban az esetben, ha az entente őket Kisázsia kiürítésére akarná kényszeríteni, fegyveres ellenállásra készülnek. E célra már tetemes összeget gyűjtöttek, melyből azonban 75,000 török fontot egyik vezető emberük elsikkasztott és megszökött. — Madraszi hinduk a török hadiárvak fölségélyezésére 5000 angol fontot adományoztak. — Az Alachbar c. egyiptomi arab újság írja, hogy a zebaiki munkásság elhatározta, miszerint havonként egy-egy napi keresményét a kisázsiai szegény török családok segítésére fordítja. — Dzsafaer, volt krimi külügyminiszter Angorában nagy segítő-akciót indított a krimi inségesek érdekében. — A mórok újabb diadalt arattak a spanyolokon. Spanyolországnak egy évi hadiköltsége a mór háború folytán 28 millió angol fontra rug. — Hamdulla Szuphi bej egyetemi tanárt, volt angorai közoktatásügyi minisztert, ki a török turánisták vezére, Kemál pasa az oroszországi törökség közé küldte a testvéri kapcsolat ápolására. — Ami a török külpolitikát illeti, az angorai kormány Olaszországhoz közeledik. Az olaszok Trákiát Törökországhoz óhajtják csatolni. Az angolok e közeledést féltékeny szemmel nézik s a törököknek e diplomáciai akcióját politikai frontváltotatásnak minősítik.

Bolgár kiállítás Budapesten. Május 25-én délelőtt nyílt meg az Iparművészeti Múzeum termeiben az első bolgár képző- és iparművészeti vándorkiállítás. A kiállításnak aránylag gyöngé anyaga azt sejteti velünk, hogy a vándorkiállítás nem hivatásos munka, hanem valami magánvállalkozás eredménye.

A budapesti törökség május 19-én ünnepelte meg a mohamedán világ legnagyobb ünnepét, a bajramot. Mecsset hiányában Gül Baba sírja volt az istentisztelet színhelye. Abdul Latif főpap mondott szép szentbeszédet. Jelen voltak a Budapesten tanuló török ifjak is.

Turáni diszeloadás a Várszínházban. A Turáni Szövetség hölgybizottsága turáni diszeloadást rendezett május 24-én a Várszínházban, melyen megjelent Horthy Miklós kormányzó s József főherceg családjával s Izabella főherceggasszony. Az ünnepi előadást *Pekár* Gyula, a Turáni Társaság elnöke nyitotta meg magasröptű beszédben, melyben a turánizmus lényegét

és céljait ismertette. Az előadás első száma „Turáni babák” c. operett volt (szerzői Farkas Imre és Dienzl Oszkár), melyben az összes turáni népek képviselve voltak egy-egy, népies ruhába öltözött hölgszereplővel. Eredeti turáni dalok és szavalatok emelték a darab érdekességét. — Művészi zene-számok után a „Hunor és Magyar” történeti képsorozat következett, melynek tárgyát a szerzők: Kálmán Dezső és Iván Iván a magyar mondakörből vették. Az előjáték a turáni őshonban játszódik le: Enéh és Ménröt keseregnek, hogy fiaik, Hunor és Magor elhagyták őket. Az első kép Alán és Dul fejedelem lányainak elrablását, a második Attila udvarát mutatja be. A harmadik kép a hun birodalom bomlását és Csabának az őshazába való visszatérését mondja el, végül a negyedik a vérszerződést, Árpád fejedelemmé választását és Emese álma folytán az új honalapításra való indulást ecseteli. Az összes művész- és műkedvelő szereplők hévvel, szeretettel és művészi gondnal játszottak s a nagyszámú, előkelő közönség részéről meleg elismeréssel és tetszéssel találkoztak.

A Magyar Földrajzi-Társaság ötven éves fennállását május 7-én, vasárnap délelőtt ünnepelte az Akadémia dísztermében tartott ünnepi közgyűlésén, melyet a társaság védnöke, József királyi herceg nyitott meg lelkes szavakkal, majd az elnöki megnyitót *Cholnoky Jenő* dr. mondotta. A világ minden tájáról érkezett üdvözlő iratok és a megjelent kiküldöttek üdvözlő beszédei után József királyi herceg tartotta meg felolvasását Marokkóról. Gróf *Teleki Pál* főtitkár terjesztette elő ezután jelentését, méltatva a nagy kutatók munkásságát és végül József királyi herceg védnök kiadta először a Lóczy-emlékérem két példányát. Az egyiket *Stein Aurél* világhírű, magyar származású keletkutatónk, a másikat pedig *Hedin Sven*, a nagy geográfus kapta. Társaságunkat a közgyűlésen Paikert Alajos elnökhelyettes és Marzsó Lajos főtitkár képviselték.

Asiatismus és pánturánizmus. E címen a Párisban megjelenő „*Libre parole*” c. lap 1922. márc. 2-diki száma G. Saint Yves tollából vezércikket közölt. E cikk fejtegeti, hogy a Csicserin hangoztatta elv: „Ázsia az ázsiaiké” a bolsevisták ajkán annyit jelent, hogy Ázsia a bolsevikoké. Franciaországra s általában a civilizált Nyugatra nézve sokkal elfogadhatóbb ezzel szemben a pánturánizmus elve, mely török értelmezés szerint jelenti az összes török-tatár muzulmánok egyesítését a török szultán fensőbbége alatt. Ezt kell szembehelyezni a Lenin-féle cárizmussal, mert ez sokkal kevésbé veszedelmes a bolsevik uralomnál. Az ily módon keletkező államalakulat kiterjedésben felülmulná Nagy Sándor és Napoleon birodalmát.

Európai oázis mongol földön. A Peking Leader írja, hogy Kansu tartományból Pekingbe érkezett utazók érdekes államalakulatról adtak hírt. Mongol földön, a Sárga folyam forrásvidéke környékén, a sivatag közepén modern európai házakból épült város emelkedik ki. A város keresztény lakóit egy belga születésű utazó telepítette le, akit most az egész város Miu-Yu-Shing néven tisztel. Évekkel ezelőtt megvásárolta a város egész területét és ott új államot alapított, ahová kínai telepesekeket hívott. Meg-

tanította őket a földmivelés és öntöző berendezések vívmányaira. Ma már 2500 család lakja a mongol földnek ezt az oázisát, közöttük négy család belga, négy francia, nyolc hollandi, kettő pedig angol származású. Ez az ideális izoláltságban élő állam virágzó kulturát teremtett a sivatagban.

Uj nemzetközi keletkutató folyóirat. A németalföldi dán és norvég keletkutatók szövetsége Hágában új nemzetközi folyóiratot indított *Acta Societatum Orientalium Bataviae, Danicae, Norvegicae* címen. Az új folyóirat bármely nemzet orientalistái számára nyitva áll és az orientalista tudományok aegyptológiai, előázsiai, indoírani, iszlám, keletázsiai tárgyu eredményeit közli német, angol vagy francia nyelven.

Paikert Alajos elnökhelyettesünk, mint a M. Külügyi Társ. igazgatója, hivatalosan részt vett a Népszövetségi Ligák prágai nagygyűlésén f. é. június havában. Jelentős fordulat történt ez értekezleten az egész művelt világ közvéleményében. Az európai társadalom képviselői elítélték itt az önzés és zsarnokság politikáját, amelyet az ú. n. kisántánt azért alkalmaz, hogy a népszavazás nélkül kiszolgáltatott magyar és egyéb kisebbségeket kénye-kedve szerint elnyomhassa, üldözhesse. Ez eredmény kivívása főleg buzgó kiküldöttjeink érdeme, kik diplomáciai szakértelemmel tárták föl a művelt világ előtt elszakított területeink szomorú helyzetét.

Kína. Ellentétes hírek érkeznek távol keletről, a kínai köztársaság válságáról. Április végén jelentették Washingtonból, hogy Csang-Cso-Lin tábornok, Mandzsuria katonai kormányzója csapataival megállotta Pekinget, továbbá Észak-Ázsia legjelentősebb pontját, Tiencsint. Kína belsejében már közel évtizedes polgárháború dúl. Csang-Cso-Lin tábornok monarchista érzelmű és Szun-Jat-Szen doktor köztársasági elnök veszedelmes ellenfele. Május elején Londonból már Csang-Cso-Lin tábornoknak Peking környékén szenvedett vereségét jelenti a Reuter iroda és azt, hogy a vert sereg teljes rendetlenségben Mukden felé menekül. A győztes Vu-Pei-Fu tábornok — szintén monarchista — felszólította Szun-Jat Szent, hogy működjék közre egész Kína politikai egyesítésében. Május 16-án a Times kínai tudósítója Tiencsinből jelenti: Csang tábornok, Mandzsuria főkormányzója deklarálta a pekingi kormánytól való függetlenségét. Proklamációjában kijelentette, hogy elismeri az idegen nemzetek és Kína között kötött szerződéseket, de nagy súlyt vet arra, hogy az idegen hatalmak képviselői minden kérdésben, amely Mandzsuriára vonatkozik, vele személyesen tárgyaljanak. A polgárháborúval kapcsolatosan a japáni kormány parancsára három torpedóromboló indult el Port-Arthur kikötőjéből Tiencsinbe, azzal az utasítással, hogy vegyenek részt Csang-Cso-Lin és Vu-Pei-Fu tábornokok egymás ellen vívott harcában. Hogy melyik oldal javára történjék a beavatkozás, arról hallgat a krónika. Egy bizonyos, hogy a polgárháború kitörésében Japánnak élenk része van, mely a zavaros helyzetben könnyebben tudja pozícióját megerősíteni Kínában. Az is bizonyos, hogy Amerika féltékenyen nézi Japán hatalomra jutását Kínában, s hogy a polgárháborúnak messzekiható következményei lehetnek s előbb-utóbb a köztársaság bukására vezetnek.

TÁRSASÁGI ÜGYEK.

Turáni előadások.

Március hó 22-dikén folytatólagosan dr. *Németh József* ny. min. tanácsos tartott előadást a „Turáni népek mezőgazdaságáról”. Az érdekes értekezést folyóiratunkban fogjuk közölni.

Bauer-Udvardy Mihály gyáros március 29-dikén a turáni népek kereskedelméről értekezett. Előadásában kifejtette, hogy a ma uralkodó gazdaságtudományi dogmák nem gazdasági szükségszerűségek szüleményei, hanem azokban első sorban az országok, vagy világrészek geográfiája és klímája, másodsorban pedig a népek lelke nyilatkozik meg.

Az előadó foglalkozott azután a sumir-akkád, a török, a kínai és a japáni népek kereskedelmével.

Sorozatunk 12-dik előadásán *Timkó* Imre főbányatanácsos fő-geológus a „Turáni népek iparáról és bányászatáról” értekezett. A turáni népek életében a mezőgazdaság mellett az ipar és kereskedelem kezdetlegesebb fokozatait is megtaláljuk. A fa, vas, bőr és gyapot feldolgozása idők folyamán tipikus turáni kéziiparrá fejlődött, amelyhez még a kedvelt szőnyegszövés járult. Előadó ezután ismertette a hozzánk legközelebb álló turkesztániak bazárjainak prototípusát, ennek felosztását és a hivatásos iparosok termékeinek főbb formáit. Ezután a turáni népek által lakott területek bányáiban rejlő értékeket ismertette. A turáni népek közül a legtöbb természeti kincsrel Kína rendelkezik, melyek azonban még feltárára várnak.

Pröhle Vilmos előadása a „Turáni népek irodalmáról és költészetéről” az öt ért családi gyász miatt elmaradt.

Szentgály Antal mérnök április 26-dikán és május 4-dikén a turáni népek zenéjéről tartott előadást. Előadásában a könnyen felfedezhető és megérezhető közös vonásokat ismertette. Zongorán előadott dallamokkal illusztrálta, hogy a török-tatár zene milyen befolyással volt mindazon népek zenéjére, melyek rövidebb vagy hosszabb ideig török vagy tatár uralom alatt voltak. Első előadásának gerince a turáni népek európai csoportjának: a finneknak, észteknek, bolgároknak, törököknek, tatároknak, valamint a turáni keveredésű ukrainaiaknak zenéjével foglalkozott; második előadásában pedig a keleti csoporthoz tartozó kínai és japáni nép zenéjét és hangjegyciét ismertette.

Illusztrálásul bemutatta zongorán a ladikosok dudolását, továbbá több Sanghaiban hallott dalt. Mindkét előadáson Mohay Erzsike énekszámait ragadták el a hallgatóságok. Mohay Erzsike egészen egyedülálló a turáni zene reprodukálása terén. Munkásságáért hálás elismerésünket és köszönetünket tolmácsolhatjuk neki e helyen is.

Pekár Gyula elnökünknek május hó 10-dikére hirdetett előadása gyengélkedése miatt elmaradt s helyette *Turchányi Tihamér* tartott előadást a turáni néplelekről.

Előadásában két fő jellemvonását emelte ki a turáni fajnak, melyek: a fegyelmezetség és a tisztességtudás. Cáfolja, hogy a visszavonás és pártoskodás turáni jellemvonás volna. Az ő hunok és magyarok úgy a csatában, mint az élet minden vonatkozásában fegyelmezettek voltak.

Előadása után a turáni regős csoport tagjai: *Farkas Dezső* zeneszerző, *Laurisín Lajos* és *Mihálovics László* adtak elő lantkísérettel turáni dalokat, melyek nagy hatást keltettek a hallgatóságban.

Az egész sorozatot *Cholnoky Jenő*, a Turáni Szövetség nagyvezére lelkes szavai zárták be, s ezzel az előadásciklus, mely annyi szép és tanulmányos gondolatot vetett föl, bezárult. A mag el van vetve s reménnyel és bizakodással várjuk annak kikelését és sudárba szökkenését.

Marzsó Lajos.

Török ifjaink kulturmunkája otthon.

Örömmel adhatunk hírt arról, hogy Magyarországon végzett török ifjaink — különösen a gazdasági képzettségük — hazájukba visszatérve, szép irodalmi működést fejtenek ki, miről rendszeresen tájékoztatják a Turáni Társaságot, melynek védnöksége alatt végezték hazánkban tanulmányaikat s mellyel most is állandó érintkezést tartanak fenn. — Így a török nyelvű *Uj Mezőgazdasági Lap* című szakfolyóirat hasábjain gyakran találkozunk ismerős nevekkal. Látunk tőlük önálló cikkeket, ismertetéseket, sőt törökországi régebbi szakemberekkel folytatott tárgyilagos polémiákat is. A napokban önálló munkát is hozott a posta: *Mehmed Hadi Kadinoglu* hosszabb 60 oldalas tanulmányát, melynek címe „A bakteriumok szerepe a mezőgazdaságban”. Írója 1919-ben kitüntetéssel végezte a keszthelyi gazdasági akadémiát.

*

A Turáni Társaság kezdettől fogva arra törekedett, hogy a Magyarországon védnöksége alatt levő török tanulók hazájukba visszatérve továbbra is fenntartsák a baráti kapcsolatot egymással s egy társaskörszerű egyesületbe tömörülve találjanak módot egymás segítésére, eszmeecserére s a magyar nyelv állandó gyakorlására.

Az ennek szükségességétől áthatott ifjaink most Konstantinápolyban megalakították a „Magyarországon végzett török ifjak egyesületé”-t, melynek titkári teendőit ezidő szerint *Dselaleddin Hidayet okl. kertész* — ki a budapesti kertészeti tanintézetet végezte — látja el.

*

A napilapok részletesen beszámoltak Széchenyi Ödön pasa, a törökországi tűzoltóság megszervezője és főparancsnoka elhunytáról, temetésének lefolyásáról, melyről más helyen mi is megemlékezünk. Itt azonban a temetés egy megkapó epizódját kell megemlíteni olvasóink előtt, miről az ujságok híradásai nem szóltak. A Magyarországon tanult török ifjak ugyanis, mint bennünket értesítenek, kötelességüknek érezték, hogy a temetésen testületileg részt vegyenek s nevükben Mehmed Hadi okl. gazdász magyar nyelvű beszédben búcsúztatta el a török testvérnépnél második hazára lelt magyar arisztokratát.

*

A svájci „Turk Yurdu“ (Török Otthon) pályázatot hirdetett „A török ifjuság jövő feladatai“ címmel, melyben körülbelül 20 török pályázó vett részt. Magyarországról *Hamid Zübeir* tatár ifjú pályázott, ki a Turáni Társaság védnöksége alatt végzi tanulmányait s ezidő szerint a budapesti Eötvös-kollégium tagja. Örömmel értesülünk, hogy a pályázat első díját, 150 svájci frankot (kb. 25.000 K) Zübeir nyerte meg.

Bizonyára nem lesz érdektelen, ha e köztünk élő ifjú értekezésének tartalmát olvasóközönségünk előtt nagyjában ismertetjük. A pályamű tulajdonképpen egy nagyobb szabású irányregény egyik fejezete. Ebben a regényben az író Kasgár városának utopisztikus képét rajzolja meg. (Kasgár a kínai Kelet-Turkesztán tartomány volt fővárosa termékeny vidékén terül el, eleinte török-mohamedán, majd mongol uralom alatt állott. A 17-ik században került Kína birtokába.)

Míg nyugaton a művelt nemzetek egymást irtják, addig Kasgár békésen fejlődik. Az emberek fáradhatatlanul dolgoznak, hogy a természet minden nyers anyagát és erejét hasznosíthassák. A regény hőse egy kasgari ifju, aki Szalonikiben tanul. A Balkán-háború idején részeg görög katonák egy mecset minarettjéről a félholdat lelövik, mely a regény hősenek kezébe kerül s midőn visszatér Kasgárba, Turán paradicsomába, ezt a drága ereklyét is magával viszi. Egy épülő mecset minarettjére a félholdat újra fel-tűzik. Így kel fel újra Keleten a Nyugaton lebukott félhold.

A tanulmányaik folytatása végett Nyugatra induló ifjakat a regény hőse kíséri és búcsúztatja el. Itt érünk el a pályázat által kitűzött témához. Az író szerint a Nyugat összes hibái mellett is jó iskola és sokat lehet ott tanulni. Szerinte itt állandó forrongás, mozgás van, ahol pedig az van, ott életnek is kell lennie. Ezzel szemben a Kelet egy elvarázsolt mesebeli vár, hol az élet egy gonosz varázs-szóra megállt s Kelet századok óta alszik. Ennek az átkos varázsnak megtörése a keleti fiatalság feladata.

Ilyen általános rajz után az író a legapróbb részletekbe is behatol, melynek konkluziója az, hogy a technikai tudást a Nyugattól, a kulturát azonban a nemzeti tradíciók ápolásából kell meríteni. A tatárok legnagyobb reformátora, Ismail Gasprinskinek következő jelszavát írja zászlajára: „Egység a nyelvben, munkában és gondolatban“.

Sokszor találkozunk a műben Eötvös és Széchenyi idézeteivel is. A Kelet talpraállításában a magyar szellemi töke közreműködésére nagy súlyt

helyez és a regény hősei között magyarokat is szerepeltet. Szerinte a keleti problémát szintén nem a Nyugaton, hanem Keleten a török és tatár ifjuság fogja megoldani, melynek egyik erős támasza a turánizmus lesz, mert az író szerint a turánizmus egyenlő a civilizálódással. Szécsi Gy. Jenő.

ÚJ TAGOK.

A folyó évben a következő új tagok választottak Társaságunkba: a) *Alapító* tagokul: gróf Eszterházy Miklós Móric, Nagybudafalvi Vermes Béla és Nagybudafalvi Vermes Imre. — b) *Rendes* tagokul: dr. Laczkó Dezső és Huszár Károly v. miniszterelnök. — c) *Pártoló* tagokul: Antalfy Andor, Borhy Sándor, Bánvárt Sándor, Czvetkovics Jenő, Darvas Lajos, Dorrner Béla, Elefánthy Sándor, Eleöd Ákos Tádé, Eleöd János, Günther Pál, Györky László, Hiencz Pál, Hefty Rikhard, Istvánffy Miklósné, dr. Kiss Kálmán, Krempelsné Herrmann Irén, M. Krajna János, L. Lóránth Dénes, Melczér Tibor, dr. Mihálich György, Milassin Baross Péter, Nagy Tibor, dr. Nagy Zoltán, Nyárady György, Ormándy János, dr. Óvári Ferenc, Okolicsányi Miklós, Perényi Péter, Réczey Imre, Schulek János, Sávolgy János, Schilling Zoltán, Szabó Kálmán, Szabó László, Szeghy István, dr. Szentgyörgyi Ede, Szentiványi Ferenc, ifj. Várallyay Gyula, Varju Elemér, Zámory György, Zolnay Aurél, Zaláni Béla.

Örömmel üdvözöljük új tagársainkat körünkben s kérjük őket, hogy szent céljaink érdekében teljes erejükből buzgólkodjanak.

A Turáni Társaságnak négyféle tagja van: 1. alapító, 2. rendes, 3. pártoló, 4. tiszteletbeli.

I. *Alapító tag*, ki a társaság céljaira 3000 koronát, — örök alapító, ki egyszerismindenkorra 10.000 koronát adományoz. Jogi személyek alapító tagsági díja legalább 5000 korona, illetve 10.000 korona. Az alapító tagokat a munkabizottság előterjesztésére az elnöki tanács választja.

II. *Rendes tagok*. A rendes tagokat a turáni eszme és a társaság érdekében kifejtett munkásságuk elismeréséül a munkabizottság előterjesztésére az elnöki tanács választja. Tagdíjat nem fizetnek.

III. A *pártoló tagokat* a munkabizottság választja s évi 100 korona tagdíjat fizetnek, tagsági kötelezettségük három évre terjed s amennyiben a harmadik év végéig a kilépési szándék be nem jelentett, a tagsági kötelezettség a következő évre is fennáll. Tagilletményül a társaság folyóiratát kapják.

IV. *Tiszteletbeli tagok* a munkabizottság ajánlatára megválasztott külföldi kiválóságok.

Az összes tagok látogathatják a társaság által rendezett előadásokat és egyéb összejöveteleket s tagilletményként kapják — pártoló tagok kivételével — a társaság összes kiadványait.

A társaság elnöke: dr. *Pekár Gyula*. Elnökhelyettes: *Paikert Alajos*.

Főtítkár: *V. Marzsó Lajos*. Ügyvezető igazgató: *Szécsi György Jenő*.

Telefon: Képviselőház, Turáni Társaság.

A TURÁNI TÁRSASÁG

kiadóhivatalában

következő kiadványok kaphatók:

Turán 1913. évfolyam. Ára	40.— K
„ 1917. „ „	100.— „
„ 1918. „ „	100.— „
„ 1921. „ „	30.— „
„ 1922. I. évnegyed. Ára	45.— „
<i>Szentgály Antal</i> : Szibéria. Ára	10.— „
<i>Posta Béla</i> : A moszlim művészet hatásának példái Erdélyben. Ára	10.— „
<i>Dr. Fáy Elek</i> : Magyarok otthona. Ára	50.— „
<i>Paikert Alajos</i> : A turáni eszme. Ára	10.— „
<i>Márki Sándor</i> : A turáni népek története. Ára	10.— „

VÁMBÉRY PLAKETT : Vámbéry Ármin 80 éves születésnapjára készítette a Turáni Társaság. Ára 150 korona. o o o o o o o o o

TURÁN

Turaanilaisen Seuran aikakauskirja. Toimittajat: tri Aladár Bán ja tri Vilmos Pröhle.

Aikakauskirja toimii turaanilaisten kansojen historian, kirjallisuuden, kulttuuripyrkimysten, kansatieteen, maantieteen ja taloudellisen elämän alalla.

Toimitus ja konttori: Budapest, Országháza, VII. kapu (Parlamenttitalo, portti VII.)

توران

توران جمعیتی مجموعہ کی

مجموعہ تورانلیک ماضی و حال

تاریخی و علمی فضائلیک بارادریات

اتنوگرافیا و جغرافیہ سیاحت

اولور

مؤلفاری: دوكتور بانه آلادار

دوكتور پروله و بلموسه

„ТУРАН“

ОРГАН НА ТУРАНСКОТО
ДРУЖЕСТВО.

Редактори: Др. Аладар Баан и Др.
Вилхелм Прюле.

Списанието се занимава с историята и литературата на туранските народи, с настоящия им живот, културните им старания, с етнографията им, економическите и географическите им отношения.

Редакция и администрация: Будапеща, Парламент, Врата VII.

(Budapest, Országháza, VII. kapu.)

TURÁN

Revue trimensuelle, organe de la Société Touranienne, redigée par le dr. Aladár Bán et le dr. Guillaume Pröhle.

La revue „Turán“ s'occupe de l'histoire, de l'ethnographie, de la situation politique et de la littérature des peuples touraniens, ainsi que de leurs aspirations culturelles et de leurs rapports historiques, économiques et politiques avec les pays occidentaux.

Redaction et administration: Budapest, Országháza, VII. kapu (Parlement, porte VII.)

TURÁN

A TURÁNI TÁRSASÁG FOLYÓIRATA.

SZERKESZTIK:

Dr. BÁN ALADÁR

Dr. PRÖHLE VILMOS

TARTALOM: *Pekár Gyula: Petőfi. — Paikert Alajos: Musztafa Kemál pasa. — Márki Sándor: Petőfi ősturáni lelke. — Bán Aladár: Kalevfi népéhez. — Horváth Jenő: Anglia és a török kérdés. — Bán Aladár: Észtország. — Dr. Lechner Jenő: A turáni népek művészete. — Kisebb közlemények. — Irodalom. — Hírek. — Társasági ügyek.*

Főbizományos: »Táltos« r.t., Budapest, IV., Irányi-utca 25. szám.

BUDAPEST

SZERKESZTŐSÉG ÉS KIADÓHIVATAL: ORSZÁGHÁZA, VII. KAPU.

E kettős szám ára 250 korona.

TARTALOMJEGYZÉK.

	Oldal
PEKÁR GYULA: Petőfi	133
PAIKERT ALAJOS: Musztafa Kemál pasa	138
MÁRKI SÁNDOR: Petőfi ősturáni lelke	140
BÁN ALADÁR: Kalevfi népéhez	147
HORVÁTH JENŐ: Anglia és a török kérdés	149
BÁN ALADÁR: Észtország	160
Dr. LECHNER JENŐ: A turáni népek művészete	179
KISEBB KÖZLEMÉNYEK:	
Petőfi-ünnepségek északi rokonainknál	193
A török delegáció ünneplése	196
Gül Baba sirja	200
Virányi Elemér: Észtországi tapasztalatok	201
Szécsi Jenő: Szetu népénekesek ünnepe Petsriben	204
IRODALOM:	
Pröhle Vilmos: Napkeletről	206
Memoir sur la Thrace. Marzsó Lajos	207
Turáni népdalok	208
HIREK	209
TÁRSASÁGI ÜGYEK:	
Magyar iskolát végzett török ifjak egyesülete. Sz. J.	217
Új tagok	217

A nyomdai költségeknek nagymértékű drágulása folytán igazgatóságunk 1923-ra a pártoló tagsági díjat négyszáz, az előfizetést ötszáz koronában állapította meg. Kérjük az említett összegek mielőbbi beküldését.

TURÁNI ELŐADÁSOK.

Rendezi a Turáni Társaság a Tudományegyetem Tréfort-kerti nagytermében minden csütörtökön délután fél hatkor.

- I. előadás: Február 8. *Pekár Gyula* elnök: Megnyitó beszéd. — *Abdul Latif* török főpap: A testvér magyar nemzethez. — *Dr. Pröhle Vilmos*: A török népek szabadságharca (Enver, Kemál) és a turáni eszme.
- II. » Február 15. *Dr. Fehér Géza*: Bolgár-magyar kapcsolatok.
- III. » Február 22. *Dr. Cholnoky Jenő*: Törökország Kisásziában. (Vetített képekkel.)
- IV. » Március 1. *Dr. Cholnoky Jenő*: Törökök országa a volt Orosz birodalomban. (Vetített képekkel.)
- V. » Március 8. *Dr. Márki Sándor*: A török népek története.

Petőfi.

Írta: **Pekár Gyula**, a Petőfi-Társaság elnöke.

Zúgnak a Petőfi-esztendő harangjai, egy nemzet áll mellettük talpig gyászban és ünnepele; ünnepli a legnagyobb magyar költőt, aki most száz éve a szilveszteri éjféle percben nekünk megadatott, a mi turáni dicsőségünkre megszületett. Most száz éve... s a magyar ég poéta-üstököse halhatatlansága pályáján egy század multán] im' visszatér s elhaladva a magyar föld felett, lángesze ébresztő sugarával nemzetére ismét ráragyog. Porban e nemzet, ám a viharban élt Petőfit vonzza vihareleme s épp azért születik ő újjá e mai világviharban, hogy hitet, erőt adjon a bánatos magyar léleknek. A segesvári csata nagy eltűntje hazatér, de vajjon honnan, mely sírból támad fel? Hisz nincs tudott, jellel ékes sírja neki. Mint a kelták legendás Arthus királya, ő, a magyar költőkirály is eltűnt; el ifjan, csataviharban, abban az örökké rejtelmes pillanatban, midőn, ahogy előre megálmodta volt, elnyelte őt az »a vitézi zörej, a trombita hangja, az ágyudörej«, midőn, most 73 éve, ott a fejéregyházi úton elesett, karddal kezében, a hazáért, a szabadságért, — s testén át fújó paripák száguldtak tova, őt összetiporva... Nincs sírja, de tán Isten akarata ez is, a magyarok Istene akarja, hogy déltől északig, keletől nyugatig minden szélgörgette magyar rög Petőfit magáénak vallhassa, hogy véges-végig ezer futamatnyi földeken az egész magyar hon a Petőfi sírja legyen, hogy a vész percében bárhova boruljunk is le hívó és hívó lélekkel, e honi föld minden porszeméből Petőfi támadjon fel. Így támad ő fel most a magyar földből; ám nemcsak nekünk, hanem az egész művelt emberiségnek. Hisz Petőfi Sándor a maga 26 esztendejével nemcsak a mi büszkeségünk, hanem a világirodalom csodája is. Az: szinte megmagyarázhatatlan csoda; olyan, mint a másik nemben s más dimenziókban Jeanne d'Arc is magya-

rázhatatlan, szép csodája a francia géniusznak. Csoda Petőfi élete; csoda, amit rövid élete alatt érzett, szenvedett, alkotott: minden más zseninél jobban bevonja őt az a nagy magyarázhatatlanság, mely a legnagyobb költőzseniket, mint felhő a csúcsokat, oly titkolódzva környékezi.

A tudós Grimm mondja: a nagy költői ihlet a századok folyamán ötször cserélt embert, öt különböző poétában vett testet; — az első inkarnáció volt Homér, a második lett Shakespeare, a harmadik Goethe, a negyedik Petőfi, az ötödik Mistral. A mi Petőfink az öt között van és hangsúlyozzuk, nem magyar esztétikus vette fel őt a kiválasztottak e kiválasztottjai közé. E legnagyobbak a Grimm-ai értelemben mind testvérek, bármilyen korban, bármilyen nyelven énekelnek is. *Testvérek*, mondom; annyira azok, hogy olykor Homért, Shakespearet, Goethet, Petőfit, Mistralt olvasva, szinte azt hiszem, még testvéreknél is többek ők: *egyek, egy*, a sok név egy nagy Valaki, aki csak épp, mint a megtörő sugár, több kor és több nyelv több színében ragyogtatja ugyanazokat a nagy titkokat. Olvassátok össze e legnagyobbakat egyszerre és eredetiben, mit láttok? A *külső* nyelv: a Homér hellén szava, a Shakespeare angol jambusza, a Goethe német sorai, a Petőfi magyar nyelve, a Mistral provánszi idiomája . . . mindez szinte mellékessé válik ama *mindnyájunk közös belső nyelve mellett*, mely e legnagyobbaknál mind ugyanaz és lényegében nem más, mint döbbenő áhítat, istenemberi csudálkozás a *nekik*, kiválasztottaknak megnyilatkozó nagy misztériumok előtt. Az Isten kegyelméből való igazi költő látnok, és tudja, hogy az. Petőfi is tudta és tudta azt is, hogy nem ér rá soká, sietnie kell. Sietett is és egyszerűen csuda az, mily századokra, ezredévekre való sokat gondolt, élt és szenvedett által rövid 26 esztendeje alatt. Petőfi költő és látnok, sőt a carlylei értelemben még ennél is több: *apostol, hős és vértanu* egy személyben. Ez a torlódása az Isten kegyelméből való szellemi felruházásoknak adja meg életének azt az emberfeletti dús ragyogást, azt a csudás gazdagságot, melyen vörösfonalként húzódik át a tudatos végzetszerűség.

Az életkor csak normális embernél számít. A lángész látnok és apostol már akkor, mikor más ifjú még alig nőtt ki a gyermekjátékok közül. Petőfi csak 20 éves még s mint egy szellemkéz

érintésére, máris jósolni kezd a »jövendölés« című költeményében. Maga érzi, maga mondja: »Szárnyai nőnek s átröpüli a levegőt, a végtelent . . .« Érzi hivatását, de azt is, hogy neki, a »kín emberének«, neki méreg a dal édes méze s szívének mindenik virága éltéből egy-egy drága nap. Sejtí és sejteti már a korai halált. Látnoki szó, csakúgy, mint az [is, hogy dicső neve örökké élni fog, nem henye hetvenkedések, — ő tudja, hogy álmát éjente festi égi kéz s lelke az álom ablakán át biztos szemmel a jövőbe néz. Megy a maga útján; egyelőre még szerelem, színészet, kóborlás bódítják, de tudja már hivatását s a kétkedőkre türelmetlenül ripakodik rá: »mit ugattok, mit haraptok? . . . a korlátlan természet vadvirága vagyok én! . . .« És úzi a kereső, a végtelent kereső nagy nyugtalanság, úzi a földön mint éhező vándor koldusdiákat s mint az eszmék fejlődelmét abban a másik szellemi világban. Mert ha csetlő-botló álmodozóként jár is e köznapj földi világban, amott, az ő látásokkal teli másik világában, abban a másoknak megközelíthetetlen szellemi tartományban ugyan nyitva a szeme. Benső szeme tágra nyitva e másik lét csudáira, melyekre mások vakok. És épp másoknak e vaksága az, ami oly türelmetlenné, oly gögössé teszi őt. Ő lát és üzenetet hoz . . . A költő, mondja Petőfi:

» . . . az istenség szent levele,
Melyet leküld magas kegyében
Hozzátok, gyarló emberek,
Amelyben örök igazságit
Saját kezével írja meg . . .«

De a költő nemcsak lát, hanem hall is, hall hangokat. Onnan túlról, hangokat, melyeket, ahogy Petőfi az »Éj«-ben írja, csak az örült, a haldokló hall, — és még valaki:

»Még egy hallja,	A merengő
Még egy	Költő
Harmadik,	Érti még
A költő, ha	Ama szellem-
Ébren	Hangok
Álmodik,	Rejtelmét . . .«

Legközelebb e szellemhangok csak szerelmi életébe szólnak bele. Meglátja és megszereti az aranyhajú, álmodozó kis meseprinceszt, Csapó Etelkét: titokzatos szerelem ez, melynek jele-

netei közt mintha kísértetek suhannának tova. Etelke a túlvilági hangok rabja, ezek utóbb elragadják, — Petőfi érzi, sejti ezt, épp egy verset ír, egyszerre felugrik, rohan kedveséhez, abban a pillanatban ér oda, midőn Etelke minden látható betegség nélkül szörnyet hal. Gyásza mérhetetlen, nehezen ocsudik új életre, de végre is felveti a fejét, hogy nagyot komolyodva, az álmok ablakán át ismét a jövőbe pillantson. És szörnyűt lát:

»Látom a fátyolodat, te sötét, mélytitku jövendő
 És meggyujtván a sejtés tündéri tüzét, e
 Fátyolon átlátok s attól, ami ott van alatta,
 Borzadok, iszonyodom . . .

— — — — —
 Jóni fognak rettentő napok,
 Amilyeneket
 Csak álmodik most holdas éjeken
 Az örülésig rémült képzelet . . .«

És lassan aztán kezd szabatosodni élete fő látománya, látja már a »harc tavaszát, hol rózsák teremnek, véres rózsák férfi kebleken«, — látja és élte vágya, hogy ő is ott legyen és szívéből »szinte nőjjön egy halálos vérvirág«. A bizonytalan vágy azonban hovatovább biztos látománnyá rögződik; az »Egy gondolat«-ban előre látja halálát s egyik legszebb versében, a »Szeptember végén«-ben előre látja neje állhatatlanságát. Jön végre a márciusi szabadságvihar, utána a világfelfordulás. Véresen búcsúzik az 1848-ik év s Petőfi az »Év végén«-ben már tudja, vallja, hirdeti, hogy ez az ő utolsó éve. Nógatja lantját: »Adj ki minden hangot, ami még benned megmaradt . . .«

Csata fergetegében telnek a napok. Budavár bevétele május 21-én, az utolsó napsugár. Az esti lakomán Jókai poharát emeli azokra, akik ezután fognak meghalni a hazáért. Csend a teremben, — az egy Petőfi kel fel az asztal túlsó végéről, átmegy Jókaihoz, ki épp haragosa, hogy véle halála előtt még kibéküljön. Koccint: »Köszönöm barátom, hogy érettem is ittál.« Döbentő e látnoki látás! — Jön a véres nyár és július 31-én a segesvári csatában minden beteljesedik. A költő, a látnok, a hős, az apostol mártírrá lesz. Ám ha mindaz, amit szörnyűt látott, így pontról-pontra beteljesedett, akkor annak is igaznak kell lennie, amit Petőfi a másik végletben jót, biztatót, ragyogót

látott. Mert nemcsak sötét nadirt, hanem fényes zenitet is látott ő a magyar égen. És zengte azt a halhatatlan verssort, hogy:

» . . . a magyarnak élnie kell örökké!«

A költő mondta, Petőfi mondta: igaznak kell lennie. S mi hiszünk is neki . . . Az ideai szilveszteri éjféli percben száz éve, hogy ő megadatott nekünk: a magyar ég poéta-üstököse halhatatlansága pályáján egy század multán im visszatér s elhaladva a magyar föld felett, lángesze ébresztő sugarával nemzetére ismét ráragyog. S a magyar újból fölveti fejét; a földi, anyagi világban legyőzhettek, megcsonkíthatták e nemzetet, de ha talpig gyászban is, e nemzet a másik: a szellemi világban épen és legyőzetlenül ünnepli szellemi fölényének a hőseit. S a hősök hőse nekünk a költő-apostol, a szabadság magyar Tyrteusa, mártirja: Petőfi Sándor.

Musztafa Kemál pasa.

Írta: Paikert Alajos.

A török nemzet régi, fényes dicsősége ismét felvirrad Musztafa Kemál pasa győzedelmes haditetteivel. Érezzük azt a friss és biztató szellőt, amely Kis-Ázsiából felénk árad. Érezzük azt, hogy az egy agyonzaklatott, megkínzott, megalázott, nemes nemzet felébredése hosszú, keserves álmából. Érezzük azt, hogy ez a hajdan oly erős, lovagias, oly nemes gondolkozású testvérnép, amelyről a legújabb korig szabad volt a legutolsóknak is becsmérőleg nyilatkozni, eljutott méltánytalan megaláztatása legmélyebb fokáig. Ekkor összerázkódott, reáésmélt a valóságra, reátalált önmagára, reátalált önérzetére és hatalmára és összeszedve minden erejét, méltó haragjában lerázta magáról eddigi kínzóit és szipolyozóit, elűzte, kiverte azokat dicsőséges harcokban hazájából.

Jól tette; szent kötelessége ez minden önérzetes, férfias nemzetnek.

Az a nemzet, amely elhagyja hagyományait, amely megengedi, hogy idegenek gúnyt üzzenek legszentebb érzéseiből, amely tűri, hogy saját derék fiait és leányait idegenek szorítsák ki apáik örökéből, amelynek magasabb aspirációi nincsenek, az méltán veszti el a többi nemzetek tiszteletét és becsülését.

A török nemzet íme önerejéből felszabadította magát, példát mutatott az elnyomott, megalázott és rabságban tartott nemzeteknek, intő példát pedig a győzelmükben elbizakodottaknak, hogy — eddig és ne tovább!

Musztafa Kemál pasa megértette a török nemzeti lelket, megértette az ősi turáni géniuszt és eszerint cselékedett — epochális sikerrel. Kemál pasa, a dicsőséges hadvezér azonban modern turáni államférfiú is. Ő nem irt és pusztít; ő felszabadítja

nemzetét a szégyenletes rabságból, de egyúttal fel is emeli a művelt, erős nemzetek sorába.

Alig pihent meg fényes győzelmei után, máris iskolákat alapít, utakat, vasutakat épít, dróttalan táviróállomásokat állít fel, gyárakat, öntözéseket, telepítéseket létesít. Szóval, céltudatosan reorganizálja nemzetét és hazáját.

Szívből üdvözlünk téged, dicső, győzedelmes hadvezér és erőskezű államférfiú. Veled érzünk ma szomorú rabságunkban, erőt meritünk férfias példából; el nem csüggedünk, mert tudjuk, hogy a legsötétebb éjszaka után is felvirrad a ragyogó, áldásthozó nap.

Szívből, testvéri szívből üdvözlünk téged, dicső török nemzet, hajdani kemény ellenségünk, a jövőben derék jó barátunk.

Adja az ég, hogy majdan nemsokára együtt dolgozzunk, testvéri egyetértésben a magyar és a török nemzet, az egész turánság és az egész emberiség javáért, legmagasztosabb eszmémenyeiért!

Jus' Allah!

Petőfi ősturáni lelke.*

Írta: Márki Sándor.

Carlyle szerint amint Homeros nyomán magunk elé varázsolhatjuk a régi Görögországot, évezredek multán majd Dante és Shakespeare műveiből is látni lehet, milyen volt a mi modern Európánk hite, élete. Szabad-e hasonlót állítani Petőfiről, az ó-, közép- és újkor három óriása mellé odatehetjük-e őt negyediknek? A nemzeti önérzet habozás nélkül azt mondja: igen; pedig Petőfi nem is epikus volt, mint nagy elődei, hanem lírikus. Homeros, Dante, Shakespeare költészetük ragyogó zománcával vonták be a történetet, amelyről írtak, de anyagát meghagyták. Kétszáz esztendővel ezelőtt Marlborough herceg, maga is történelmi tényező, elmondhatta, hogy a történelemből egyebet sem tud, mint amit Shakespearetől tanult. Petőfiről hasonló vallomás egy magyar államférfiút vagy a nemzeti dicsőségért rajongóvá tenne, vagy megútáltatná vele a királyság kilencszázados intézményét. Magát Európát csak a forradalom lázas állapotában ismerné.

Leírhatatlanul szépek azok a költeményei, amelyekben a hazát régi dicsőségére, régi szabadságára emlékezteti és arra buzdítja, hogy mint egy ember küzdjön ismét régi dicsőségért, régi szabadságért. De megdöbbenően sötét az a kép, amelyet a zsarnok és pipogya királyokról fest. Amott egekig érő lelkesedése, emitt poklokra taszító gyűlölete nem engedi meg, hogy olyan történettantója lehessen népének, amilyen Homeros, Dante, Shakespeare volt a magáénak. Őt magát sem vonzhatta olyan történelem, amely szerinte az őshajdantól korunkig tartó szakadatlan vérfolyam. S ennek a vérfolyamnak hídfőjén »az

---

* Elnöki megnyitó a Turáni Szövetség pusztaszeri törzsének 1922. december 9-én Szegeden tartott Petőfi-ünnepén.

apostol« áll, aki előbb-utóbb átkel rajta, ha felrobbantják is előtte a hidat.

Petőfit nem a krónikák, nem a hírlapi cikkek tették történet-
tanítóvá; hanem a természet. Az a *nép*, amellyel mindennap
érintkezett, az a *föld*, amelyen élt; minden, minden, ami körül-
vette. Az a külön világ, melyet Magyarországnak neveztek;
amelyet Pató Pál képviselt, a szittyia nemes, ki a külfölddel
nem törődik; hiszen extra Hungariam non est vita, — Magyar-
országon kívül nincs is élet.

Ezt a középkori kurtanemest Petőfi kigúnyolta, korának
vezető magyarjai közt pedig egyetlen egy sem akadt, ki lelkesít-
ni tudta volna. Az az egy, akiért ebben a hazában mégis rajongott,
idegen volt: Bem, a lengyel és a magyar szabadság hőse.

Március idusán ő maga is talpra szólítja nemzetét s utóbb
ő maga is Bem oldalán harcol nemzete és a világ szabadságáért;
de mégis csak visszakiváncozik a multba. Sőhajtozik, miért nem
született ezer év előtt, hogy Lehel kürtjével versenyezve mon-
dana csataéneket és vitézeinek párdúcbrre dőlve zengene diadalt.
Szemére hányta népének, hogy míg más hazában híven őrzik azt,
mi nemzeti, ő megveti és elveti ősi kincsét, elfelejti, vagy szé-
gyenli azt, hogy magyar. Már pedig az ilyen elkorcsosult nemzet
életet nem érdemel.

Van ebben valami névtelen visszavágyakozás azokhoz a
magyarokhoz, kik szabadságot és hazát keresve jöttek ide
Ázsiából, honnan magukkal hozták fajuk nemesebb tulajdon-
ságait. Lehet-e joga ehhez a fajszeretethez annak a Petőfinek,
akinek ősei, a Petrovicsok, szlávok voltak? De ki mert volna
ilyesmit kérdezni az élő Petőfitől? Turáninak bizonyára nem
mondta volna magát, mert ezt a fogalmat mai értelmében még
akkor nem is ismerték. De hiszen megmondta már, hogy magyar,
kinek hazája legszebb ország az öt világrész nagy területén:
egy kis világ maga. Komoly természetű magyar, ki ritkán
nevet s magas kedvében sírvafakad. Magyar, ki büszkén
tekint át a multnak tengerén, hol szeme egekbe nyúló kő-
sziklák gyanánt látja nemzete nagy tetteit. Magyar, de olyan
korban él, mikor szégyelnie kell, hogy magyar; de mégsem
hagyná itt hazáját a világ minden kincséért és hírnevéért sem,
mert nemzetét gyalázatában is szereti, hön szereti és imádjá.

Ez nem az árja szlávnak, hanem a turáni magyarnak érzése és gondolatvilága; és a mi érzésünk, a mi gondolatvilágunk, akik a Turáni Szövetséghez tartozunk, ha néhai Nagy Iván nem vett is be mindnyájunkat Magyarország családainak címeres aranykönyvébe. Vagy — ahogy Petőfi mondta — »hazugság itt az örökigazság is«, az, hogy oroszán nem szül gyáva nyulat; és valóban pirulnának a dicső apák, a bajnok oroszánok, ha a halálból most feltámadva, látnák satnya maradékaikat?

A népen kívül még volt valami, ami Petőfi érzéseit, gondolatait Kelet felé, a turáni tájakhoz közelebb vitte. A föld; az alföld. Másnak, mint alföldinek, el sem képzelte a magyart, akinek télen-nyáron pusztán a lakása. Ez a pusztta valahol a messze Keleten kezdődik s itten végződik minálunk. Az volt a hadak útja, melyen az ősmagyarok idejöttek. Mikor a Vereckei-hágón átkeltek, nem a fenyves, zordon Kárpátok vadregényes tájai kötötték le őket; csodálták szépségeit, de nem szerették. Oda vágyódtak az alföld tengersík vidékeire, és leszállva oda, otthon érezték magukat megint, mint valaha a turáni, meg a lebediai síkságon. Ott volt az ő világuk. Lelkük börtönéből szabadult sasnak érezte magát, mikor a végtelen rónát látta.

Petőfi még látta a Kis-Kúnság délibábos ege alatt kolompoló száz kövér gulyát, melyre deleléskor a hosszúgémű kútnál kétágú széles vályú várakozott. Látta még a ménesek nyargaló futását, hallotta a csikósok kurjantását, ostoraik hangos pattogását. El-elnézte, a tanyák körül lágy szellők hogyan ringatják a kalászos búzát — ezt még mi is el-elnézzük. Látta, mikor szomszéd nádasokból esti szürkületben a vadludak ijedve kelnek légi útra — és Szeged fölött esténkint még mi is halljuk az átvonuló vadludak gágogását. Itt-ott talán még mi is látunk, mint Petőfi látott, a tanyákon túl, a pusztta mélyében álló magános csárdát, de abban már nem találkozunk a vásárra menő betyárok romantikájával. Sárguló nyárfaerdőt a királydinnyés homokban, bús árvalányhajat, kékvirágú szamárlenyeret mi már, akik a pusztán vasúton robogunk végig, alig veszünk észre; de a messzeségben, ott, hol az ég a földet éri, a homályból reánk is kék gyümölcsfák orma néz és mögöttük mint halvány köd-oszlop áll egy-egy város templomának tornya.

Szíve-lelke mindenünnen, mindig visszavágyott az alföldre,

arra a rónára, melyet a Tisza-Duna karja úgy ölel át, mintahogy ölében az anya tartja kedves, mosolygó gyermekét. Forró nyár közepén a fölfelé kapaszkodó nap sugara oly égető özönnel ömlik a pusztára, mint lángeső. Olyan hosszú, olyan széles a puszta, hogy egész odáig látni rajta, hol a lehajló ég a földdel olvad össze. Gazdag legelője van a göbolynek, de a rekkenő hőségben csak hever rajta, nem fogyaszt belőle; a gulyás is szundikál leterített subáján s kutyái is olyan lusták, hogy rá sem néznek az utasra. A lapályon egy ér nyúlik végig, de habja meg sem mozdul; csak akkor loccsan, ha egy-egy halászmadar megcsapja a szárnyával. Szélén a sötétzöld káka közt gém nyujtogatja nyakát, gólya nyel egy-egy nagyot s a parton teméttelen bíbic jajgat. Amott egy nagy ágas áll szomorún; kútágas lehetett valaha, de már a gödör is beomlott, begyöpesedett mellette. A láthatár szélén a délibáb egyéb hiányában egy ütötköpött vén csárdát emel föl a levegőbe. Másfelé a legelőnek nyoma sincs; azon túl már homokdombok emelkednek, amiket a szélvész fölépít vagy ledönt. De más tanyák is tünedeznek föl. Közeliükben boglyák, kazalok, körülöttük szántóföldek tenger sokasága, melyeken az áldott búza kalászeit a mag lehúzza. Zöld búza közt piros pipacsok, kék virágok, egy-egy sötétvörös túskerózsa. Fölöttük a naptól aranyos fehér fellegek úgy vonulnak el, mint tündérregék. Csak azután jön maga a város, közepén a templommal, a nagy komoly toronnyal, szanaszét a város végén szelmalmokkal, melyeknek a vitorlája egyre hányja-veti a cigánykereket.

Petőfi szerette ezt a valóban turáni pusztát, ott érezte magát igazán szabadnak. Szemei ott jártak, ahol nekik tetszett. Nem korlátozta semmi. Körülötte nem álltak mogorva sziklák, mint valami fenyegető rémek, amelyek hányták-vetették a patakat, mintha azok láncot csörgettek volna. Pedig gyermekkorában maga is elégedetlenkedett, hogy nincsenek szárnyai, mint a madárnak; nem emelkedhetik a magasságba. Lábbal csak a messzeséget járhatni meg, nem a magasságot; s mit ér a messzeség annak, ki magasba vágyik? Férfikorában már lenntartották a puszta szépségei, melyeket azonban sűrű fátyol takar, de akik ezt a fátyolt fellebbentetik, tündérszépséget csodálhatnak.

Az Alföld Petőfinek szép volt s nekünk, utána majdnem

egy századdal még szebb. Hiszen a zordon Kárpátok fenye-
 sekkel vadregényes tájait egy rablóhadjáratban elvették tőlünk
 s Magyarországot jóformán az Alföldre szorították vissza.
 Ez immár az ország, hol élünk, halnunk kell. Petőfi is csak
 itten akart élni, halni. Itt ringatták a bölcséjét; itt született.
 Azt szerette volna, hogy a szemfödél is itt boruljon reá, a sír is
 itt domborodjék fölötte. Reá azonban a sír a zordon Kárpátok
 vadregényes tájain borult és bizony, szemfödél nélkül; hiszen
 ott esett el, a harc mezején. A vadregényes tájakról pedig ma-
 gyarok, akik ott születtek, ezrével menekültek az Alföldre, s
 immár itt ringatják itt született gyermekeik bölcsőjét, de abban
 a hitben, hogy a szemfödél majdan ott borul reájok, a sír ott
 domborul fölöttük, ahol apáik születtek, ha ezért ott kell is
 elesniök, a harc mezején és ha összetiporva hagyják is ott őket,
 mikor holttestükön át fújó paripák a kivívott diadalra szágul-
 danak.

De hát megvan-e még a Taklamakántól a szegedi homokig
 nyúló pusztaságnak ez a vérforraló ereje? Nyári napnak alko-
 nyulatánál a kanyargó Tisza mellett megállva, még bizhattunk
 benne; de mostan tél van és most pusztá csak igazán a pusztá!
 Határa olyan sík, mint a befagyott tenger; fáradt madár gya-
 nánt a nap is alant röpül. Szelek, viharok uralkodnak. Egyik
 a levegőben, fönn, magasan kavarg, a másik alant nyargal
 haraggal, a hó tűzkő gyanánt szikrázik alatta; a harmadik
 szembe megy velük birkózni. Három felől állandóan valóban
 ilyen viharfelhő fenyegeti elsöpréssel az Alföldet, hazánknak
 megmaradt részét. A rónaság messze tengerén, mint szélfogó
 sziget, fa csak imitt-amott áll; s hosszú árnyat vet kelet felé,
 hová imát küld a mohamedán. Mint csatában a sebzett vitéz,
 a mi napunk elvérzett, elesett; hold és csillagok követték, mint
 dicsőség követi a dicső halált. Fényes éjszaka, de mégis csak
 éjszaka van körülöttünk.

A pusztá csöndjében Petőfi nem akarta, hogy nevét vala-
 mikor majd a fölmagasztalt nevek közt hangoztassák; beérte
 volna piros bort termő szőlővel, fejer kenyeret adó szántóföld-
 del; és azzal, hogy mikor szőlejéből, földjéről este hazatér: a
 piros bort, fejer kenyeret piros menyecske fejer keze hozza
 be neki.

A város zajában azonban Petőfi a történeteket lapozta s elszörnyedt rajta, mi az emberiség története. Vértengerbe szakad. Rettenetes napokat látott közeledni, aminőket a világ még nem látott. A mostani béke csak amolyan síri csend, amely villámlás után a földrendítő mennydörgést szokta megelőzni. Láta a sötét, mélytitkú jövődő fátyolát, át is látott rajta; s megborzadt, megiszonyodott attól, amit látott. És mégis szilaján örült. Mert újra kitör a háború két nemzet: a jók és gonoszok közt. A jó, mely idáig minduntalan vesztett, ezúttal győzni fog. Első diadala vértengerbe kerül ugyan, de legalább meglesz az ítélet, amelyet Isten nevében a próféták megígértek s most már elkezdődik az élet, az örök üdvösség, melyért nem kell az égbe röplnünk, mert maga a menny száll le a földre.

Olyan jóslat ez, amelyet nemcsak a nagy, zajos város köfalai közt tehetett meg, hanem kinn az Alföldön is, mikor »nyári napnak alkonyulatánál megállott a kanyargó Tiszának«. A parttalan mederben simán, szelíden haladó folyó talán magyar népe csöndességét juttatta eszébe. Pár nap mulva már félrevert harangok kongása riasztotta fel; mert

»Mint az örült, ki letépte láncát,
Vágtatott a Tisza a rónán át;
Zúgva, bögve törte át a gátot:
El akarta nyelni a világot!«

A turáni puszta képe maga is turánivá tenné a költőt; hiszen — úgymond — ha nem született volna is magyarnak, e néphez állana; mert elhagyatott, a legelhagyatottabb a világ minden népe közt. Élete fájáról dühös kezekkel, gazul, örülten azok tépték le a zöld ágakat, kik hosszú századokon át pihentek e fa árnyékában. Legyen hát úgy, amint ők akarják: keljen föl a magyar nép azok ellen, kik birtokára, életére törtek. Keljen föl egy hatalmas, szent háborúra, az utolsó ítéletre. Keljen föl a nemzet! Jussanak eszébe világhódító híres ősei. Attilától Rákócziig ítélő szemmel egy ezredév néz reá, egy dicső mult. Ha csak fél-akkorák lesznek is, mint nagy ősapáik voltak: árnyékuk ellepi a sárba és vérbe fült ellenség táborát.

A mozdulatlan puszta és annak csöndes népe adta ennek a szegény hazának a költőt, ki talpra szólította s minden vesze-

delem elején megint talpra szólítja nemzetét. Századik születésnapján a nemzet, sőt több idegen nemzet is a szabadság és szerelem halhatatlan költőjét ünnepli. A mi Turáni Szövetségünk benne a puszták fiát, a nemzet talpraállítóját köszönti. És abban a hitben köszönti, hogy ha csakugyan talpra állunk,

»A magyar név megint szép lesz,
Méltó régi nagy híréhez.
Mit rákentek a századok,
Lemossuk a gyalázatot!«

Kalevfi népéhez.*

— Üdvözet a fölszabadult Észtországhoz. —

Ki sokszázévi börtön éjjeléből
Kijöttél a verőfény tájira —
Köszöntlek a bús pusztaság öléből,
Föltámadott, dicső Kalev fia!
Szétzúztad a kőszikla szűk bilincset,
Amely közé zárt átkos végzeted,
S a csoda-kardot ismét fölragadva
Hős néped új utakra vezeted!

Im, villog is már kardod fenn a légben,
Melyet gonosz varázs vett tőled el,
Királyi voltát néped hogy feledve
Szabadság vágya ne ébressze fel.
De mindhiába volt a nyers erőszak,
Szive szabad volt s benne élt a mult,
S bár fájdalom és kétség karma tépte,
Lemondani, feledni nem tanult.

A rút iga nyakát véresre vágta,
Megtizedelte kór és száz csata.
Zsarnok kény űzte vésszes harcmezőre,
S nem néki kelt a béke hajnala.

---

* Kalevfi az észtek regelési hősi királya, aki legyőzte magát a Sátánt is. Az Isten őt a Sátán örékül rendelte az Alvilágban, de, hogy örékét el ne hagyassa, jobb karját sziklarepedésbe szorította. Ha majd eljő a nagy világégés — mondja a rege —, a fáklyák kigyúlnak s Kalevfi karja kiszabadul, fölragadja tőle álnokul elvett csodakardját s népét megváltja a rabságból. E jóslat beteljesedett: az észti nemzetet fölszabadította a világégés, a nagy háború.

Idegenért folyt vére bő patakban,
 Másért csorgott veriték homlokán,
 S kegyetlen sorsa zordon éjjelére
 A mult világa derengett csupán.

A multé, melynek méhét árny takarta,
 A szenvedés, kín bús emlékei, —
 De túl az árnyék fellegén, csodásan
 Látá néped jövőjét fényleni.
 A **fáklya** volt ez, melynek lángja végre
 Megolvasztá a kőbilincseket
 S kiszabadítá vaskarod s te újra
 Előjövél vezetni népedet! . . .

A honszerelem tüze volt e fáklya,
 Ez tárta föl Kalevfi tömlőcét!
 S e tűz lobog még, tündöklő sugárán
 Szétfoszlik az évszázados sötét.
 A zsibbadt lelkek tette ébrednek,
 Mozdulnak a kérges, kemény kezek,
 S a zöld mezőn, a nyüzsgő műhelyekben
 Víg munkások dalai zengenek.

És messze száll ez ének tiszta hangja,
 Túl bérceken és rónaságokon,
 S merengve hallja földült otthonában
 A Tisza-menti gyászoló rokon,
 S üdvözetül e szókat küldi néked
 Melegen érző lelke mélyirül:
 »Mint nagy maradtál rabbilincsbe verve,
 Szabad népként is állj meg emberül.

Tiszteld a vér- és könnyáztatta multat,
 A névtelen hunyt ősök szent porát,
 Szolgálj a mát, de pillanatnyi jóért
 Meg ne tagadd jövődnek zálogát;
 A szenvedéstől, munkától ne rettegj,
 Küzdj a Sátánnal, mint Kalev fia,
 S virulni fog a zúgó Balti-tenger
 Afroditéja: szép Esztónia!«

Bán Aladár.

Anglia és a török kérdés.

írta: **Horváth Jenő.**

I.

A keleti kérdés jelen fázisának kulcsát keresve vissza kell térnünk azon fejleményekhez, melyek az európai kontinens hatalmi viszonyait az elmúlt évtizedekben befolyásolták és szabályozták.

Annál inkább, mert a keleti kérdést Anglia és Franciaország, tehát oly hatalmak intézik, melyek a keleti színtértől távolabb, Európa nyugati részén fekszenek.

Mikor az 1815-i végzések Európát újjáalkották és új történelmi fejlődés előtt nyitottak utat, akkor a keleti kérdés kulcsát Sándor cár személyében Oroszország vette magához, mely a tengerszorosok és Konstantinápoly megszerzését külpolitikai feladatának tekintette és annak egész politikáját alárendelte.

Oroszország előnyei súlyosak és könnyen érthetők voltak.

Elsősorban Oroszország kétségtelenül a helyszínen volt; Nagy Péter cár óta kitartóan a déli meleg tenger felé törekedett; a balkáni szláv népek rokonai voltak és támogatásában részesültek; a balkáni görögkeleti egyházak a cárbán látták legfőbb védőjüket.

Sándor cár mindezen előnyökre támaszkodva Törökországot az általa tervezett európai szövetségből tervszerűen kihagyta és a Szent Szövetség okiratát aláírás végett a világi fejedelmek közül egyedül a török szultánnak nem küldötték meg. A török hatalom ezzel nemcsak kívül esett egy európai szövetség körvonalain, hanem azon szövetség, melyen kívül esett, par excellence keresztény szövetséggé alakult, melyben moszlim hatalom helyet nem kaphatott. Sándor cár tehát a maga eljárását egy hatalmas eszmei és morális háttérrel igyekezett aláépíteni, mely elől az európai nemzetek el nem zárkozhattak. A kereszties háborúk

eszméje látszott életre kelni és az ibériai moszlim hatalom megdöntése, Granada 1492-i ostroma példájára már sejteni engedte, miszerint nincs távol az idő, mikor a Hagia Sophia tornyán is feltűnik a kereszt.

A kétségtelenül nagyszabású gondolat mögött azonban közelfekvő konkrét kérdések rejtőztek.

Az első kérdés mindenestre az volt, hogy melyik lesz az a hatalom, amely a kereszt árnyékában elhelyezkedni és Konstantinápoly birtokában a Levantében döntő befolyást gyakorolni fog. Mert hogyha Oroszország dönti meg az ottomán birodalmat, akkor a tengerszorosokon át a már akkor is százmilliós orosz hatalom oly kaput nyer a Dardanellákban, honnan három világrészt fog uralni a Középtengeren, melynek vizében a fehér faj történelmének évezredei tükröztek.

És abban a pillanatban, mikor Sándor cár a keresztény szövetség élén már a Középtengeren látta Oroszországot, vele szemben a nehéz sziklák tömbjeit látta útjába kerülni legszebb terveinek. Gibraltár akkor már évtizedek óta fontos állomása volt a brit gyarmatpolitikának; 1800 óta melléje sorakozott Malta szigete és a maltai sziklán máris egy levantei brit politika bástyái helyezkedtek el: észak felé a dardanellai vállalat, mikor Konstantinápolyt Napoleon francia császár mérnökei védelmezték, keleten a szíriai vállalat, mikor Napoleon Egyiptomból Ázsiába vonult és végül délen az egyiptomi vállalatok, egyik a másik után, a deltában hajókkal és a szudáni oldalon brit-indiai csapatokkal, hogy India kulcsát a franciák el ne vegyék.

Igaz, hogy akkor, mikor az Alexandria és India felől előnyomult brit csapatok a Nilus völgyében csatlakozást nyertek, áttörtnek volt tekinthető az a moszlim fal, mely Európát a mesés Kelettől a VII. század óta elválasztotta, de az áttörés csak Napoleonnal szemben történt meg, ki Sztambul szemeletti ki az indiai hadműveletek alapjául. Napoleon bukása után Anglia visszavonult és örült, hogy »Európa rettentő napja leáldozott«.

Helyébe a Szent Oroszország lépett, ugyanazon eszméket írván zászlóira, melyekért a brit nemzet rajongott, de ugyanazon eszméket festvén az angolok elé, melyektől azok Napoleon idejében visszariadtak. Konstantinápoly orosz birtoklása ugyanis

a brit-indiai összeköttetés átvágását jelentette és ettől kezdve Anglia minden európai szövetségéstől visszavonulva, igyekezett magának a szabad rendelkezést biztosítani.

Anglia váratlanul szövetségesre talált Metternich hercegen, akinek vállalai 1815 óta egész Közép-Európa kormányának terheit hordozták, mert a Habsburgok befolyása német, osztrák, magyar és olasz földön érvényesülve, az Északi-tengertől Szicília vonaláig terjedt. A herceg politikájáról igen eltérők lehetnek a vélemények; az is bizonyos, hogy az általa kormányzott területeken kevés elismerésre tarthat számot; mi magyarok azonban igazságot szolgáltatathatunk neki abban az ügyes politikában, mellyel Oroszország hegemónikus törekvései ellen védekezett. Ezen a téren nyugodt lélekkel állapíthatjuk meg, hogy az ő helyében magyar államférfi sem tehetett volna többet.

Metternich herceg világosan látta, hogy az orosz hatalom Lengyelország felosztásával Krakkóig előnyomult és Krakkótól Lemberggen és Csernovicon át Odesszáig haladva, elérte a Fekete tengert. Azon a kapun át, mely a Kárpátok és a tenger között nyitva állott, az orosz befolyás szabadon közlekedett balkáni rokonaival és Belgrád—Cetinje vonalán át az Adriai-tengerhez eljutott. Ausztria és Magyarország tehát Krakkótól Cattaróig már 1815 óta egy szláv gyűrűben állott, melynek vezető szálai Pétervárott futottak össze és Metternich herceg sietett megragadni az alkalmat, hogy a brit kormánnyal közös egyetértésben járjon el.

1815 óta tehát az a különös helyzet állott elő az európai politikában, hogy amíg Metternich herceg a Szent Szövetség tagjaként Sándor cárral együtt dolgozott, addig az orosz hatalmi tervekkel szemben a Szent Szövetséghez nem csatlakozó, sőt azzal szembenálló Angliával fogott kezét és így a maltai sziklán kívül a Kárpátok szikláit voltak azok, melyeken az orosz hatalmi terveknek hajótörést kellett szenvedniök.

Az angol-osztrák szövetség fedezte tehát az ottomán birodalmat azon tervekben, melyeket Sándor cár a törökök ellen kovácsolt. Mikor az orosz földön létrehozott görög titkos szervezet munkája következtében a balkáni görögök 1821-ben fegyvert fogtak és Törökország egy orosz-görög együttműködés fogói közé került, az angol-osztrák együttműködés lehetetlenné tette azt, hogy a Szent Szövetség egységesen léphessen fel.

Oroszországnak egyedül kellett előlépnie és mikor 1823-ban orosz befolyás alatt álló hűbéres görög tartományok felállítását javasolta, Metternich herceg független Görögország felállítása mellett döntött és ezzel a tárgyalásoknak vége szakadt.

Oroszországnak tehát el kellett háritania útjából az angol- osztrák együttműködést és ez bírta rá Lieven herceg londoni orosz nagykövetet, hogy Carning brit külügyi államtitkárt a gondolatnak megnyerni törekedjék. Carning éppen akkor fejezte be nagy harcát a Szent Szövetséggel, mely az olasz, spanyol és portugál alkotmányos mozgalmak elfojtásán fáradozott és ennek következtében Metternich herceg neve ő előtte nem volt jó hangzású. A nagykövet 1825 őszen ügyesen szembeállította őt a hatalmas kancellárral, ki a török hatalomra támaszkodva Európa diktátorává lehet és a balkáni keresztények felszabadítása érdekében Oroszország mellé vonta őt. Carning engedett és az 1826-i brit-orosz egyezmény nyeregbe ültette Miklós cárt, ki Angliától fedezve a háború mellett döntött és haderejét a török ellen dél felé irányította. Carningnak csupán annyi ideje maradt, hogy Párisba utazzék és Franciaországgal szövetséget keresve a moreai félszigeten eléje kerüljön az oroszoknak, kik európai megbízásra hivatkozva előzőnleni készültek a Balkán-félszigetet. Már nem élt, mikor az orosz csapatok 1828-ban hadbavonultak és utódai Wellington herceg útmutatása szerint megbékültek a törökökkel, akik a herceg megállapítása szerint Anglia »régí szövetségesei voltak és lényeges részét alkották az európai egyensúlynak. Az Ottomán Porta megmaradása nemcsak Angliának, hanem egész Európának is ügye és az Európa keletén előállott változások szükségessé tették, hogy az Anglia javára független és hatalmas államként maradjon meg.«

Palmerston lord — Carning legnagyobb tanítványa — a brit külügyi hivatal élén és Carning Stradford brit követ Stambulban két évtizeden át meg is tettek mindent, mi módjukban állott, hogy Törökország függetlenségét megóvják, Miklós cár azonban hasonló kitartással ragaszkodott Oroszország nagy hivatásához és terveihez.

Alig hogy az 1848-i forradalmak az európai egyensúlyt felforgatták és az a hatalmas akadály, melyet Metternich herceg államrendje képezett, eltűnt az útból, Miklós cár érkezettnek

hitte az időt, hogy a keleti kérdésben magának szabad kezét biztosítsa.

Csapatái már 1848-ban bevonultak az aldunai fejedelemségekbe és az a hálózat, melytől Metternich herceg félt, Krakkótól Orsováig kiépülve, a Kárpátok külső lejtőin mindenütt orosz csapatok helyezkedtek el. Onnan várták annak a nagy küzdelemnek a kimenetelét, mely a magyar nemzet és az osztrák beolvasztó politika között folyt és mely váltakozó esélyeivel Oroszországot a legnagyobb mértékben érdekelte. Miklós cár ízigvérig monarchista gondolkozású ember volt, ki egy pillanatig sem gondolt arra, hogy a küzdő felek közül a magyar nemzetnek is lehet igaza. Ő csak az osztrák császárt látta és az ő nehéz helyzetén igyekezett segíteni. Honorálni akarta Schwarzenberg herceg osztrák miniszterelnök fáradozását, mellyel a magyar alkotmányra esküdött V. Ferdinánd király helyébe a fiatal Ferenc Józsefet ültette, ki tőle kért védelmet lázadó alattvaló ellen és mikor a császár atya fia levelével Pétervárra utazott, az orosz csapatok Krakkó és Orsova között a Kárpátok valamennyi hágóján át megkezdték az előnyomulást Metternich herceg keleti politikájának fellegvára, Magyarország ellen.

A cár nem is képzelte el más viszonzszolgálatot, mint azt, hogy Ausztria császára szemet fog húnyni az orosz előnyomulás előtt és Konstantinápoly érett gyümölcsként fog ölébe hullani. Seymow lord angol nagykövet valóban egyedül állott, mikor az 1853-i újévkor adott udvari bálon Miklós cár eléje lépett és Törökország felosztását javasolta. Mikor a nagykövet Ausztriára hivatkozott, a cár legyintett kezével: szavait egyedül Angliához intézte, Ausztria válaszára nem volt kíváncsi többé.

Metternich herceg azonban időközben Bécsbe érkezett és a császár nyomban maga mellé vonta őt. A volt kancellárnak pedig az volt az első dolga, hogy a kérdésben Ausztria semlegességet fogadjon és szabaddá tegye az utat az Indiát védő brit csapatok felvonulása előtt. Emiatt a cárt a kétségbeesés sírba kergette.

A rettenetes tragédia befejezéseként a krími háborút befejező 1856-i párisi békeszerződés jóvátette azt a hibát, melyet az 1815-i bécsi kongresszus elkövetett és az akkor kihagyott Törökországnak európai elismerést biztosított.

II.

Törökország európai elismerésével azonban a keleti kérdés egyáltalában nem nyert elintézést, mert az elismerést a török állam gyakorlati megvédelmezésének kellett követnie.

Oroszország ugyanis nem adta, nem is adhatta fel terveit; nem adhatta fel pedig azért, mert az orosz népnek a meleg tengerek felé való törekvése természetes és történelmi folyamat volt. Hogy azt nem a törökkel egyetértésben, gazdasági és békés, hanem katonai úton, fegyverrel akarták megvalósítani, az magában hordta e terv tragédiáját is.

Ignatjev gróf stambuli orosz követ kétségtelenül sokkal körültekintőbben látott munkához, mint elődei és míg II. Sándor cár a krími háborúban megroppant orosz hatalom belső ügyeivel foglalkozott, addig ő a balkáni keresztény nemzetek uniójára törekedett. Hogy az unió másként, mint orosz vezetés alatt nem volt elképzelhető és hogy más célja, mint a török hatalom megdöntése nem lehetett, az előtte alig szenvedett kétséget.

A gondolat nagyszabású volt és nem ismeretlen. Rövid néhány év leforgása után már Ignatjev körül sorakoztak Athén, Cetinje, Belgrád és Bukarest kormányai, sőt 1870 óta Bulgáriával egy új keresztény állam is elhelyezkedett, egyelőre körvonalakban, Románia és Thrácia között.

Mikor az 1875-ⁱ hercegovinai felkelés kitört, Szerbia és Montenegro egyszerre fogtak fegyvert és Ignatjev gróftól fedezve küzdöttek egészen addig, amíg vereségük után Oroszország nem vette át a vezérletet és az orosz hadsereg 1877-ben át nem lépte Románia határait. A román hadsereget felretolva egyenesen Konstantinápoly felé sietett és 1878 első napjaiban a török főváros kapuinál állította meg a szan-stefanoi békekötés, melynek pontjait Ignatjev gróf állította össze és a Porta elfogadta.

Oroszország diadala teljesnek látszott, mikor az angol-osztrák szövetség megegyszer útjába került.

Konstantinápoly mögött ugyanis brit hadihajók vettek állást, Oroszország mögött pedig ugyanaz a súlyos akadály emelkedett, melynek élén valamikor Metternich herceg vette fel a harcot.

Andrássy Gyula gróf 1871 óta Bécsből irányította Magyarország és Ausztria sorsát és az 1870–71-i francia-német háborúban lekötöztette Bismarck hercegtől fedezve a sanstefanói szerződést felülvizsgálatra szoruló egyéni akciónak nyilvánította. Az 1849-i orosz beavatkozás revánsaként II. Sándor cár kénytelen volt az egyoldalúlag megkötött szerződést Berlinbe vinni, hol még 1878-ban egy másik szerződés született meg, mely Oroszországot győzelme gyümölcseitől megfosztotta és a balkáni túlsúlyt Ausztria-Magyarország kezébe játszotta át.

Ezzel a helyzet gyökeres változást szenvedett, mert a kettős monarchia nemcsak az orosz hatalmi tervekkel állott nyíltan szembe, hanem az orosz népnek a szarmáta mezőkbe való zárását is magára vállalta és ezáltal új ellentétek magvát hintette el.

Andrássy gróf teljes tudatában volt a helyzetnek és 1879-ben a hatalmasabb Német Birodalommal, 1881-ben az elégtelen Szerbiával, 1883-ban pedig Romániával építette körül magát. Bismarck herceg hiába igyekezett szabadulni a berlini kongresszus adta helyzettől, a német-orosz barátságot Ausztria-Magyarország bevonása nélkül többé nem lehetett helyreállítani, mert a helyzet kulcsa mindenképen Bécsbe került, melynek a hármasszövetségre szüksége volt.

Szüksége volt azonban rá Ausztriának is és 1887 óta oly erős közeledés történt London és Bécs között, hogy az angol-orosz ellentét ellensúlyaként az 1815-i angol-osztrák szövetség helyreállottnak volt tekinthető és India védelmét a diplomáciai viszonylatokban a hármasszövetség látta el.

Ezzel a hatalmas védőgáttal szemben Oroszország teljesen el volt szigetelve és III. Sándor cár atyja meddő küzdelmét látva, monarchista felfogása ellenére az európai politikában hangadó Berlin ellenségeihez volt kénytelen folyamodni, hogy a berlini szerződés vaskapcsait meglazítsa.

Így jött létre a francia-orosz szövetség, mely a múlt század 90-es éveitől Európa fejlődésének új irányt szabott. Természetesen csupán elméletileg, mert a gyakorlatban Anglia és Oroszország nagyobb ellenségei voltak Franciaországnak Afrikában és Angliának Oroszországban, semhogy a hármasszövetség ellen fordulhattak volna, sőt 1895-ben franciák, oroszok és németek együtt

vonultak fel Japán ellen, hogy a kínai győzelmek gyümölcseitől megfosszák és Kelet-Ázsia fontosabb pontjait megszerezzék.

A fordulópontot az képezte, hogy Németország Bismarck herceg elejtése után tengerentúli hatalommá lett és lázas flotta-építésével Anglia féltékenységét felkeltve, a szigetországot a hármasszövetség oldaláról a francia-orosz szövetség karjaiba üzte.

III.

Carning szerepét az új helyzetben Gladstone Vilmos vállalta el.

Ő minden baj okozójául Beaconsfield lordot tartotta, ki 1878-ban Andrassy gróf szövetségese volt és a berlini kongresszuson személyes megjelenésével és befolyásával segített hátratulni az Indiára veszedelmessé lett oroszokat. Mivel pedig Beaconsfield lord a vele szembenálló konzervatív kormánynak és pártnak is vezére volt, a kormánynak szegezett fegyver a hatalmon levő pártot és annak egész politikáját érte.

A bolgár mézszárlásokról írt 1878-i röpiratában, melyből pár nap alatt 40.000 példány kelt el, azt a követelést állította fel, hogy a törökök ürítsék ki Bulgáriát, a berlini kongresszuson résztvevett brit delegátusok törökbarát eljárását pedig szigorú bíráló alá vette. Kétségtelen, hogy eddig a határig Gladstone állásfoglalása határozott és önálló volt, de a háttérben már ott látjuk Novikov asszonyt, ki a török ellen és a törökbarát kormány ellen küzdő államférfira hovatovább nagyobb és döntő befolyást kezd gyakorolni és őt Oroszország oldalára vonja. Már 1878 őszén Novikov asszony volt az, kivel Gladstone bizalmasan közli azt, mi mindkettőjüknek óhaja volt: a törökbarát kormány bukásának előjeleit. A kormány bukása valóban elkövetkezett és Gladstone választási körútján teljesen Törökország ellen és Oroszország oldalán foglalt állást.

Azok az elvek, melyeket, e körútjában lefektetve, hatalmas többséggel ajándékoztak meg, a 80-as (eighty) program, amint a brit politikai életben hívják, napjainkig biztos programjuk maradt az angol liberálisoknak. Ebben a programmban Ausztria oly kíméletlen világitásba került, hogy amikor Gladstone 1880-ban kormányra lépett, mint miniszterelnök kénytelen volt bossánatot kérni az osztrák-magyar nagykövettől.

A 80-as program tehát röviden oroszbarát és török-orsz-

trákellenes programnak bizonyult. Innen van az, hogy az új brit kormány a berlini szerződés végre nem hajtott anyagának elrendezésében Törökországgal szemben Montenegro és Görögország mögé állott.

Mikor a liberálisok a hosszú konzervatív uralom után 1905 utolsó napjaiban ismét uralomra kerültek, a 80-as program egész anyagával jelentek meg és Grey Edward külügyi államtitkár a német veszedelem elől behúnyt szemmel a francia-orosz szövetség karjaiba vetette magát. Ezzel teljesedésbe ment Novikov asszonynak a Daily News 1896-i egyik számában kifejezett azon óhajtása, melyben az angol-orosz együttműködés előfeltételül azt kívánta, hogy a külügyi hivatalba Gladstone és Oroszország barátai kerüljenek.

A brit kormány hatalomra lépése után nyomban felvette a harcot a moszlimokkal és már 1906-ban ultimátummal csikarta ki Törökországtól a Szíriai-félsziget átengedését. Ugyanakkor Európában a londoni francia nagykövethez intézett jegyzékben a macedoniai osztrák-orosz reformakciónak üzent hadat és a középeurópai hatalmaktól ügyesen elválasztott Oroszország oldalán vonult fel a német hatalomnak szekundáló Ausztria-Magyarország ellen, melynek külügyminisztere a boszniai annexió erőszakolásával oly szorosra fűzte az angol-orosz viszonyt, hogy Anglia 1908-ban Oroszországgal nyílt szövetségre lépett és a francia-orosz szövetséghez csatlakozott.

Ettől kezdve a brit kormány a francia-orosz szövetség egész programját magáévá tette, mi akként volt értelmezendő, hogy Oroszország nyugati szövetségeseitől teljesen szabad kezet nyert keleteurópai terveinek megvalósítása iránt. Amíg tehát Ázsiában az orosz hatalmat megállították és úgy Kína, mint India és végül Perzsia felé való előnyomulását lehetetlenné tették, Oroszország figyelme kizárólag Európára terelődött, ahol az orosz hatalmi terveknek szűkebb térre szorítva ki kellett robbanniuk.

Ez volt az oka, hogy már 1911-ben kezdetüket vették a Balkán-Szövetség előkészületei, mely orosz védelem alatt és angol-francia támogatás mellett délen Törökország, és északon Ausztria-Magyarország ellen fordult és hogy Törökország után, mely 1912-ben Konstantinápolyon kívül összes birtokait elveszítte

és abból 1913-ban csupán Drinápolyt kapta vissza, 1914-ben a kettős monarchiára került a sor.

Az 1911-ben megindított háborúban a brit kormánypolitika élénk figyelemmel kísérte a keleti kérdést. Az ő 80-as politikai programját képviselte a *Balkan Committee*, melynek élén a Bouxton fivérek irányították a törökellenes politikát, és képviselte *Scotus Viator*, kinek három nagy munkája mérföldköveivé lettek annak a fontosságnak, melyet az új politika keleti képviselői nyertek. E képviselők viszont a szláv-orosz hatalmi pártra (Miljukov) támaszkodó neoszláv politikusok voltak, kiknek jelszava elsősorban a török hatalom megdöntése és a kettős monarchia felosztása, Kelet-Európa szláv hegemoniája volt.

Ezért fordult Seton Watson elsősorban a csehekhez, kik a neoszláv politika középeurópai letéteményesei voltak és foglalkozott első művében (*Racial problems in Hungary. London 1908*) a csehek útmutatása szerint a tót kérdéssel; azután a neoszláv politika útjain a szerbekhez utazott és így foglalkozott a délszláv kérdéssel (*The Southern Slav Question. London 1911*) és így jutott el a szlávoktól a küzdelembe taszított románokhoz (*Roumania and the Great War. London 1915*). Ebben a trilogiában fektette le a cseh-szlovák, jugoszláv és nagyromán uniók gondolatait, melyeket Anglia magáévá tett és melynek megvalósítását a párisi békeszerződésekben jóváhagyta.

Sohase feledjük el azt, hogy e jóváhagyás azon az alapon történt, hogy a törökök kiűzése (*Balkan Committee*) a brit politika szerint a kereszténységnek, a kettős monarchia megosztása viszont az önrendelkezés után sóvárgó elnyomott nemzetiségeknek, tehát mindkét esetben az igazságnak és az emberiségnek tett szolgálatként szerepelt. Hogy a valóságban ez a neoszláv, helyesebben az orosz hatalmi politikának régóta megállapított programja volt, azt annak az ellenszolgáltatásnak kell tekintelnünk, mellyel az angol-francia szövetség Oroszországnak tartozott.

Mikor az orosz hatalom összeomlott, a neoszláv program exponensei közül Franciaország a maga tétjeit a neoszláv politikát tovább irányító Prágára, Anglia viszont Görögországra tette fel. Így tolták előre a csehek Franciaországot a kettős monarchia egyesítésének útján, Anglia pedig vitte Görögországot

Stambul felé, hogy Törökország romjain útjába kerüljön az indiai utat fenyegető szláv veszedelemnek.

Görögország azonban az erőit meghaladó feladat terhe alatt összeroskadt és ez a mögötte álló brit kormányt is magával rántotta. Úgy hisszük, ugyanakkor az 1880-i és 1905-i szlavofil kormányprogramokat is magával rántotta és mint Carning után Wellington herceg, úgy az 1905-i kormány után is jönnie kell egy brit államférfinak, ki hazájának jobban felfogott érdekében át fogja hidalni azt az ellentétet, melyet Gladstone barátainak negatív, helyesebben a mögöttük álló szláv politikusok pozitív politikája teremtett.

Észtország.

Írta: **Bán Aladár.**

(Befejező közlemény.)

Áttérve a *kultúrgeográfiai* adatokra, lássuk először az ország népességi viszonyait. Az észti köztársaság lakosainak lélekszáma az 1921. évi adatok szerint 1,250.000. A lakosság 76·5%-a falun és tanyákon él.

Nemzetiségileg a kimutatás szerint a népesség következőleg oszlik meg: észtek 91·86% (1,148.250), oroszok 5·26% (65,750), németek 1·28% (16.000), zsidók 0·4% (5000), egyéb 1·2% (15.000). Városokban: észti 83·3%, orosz 6·2%, német 5%, lett 2·7%, zsidó 1·9%, egyéb 0·9%. — Meg kell jegyeznünk, hogy ez adatok nem teljesen megbízhatók s valószínű, hogy a nép száma nagyobb, mint a hivatalos adatok mutatják. Az észtek száma — hozzávéve az Orosz és Lettorszáiban élőkét is — legalább másfél millióra tehető. Jelenleg nagy a visszaköltözés, kivált Oroszországból, honnan tízezrével vándorolnak vissza a nyomasztó viszonyok miatt odatelepedett észtek.

Látjuk tehát, hogy a túlnyomó többség észti s a nemzetiségek száma hozzá képest elenyésző.

Észtország tehát a szó szoros értelmében nemzeti állam. Az oroszok többnyire városi lakosok, csupán az Oroszországgal határos területeken (Narva, Petseri környékén) vannak orosz falvak. A többi nemzetiség szintén leginkább a városi lakosságból kerül ki.

De a lakosság nemcsak nemzetiségre, hanem vallásra nézve is meglehetősen egységes. A svédek és németek mind evangélikusok, hasonlóképen a lettek. Görögkeletiek (orosz egyház) az oroszok s az észtek csekély töredéke, a lakosságnak körülbelül 15 százaléka. Kis számban akadnak még baptisták, irvin-

giánusok, adventisták és felekezetenküliek. A lakosságnak kb. 75%^a tehát evangélikus.

A népműveltség általában magas fokon áll, bár nem éri el a német, svéd és dán mértéket. Az 1897-i statisztika szerint a 10 évnél idősb egyének között írni-olvasni tudott 96.6%, tehát a lakosság 81%^a. Oroszországban ugyanez időben 21%. E kedvező állapot első sorban az evang. egyház buzgalmának köszönhető, mely századok óta fáradozott a balti népek kultúr színvonalának emelésén.

A nép főfoglalkozása a földművelés és állattenyésztés. Emellett jövedelmező mellékkereset a halászat; vannak vidékek, hol ez a nép főfoglalkozása (az egész népnek 2.5%^a).

A halat vagy nyers állapotban értékesítik a városi piacokon vagy füstölve és besózva. — Az erdőgazdaság szintén fontos megélhetési forrása a népnek, ami természetes, minthogy az ország erdeinek kiterjedése nem kevesebb, mint 822.000 deszjatin, azaz 904.100 hektár. Az erdők nagyobb része fenyves. Az értékesebb fánemek viszonylag kis mennyiségben vannak. A háborús években, különösen a kommün idején üzött fapusztítás (»intenzív kitermelés«) sok kárt tett e téren is, melyet a szabad észt állam nagy szorgalommal iparkodik helyrehozni.

Legjövedelmezőbb és legkedveltebb foglalkozása azonban az észt népnek a szoros értelemben vett földművelés. Már a a háború előtti évtizedekben nagy volt a haladás e téren, amit főleg az országot teljesen behálózó Földművelők Egyesületének (Eesti põllumeeste selts) lehet tulajdonítani. Legfontosabb gabonafaj a rozs, melyet túlnyomó részben ősszel szoktak vetni. A rozs termés évi átlaga 6–10 millió púd. Jó termés idején ez kielégíti a lakosság szükségletét, de ellenkező esetben az ország bevitelre szorul. Másodsorban jó számításba a búza; évi hozam $\frac{1}{2}$ – $1\frac{1}{2}$ millió púd, ami nem elégíti ki a közszükségletet. Árpatermés 4– $7\frac{1}{2}$ millió púd. A zabtermelés kb. egy színvonalon áll a rozséval. Igen nagyjelentőségű a burgonyatermelés; évi hozama 30–40 millió púd, azaz 250.000–333.000 tonna. Az észtországi burgonya minőségre nézve a legelső sorban áll egész Európában. Épp ezért nagy mennyiségben szállítják Oroszországba s Finn- és Svédországba. Tetemes részét szeszkészítésre használják föl, kisebb részből pedig burgonyalisztet gyártanak, de

túlnyomólag mégis emberi és állati táplálékul alkalmazzák. Ami az északi észti földnek a burgonya, ugyanaz a délnek a len és kender; jövedelmezőségének főforrása. Az észti len igen jó hírnek örvend.

A mezőgazdaságnak legfontosabb mellékága az állattenyésztés. Az észti gazdálkodás e téren is sokat produkált. A háború itt is sokat ártott s jó időbe kerül, míg az állattenyésztés a régi színvonalra emelkedik. Lássunk egy kis idevágó kimutatást:

1910-ben minden 100 lakosra jutott	58	szarvasmarha,	46	juh,	26	sertés
1920-ban	»	»	»	»	36	» 43 » 21 »

A gyümölcsstermelés (különösen alma és körte), a méhészet és veteményezés még nem emelkedett arra a fokra, melyre az ország természeti viszonyai e kereseti ágakat képesítenék. A háborús évek alatt tettek kísérletet a dohány és cukorrépa meghonosításával s máris szép eredményeket értek el e téren.

Vessünk egy futó pillantást e kis ország nyersterményeire s azok feldolgozására, a gyáriparra. A nyersterményeket általában két főcsoportra oszthatjuk: ásványokra s állati és növényi termékekre.

Ásványokban az észti föld szegény. Kőszene nincs, vasat csupán a tavak és mocsarak szolgáltatnak kis mennyiségben, úgy hogy az ország e tekintetben majdnem teljesen bevitelre támaszkodik. A kőszent pótolja az ú. n. olajpala (kukerszit), mely nagy mennyiségben fordul elő; jó fűtőanyag ez s gyári célokra is alkalmas. Ez ásvány bitumenes kőolajat tartalmazó márga.

Alkotó részei Doepp professzor vegyelemzése szerint:

A lelőhely mélysége	Nedvesség	Illanó részek	Kocsz	Hamu	Kén
1 méter . . .	—	58·54	8·20	33·26	0·89
2—3 » . . .	1·50	66·99	—	26·00	0·51
4—5 » . . .	2·87	68·93	6·94	24·13	—

Minél mélyebben fekszik tehát a palaréteg, annál több éghető anyagot szolgáltat.

1919-ben felszínrehozott kukerszit mennyisége 3 millió púd, azaz 50.000 tonna volt.

Ugyancsak a kőszén pótlására alkalmas a vizierő, mely a Narva-folyó zuhatagai által már számos gyárnak szolgáltatja a hajtóerőt. Segítségére jó ezenkívül az észteknek a szél is, mely

szélmalmokat hajt. Újabban hollandi mintára épülnek e malmok, de a falvak mellett seregestül láthatni a régi, népies szerkezetű szélmalmokat, melyekről számos fényképet készítettem néprajzi múzeumunk számára 1911-i tanulmányutam alkalmával. Nagy jövője van még az Észtországban bőven található turfának is, mely lakóhelyiségek és gyárgépek fűtésére nagyon megfelelő tüzelőanyag. Az észt hegyekben bőven előforduló gipsz és agyag pedig a cementkészítésnek szolgáltat olcsó és kitűnő anyagot. Látnivaló tehát, hogy a természet bőven kárpótolja e kis országot a szén hiányaért. Igen érezhető azonban a nemes ércek teljes hiánya, ami a nagyobb arányú vagyonosodásnak egyik nehezen leküzdhető akadálya.

Az állati nyersanyagok, bőr és gyapjú, szintén kevesebb a szükségletnél. Feldolgozható bőrökben oly nagy a hiány, hogy az évi szükségletnek mintegy $\frac{3}{4}$ részét bevittel kell fedezni. Nem sokkal áll jobban a gyapjútermelés sem; a szükséges gyapjú $\frac{2}{3}$ részben idegenből szerzett anyagból pótolatik.

Az ipar Észtországban aránylag szűk térre szorul. Régebben, 70–60 évvel ezelőtt, a városi céhek fedezték a nép szerény szükségleteit. A vidéki nép körében egyébként igen fejlett háziipar virágzott, amely újabb időben rohamos hanyatlásnak indult. A XIX. század utolsó évtizedeiben s a jelen században egyre jobban szaporodott a gyárak száma, főleg Tallinnban (Revál). A világháború első éveiben e város gyáripára óriási fellendülést mutatott, mert a hatalmas orosz hadsereg számára itt készült a felszerelésnek és a hadihajóknak tekintélyes hányada. Az orosz összeomlás az észt gyáripárt is megrendítette. A vörös uralom idején és után főleg tüzelőanyag hiánya miatt számos gyár megszüntette üzemét. 1921 óta ismét javulás állt be s pár év alatt remélhetőleg az észt gyáripár gyors fejlődésnek fog indulni.

Az észtországi gyárakat a következő csoportokba oszthatjuk: a) Fémipar; ez a legjelentősebb. Az e szakmában működő gyárak legtöbbször a fővárosban, Tallinnban van. Legnevezetesebbek itt a hajógyárak, mint pl. a Loode (bizalom) nevű 4000 munkással (1917-ben) s az Orosz-Balti hajógyár 7500 munkással (1917-ben). Nagyobb fémipari központok még: Narva és Tartu (Dorpát) városok. — b) A textilipar terén: posztó, fapaprot, vászonneműek gyártása a nagyobb városok és egyes

alkalmas, erdős vidékek gyáraiban. — c) A faipar és papirgyártás meglehetősen nagy jövővel bír az erdőben gazdag országban. A papirgyárak száma: 5 (legnagyobb a tallinni »Põhja« Észak nevű); a famasszagyáraké: 9 (a legnagyobb cellulózgyár »Waldhof«, Pernau közelében 2000 munkással). Több kisebb-nagyobb bútorgyár, melyek közül messze földön ismert a Luther-féle Tallinnban. Vannak ezenkívül deszka- és fahajógyárak az ország számos vidékén. — d) A bányászati anyagok feldolgozása terén szintén számos gyár működik. Cementgyár 2, üveggyár 5 stb.) — e) Kisebb jelentőségű gyáriparkok még: bőrök, vegyi termékek feldolgozása. Említsük meg végre a nyomdákat. A nagyobb nyomtatóműhelyek (kb. 60 munkással) száma 1920-ban a következő volt: Tallinnban 7, Tartuban 3, Pernauban 1. A kisebb sajtóüzemek száma kereken 20.

A közlekedési eszközök közül, természetesen, legfontosabb a vasút. A vasúti vonalak hossza 1150 km., ami — 100 négyzetkilométert véve alapul — 2·5% (Finnországban 1·1%, Svédországban 3·4%). Ha a lakosok számát vesszük alapul, az arány sokkal kedvezőbb; ily viszonylatban Észtország Németországgal egy helyen áll, azaz minden 10.000 lakosra 9¹/₂ km. vasútvonal jut. A lokomotívok száma 195, a személykocsiké 434, a teherkocsiké 6492. A közlekedés évről-évre javul és emelkedik.

Az országutak és közutak jókarban vannak.

Belföldi víziút kevés van; fontosabb a Narva-folyó, mely a hasonlónevű várost a tengerrel, továbbá az Ema-folyó, mely Tartu városát a Pejpuszon át Oroszországgal köti egybe. Egyéb tengermenti országgal egybevetve, Észtország még meglehetősen szerény helyet foglal el a kereskedelmi hajózásban. 1922-ben 560 kisebb-nagyobb tengeri hajó és motorcsónak állt az ország rendelkezésére. Azóta e szám kissé emelkedett.

Posta, táviró- és telefonhálózat tekintetében a nyugati államokat még nem érte utól az új szabadállam. 1921. évben volt 179 postahivatal, 84 táviróhivatal, 1 rádió-állomás, 119 telefonközpont 3352 állomással.

A kereskedelem Észtországban rohamosan fejlődött, ami az ország földrajzi fekvésének természetes folyománya. A belföldi kereskedelem főleg a vásárokon ölt nagyobb arányokat. Legnevezetesebb ezek között a tartui, mely minden év január 10-től

3 hétig tart. — A nemzetközi kereskedelemben Észtország azon államok csoportjába tartozik, melyek főleg élelmiszereket s egyéb nyersanyagok szállítását közvetítik a Kelet és Nyugat között. Kiviteli cikkei: fa, len, celulozid, szesz; beviteliek: gazdasági gépek, ruházati cikkek, cukor, finom liszt. Égetően fontos feladata az új államnak, hogy kereskedelmi mérlegét aktívra tegye, vagyis, hogy a kivitel elérje vagy felül is múlja a bevittet. Csak így lehet biztosítani az állam jövőjét, önállóságát.

Emlékezzünk meg Észtország egyik legfontosabb jövedelmi forrásáról: a szeszfőzésről. A szeszfőző helyek száma 1914-ben 278 volt 426.000 hektoliter hozammal. A spirituszt rendszeren burgonyából és malátából készítették, de sovány termés idején Dél-Oroszországból és Amerikából szállított kukoricát is használtak e célra. Az észtországi szesz keresett kiviteli cikk ma is, bár a mostani termelés még nem érte el a békeelőtti, mivel a finn- és oroszországi szesztilalom a keresletet szerfölött csökkenti.

A külső és tranzitkereskedés lebonyolításában főszerepük van a tengeri kikötőknek. Észtország legjelentékenyebb kikötője a főváros: Tallinn vagy Revál, melyre esett 1921-ben a forgalom 72%-a. Látogatottabb kikötővárosok még: Baltiszk, Narva, Pernu, Haapsalu és Kuresaarelinn (Arensburg). Legélénkebb a hajóközlekedés Németországgal (188.000 tonna), Finnországgal (125.000 tonna), Amerikával (75.600 tonna), Svédországgal (47.000 tonna), számba jönnek még: Anglia (45.400 tonna), Norvégia (30.000 tonna), Dánia (24.600 tonna), Hollandia (6300 tonna), Oroszország (5900 tonna).

Az ország belső rendje ma már teljesen biztos. Eesti demokratikus köztársaság, melynek függetlensége 1918 február 24-én hirdettetett ki, de önálló állami életét csak 1918 november 11-én kezdhette meg, midőn a német megszállás véget ért.

A legfőbb hatalom a nép kezében van, melyet az országgyűlési képviselők által gyakorol. A képviselők, kiknek száma 100, három évre választatnak általános, titkos és egyenlő szavazással. Választójoga van — nemzetiségre és nemre való tekintet nélkül — minden húsz évet betöltött, feddhetetlen polgárnak. Az országgyűlés a legfőbb törvényhozó testület; tanácskozási helye Tallinnban, a Dombergschloss (Toompea loss). A

miniszterek, kiket az országgyűlés választ és iktat be, alkotják a minisztertanácsot, ennek feje az országgyűléstől választott elnök, kinek hivatalos neve: riigi vanem, azaz országnagy. Ő képviseli a köztársaságot minden vonatkozású ügyben, tehát a köztársasági elnök szerepét tölti be.

A képviselők pártok szerint jelenleg (1922) következőképen oszlanak meg: 1. Német-balti-párt (Deutsch-Baltische Partei) 4 képviselővel. — 2. Gazdapárt 22. — 3. Keresztény néppárt 7. — 4. Észt néppárt 10. — 5. Munkáspárt 22. — 6. Észt szociáldemokrata-párt (Mehrheitssozialisten) 18. — 7. Független szocialisták 11. — 8. Kommunista munkások pártja 5. — 9. Orosz néppárt 1. — Látni való tehát, hogy észt testvéreink, ami a pártoskodást illeti, nem maradnak el mögöttünk.

Kormányzat tekintetében a köztársaság 11 tartományra oszlik, a tartományok ismét kerületekre. E tartományok, melyek történeti alakulatok, ezek: Harju (Harrien), Järva (Jerwen), Viru (Wierland), Lääne (Westland), Saaremaa (Ösel), Põhja-Eesti (Nord-Estland), Pärnu (Pernau), Viljandi (Fellin), Tartu (Dorpat), Võru (Werro), Valga (Walk) és evvel együtt Põseri (a szetuk földje).

A nép túlnyomó részben mezővárosokban, falvakban, majorokban s egyes tanyákon él. A mezővárosok és falvak rendszeren aprók, az utóbbiak 8—12 házból állanak, már nagyok tartják, amelyekben 20—30 ház van. A házak rendszeren fából épültek, kéménynélküli, füstös hajlék ma már gyéren található.

A városok száma csekély: 13; kicsinyek és egyszerűek, alig néhány díszesebb, tágasabb házzal és templommal. Természetesen legjelentősebb a főváros: *Tallinn*, nemzetközi nevén Revál. Lakóinak száma 115.000; a birodalom legfontosabb kereskedelmi és ipari centruma. Itt jelennek meg a legelterjedtebb lapok és folyóiratok; itt vannak a legtekintélyesebb kultúrintézmények: az Estonia-színház, a német színház (Dramatheater), bankok, 25 középiskola, politechnikum, felsőbb zeneiskola, tudományos és irodalmi egyesületek stb. A város erdőben gazdag vidékén több kiránduló- és nyaralóhely nyújt üdülést és szórakozást; ezek közt legnevezetesebb a Katalinvölgy (Kadri org), az itt levő azelőtti kormányzói palota ma

képzőművészeti múzeum. Nem messze vannak ettől a hajdani Brigitta-kolostor és templom romjai, a római katolikus korszak tiszteletreméltó emlékei. Tallinn után legnépesebb s legjelentősebb város Tartu (Dorpát) 53.000 lakossal, az észti egyetem s az Észti Irodalmi és az Észti Tudós Társaság székhelye. Itt van a néprajzi múzeum, melynek tárgyait nagy szeretettel és önfeláldozással gyűjtötték egybe lelkes hazafiak még az orosz uralom nehéz éveiben. Egyik legnagyobb és legszebb épülete a Vanemuine nevű színház és hangversenypalota, ahol a jelentősebb irodalmi és kultúrünnepeket szokták tartani. Itt folyt le 1911 szeptemberében a Kalevipoeg megjelenésének 50. évi jubiléus ünnep, amelyen e sorok írója képviselte a magyar nemzetet és észti beszéddel köszöntötte az ünneplő közönséget.* Tartuban 10 középiskola s számos egyéb tanintézet van. Érdekes a régi, katolikus időbeli félig romdadólt nagy székes-egyház, melynek egyik része restaurálva, a híres egyetemi könyvtár helyiségéül szolgál.

Említésreméltó városok még: Haapsalu (4200 lakossal), kellemes, csendes fürdőváros, híres iszapfürdőjéről, melyet azelőtt a legelőkelőbb orosz vendégek — köztük maga a cárné is — felkeresett. Rakvere (9600 lakossal) tanítóképzővel és több gyárral. Narva (28.000 lakossal) élénk kereskedelmi gócpont, közel az orosz határhoz. Viljandi (Fellin, 17.000 lakossal) a hasonló nevű szép tó partján, viruló, kövér szántóföldek középett. Pernu (Pernau, 19.000 lakossal) híres tengeri fürdővel és kikötővel. Saaremaa-(Ösel-)szigetén a régi kis Kuresaare (Arensburg, 4300 lakossal) városa, messze földön ismert iszapfürdővel és jókarban levő ősrégi lovagvárával, mely a sötét, szenvedéssel telt századoknak beszédes emléke. Võru (5600 lakossal), nevezetessége, hogy itt élt és működött az észti naiv éposz költője, dr. Kreutzwald körorvos. Fontos vasúti csomópont a 15.000 lakossal bíró élénk, csinos Valk városa a lett határ mentén. Említsük meg végül a kis Petseri (Pecsoni, 2100 lakossal) városát, mely az észtek déli törzsének, a kis szetu népnek kulturális középpontja. Híres lenkereskedelméről s nagy görög keleti kolostoráról, melynek homokhegybe vajt

* Itt volt 1922 december 13-án a Pétőfi-ünnepség is.

ősregi katakombáiban ezer meg ezer szerzetes földi maradványa pihen, köztük Szent György, az egykori orosz püspöké. Róla nevezték el az oroszok Tartu (Dorpát) városát Jurjevnek, azaz György'várának.

A mezővárosok lakosságának száma 1000—2000 lélek között váltakozik. Jelentőségük a nép kulturális és gazdasági életében igen nagy iskoláik és földműves egyesületeik, szövetkezeteik révén.

III. Néprajzi jellemzés.

A másfajú népek mindig gyűlölettel tekintettek a turáni nemzetekre s íróik sötét, igaztalan képet rajzoltak róluk. Gondoljunk csak a húnoknak, a honfoglaló, sőt a későbbi magyaroknak, a törököknek és tatároknak elfogultságot, rosszindulatot lehellő leírásaira s akkor nem csodálkozhatunk azon, ha a balti német írók el akarták hitetni a világgal, hogy az észtek nép alkalmatlan a művelődésre s az Isten csak jobbagynak, húzó-vonó állatnak teremtette. Mi e sorokban a magunk tapasztalatain, megfigyelésén kívül csak néhány megbízható íróra leszünk tekintettel. A magyar Hunfalvy Pál egyike volt ama keveseknek, akik e népet közvetlen megfigyelés alapján helyesen és elfogulatlanul ítélték meg. »Utazás a Balt-tenger vidékein« c. művében (1871.) kiemeli e népnek több olyan tulajdonságát, melyeknek észrevétele éles szemre vall.

M. I. Eisen, a tartui egyetemen az észtek népköltés tanára, »Az észtek rokonsága« c. művében (1909) azzal az okadással, hogy »az észtek jellemét úgyis ismeri mindenki«, igen röviden s véleményem szerint kissé túlságos szigorúsággal mond népe jelleméről ítéletet. Ő az észtek kedélyvilág alapvonásának a bánatos, csüggeteg hangulatot tartja, mely az észtek — valamint a finn népköltészetnek is — uralkodó vonása. A finn versek bánatos alaphangja azonban inkább a merengéshez, a mélázáshoz közeledik, mely a természeti viszonyok zordonságából, mostohaságából magyarázható. A finn nép — leszámítva egy kis töredékét — sohasem ismerte a jobbagyságot s annak megalázásait. Az észtek népköltés bús hangulata a társadalmi állapotok következménye. Az eddig kiadott népdaloknak túlnyomó része a régebbi kor emléke, azé a koré, melyben a nép a jobbagyságigáját hordozta. Más nép is átment ezen a korszakon, de tán

sehol sem szenvedett általa annyit, mint itt. Másutt, mint hazánkban is, a nemesség, legalább túlnyomó részben, ugyanabból a fajtából való volt, mint a jobbágy s így annak sorsa iránt nem maradhatott teljesen érzéketlen. Az észtek urai, a balti nemesek, azonban mindig idegenek maradtak; magukat németeknek vallották s az észtet alsóbbrendű fajnak tekintették. A nép sohasem nyugodott bele sorsába; visszasovárogta a régi, évszázadok óta letűnt szabadságot s a jobbágyságot rabszolgaságnak, méltatlan jogfosztásnak tartotta. Ezért oly borús, majdnem vigasztalan az észti népköltés termékeinek jelentékeny része. A nép kedélye a jobb idők beköszöntésével azonban sokkal derűsebb, vidámabb lett s ma inkább a humor és életkedv az uralkodó vonásai, mint a csüggedés és kesergés.

Az észti nép a világháború eseményei következtében sokkal többet ért el, mint amiről csak álmodni is mert. Két hatalmas birodalom: a német és az orosz közé szorítva legfőljebb azt remélhette, hogy némi autonómiára tehet szert, melynek keretében kultúráját és nyelvét fenntarthatja, fejlesztheti. A szabad multra, bármily egyszerű, kezdetleges állapotot jelentett is az, mindig sóvárogva, epedve gondolt vissza. Kevés nép van a világon, melyben a múlt folytonossága s ezzel kapcsolatban a *nemzeti öntudat* oly eleven lenne, mint az észtben. Minthogy nemzeti értelemben vett iskolázás, a világháború hozta felszabadulásig, nem volt az észteknél, ezt a jelenséget csakis a hagyományokhoz való szívós ragaszkodásból fejthetjük meg. A nép a hétszázadig tartó idegen elnyomás alatt is folyton emlegette a szabad kort, melyben kénye-kedve szerint kalandozhatott, kalózkodhatott. Ez emlékezésnek terméke az észtek híres éposza, a Kalevipoeg is. Az észtek sohasem nyugodtak bele sorsukba; elkeseredésük időnként véres pörlázadásokba tört ki, melyek miatt a német nemesség örökös rettegésben élt s innen érthető az a könyörtelen bánásmód, melyben a makacs, törhetetlen népet részesítette. Az észti *nyakasságra* sok panaszt olvastunk és hallottunk a balti németek részéről. Ez a jellemvonás megvolt és megvan minden finn-ugor népben; a magyarban is. A »finska envishet« ismeretes egész Skandináviában. A szlávot a hosszú elnyomás meghunyászkodóvá és alattomosan ravasszá tette, míg a finn-ugor népekben növelte az ellenálló képességet

és a büszke dacot. Ez a tulajdonság, mely sokszor kárt is okozott neki, fokozta a népben az erőt az idegen hatalommal szemben egészen a hősiességig, mint az a legújabb korig kimutatható az önfeláldozásnak és kitartásnak fényes példáiban. Álljon itt egy eset az 1905-i forradalmi mozgalom történetéből. Benard Laipman földbérlő — a híres észti festő testvére — vezető szerepre jutott a forradalmi mozgalmakban s ezért halálra ítélték, de földesura közbenjárására a halálbüntetést száz botütésre változtatták. Ő azonban nem engedte magát meggyalázní s inkább a halált választá. Felesége, gyermekei s az egész község szeme láttára agyonlőtték őt. Lelővetése előtt történt a jellemző kis eset. A kivégzés helyén állott többek közt festő testvére, ölében tartván halálra szánt testvérének hatéves fiacskáját. Midőn a katonák lövésre emelték fegyverüket, a kis gyermek felzokogott. Nagybátyja, fogát összeszorítva, így szólt neki: »Ne sírj, a németnek nem szabad látnia könnyeinket«. S a kis fiú elfojtotta sírását s letörölte könnyeit.

Hiába is volt a németek és oroszok törekvése, hogy e népet megsemmisítsék, beolvassák az idegen néptengerbe. Kevés oly észti akadt, aki elhagyta nyelvét, megtagadta fáját. Ilyenek, a körülmények kényszerítő hatása alatt, leginkább a városi iparososztályban akadtak. Manteuffel gróf, észti író mondja az észtek egyik töredékéről, a ljutzini észtekről: »Widerspenstig, trotzig, rauh, schroff, unsauber, faul, aber energisch.«

Ez az energia megvan az egész észtségekben s ez tartotta fenn őt nehéz küzdelmeiben. Kallas Oszkár, a jeles tudós írja a ljutzini észtekről: »Habár nemzetiségük eltűnőben van s egyikük-másikuk szinte fél észtil beszélni, mégis nagy vágyódás él a népben a maga nyelve és a maga könyvei után. Boldognak magasztalták előttem az országot, hol az ember észti nyelven hallgathatja az Isten ígését. Egy öreg ember összetett kézzel mondott hálát Istennek, hogy megengedte neki látni: miképen írnak észtil. Az észti hírlapokat, melyeket magammal vittem, a szó szoros értelmében széttepték s egy ember tíz versztről jött utánam, hogy egy újságdarabot kikunyorájon.« Ezt a nagy ragaszkodást a nemzetiséghez magam is tapasztaltam Rigában, a mai Latvia fővárosában 1911-ben. Itt 350.000 más nemzetiségű lakos között 25.000 bevándorolt észti élt. Ezek, bár szegény

munkásemberek voltak, külön észt iskolákat s egyházközséget tartottak fenn s az észt istentiszteletet messze földről fölkeresték. Terras Edvárd, ottani észt lelkész beszélt nekem, hogy nagyon kevés akadt a hívei közt, ki elhagyta volna ősei nyelvét, nemzetiségét.

Az észtnek a finnel és a magyarral közös jellemvonása a komolyság. Ez a férfias tulajdonság legnagyobb mértékben a rideg északon lakó finnben van meg: a magyar és az észt nép komolyságán már átcsillámlik a délibb táj verőfénye. Az észt hamarabb olvad barátságos hangulatra, mint a kissé merev finn.

A földművelés és állattenyésztés szeretetéből ered a népnek egy dicséretes tulajdonsága: a nagyarányú összejövetelek, csoportosulások kedvelése, mely önművelését, tanulékonyágát nagyban előmozdítja. Ötven éve, hogy Hunfalvy leírta az első tartui mezőgazdasági kiállítást, melyen már akkor is 20.000 ember jelent meg. Azóta ilyenmő kiállítások a népesebb városokban évenként ismétlődnek egyre növekvő sikerrel.

A nép tanulékonyága kiviláglik az iskolák iránti hajlandóságából s az irodalmi és dalos ünnepekkel szemben tanúsított érdeklődéséből. Hunfalvy (151. l.) magasztalva emlegeti az észt gyermekek szorgalmát, tanulási vágyát. Magam is mindenféle dicsérve hallottam emlegetni, hogy az Észt Közművelődési Egyesület (Eesti Hariduse Selts) nem győzne annyi iskolát állítani, amely meg ne telnék. A kormány majdnem teljesen orosszá tette a közoktatást, csupán az elemi iskola, I. és II. osztályában volt szabad a tanítónak a nép nyelvét használnia, a felsőbb és a középiskolák teljesen oroszok voltak.

Ily viszonyok között a nemzeti irányú iskolák gondja is a sokféleképp terhelte észt társadalomra háramlott. Az egyesület 1910-ben 127 iskolát tartott fenn közadakozásból, melyben 2800 tanuló nyert modern pedagógiai színvonalon álló oktatást. Ez iskolákból kerültek ki a mai észt szabadállam legértékesebb elemei. A mostani iskolázásról később fogunk szólni.

Egy nép életében igen fontos a valláshoz való viszonya. Nincs oly tényező, mely erősebb hatással volna egyéniségének kialakulására, mint ez. A szlávoknak a miszticizmus és a formáságok felé való vonzódása, idegenkedése a jelenségek természetes okainak fürkészésétől: a keleti egyház mivoltából eredtet-

hető. Az észti nép — mint történetéből láttuk — a pogányságról való lemondása után, némi csekély töredékét leszámítva, római katolikussá lett. Némely író azt állítja, hogy a katolikus vallás nem tudta áthatni a nép lelki életét s ezért a protestantizmus elterjedése után nyomtalanul elenyészett a katolicizmus hatása. Mi ép az ellenkezőt merjük állítani a folklóre bizonyítékai alapján. A legszebb s tudományos és költői szempontból legbecsesebb epikai alkotások mind a katolikus korban elterjedt legendák visszhangjai s ezekből jöttek létre a Kalevala és Kalevipoeg legbecsesebb részei. Hogy a pogánykori vallási szokások és képzetek fennmaradása nem tulajdonítható a katolicizmusnak, mutatja az a tény, hogy az evangélikus vallású nép között a legutóbbi évekig megvolt a bálványimádásnak egy neme: a Tönnis-kultusz. A tökéletesebb vallásos élet csak a legújabb kor vívmánya a balti tartományokban. Hupel 1777-ben azt írja, hogy húsz észti közül alig tudja egy is, hogy keresztény. A elhanyagolt nép gondosabb vallási oktatása csak a XIX. század közepe táján kezdődik. Ily viszonyok közt nem csoda, hogy annyi ideig fennmaradtak a pogányság emlékei — némely néptöredéknél, pl. a szetuknál — úgyszólván a mai napig.

A vallási oktatás elhanyagolásának volt a következménye, hogy az észtek egy része aránylag könnyen elhagyta az evang. vallást, midőn a XIX. század közepe tájt az orosz kormány a népnek orthodox hitre való térítésére vetette magát.

Ugyancsak a vallási élet lanyhaságából eredt az észti népnek néhány hátrányos erkölcsi tulajdonsága. Ilyenek: a nemi életben való némi szabadosság s a szeszes italok (sör, pálinka) kedvelése. Ez utóbbi hiba különösen a végeken: a szigetségen és a szetu-földön öltött pusztító arányokat. Ismertem Osel (Saaremaa) szigetén egy gazdaembert, akinek házában saját szavai szerint az 1910. évi karácsonyi ünnepek alatt hét hektoliter otthon készült sör fogyott el. E nagy szesztartalmú ital, melynek észti nyelven *taar* a neve nem volna kellemetlen ízű, ha csipőségének fokozása végett dohányt nem tennének bele. A háborúelőtti évtizedekben keletkezett mértékletességi mozgalom az iszákosság ellen igen sokat tett s ma már az észti nép körében ritka jelenség a szeszes italok mértéktelen élvezete.

De szóljunk valamit az észtek testi tulajdonságairól is. A legtöbb író, ki az észtek anthropológiájával foglalkozott, csupán némi általános megjegyzésre szorítkozott. Például Hunfalvy csak ennyit mond: »A nép testére nézve a középszerűnél magasabb, sőt igen szálas legényeket is találek köztök. A szőke szín és kék szem legáltalánosabb. A nőnem a dorpáti vidéken, még inkább Fellinben, csinos, az eleven színeket kedvelő.« Az újabb írók közül Weinberg tárgyalja legalaposabban ezt a kérdést. Az alábbiakban az ő megállapításait felhasználva igyekszünk megrajzolni az észtek anthropologiai egyéniségét.

A finn-ugor népek anthropologiai vizsgálata még a kezdet kezdetén van. Amit e tárgyban találunk, többnyire futólagos megfigyelésen vagy aránylag igen kevés egyeden végzett vizsgálódáson alapszik. Még legtovább haladtak e tekintetben a finnek. A finn nép törzseit, azoknak legfontosabb anthropologiai ismertető jeleit ma már elég pontosan ismerjük s az avatott szem a tiszta finn eredetű egyénről mindjárt felismeri, hogy melyik törzshöz tartozik.

Általános vélemény, hogy a finn és a vele testvér észtek népe a szőke fajtákhoz tartozik. Ez egészben igaz is. Ha azonban részletekbe megyünk, jelentékenyen módosul ez a tétel. Hogy valamely egyént szőkének vagy barnának minősíthessünk, arra nézve három dolgot kell figyelembe vennünk: a hajzat, a szem és a bőr színét. Teljesen szőkének csak az mondható, kinél e három alkotó rész mindegyike világosszínű.

Az észtek hajzata feljegyzéseim szerint mintegy 60 százalékban határozottan szőke. És pedig leggyakoribb árnyalat az, amelyet lenszínűnek neveznek. Ez a szőke haj legtöbbször arany-sárga csillogású, melybe itt-ott barnább fürtök is vegyülnek. A nép ezt a szőke hajtat tartja a legszebbnek, ezért megasztalják a népdalok az aranyhajú leányokat. A Moon-(Muhn-) szigeti leányok mesterségesen is igyekeznek előmozdítani a haj e színét, akképen, hogy maró kenőccsel kenik be és a nap sugarainak teszik ki. Néha annyira szőke a hajuk, hogy szinte fehérnek mondható, mint ezt gyakran látjuk magyar gyermekeken is, kik sokat játszadoznak hajadonfőtt a napon. A világos színű haj azonban mégsem oly általános, mint Weinberg állítja. Nemcsak a szigeteken, hanem a szárazföldön is sokszor találkozunk

barnahajú egyénekekkel, de sötét, fekete hajúakkal úgyszólván soha. A szem Weinberg szerint legtöbbször, majdnem kizárólag világoskék. Én épp ellenkezőleg, azt találtam, hogy a valódi kék szem ritka. Világos-szürkés, kékes vagy zöldes szem gyakori, azonban a barna és barnássárga sem valami ritkaság. Általában azt mondhatjuk, hogy az észtek közt, mint a finneknél is, a nyugati részeken lakók szőkék, a keletiek pedig túlnyomólag barnák.

Ami az agy fejlettségét illeti, e tekintetben nem állanak az észtek hátrább a többi európai népeknél. A fehér emberfaj agyüregének köbtartalma Morton szerint 1422 cm^3 . Ennek megfelel az észteké. A végzett mérések azt mutatják, hogy az észtek férfiak agyüregének köbtartalma az $1400\text{--}1700 \text{ cm}^3$ közt változik. A nők agyüregéje jelentékenyen csekélyebb, $1200\text{--}1400 \text{ cm}^3$. Az agy egyéb méretei nagyon hasonlóak a finneken tapasztalathoz, úgy hogy ez a körülmény is testvérnek mutatja a két népet. Így pl. a fej kerülete 52 cm , épp annyi, mint a finneknél.

Az agy alakja brachykephaliához (rövid, kerek fej) hajló, de távol áll egyrészt attól a kerekfejűségtől, melyet a lappoknál és a mordvinoknál tapasztalunk, másrészt pedig a dolichokephaliának attól a pregnáns fokától, mely a vogulokat jellemzi.

Az arc típusa a finnhez áll közel, de a mongolosan széles arc ritkább az észtek között. A pofacsontok kiállóak, kivált a férfiaknál; a nőknél gyérebben fordul ez elő. Az arc rövid, a homlok magas. Az áll tompa, kétoldalt szögletben végződő.

A szemüreg nagy, éles szögletekkel, mint a finnek koponyáján.

A test magassága túl van a közepesen, a férfiaknak kb. 50% -a túl van a 170 cm magasságon. A meglepő magas, horgas férfi nem tartozik a ritkaságok közé, különösen a szigetekben, hol igen sok svéd települő olvadt bele az észtek népbe. A nők általában alacsonyabbak, úgy hogy átlagos testmagasságuk 154.2 cm . Az észtek férfi tehát magas és magas közep-termetű, a nő határozottan közép. Alacsony egyének alig találhatók.

A test arányait véve szemügyre, feltűnik, hogy az észtek felső teste, a törzs sokkal fejlettebb a lábaknál. Rövid láb és hosszú kar jellemzi az észteket, amit síklakó voltából magyaráz-

hatunk meg. Válla és melle széles, tüdeje erős és egészséges. Meg kell jegyeznünk, hogy a nő keze és lábfeje aránylag kicsiny és formás; mozdulataik ügyesek és kecsesek. Szája nem éppen kicsiny, de egészséges fogainak sora széppé teszi.

Amint a fentebbi vázlatból látjuk, az észtt nép nemcsak nyelvileg, hanem anthropológiai szempontból is igen közel áll a finnhez és számos vonásban megegyezik a magyar néppel is, különösen ennek ú. n. ugoros típusával.

* * *

Szólani kívánunk még az észtek azon töredékeiről, melyek a nép tömegétől elválva külön életet éltek s egyrészt sok eredetiséget őriztek meg, másrészt pedig félig-meddig beleolvadtak a körülöttük lakó másfajú népekbe. Ezek között legnevezetesebb az ú. n. szetu nép, mely a volt pleszkai (Pszkoff, észtüll Pihkva) kormányzáságnak hasonló nevű kerületében él, négy községben (voloszt); e községek: Slobodka, Panikovicsi, Pecsori és Izborszak. Jelenleg e terület az észtt köztársaságnak integráns része.

Megjegyezzük, hogy e nép neve az irodalomban szetukézék, mely szó Hurt Jakab révén terjedt el. Valódi nevük azonban szetu, ennek kicsinyített alakja setukene, töve setukese. Mi helyes észtséggel szetuknak fogjuk őket nevezni. Most pecsori észtteknek (Petseri eestlased) nevezik őket az észtt irodalomban, hogy az észtt nemzethez való tartozásukat ezzel is dokumentálják.

A terület, melyen e nép lakik, a Peipus tótól délre fekszik; nagysága hosszában 60, széltében 25 verszt — kiterjedése 700 négyzet verszt. Apró, 2–10 házból álló falvacskákban él, melyeknek száma kb. 300. Megjegyzem, hogy a Hurt Jakabtól közzétett s eddig egyedüli szetu-térkép korántsem mondható pontosnak. Számos falura akadtam, mely az ő térképén nincs feltüntetve s több kis szetu nyelvszigetre, hol szerinte oroszok laknak. Hurt tévedése onnan származott, hogy ő adatait a pecsori telek- és adókönyvekből merítette, melyek nemzetiségi tekintetben megbízhatatlanok voltak.

A nép mai száma 20.000-en jóval felül van. Álljon itt egy kis statisztika:

1885-ben volt	12.549
1902-ben »	16.571
1908-ban »	18.675 szetu.

Mint ez adatok mutatják, a szetuk száma gyorsan emelkedik. Még kedvezőbb volna e statisztika, ha a szesz és a kivándorlás nem fogyasztotta volna a nép természetes erejét.

A nép kedvelt foglalkozása a földművelés. Minthogy azonban a művelhető föld alig elégséges a nép egyharmadrészének fenntartására, számosan vándoroltak el Oroszország távolabbi területeire. Az otthonmaradtak közül is csak az öregek, a betegek és a gyermekek élnek állandóan a családi hajlékban, mert a férfiak napszámba mennek, a fiatal lányok pedig elszegődnek cselédnek. A föld megmunkálása többnyire az asszonyokra és gyermekekre marad.

Igen ügyesek a szetuk, épp mint a pleszkai kormányzó-ságban lakó oroszok, a lentermelésben. Sok gazdag lenkereskedő lakik az alig 2000 lakossal bíró Pecsori mezővároskában.

Ez a csendes kis város a szetuk szent városa. Ami a hívő mohammedánnak Mekka, az oroszoknak Moszkva s a katolikusoknak Róma – az a szetunak Pecsori. Szentté teszi pedig ősrégi kolostora, amely több száz éves multra tekinthet vissza. E kolostor templomában és udvarában folynak le a legnagyobb ünnepek, melyekre a nép nagy számban szokott egybeseregleni.

A szetu nép ruházatban, szokásokban és szóhagyományokban sok érdekes régiséget tartott fenn. Ennek oka az, hogy legújabb időkig a kultúrájának még azon szerény mértékét sem élvezte a szetu, melyben az Oroszbirodalom részesítette népeit. Iskolák csak 1900. év óta vannak ezen a vidéken, azokban is orosz tanítók és tanítónők működtek, kik szetu nyelven egy szót sem tudtak. Így a szetu gyermek lassan és nehezen haladhatott a »tudományban«, pedig nem tehetségtelen. Egy tanítónő közlése szerint, ki 10 évig működött e vidéken, a szetu gyermek élénk, csintalan, vidám természetű, életrevalóbb, mint az orosz. Szellemi tehetségben is felülmulja amazt; könnyen megtanulja az orosz nyelvet, ha erre alkalma nyílik. Magam is tapasztaltam, hogy a szetu legények mind folyékonyan beszélnek oroszul.

A régi nyelvet és hagyományokat a nők tartották fenn, kik a legutóbbi évekig iskolázatlanok maradtak. Mióta azonban (1908) a lányok is iskolába jártak s oroszul tanultak, mindinkább terjedtek az újabb szokások. A nép szereti a dalt

s a leányok vetekedve tanulják az idősebb nőktől a régi énekeket.

A népies multságok és ünnepségek rendszeren táncsal, énekeskel és ivással vannak egybekötve. A táncok között legjellemzőbb a körtánc, mely valószínűleg a legrégebbi néphagyományok közé tartozik, s az epikai énekek előadásmódjával függ össze. Azért is nevezetes ez a tánc s a vele egybekötött ének, mivel a finnek Kalevala-éneklésével egybevág s keletkezésére is világot vet. E körtáncban rendszeren csak leányok vesznek részt. A fehérség, kéz a kézben, körbe sorakozik, egy énekesnő — aki esetleg asszony is lehet — elénekel egy verssort. Ezt ismétli a kar úgy, hogy már az utolsó verslábnál (trochaeus) belevág. Míg egy-egy versszakot énekelnek meglehetősen monoton hangon, addig egyik leány a soron belül körültáncol s egy fordulat után kiválaszt a sorból egy leányt. Most az utóbbi táncol s az előbbi az ő helyét foglalja el. A többiek az ének alatt körben sétálnak. Ez a tánc Budai József közlése szerint (Budapesti Hirlap, 1911. dec. 27.) a székelyeknél is megvan, sőt több hír szerint az ország különböző részeiben is. Az éneklés módja pedig hajszálgy egybevág a Kalevala runóinak előadásával, csakhogy ott csupán két férfi énekel. Minthogy az epikai énekeket rendszeren férfiak adták elő, valószínű, hogy valamikor a szetuknál is férfiak szerepeltek e táncban.

A szetu nyelv közelebb áll a finnhez, mint az észti. Így pl. a tövégi magánhangzókat megtartotta s a magánhangzó-illeszkedés is megvan benne. Az észti nyelvben a finn nyelvnek e két jellemző tulajdonsága nincs meg. E jelenségek alapján, melyek a szetu vidék körül lakó észtek nyelvében is, hozzá fokozatosan közeledve, megtalálhatók, állíthatjuk, hogy a szetu nyelv a legújabb, eredetibb állapotot tünteti fel s az észti irodalmi nyelv a finn-észti ősnyelvnek romlott alakja. Az is érdekes, hogy az oroszok közé keveredett szetuk jobban ragaszkodnak a nyelv tisztaságához, mint az észtek s e tekintetben is közelebb állanak a finnekhez. De a finnekkel — pontosabban a karjalaiakkal — való közeli rokonságot csodálatos világossággal bizonyítja a szetu népköltés, melyet Hurt gyűjteményéből ismerünk.

Mindaz, amit itt említettünk, bizonyítja, hogy a szetuk kisded népe nyelvi és néprajzi tekintetben a legérdekesebb finn-

ugor törzsek közé tartozik s az ő nevükkel a tudományos világban még gyakran fogunk találkozni.

* * *

Forrásművek: *Bán Aladár*: Az észtek néprajzi jellemzése. Etnográfia 1912. — *M. Martna*: Estland, die Ehsten und die estnische Frage, Kommissionsverlag W. Trösch, Olten, 1919. — *G. Sarva*: Viro ja virolaiset. Porvoo, 1919. (Észtország és az észtek.) — *I. Kents*: Eestimaa geograafia õpperaamat. Tartus, 1921. (Észtország földrajzának tankönyve, Dorpát.) — *Edmund Laaman*: Eesti lahkumine Vene riigist 1917—1920. Tallinn, 1920. (Észtország elszakadása Oroszországtól 1917—1920-ban. Revál.) — *G. E. Luiga*: Die Agrarreform in Eesji. Helsingfors, 1920. — Eesti statistika. Kuukiri. (Recueil mensuel du bureau centrale statistique de l'Esthonie) Tallinn. — *Emil Vesterrinen*: Eesti. Helsingissä, 19 (Észtország, Helsinki.) — *E. Vesterinen*: Agricultural conditions in Esthonia. Helsingfors, 1922.

Megjegyezzük, hogy Észtország kultúráját s állami kialakulását jövő évfolyamunkban fogjuk ismertetni.

A turáni népek művészete.

Írta: **dr. Lechner Jenő.**

A nyugati műveltség, vele a mai művészet — kivált az anyaművészet, az építészet — közismerten a görög művészeti kulturán alapul. A görög művészet — legfeltűnőbbben az ioniai modorban — az asszír-perzsa művészetben gyökerezik, ezek viszont a babyloni — immár tehát *turáni* — kulturából szívták életető nedveiket. Másik tápláló forrása a görög művészetnek a mykénei, amelyik a magyar honfoglaláskori emlékek és a ma is élő magyar népművészeti motívumok tanúsága szerint is, máig felderítetlen ősi kapcsolatban van a turáni népek művészetével. A római műveltség, amelynek szárnyain terjed szét az antik kultúra, ismét két forrásból táplálkozott. Az egyik a mezopotámiai alapokon nyugvó görög műveltség volt, a másik az etruszk, amely népnek ősműveltsége máig kiderítetlen szálakkal fűződik ismét csak Ázsiához és ősi rovásírása révén érdekes kapcsolatba került a magyar őstörténeti kutatással is.

Perzsiát a turáni pártusok hódítják meg s öt évszázados uralmuk alatt a hellenisztikus befolyás alá került művészetet sajátos jelleggel ruházzák fel; alkotásaik érdekes átmenetet mutatnak a rómain át az ősi asszír-babyloni architektura és a későbbi szaszanida művészet között. Ez a néhány évszázad az építőművészet történetében a bizánci építéssel fennálló kapcsolatai révén válik rendkívüli jelentőségűvé. Itt szövődik bele a mohamedán kultusz keretében az arab nép közvetítésével a bizarr és ezerszínű *izlám* művészet, amelyre a mindinkább tért hódító turáni eredetű török népek sajátos befolyást gyakorolnak s amely egészen átszellemíti az antik jellegű *bizánci művészetet*. Ez a keresztény egyház révén azután az egész Balkán-félszigeten és Oroszországban érezteti hatását, ahol meg is őrzi keleti sajátosságait a mai napig, de ott később a turáni bolgárok és törö-

kök, orosz területen pedig az Ázsia belsejéből évszázadokon át szakadatlanul vándorló uraltáji turáni népek beolvadt töredékei segítették e keleti művészeti irány konzerválását biztosítani, mert hiszen a nagy kiterjedésű Oroszország népe ma is csak egy részében szláv.

A nyugati egyház is, a keleti szellemmel átítatott római dekadens művészettel, a latin ókeresztény művészetet viszi az egykori római birodalom határszéleire, ahol az a hódító barbár északi népek, a germánok ősművészetével összeházasítva, az ú. n. román műízlést eredményezi. Ennek a gyökerei tehát egyrészt ott vannak a szíriai partokon, ahol az imént vázolt keleti, turáni reminiscenciákkal megtermékenyített bizánci művészet formálta át a késői római ízlést, másrészt ott vannak a ködös északról özönlött garmán népek ősművészetében, amely azonban szintén nem maradt érintetlenül a turáni népvándorlás hullámainál, amelyek előzönlöttek az Uralon innen Oroszország területeit és a szarmata síkságot. A turáni honfoglalók évszázados harcokkal lassan-lassan szorították el lakóit Európa belső területeire.

Amikor tehát az arab hódoltsággal Spanyolországon át a gótika kialakulására adja meg a keleti mezőkön gyökerező izlám az indító lökést és a turáni népek *motivumaival meggazdagodott germán népek* fejlesztik tovább a középkori műízlést, vajjon kevesebb joggal jelentkezik-e a turáni népcsoport az őt megillető részért az európai művészeti kultúra megalapozásának dicsőségében, mint például a német műtörténeti tudomány itáliai földön, ahol a reneszánsz roppant jelentőségű mozgalmát — véleményem szerint helytelenül — a beolvadt longobárd és gót — ősgermán — népelemek szerepének igyekeznek betudni.

Az őállapotból kibontakozó emberi művelődés legrégebbi nyomait a *Kaldeai* birodalom helyén találjuk, a Tigris és Eufrat vidékén Kaldea ősi népe, mint az írásműveikből megállapítható, a turáni népfajhoz tartozó *szumír* népfaj.

A turáni néprajzás egyik országútja volt ez a föld, ahol mint bevándorlók arabok és más sémi népek, majd árjak is éltek és uralkodtak.

A babiloni monda bábeli nyelvzavara érdekes világosságot vet e vidék néprajzi állapotára s a különböző írásjegyek,

amelyek itteni emlékekről leolvashatók, a legkülönfélébb nyelvekről tudósítanak, amelyeken az e vidéken lakó népek beszéltek.

A szumirok már letelepülésük előtt ismerték az ékírást; azt, amelyik a turáni népek közös forrásból eredő ősműveltségének legerősebb bizonyítéka. Keleten a kínai és japáni, nyugaton az etruszk és a magyar (székely) rovásírás kapcsolja össze az évezredekkel ezelőtt egymástól elszakadt testvérnépeket.

Megállapítható, hogy az ókaldeai művészet volt a babiloniak és az asszirknak is a tanítómestere* és Bábel, valamint Asszur sémitái csak buzgó tanítványoknak bizonyultak, de tanítványoknál és utánczóknál többre sohasem vitték, eredetét, ami méltó helyet foglalhatna el az ókaldeai mellett, sohasem teremtettek, a művészet terén mindent a turáni eredetű ókaldeaiaknak köszönhetnek. Ez a megállapítás fontos, mert az ókori népek egész művészetének alapjául szolgáló mezopotámiai művészet eredetét a sémi népekkel keveredett lakosságból, a turáni fajta javára könyveli el.

Mint a Nilusnak Egyiptomban, itt is jelentős szerepe van a két folyónak az építőművészet kialakulására. A posványos, árvizes terep védekezésre szorította a lakosságot, mely gátépítések, mesterséges terraszalépmények, vízlevezető, szárító- és öntözőcsatornák létesítését eredményezte. Tömör mészköve, márványa, gránitja azonban nincsen itt a földnek, tehát a talajból kellett építőanyagot formálni. Agyagból létesítették az óriási vastagságú falakat, majd napon szárított és égetett téglából, végül monumentális díszítésekre a színezett, zománcolt téglát alkalmazták. Így a silány anyagból épült falak felszínén a burkoló technika fejlődött ki, amely annyira meggyökeresedett e területen, hogy még a kövel rendelkező Assziriában is, amely e kultúrát átvette, ragaszkodtak hozzá, sőt jellegzetes technikája maradt az itt kivirágzó középkori iszlám építésnek is. A jellegzetes formákat is a téглаépítés diktálta, mint aminők a későbbi babiloni és asszír paloták lépcsőzetes pártadísze és a falsíkoknak zománcos burkolótéglával kirakott desszénszerű felületornamentikája. Ez a szumir eredetű formavilág fejlődik azután szervesen tovább a babiloni és asszír építőművészetben.

* C. P. Tiele: Babylon. assyr. Geschichte.

Asszír- és asszír kultúráját a turáni eredetű Babyloniától veszi át, nyelve, vallása, építő művészete, szobrászata káldeai, sőt Niniveh — Korsabad helyén —, Kalak, Asszur egyenesen káld gyarmatosok alapításai.

A szumir-babilon-asszír műveltség emlékeiről nemcsak feliratok szólnak, a múlt század tudományos kutatásai napvilágra is hozták maradványaikat.

A káld és asszír templomok hatalmas lépcsőzetes piramiszerű, *terraszos* építmények. A helyiségek *zárt udvarok* körül csoportosulnak. A terraszos rendszer jellegzetes épülettípus marad az összes turáni népeknél, a zárt udvar körüli helyiségcsoportosítás viszont a görög-római építőművészetnek és az iszlám mecsetépítésnek lesz tipikus alakítása. Palotáikon jellegzetes a boltozott hatalmas *kapuzat*, melyet emberfejú szárnyas állatreliefek szegélyeznek. E kapuzatok mellett elhelyezett palmaszobrok motívumait nálunk a székely kapuk zábéfáin látjuk viszont. Falsíkjaikat szőnyegszerű felületdíszítés borítja s így a későbbi *arab-mohamedán művészetnek itt vannak a gyökerei*. Szobraik ruházatán feltűnik a magyar subadiszek szegélyező motívuma is.

A *zsinór és szíjfonatok*, *sujtások* legősibb formáit szintén az asszír-babiloni ornamentikában találjuk. A longobárd szíjfonatdísz, a lovas szkiták között lakó gótok, alánok, longobárdok stb. révén terjedhetett el a germán művészetben s lett a *későbbi román stíl jellemző díszévé*. A bizánci szíjfonatok is a keleti lovas népek hazájára utalnak, az arabok is ebből formálták mértani ornamentikájukat.

A mezopotámiai művészetben a stílust eredményező *boltozatépítés* technikája is nagy szerepet játszik, sőt reliefek tanúsága szerint a *kupola* is mint forma e területen már ősi alakzat volt s később itt találkozunk nagyszabású technikai megoldásának első kísérleteivel is.

A szomszédos *Média* területén, amelynek talajában az ősi *perzsa* kultúra gyökerezik, a történelmi idők kezdetén a szumirakkal rokon őslakók tanyáztak. Műveltségüket az iráni fensíkon lakó turáni eredetű népektől vették, majd mikor Asszír- és asszír hűbéresei lesznek, ez műveltségükre is döntő befolyást gyakorol. A médek csak lassan, véres küzdelmekkel foglalják el helyüket

s lesznek úrrá Perzsia földjén. A művészeti kultúra tehát itt is turáni multból szívta életerőit. Épületeik terrasszerűek, mint az asszir-babiloniaiaké, de nagyfontosságú új motívum itt az *oszlop*, melynek karcsú, faszervezetre valló formája nyilván az ősi sátorpóznák nyomán alakult ki. Az épületek reliefofornamentációi között a magyar honfoglaláskori sírleletekből kikerült főveglemezek motívumaival is találkozunk.

Kr. születése előtt 330 évvel Nagy Sándor birodalmának vált részévé az Ó-Perzsa birodalom. Akkor az építőművészet hellenisztikus befolyás alá került, mely a Szeleucidák uralma alatt is megtartotta állandó irányzatát. Egy évszázaddal utóbb a *turáni eredetű pártusok* hódítják el a Perzsa birodalom területét és öt évszázadon át tartják uralmuk alatt. Építőművészeti alkotásaik sajátos jellegűek és érdekes átmenetet mutatnak a rómain át az ősi asszir architektura és a későbbi új-perzsának nevezett szaszanida építőművészet között. A pártusok turáni jelleget hoznak az ó-perzsa művészet talaján sarjadt, asszir-babiloni hatások alatt fejlődött művészetekbe. Figurális alakjaikon megjelenik a *rojtos gatyá* is és a *szalagdísz*, amely a székely nép viseletében rokonvonású motívumokkal ékeskedik. A pártusok épületei, paloták és templomok, alaprajzi elrendezés és téralakítás szempontjából a régi asszir építés hagyományait követik.

Artaxerxes, az új-perzsa birodalom megalapítója, vet véget a pártusok uralmának és országát egyik őseről *Szaszanida* birodalomnak kereszteli el. A birodalom nem volt hosszú életű. Ez a néhány évszázad azonban az építőművészet történetében a bizánci építéssel fennálló kapcsolatai révén ránk nézve sok tekintetben érdekes. A szaszanida ornamentika elemeit — mint a pávatolldísz is — szinte változatlanul látjuk megjeleneni a székely szépművészet hímes faragásain. Ezeket a motívumokat hiába keressük a régi achamenida perzsa ornamentikában. Ez a turáni honfoglaló pártusok öröksége.

A homlokzati kiképzések hasonlatosak a bizánci építészetben is használatosakkal, de a káld és asszir motívumok is szerephez jutnak, ilyenek a *nagy homlokzati kapuívek* és a *pártázatok*. Ezeknek a nagy nyitott kapuíveknek, a tálárnak vagy iwánnak tipikus alakításait az épületek alaprajzában székely házaink beugró »eresz«
fülkéiben is megtaláljuk és ugyanezzel

találkozunk a kínai lakóházakban is. Hogy a kupolaboltozatok római, avagy mezopotámiai befolyásnak tulajdonítandók-e, ez még kiderítve nincsen, pedig különösen fontos ez azért, mert itt a kupolák már négyzetes termek felett csegelyszerű közvetítő boltcikkelyek segélyével épültek, aminő alakításokkal a római művészetben sem, csak a bizánciban találkozunk.

Sajnos, a kutatás ezideig nem foglalkozott ezzel a kérdéssel oly behatóan, amennyire azt a fontossága kívánatosná tenné. Kétségtelen ugyanis, hogy a római építészet a nagy kupolának csegelyek segélyével négyzetes terek fölötti létesítését nem érte el; viszont a keletrómai birodalomban kifejlődő bizánci stílus ezt a problémát már a Kr. u. VI. században nagyszabású példákön tökéletesen megoldotta; átmeneti alakzatokat eddig nem ismertek; ha pedig a szervisztáni palota eddig megállapított építési kora, a IV. évszázad, helyes, akkor érdekes perspektíva nyílik a korszakot alkotó probléma megoldásának előzményeire a perzsa és messzebb, esetleg a turáni népek szelleméből sarjadt mezopotámiai művészet múltjába.

A *naksi-rustemi* sziklába faragott lovast keretező hatalmas kapuzat alakítása és ékítményei a mi székely kapuinkon csendülnek évezredes közös múlt visszhangjaként felénk.

Az ókori *Baktriára* is kiterjedt a pártusok hatalma, majd a fehér hunnok fogtadják el, akiket azután a szaszanidák és altáji turkok irtottak ki. *E turáni népek ornamentikájukat itt hagyták örökül. Átvették azt az arabok is és részben ebből fejlődött a szép mohammedán virágornamentika.* Íme ismét egy jelentős művészeti dekoratív elem az iszlám művészetben, amely turáni népek művészeti hagyományaiban gyökerezik.

* * *

India területének ősi művészete sem maradhat említés nélkül, mikor a turáni népek művészetéről van szó. A magyar szépművészet olyan megdöbbentő rokonságot árul el az indiai építészet egyes tektonikus és dekoratív elemeivel, hogy fel kell tételeznünk a turáni magyaroknak délnyugati ázsiai vándorlását is. Ezt egyébként az ősi magyar ékírás is valószínűvé teszi. De a szaszanida-perzsa ornamentikának a székellyel való rokonsága egymagában is elegendő alapot nyujtanak e feltevésre.

Indiában a turáni népek művészeti kultúrájának hatása az indoszkita királyok uralma alatt csak fokozódott. Nem kicsinylendő India nyugati országaiban a szaszanida uralom művészeti hatása sem. A karlii templom oszlopai a persepolisiakra emlékeztetnek. Megtaláljuk a bejárat előtt a persepolisi pálmás oszlopot is, amely a székely földön sem ismeretlen *istenfa* motívummal azonos. Lejutnak Ceylonig ezek a motívumok. Egy anuradhapurai kolostorrom kerítésének bejáratát — Kertész Róbert felvételei szerint — domborművű stéla szegélyezi. Faragványja az asszír életfához hasonló motívumot mutat, melynek rajza és felfogása csodálatosan hasonlatos a székely kapuk zábéfájának alakításához. A székely kapuk rokon elemeire tekintettel érdemesítsük különös figyelmünkre a *karlii* és hasonló szikla-templomok patkóíves boltozati kiképzéseit is, amelynek szomszédságában a falakat középpázsiai turáni típusú figurális reliefek borítják. A *karlii* templom és a hozzá hasonló kiképzéseket mutató *bhaji* műemlékek az indoszkita birodalom korából valók. A patkóíves kapuknak itt szerkezeti indokoltságuk nincsen, feltűnően ősi faszerkezeti reminiscenciák szüleményei. Huszka* a ponyvával fődött szekérsátor motívumát véli bennök felismerni.

Indiában is jelentős a szabadon álló díszes faragású *kapu*, a Kelet építő művészetének ez a jellegzetes motívuma, amellyel a turáni népek közül a kínaiaknál is találkozunk s amely a japán *toriikban* a legtávolabbi keleten is jelentkezik. Nem szabad mosolyognunk, amikor e kapukultusz visszhangját véljük felismerni az erdélyi népművészet magas, tetőzetes, épületszerű faragott és keleti motívumokkal átszótt díszű székely kapuiban. Utóbbinak motívumai is cáfolhatatlan keleti összefüggésekre utalnak.

* * *

Kína művészete egyértelmű egész Keletázsia művészetével, mert jellegében szorosán összeforrott vele Korea és azon át Japán művészete is. A kínai kultúra bölcsője Kelet-Turkesztánban van, művészetének ősforrásai azonban a Csendes-tengeri szigetekre utalnak. A Han korszakban ezt az ősművészetet a

* Huszka: A székely ház.

turáni ízlés termékenyíti meg, mikor Indiával és Perziával szorosabb érintkezésbe jutva az asszír-perzsa művészet elemei vegyülnek művészetébe. Faragott emlékeik asszír-perzsa motívumokkal telítvék, turáni eredetre valló nyilazó lovasokkal, a Kínában ismeretlen oroszlánnal az ornamentikában.

Kínának köszöni az emberiség a *fémetszés* technikáját; nagyszabású porcellániparához az anyagot a mezopotámiai népek kultúrájától kölcsönzi. Kínai eredetű iparág a *selyemgyártás* még a Kr. e. III. évezredből, és a *lakkfestés* is. Ezek iparművészeti feldolgozása a perzsa művészet hatását árulja el. A nagyban művelt *zománctechnika* emlékei ugyancsak nagyrészt perzsa és indiai jellegűek, hiven a technikának magának is nyugatázsiai eredetéhez.

Templomépítkezéseik ugyancsak *terrasszerűek*, mint a mezopotámiaiak, a pagodatípus is ennek a fejleménye. Előszeretettel alkalmazzák a kínaiak is a nagy *kapuzatokat*.

Korea művészete teljesen rokon a kínaival és Koreán át hatott a kínai művészet a legkeletibb turáni népnek, a *japáninak* művészetére. Az építés itt is — mint Kínában — faszerezetű. A lakóházak *ereszes tornáccal* épülnek, mint a kínaiakéi, és az erdélyi székelyekéi is. Templomaik *terrasszerűek*, a kapuk, *torii*-k nagy szerepet játszanak. Festészet, szobrászat egyaránt kínai nyomokon halad. A budhizmussal együtt jelentkezik az indiai hatás is. Iparművészeti munkáik stílusán a *perzsa és szaszanida befolyás* alatt állott kínai művészet hatása ismerszik meg. Kínai hatásra fejlődik végül a kerámia, a szövés és hímzés technikája és ornamentikája.

A kínai nagyszabásúvá fejlődött művészeti kultúra az ország zárkózottsága folytán a nyugati művészet kialakítására befolyással nem volt. Csak a XVIII. század rokokó művészete merít francia földön élénken impressziót Kína művészetéből.

Hasonló megtermékenyítő hatással van a japáni grafika abstraháló modora a XX. század nagy európai képzőművészeti reformmozgalmaira. Ime, az évszázados büszke nyugati művészet messzi turáni népek kulturális hatásaival oltogat új élet-erőt elernyedt alkotó erőinek felfrissítésére.

A turáni őshaza és az európai terület között, a Kaukázus vidéke tarka népcsoportok zürzavarától hangos évezredek óta Cserkeszek, kabardok, avarok, kalmukok, turkmének, alán utódok, *turáni népek* lakják a honfoglalás ideje óta, itt fekszik a gazdag irodalmú *Georgia*, amelynek nyelve állítólag rokon az ugarsággal és a mi magyar nyelvünkkel is, de rokon az örményországi ékiratok nyelvével, az alaroddal is. Ezek alighanem a kisázsiai *hittiták* ősei, akiknek eredete bizonytalan, de eredetüknek számai a Kaukázus turáni töredékeihez látszanak vezetni. *Campbell** angol tudós itt keresi még II. Rhamses idejében a magyarokat is, holott ő még e korbéli ősi írásunkat nem is ismerte.

Kisázsia közepéig nyomultak be a Hittiták az ókorban, ahol akkor nagyrészt európai árja népek laktak. Győzelmi útjukon a sziklákba faragták dicsőségüket, a Tauros hegyszorosban, Frigiában, Kappadokiában, Lydiában, Kilikia hegyeitől az Aegaei tengerig, mindenütt találkozunk velök. A *Jasilikája* felíratos szikla 65 hatalmas domborművű alakkal ékes, a turáni lovas népek horgos csizmáival és süveges kucsmáival, asszir-babiloni jellegű ornamentális részletekkel.

* * *

Ázsia északi nagy alföldjén hatalmas turáni államszervezetekről tud a történelem, amelyek jelentős súllyal befolyásolták a világtörténelem eseményeit is. Sajnos, kultúrmúltjokról romok is alig beszélnek, művészeti kulturájukról alig van valamelyes fogalmunk, de a nyomok, amelyek itt-ott fényt derítenek e művelődéstörténeti homályba, meggyőző erővel dokumentálják, hogy e rettegett és vad barbároknak bélyegzett népek olyan kulturával rendelkeztek, amely sok tekintetben fölülmúlt az európaikat.

A *húnok* őshazájáról, a hún birodalomról magáról sem sokat tudunk, csak hatásaiban mutatkozik félelmes hatalmuk. Művészetükről némi tájékozót főleg azok a sírleletek nyújtanak, amelyek hazánkban kerültek napvilágra s minden kétséget kizárólag a húnok öröksége. A lovas, hadakozó népeknél korán kifejlődik a kézművesség. A pogány sírleletekből lószerszámok,

* Campbell: The Hittites and their inscription.

csatok, boglárók, díszes szíjvégek, gyűrűk, függők, karkötők kerültek ki, amelyek ügyes ötvöskezekre vallanak. Ornamentikájuk — mint a bécsi császári gyűjteménybe került *nagyszentmiklósi kincs* — turáni lovasalakot, indus-perzsa jellegű virágdíszítéseket stb. egyesít magában, más egykorú leleteink az indás asszír-perzsa palmettás motívumokkal ékeskednek.

Mint nomád, pásztorkodó népeknek, szilárd építkezéseik nem igen lehettek, templomokra szükségük nem volt, áldozataikat erdei tisztásaikon végezték. Attila palotájáról — a Tisza mentén — a görög Priskos Rhetor leírásából nyújthatunk magunknak némi fogalmat s ez viszont kialakult rendszerű faépítkezés technikájáról tudósít. Csak annyit állapíthatunk meg ebből, hogy terrasszerűen emelkedő épületcsoporthoz van szó, az egyes épületeket tornyos fakerítések övezik. Tornácós fagerendás épületeket említ, amelyek táblás deszkaburkolással bírtak. A leírás a székely ereszes tornácós faházainkkal sok tekintetben rokon vonásokat gyaníttat, amelyek közül nem hiányzik a székely házak kerítésén oly jelentős kiképzésű *kapuzat* sem. Székely kapuink egyébként is a mai napig sajátos keleti hagyományokat őriztek meg.

A köépítés sem lehetett előttük ismeretlen. Erre utalnak az egykori hatalmas *Mongol birodalom* műemlékromjai is, amelyek — igaz, hogy jóval későbbi időből — Szamarkandban és vidékén félelmetes méretekkel hirdetik, hogy Dzsengisz khán és Timur Lenk városaikat művészi fejedelmi paloták építésével gazdagították. A szamarkandi Timur idejebeli nagyszerű építési emlékek a belső ázsiai mohamedánság hatalmának és művészetének magas színvonaláról tanuskodnak. Kupolaépítéseik a szaszanida és perzsa — tehát turáni befolyásra fejlődött — mohamedán formavilág hatását tükrözik. E vidéken ma is dívik még a lófarkos kopja, melyet a sírhantokba tűznek, s a mi honfoglaló őseinknél is szokásos volt. Ez a lófarkos díszítés egyébként a törökök hadi fegyverzetén is ismeretes.

* * *

Az európai történelemben a turáni honfoglalók közül mint legutolsó államalkotó elem jelenik meg a török az újkor első századaiban. Őseik a turáni mezőkön éltek, mint a mieink,

ahonnan a VIII. században az iszlám tanainak hódolva a szeldsuk törzs vezetésével vándorolnak le előázsiába. Más törzsek, az uraltörökök, mint kunok, besenyők és kazárok terjednek el Oroszország déli síkságain és a Kaukázus északi vidékein.

Mikor a törökök azokon a területeken, ahol az iszlám elterjedt, átvették a politikai szerepet, ugyanakkor nemzeti szellemük teljes erejével gyakorolnak befolyást az iszlám művészet további alakulására is.

Az iszlám művészet főképen azon népek kultúrájában gyökerezik, amelyek az új vallás keletkezése korában és helyén éltek. *Így lett a bizánci kultúra vezető szelleme a török és a szaszanida-perzsa művészet.*

Ami a középpázsiai iszlám csoportot illeti, ez országokat műveltségben Perzsia előzte meg, amelynek művészi multjáról megemlékeztünk. Már a kurd Ajjubidák idejében az iszlám művészet sokat merít a perzsa művészetből. Az oszlopocsarnokos egyiptomi arab mecsetalaprajzokat a centrális nyitott udvarokhoz keresztalakban csatlakozó csarnokokkal kialakuló mecsetek szorítják ki, amelyeknek óriási dongaboltozatos *livánjaiban* nem nehéz a szaszanida-polaták hatalmas *iwan*, illetve *tálárjára* ismerni, aminőkkel a ktezifoni és firuzabadi palotákban találkozunk. De ugyancsak az ajjubidák idejében jelenik meg a perzsa kupola és boltív is, melynek előképét a turáni nomád pásztor-népek sátoralakjában, a *jurtában* ismerhetjük fel.

Ezek a kupolaformák és livánudvarok uralkodóvá lesznek nemcsak perzsa területen, hanem Kairóig mindenütt. A turkoman mamlukszultánok már a szeldsuk-törökök mindinkább növekedő politikai vezérszerepének külső kifejezői. Az ő korukban az iszlám művészet eddig nem ismert virágzást mutat. Ekkor érlelődik a mohammedán stílus arra a csodálatraméltó pompára, amellyel tulajdonképeni sajátos jellegét elnyeri. A mamlukszultánok alatt a kupolás sírkápolnaépítés divik, a mecsetek még nyitott udvaruak, amelyhez az imádkozókat befogadó liván is egyik oldaláról szabadon nyílik.

A turkoman szultánokat a XIV. század végén a cserkeszszultánok váltják fel. Nagyarányú építkezések folynak akkor, az iszlám művészet Szt. Pétere, a kairói óriási Hasszán szultán mecsete, a Barkuk-mecset, számos medressze, fürdő, lakóház stb.

tanujele a szédítő művészi munkának, melyet a török szellem kifejtett. A kereszténység keleti hatalma akkor megtörik és a művészeteknek mohamedán szellemben való továbbfejlődését biztosítja, lerontván egészen a hatalmas bizánci kultúra keletre is sugárzó hatását.

Az intarziyszerű felületdíszítés csiszolt márványlemezekkel, gyöngyházzal, mázas lapokkal az építőművészetben is nagy szerepet játszik és alkalmazása ott gyökerezik a mezopotámiai építés már ismertetett burkoló technikájában.

A felületornamentikában nagy szerepe van az arabeszknek, amely a perzsa-szaszanida virágornamentikán, tehát ugyancsak *turáni formavilágon alapul*. Jellegzetes motívuma még az iszlám épületeknek a *pártadisz*, amely szintén ősi mezopotámiai eredetű.

A törökség a XVI. század elején kezdi megalapítani világbirodalmát. A mecset alaprajza ezidőtől központi elrendezésű fődött, kupolás udvarral, a konstantinápolyi Hagia Sophia nagyszabású mintájára. Ezt a formát a törökség terjeszti a mohamedán templomépítés minden vidékére.

A típus átvétele dacára a perzsa művészetnek nagyobb befolyása volt az iszlámra, mint a bizáncinak, sőt az ázsiai iszlámra egyenesen rányomta a maga bélyegét.

Az arabok uralma független fejedelemségek alakulása révén széttagolódik. A szeldsuk török törzsek a turkesztáni pusztákról törnek elő. Hatalmukba kerítik az indiai Gaznevidák és az arab Bujidák országait, meghódoltatják Georgiát, Örményországot és egész Kisáziát. Szoliman 1074-ben *Konia* birodalmát alapítja meg, majd Egyiptom is egyik török emirség hatalma alá kerül.

Később a nagy mongol khánok uralkodtak Perzsiában is. A perzsák a babiloni-asszír művészet örökösei, már a régi Achamenidák birodalmának művészete is — mint láttuk — turáni alapokon nyugodott. A turáni partusok és a szaszanidák alatt csak erősödött ez a szellem, mely az építőművészetben a római építéstudománnyal kellőleg alátámasztva, nagyszabású műemlékekben nyilvánult meg. A török befolyás kétségtelen. *Chodabende* khán síremléke Sultanieben, a hatalmas mongol khánok székhelyén, az iszlám egyik legjelesebb műve a XIV. századból.

Turkesztánban az alul kidomborodó kupola válik jellegzetessé, amely Perzsiára is átterjed és uralkodó formává lesz,

később áterjed ez európai Törökországba, a Balkánra és a keleti egyházi művészet jellemző formájának, az Oroszországban máig is szokásos *hagymakupolának* szolgál mintául.

Indiában a török törzsből való Gaznevidák uralkodnak a XI. században. A művészeti határok, mint a politikaiak, két irányból táplálkoznak, nyugatról és északról a mongol területekről. A nyugatról is már ekkor iszlámi szellem sugárzik ki. A *Patanok* török dinasztiájának korát nagyszerű műemlékek hirdetik.

Indiában az iszlám művészetben nagyszabásúvá fejlődik ki a perzsa eredetű *kapukultusz*, amely — mint láttuk — olyan kifejlett Kínában és Japánban is. Megőrzi e sajátosságát az egész előindiai iszlám építés és különösen nagyszabásúvá válik a későbbi *mogul* dinasztiák uralma alatt, amelynek Delhi a székhelye. A *Tats Mehal* egyike legjelesebb építőművészi alkotásainak.

A szeldsuk birodalom romjain épül fel az *oszmán birodalom* a XIV. században s még a század első felében áterjed Európára. 1453-ban a félholdat az Aja Sophia kupolájára tűzik ki.

Európai Törökországban az iszlám művészet további virágzása, fejlődése megszűnik, s a régi perzsa mesgyéken halad tovább és megőrzi eredeti ázsiai vonásait mind a mai napig.

* * *

Az európai területre vándorolt turániak, akik államot alkottak — *finnek, bolgárok, magyarok* — a törökön kívül mind a kereszténységgel cserélték föl a pogányságot s ezzel bekapcsolódtak a nyugati művelődéskörbe. Ezek a népek elvesztették turáni jellegüket, művészeti kultúrájuk a nyugat előképein nevelődött, a nyugat nyomdokain fejlődött és izmosodott meg. Közülök az *ázsiai őshaza reminiszcenciáit csak a magyar nép művészete konzerválta*, a nép lelkében apáról-fiúra, nemzedékről-nemzedékre adván örökölt az ősök tradícióit, úgy hogy lelkében a többezeréves hagyományok csodálatosképen ma is még élnek és művészetében megnyilatkoznak.

* * *

Elképzelhetetlen, hogy Ázsiában, ahol az óvilág összes népfajtái keveredtek, árják, turániak és sémiak, valaha is az archeologia

és a tudomány tiszta képet alkothasson arról, vajjon melyik népcsoport szelleme volt döntő a kulturális fejlődés előbbrevitelében. Annyi bizonyos, hogy a görög művészet, amely alapja az egész későbbi európai művészetnek, itt gyökerezik a kisázsiai és mezopotámiai területen, itt pedig — amint láttuk — elami, kaldeai, babiloni, asszír, perzsa és turáni népek szelleme termékenyítette meg a művészeti kultúrát. Átitatta ezt az iszlám, amelynek fejlődésére pedig döntően hatott a turáni törökség, a turáni újperzsa és a szkita hódoltságú India művészete.

KISEBB KÖZLEMÉNYEK.

Petőfi-ünnepségek északi rokonainknál.

Petőfi tüneményes egyénisége hódítva vonul végig az egész világon. Születésének századik évfordulóját számos ország ünnepelte már eddig is s még több fogja ezután megülni. Az ünnepségből kiveszik részüket a turáni népek is. Mult év november és december havában Finn- és Észtországban voltak Petőfi-ünnepségek, melyeket a helybeli bizottságokkal együttesen *Bán Aladár* szerkesztőnk, a Petőfi-Társaság tagja rendezett.

November 21-én este volt a helsinki ünnepség a nemzeti színházban, melyen megjelentek a finn társadalom előkelőségei s a Finnországban tartózkodó magyarok. Jelen volt a köztársasági elnök, *K. J. Ståhlberg* családjával, báró *Bornemissza Gyula*, Svéd- és Finnország magyar követe, *Leffler Béla* író, követségi titkár, a minisztériumok és a képviselőtestület képviselői, az írói és művészi világ jelesei.

A műsort a Suomen Laulu nevű énekkartól előadott magyar és finn himnusz vezette be. Majd *Setälä Emil* lendületes megnyitó beszéde következett, melyben rajzolta a szónok a magyar nép hősi küzdelmeit s Petőfi költészetének hazafias irányát. A szép beszédet egyik számunkban egész terjedelmében közölni fogjuk. *Sailo Helga* úrnő tiszta magyarsággal Hubay- és Székács-féle Petőfi-dalokat énekelt, *Teuvo Puro* és *J. Korhonen* színművészek Petőfi-verseket szavaltak *Manninen Ottó* remek fordításában. Az ünnepi beszédet, melyet a finn lapok december 31-i számukban egész terjedelmében közöltek Petőfi születésének emlékezetére, *Bán Aladár* mondotta, vázolja Petőfi egyéniségét és ragyogó költészetének jellemző tulajdonságait. A műsor második része elnökünknek, *Pekár Gyulának* Magyar c. allegorikus színműve volt, melyet már a mult évben többször

előadtak fényes sikerrel. A magyar nemzet szenvedéseinek szívreható rajzolója s a jobb jövőbe vetett törhetetlen hitnek elragadó melege most is megtette hatását; az ezrekre rugó hallgatóság elérzékenyülve, majd lánggra gyúlva ünnepelte az íróban a magyar géniust, melyet a sors legvéresebb csapásai sem tudnak megtörni, tétlen kesergésre kárhóztatni.

A fővároson kívül még Turku (Abo) és Pori (Björneborg) városok rendeztek Petőfi-ünnepet szintén gazdag műsorral, melynek keretében Bán A. méltatta Petőfi költészetét. K. Väisälä prof. beszélt a finn-ugor népek kultúrájáról. Az ünnep utáni lakomán a nálunk is ismert *Ojansuu Henrik* egyet. tanár mondott beszédet, melyben fejtegette a magyar és finn nép hagyományainak közös ősi emlékeit. Poriban pedig hasonló alkalommal a mult nyáron nálunk járt jeles finn író, *Suomalainen Illés* üdvözölte a jelen levő magyarokat, *Déry Bélát* és *Bán Aladárt*.

E beszéd oly szép és annyira magában foglalja mindannak lényegét, amit a számos finnországi ünnepi megemlékezés e napokban nemzetünkről mondott, hogy érdemesnek tartom a maga egészében szószerinti fordításban bemutatni:

»Tisztelt magyar vendégeink!

A Kalevala bevezető soraiban olvassuk e verseket:

Ritkán jövünk össze itten,
találkozunk itt mi ketten
e szegényes tájék szélén,
Észak szomorú vidékén . . .

Annál nagyobb az örömünk azon, hogy vendégül tisztelhetjük most itt önöket, testvérnépünk képviselőit, kik idehozták magukkal az enyhe Dél termékeny rónáinak fuvalmát, melyeket önöknek, szerencséseknek a természet részül juttatott. Tekintetünk és reménységünk mindig önökre volt irányozva, a nagy magyar nemzetre, testvéreinkre, kiknek őseivel a mi őseink együtt éltek egykoron Turán határtalan pusztaságain. Sorsunkban sok hasonlatosság van — a közös eredeten kívül — s ez szintén egymáshoz fűz bennünket örökre.

Midőn Finnországra nehéz idők jártak, midőn Kelet barbár óriása minket, a törpét össze akart morzsolni, a magyar nemzet együtt érzett velünk. Fölemelte szavát mellettünk, erkölcsi támogatást nyújtott nekünk. S midőn a küzdelem épp tetőpontra

hágott s minden elveszettnek látszott — jött a megváltás. Szabadok lettünk!

De épp ekkor Magyarországra súlyos megpróbáltatás szakadt, oly súlyos, hogy hozzá hasonlót alig találunk a történelemben. Magyarországon gyilkosságot követtek el! A virágozó kultúrállam nyers balkániak s a csehek és olaszok zsákmányává lett; ezeknek mindegyike dús részt szakított ki magának Magyarország élő testéből.

Mindnyájan tudjuk, mit jelent e mondás: »Csonka-Magyarország nem ország, egész Magyarország mennyország!« De tudjuk azt is, hogy e siralmas állapot nem tarthat sokáig. Bizton hisszük, hogy nincs messze az idő, midőn Petőfi nemzete, mely most bénán, sebzetten a porban hever, fölemelkedik a magasba, hogy karddal leüsse és földre tiporja elnyomóit. Ez a nap nem lehet messze!

Nem lehet messze az idő, midőn a világ, a nagy és kisentente, vagy bármint nevezzék is, Magyarország elnyomói kezservesen meg fogják bánni, hogy illetni merészelték Szent István ezeréves birodalmát. Még megvan Szent István koronája s míg az nem pusztult el, nem veszett el Magyarország: Nem, nem soha!

Mikor majd üt Magyarország fölszabadításának órája, készek leszünk segíteni önöket bármi módon — akár vérünkkel is. A mi vérmérsékletünk ugyan nem harcias, de az igazságtalanságot és hazugságot nem szenvedhetjük. Nyugodt külsőnk alatt forrongó benső van; ha kell, ökölbe szorul kezünk és ütünk, mint a rengeteg medvéje. — Kérjük önöket, vigyék haza ez üdvözlétünket, mondják meg népüknek, hogy itt, Észak ködös tájékain önök és hazájuk iránt meleg szívek dobognak mindaddig, míg egy csepp vér kering testvéreik, a finnek ereiben. Petőfi lelke él bennünk is!

Finnek, emeljük poharunkat Magyarország jövőjére, mely fényesebb, szebb leend a multnál is!»

A finnországi Petőfi-ünnepek legszebb, maradandó eredménye az, hogy Manninent, a legjelesebb finn műfordítót arra az elhatározásra lelkesítették, hogy Petőfi költeményeit finn nyelvre fordítsa. Az első gyűjtemény már január hó folyamán meg is fog jelenni.

Az észtsországi Petőfi-ünnepség december 13-án volt Tartu (Dorpát) városában, az ottani kultúrpalota (Vanemuine) dísztermében nagy és előkelő közönség jelenlétében, melynek sorai-
ban ott voltak az észti szellemi világ legkiválóbb képviselői.

Az ünnepséget az Észti Irodalmi Társaság rendezte. A 10 számból álló műsort *Jögever* elnök tartalmazas megnyitó beszéde vezette be, melyben az észti és a magyar nemzet közös eredetét s nemzetünk történetének vezető eszméit fejtegette. Bán Aladár, a Társaság külső tagja észti nyelven Petőfi életét és költészetét ismertette. Jeles észti művészek Petőfi-dalokat és költeményeket adtak elő s Bán A. elszavalta Anni Ágost észti költősi került fordításában a fölszabadult észti nemzethez írt ódáját »Kalevfi népéhez« címmel, melyet a jelen számunkban közlünk.

Megemlítjük, hogy ez ünnepség az észti költők körében mozgalmat támasztott arra nézve, hogy Petőfi költeményeit mielőbb észtre fordítsák. Az első részlet kiadását a tavaszra tervezik.

Ez ismertetés befejezéseül hadd álljon itt pár sor abból a cikkből, mely Bán A. tollából a Petőfi-ünnepnek beharangozója gyanánt a finn és észti ujságokban megjelent:

»Petőfi ideálja minden igaz magyarnak. Dalnok volt ő, a szerelemnek, a hazaszeretnek s a legszebb érzelmeknek és eszméknek ihletett dalosa; de hős is volt, ki egykép tudott szeretni és gyűlölni. Dalaiban az örök ifjúság és az aggkort jellemző bölcsesség ölelkeznek. Élete tükre a magyar életnek, mely telve van szenvedő boldogsággal és bánatos hittel. Szíve a mi vérvő szívünk, lelke a mi meg nem értett lelkünk — idegenek gyűlöletétől üldözött, magányos lelkünk. S e vérvő szív, ez árva lélek kitárul és üdvözetet sóhajt felétek: ti távol észa-
kon hullámzó ezer tó, ti gránitsziclák, ti messzire szakadt turáni testvérek!«

Spectator.

A török delegáció ünneplése.

A Népszövetségi Ligák Uniójának budapesti főtanácsi ülésén a török nemzetet *Mahmud Csörükszolu* pasa, volt tengerészeti és hadügyminiszter, *Aszim Turgud* bej, volt külügyminiszter és jelenlegi követ, *Ahmed Dzsemil* bej, a konstantinápolyi egyetem nemzetközi jogi tanára, képviselték.

A delegáció október hó 19-én érkezett meg Sefket Kunduk bej társágában, kiket a pályaudvaron a Turáni Társaság nevében Marzsó Lajos, Bede János és a török-magyar kereskedelmi kamara nevében Ligárt János ezredes fogadtak és üdvözöltek.

Október 20-án a Gellért-szálló külön termében a török-magyar kereskedelmi kamara intim dözsönét adott a török delegáció tiszteletére, melyen a kamara részéről *Hazai Samu* báró elnök üdvözölte a török vendégeket, megemlékezvén a világháborúban folytatott együttes hősi küzdelmekről s annak a reményének adva kifejezést, hogy a jövőben a két testvérnemzet békében haladhat közös boldogulása útján. *Ahmed Dzsemil bej* válaszolt franciául a köszöntő szavakra, s *Kunos Ignác dr.* és *Schrantz Pál* szép török beszédben ünnepelték a hős török nemzet képviselőit.

Október 22-én, vasárnap, a főtanács vigadói nyilvános díszülésén *Aszim Turgud bej* tett tanuságot a török-magyar testvériség mellett a következő szavakkal: »Nemzeteink, amelyeknek közös az eredetük, hajdan gyakran találkoztak a csatamezőn. Ma kezét kézbe téve találkoznak egy más mezőn, a békés munka mezején. Ezen a téren a munkálkodás hasznosabb és kétségtelenül dicsőségesebb.«

A Turáni Társaság a török delegáció tiszteletére október 24-én este 8 órakor az Országos Kaszinóban estebédet adott, melyen a törökség részéről jelen voltak *Mahmud Csörükszolu pasa*, *Aszim Turgud bej* és *Mehmed Dzsemil bej* delegátusok, *Abdul Latif főpap*, *Sefket Kunduk bej*, *Tagan Alimdzsán bas-kir ezredes*, a török konzulátus tagjai, *Dzselaleddin bej* alkonzul, *Dzselal bej* titkár és *Eiguel Nadir efendi* alkonzul, a török-magyar kereskedelmi kamarát *Ligárt János ezredes* és *Schrantz Pál* közgazdasági író képviselték. A Turáni Társaság részéről jelen voltak: *Pekár Gyula* elnök, *Paikert Alajos* elnökhelyettes, *Pröhle Vilmos* egyetemi tanár, *Ludwigh Ernő* főkonzul, *Perczel Armand* min. tanácsos, *Pözel Tibor* konzul. A Turáni Szövetséget *Turchányi Tihamér* és *B. Balogh Benedek* képviselték.

Paikert Alajos elnökhelyettes francia üdvözlő szavaira *Aszim Turgud bej* válaszolt, majd *Pekár Gyula* elnök francia nyelvű beszéde következett, melyből a következőket ragadjuk ki:

»Az elmúlt vasárnap ünnepe volt Turánnak, mert a távol Kelet is nyilvánította testvéri érzelmeit; de leginkább szívünkre hatott a török nemzet képviselőjének felszólalása. Üdvözljük őt itt körünkben, ahol nincs politizálás, hanem testvéri szeretettel ölelhetjük keblünkre a testvérnemzet képviselőit.

Hogy miképen fogják megírni a nagy világháború történetét, nem tudjuk, de hogy annak egyik legfényesebb fejezete lesz Kemál basa küzdelme, az bizonyos. Ki gondolta volna, hogy Törökország lesz az első, aki a lealázó békeokmányt szétépte. Azok a törökök, kik vérüket hullatták, a Dardaneláknál megmutatták, hogy erősebb a szellem az anyagnál. Ők erősek voltak a lélek erejénél fogva, a nemzeti érzéstől áthatva.

Nekünk, magyaroknak, most hallgatnunk kell egyelőre, de úgy hisszük, nem sokáig.

A történelem a nagy Ismétlődéseknek könyve. Feltámadnak újult erővel Turán harcosai. Valamikor fantasztáknak, álmodozóknak gondoltak bennünket, de álmunk szent volt és a turáni eszme töltötte be. Itt neveltettünk mintegy 900 turáni ifjat és belőlük támad az a villamos szikra, mely a turáni szunnyadó erőket lángra lobbantja s bennünket a turáni nemzetekkel összeköt. Kérem Önöket, segítsenek nekünk abban a pillanatban, mikor a mi napunk is felkél, Unnepelem Önökben a turáni eszmét. Önökben, kik Kemál pasa dicső nemzetének képviselőjében itt megjelentek.«

Ezután *Aszim Turgud* bej emelkedett szólásra s az üdvözlő beszédre a következőkben válaszolt:

»Uraim, valóban bátorság kell hozzá, hogy szónoklattal válaszoljak a tisztelt előttem szólók felköszöntéseire, melyekből azt a következtetést vonhatom le, hogy önök, magyarok mindnyájan szónokoknak születtek. S ha ezt magunkról nem is mondhatom el, arról azonban biztosíthatom önöket, hogy ha nem fejezem ki magam olyan szépen, ennek csak az az oka, hogy önök iránt érzett érzelmeimnek nem tudom hű képét adni. Mindenekelőtt engedtessek meg nekem, hogy barátaim nevében is legőszintébb, legmelegebb, leghálásabb köszönetünket tolmácsoljam azért a figyelemért és jóságért, mellyel bennünket elhalmoztak.

A jelenlevők éppen úgy, mint az általuk képviselt nemzetek is kölcsönösen szívükön viselik egymás hazájának sorsát, különösen fokozott mértékben áll ez ma, mikor a közös balsors — melyet bizonyára egyikünk sem érdemelt meg — összeforraszt bennünket. Mégis engedtessek meg nekem, hogy a továbbiakban is őszinte legyek. S itt egy szükségszerű folyamatról kell megemlékezni, mely abban nyilvánul, hogy hosszú idő alatt a népek eredeti tulajdonságaikból, szokásaikból, erkölceikből veszítenek. Némely tulajdonságaik fejlődnek, mások viszont egészen eltűnnek. Hogy ez így van, ezt magunkon is tapasztalhatjuk. Mi, akik a magyarokkal közös fajtól származunk, mindketten ilyen átalakuláson mentünk keresztül, amit ma is szenvedünk. E téren éppen a mi magyar barátaink távolodtak el legmesszebbre. Eredeti erkölceik, szokásaik nagy átalakuláson mentek át. Áttértek a keresztény vallásra, új civilizáció alapjaira helyezkedtek, meg kell vallanunk, na-

gyon sokat haladtak, főleg technikai téren, de mindezeknek nagy áruk volt, mert mindjobban eltávolodtak Turántól. Azonban mi sem maradtunk hűek eredeti szokásainkhoz, erkölcsainkhez, mi is eltávolodtunk Turántól, s az arabok civilizációját fogadtuk el. Tehát mindkettőnknek kötelességeink vannak, vissza kell térnünk Turánhoz. A turániak irodalmát, kultúráját nekünk kell feltámasztanunk, újból felemelnünk. S ha visszatekintünk a multba, láthatjuk, hogy a török faj fennmaradását nem az biztosította, hogy úgy ahogy alkalmazkodott a nyugati civilizációhoz, hanem egyedül csak a török kard. Emellett azonban mi is fel tudunk mutatni nagy embereket a tudomány és a művészet terén is, akiket azonban azért, mert nagy emberek voltak, el akartak vitatni tőlünk különböző hamis érvekkel kimutatva, hogy nem a mi fajunkból valók s így megfosztva bennünket értékeinktől már azon sem csodálkozhatunk, hogy olyan turáni népeket, melyek ezeréves birodalmakat alkottak, barbároknak neveztek. Ne törődjünk velük. Ezzel nem azt mondom, hogy ne civilizálódjunk; igenis civilizálódunk kell, azonban nem kérünk az ő szellemi kultúrájukból, mert a mienk jobb.

Abban a helyzetben, melyben ma vagyunk, tovább nem maradhatunk. Így élnünk lehetetlen. Mindketten barátok nélkül állunk, el vagyunk hagyatva. Mi ennek az oka? Tekintsünk egy kicsit vissza a multba. Ellenfeleink hamarosan meglátták, milyen erőt képvisel és mit jelent az, ha a két turáni nép, a török és a magyar egymásra talál, s kéz a kézben, egymást támogatva lép fel, s kér jogot az európai ügyekhez való hozzászóláshoz. Igen ravaszul egymás ellen uszítottak bennünket. Elhittették velünk, hogy kölcsönösen ellenségei vagyunk egymás kultúrájának. S ez a módszer fényesen bevált. Ha együtt lettünk volna, nem bírtak volna velünk, így pedig egymást gyönyögtettük s vágtuk magunk alatt a fát. S ennek ellenére a török sohasem volt ellensége a magyarnak, hanem csak azoknak, akik a magyarokat a törökök ellen uszították.

Immár legfőbb ideje, hogy összefogjunk, mert egyesülésben az erő. Ne csak beszéljünk, hanem cselekedjünk is.«

Ezután *Pröhle Vilmos* köszöntötte fel a török képviselőket virágos török nyelven. Majd *Turchányi Tihamér* a Turáni Szövetség nevében üdvözölte a török nemzetet. A beszédekre *Aszim Turgud bej* válaszolt s hangsúlyozta, hogy úgy Magyarországbán, mint Törökországban az a hiba, hogy egy-egy gondolat megvalósítását sokan és különböző utakon akarják elérni.

Dzsemil bej lendületes török válasza *Pröhle* szavaira fejezte be a beszédek sorát, melyek után élvezetes eszmecsere indult meg, melynek kapcsán *Aszim bej* felvetette egy a Konstantinápolyban rendezendő turáni kongresszus gondolatát, melynek megszervezésére a Turáni Társaságot kérte fel.

* * *

Mahmud Csörükszolu pasa és Dzsemil bej napközben a delegációs tárgyalások szabad idejében meglátogatták a tudományegyetemet, múzeumainkat, kulturális intézményeinket, hol mindenütt szíves fogadtatásra találtak. Látogatásaik alkalmából Marzsó Lajos főtítkárunk kísérté az előkelő vendégeket.

Gül Baba élete.

A Budán eltemetett Gül Baba élettörténetére vonatkozólag különböző hagyományok forognak közszájon. Azonban e hagyományok egyikének sincs megbízható történelmi alapja. Tudomásom szerint még a legmegbízhatóbb adatok *Evlia Cselebi* utazási könyve hatodik kötetének különböző helyein foglaltaknak, melyeket összegyűjtve a következőkben ismertetek. Egyben fölkérem a történettudósokat és szakembereket, hogy amennyiben idevágó kimerítőbb és megbízható adatokkal rendelkeznek, azokat velem közölni szíveskedjenek.

Gül Babára vonatkozólag *Evlia Cselebi* útleírásában a következő részletekkel szolgál.

»Születési helye' a Szivasz kerületéhez tartozó Merzefun Kis-áziában.

Halála. Gül Baba, Szulejmán szultánt elkísérté Buda elfoglalására és amidőn először tartotta pénteki imáját a Fathie mecsetben (jelenleg Mátyás-templom), a mecset belsejében végrendeletet tett és utána meghalt. Holtteste felett a temetési imát a hadbíró, Abu Szuud efendi mondta. 200.000 mohammedán katonából álló gyülekezettel együtt Szulejmán szultán is jelen volt a halotti imánál és koporsóját személyesen is vitte. Szent holttestét a szokásos szertartásokkal a mostani Gül Baba kolostor helyére Buda földjébe tették. Gül Baba az alázatos lelkű Bektasi rendhez tartozott és II. Mehemed, Bajezid, Szelim és Szulejmán szultánok őfelségeikkel az összes hadjáratokban résztvett. — Allah dicsőítse meg nyugvóhelyét, nyugosztalja lelkét. — Szulejmán szultán őfelsége Budavárának negyedízben való elfoglalása után, az alattvalók jogügyeinek az igazság szerint való elintézésére a bagdadi parancsnokot (vezirt) Szulejmán pasát, Buda birójává nevezte ki és a fényes tugráját az említett Szulejmán pasának e szavakkal adta át: az örökösödést és biztonságot

MAGYAR
TUDOMÁNYOS AKADÉMIA
KÖNYVTÁRA

MAGYAR
TUDOMÁNYOS AKADÉMIA
KÖNYVTÁRA

el ne hanyagolja; Gül Baba Buda őre legyen! és azután fátihát mondott. Buda »piros alma« palotájának falaira Szulejmán szultán saját írásával jegyezte: »Ez a hősök lakhelye Uram, itten más nem lehet, a zsarnoknak nem lehet jó a vége. Alája a következő szent hagyományt véste: Egy órai igazság felér 70 évig tartó istenitisztelettel.«

Gül Baba kolostora. Akkor Buda-Pesten levő hét kolostor legszebbike és legdíszesebbike Gül Baba kolostora volt és nagykiterjedésű egyházi birtokkal birt, a Kakas-domb közelében Veli bég fürdője (Császárfürdő) szomszédságában fekvő szőlőkertekkel megrakott dombon épült. Belülről mindenféle bútorzattal volt díszítve. Az utazók a falára sok értelmes verset írtak. Ez a kolostor Ghazi Mihályzáde alapítványa lévén, a jövőnek menőnek (zarándokoknak) minden földi jó terítve volt benne. Gül Baba maga nyíló virágok közepett, ólomtetejű kupola alatt van eltemetve. Koporsója zöld posztóval van betakarva, boldogságos feje a Bektasi rend kalapjával fődve. Köröskörül a falak mindenféle arab írású kóránversekkel díszítve. Evlia Cselebinek óráj vonatkozó verssorait helyesnek látom itt közölni.

Őszinte barátom alázattal felkereslek téged.
 Oh Gül Baba fülemüleként hadd kesergék utánad.
 Rozsáskert rózsája, te Istenemre, hitem igaz
 Sarkcsillaga voltál Budán, te rózsák atyja,
 A kegy kincses bányájának szultánja!
 Az alázatosak főnökének keze nem lehet üres.
 Merzefunból jövén új hazát talált
 Szulejmán sah idejében itt a rózsás atya.

A verseket leírtam és azután áldást kértem lelkére.«

Abdul Latif.

Észtországi tapasztalatok.

Az egész Európát átalakító eseményeknek következtéseképpen a finn-ugor néptörzs egyik ága: az észti nemzet újra visszanyerte, az orosz birodalom szétozlása folytán, 700 évvel ezelőtt elvesztett függetlenségét s így ma három független és szabad finn-ugor népességű ország van; Suomi (Finnország), Eestí (Észtország) és hazánk.

Mint állam ezek közül a legfiatalabb és legkisebb Eestí. A mult nyáron alkalmam volt ezt az országot és lakosságát megismernem, a politikai, gazdasági és kulturális élet megnyilvánulásait tanulmányoznom. Külpolitikai

tekintetben az észtek [törekvése: jóbarátokat szerezni mindenütt. Éppen ezért nagy gondot fordítanak arra, hogy a magyarság, mint nyelvbeli rokonság miatt hozzájuk közelebb álló nemzet, mennél szélesebb rétegekben megismerhesse őket.

A hatalmas Oroszország mellett szinte vakmerőségnek tetszik ilyen kis ország alapítása. Csakugyan, még néhány évvel ezelőtt a legoptimistább ész hazafi sem merte volna álmodni, hogy nem messze Szentpétervártól ki lehessen tűzni a szabad ész állam kék-fekete-fehér lobogóját. A körülmények azonban rendkívül kedvezően alakultak az észtek számára. Oroszország annyira tönkrement, hogy nem évek, hanem évtizedek kitartó és szívós munkája szükséges újraépítésére. Míg azonban ehhez a munkához szükséges tulajdonságok hiányzanak az orosz nép jelleméből, bátran merem állítani, hogy az észtek éppen azokkal a tulajdonságokkal rendelkeznek, amelyekkel államot lehet alapítani. A finn-ugor népek — gondoljunk csak magunkra, magyarokra — általában katonás és államalkotó természetűek. S ami a kis ész állam fennmaradását biztosítani fogja, az az, hogy az államépítés legmodernebb architektikus szabályainak figyelembe vételével vetették meg országuk alapját.

Európai távlatba állítva vezetőembereiket, talán nem találunk köztük úgynevezett »nagy« államférfiakat. Talán kissé merész vagyok, ha a mostani államfőt (riigiwanem) a mi Széchenyinkkel hasonlítom össze; de kétségtelen, hogy amit nekünk Széchenyi István jelent, az az észtek számára Konstantin Päts, a riigiwanem.* Sajnos, nem ismertethetem most bővebben az ő működését, amelyet nemzete érdekében kifejtett. De mi magyarok látni akarjuk valóságban, kézzelfogható reális eredményekben a nemzet egyedeinek gazdasági alátámasztásán és erősítésén alapuló politika gyümölcseit, akkor az ész nemzetnek az utolsó évtizedekben tett fejlődését kell szemügyre vennünk! S ebben a fejlődésben Konstantin Päts-é a vezetőszerep.

Vezetőembereiket általában a nagyarányú zseniálítás helyett inkább a kiváló szakértelem és a józan, ügyesen számító elme jellemzi. Kötő tervzők és figyelmük az államélet minden szükségletére kiterjed, s ha valahol hiányt éreznek, ha látják, hogy egyes dolgokban elmaradtak a műveltebb nemzetektől, teljes egészségben igyekeznek a hiányokat vagy hibákat felismerni s azokat a legésszerűbb módon orvosolni. Ideáljuk, hogy kis országukban lehetőleg minden állampolgár jól érezze magát. Az igazi demokráciának valami oly hamisítatlan és őszinte árama járja át az egész ész népközösséget, melyet nem lehet könyvekből tanulni, nem lehet száraz elméletekből a gyakorlati életre erőszakosan alkalmazni. A nép lelki akaratóból folyik ez: hétszáz esztendő elnyomatás alatt! a sok közös szenvedés és megalázottság érzése fejlesztette ezt ki bennük. Akik együtt túrték az idegen arisztokrácia, a német lovagok, bárók és grófok, majd később az orosz katonák és hivatalnokok sokszor állatias kínzásait, azok most a jobb napokban sem akarnak megfélemlkezni egymásról! Szigorú józansággal és pontossággal törekednek az államot kormányzó férfiak arra, hogy mentő

* E cikk készültkor még Päts volt az államfő. 1922 decemberében azonban új riigiwanem, Kukkk J. lépett az ész köztársaság élére. Szerk.

több erős egzisztenciájú állampolgár tagja legyen az új országnak. Az orosz veszéllyel számolnak s ennek legerősebb ellenszerét abban találják, hogy olyan fajvédelmi politikát csinálnak, amelyet ha mi követnénk, vagy már évtizedekkel ezelőtt követtünk volna, nem lenne olyan szerencsétlen a magyarság sorsa!

A fajvédelem legfőbb célja, hogy az állam összeségét alkotó társadalmi rétegek mindegyikének érdekét lehetőleg istápolják és szociális igényeit kielégítsék. Lehet, hogy az egész azért is sikerül oly könnyen, mert náluk a társadalmi megosztottság nem mutat oly éles különbségeket, mint pl. nálunk. Az intelligenciát megbecsülik s tisztességes megélhetést biztosítanak számára, éppen úgy, mint az ipari munkáságnak és a gazdatársadalomnak. Lehet állítani, hogy az észtt állam a szociális kérdések terén minden tőle telhetőt megtesz.

Pedig a fiatal állam megszületésekor igen nagy betegséget örökölt a régi orosz világból: az agrárkérdést. Ehhez járult csakhamar a bolsevik offenzíva, amely már-már elpusztulással fenyegette. De az észtt nemzet minden fia megtette kötelességét, s az állam a földnélküliek számára tett ígérését az észtt népeket jellemző egyenességgel és becsülettel végre is hajtotta, megcsinálta a földreformot. Ezzel újra egy csomó biztos egzisztenciát teremtett, akiken legjobban megtörik a kommunista agitáció. »Birtokosok lettünk, tehát konzervatívok vagyunk«, ez a jelszavuk s nem kívánnak részesei lenni az orosz »szociális« állapotoknak. Akik a régi orosz világban elégedetlenkedtek s a szocializmus felé hajlottak, forradalmárok voltak az intelligencia tagjai közül, azok is konzervatívok, mivel politikai és gazdasági céljaik nagyrészt megvalósultak. Egy igen érdekes törekvést láttam: az intelligenciát röghöz kötni. Lehetőleg minden ú. n. »közalkalmazott« igyekszik egy kis házat vagy birtokot szerezni magának. Így erős családok alakulnak s megszapordik a bölcsök száma a kis Eestiben, ami a legbiztosabb záloga egy új állam fennmaradásának. Reméli is mindenki, főként az erős észtt férfiak és egészséges családanyák, hogy a szaporodási statisztika most, miután a politika és a gazdasági helyzet egészen más, mint az orosz uralom idején, meg fog javulni. Az állam ezen a téren is megteszi kötelességét. Árvaházakban jártam s láttam, milyen féltő gondossággal vigyáznak minden egyes embercsemetére. A gyermekek alkotják Észtország jövőjét, ezt jól tudja odafenn mindenki s ennek értelmében cselekszik! A gyermekekről való gondoskodás mellett szemet szűrt nekem az a gondosság is, amellyel az észtt állam az oroszok ellen vívott szabadságharc rokkant és beteg hősei iránt viseltetik. Hűség és hála Észtországban uralkodó fogalmak!

Nem akarom felsorolni mindazokat a terveket, amelyek még kivitelre várnak, hogy Eesti állami berendezése mennél tökéletesebb legyen. Fejlődési lehetőségek és fejlődési képességek oly arányú meglétét találtam mindenütt, ami biztosítja a jövőt. Nagyon szép kezdet és nagyszerű ígérlet mindaz, amit ott tapasztaltam. Hiszen államháztartásuk egyensúlyban van, kereskedelmi mérlegük kedvező. Valutájuk (1 márka — 8—10 magyar korona) nem erőltetetten magas, de inkább állandó s szabályosan fokozódó értékemelkedést

mutat. Jellemző, hogy budget-jükben az első helyet a honvédelem foglalja el. Számbeli kisebbségünkél fogva inkább a technikai fölény megszerzése a céljuk az oroszokkal szemben. De a hadügy ntán mindjárt a közoktatásügy következik. Tudják nagyon jól, hogy a kultúrfölény pénzbe kerül! . . .

A Balticumban, ahogy Litvániát, Lettországot és Eestit nevezik, az utóbbinak van leginkább rendben a szénája, amit személyes tapasztalatok alapján állíthatok. De közelebbi megvilágítással is szolgálhatok az észti állam épületére nézve a magyar publikumnak: ismerem a »nagy dákoromán birodalom« megalapításának körülményeit, sokat foglalkozom a cseh és a délszláv állam ügyeivel, de államkonstruálástanból Eestinek adom a pálmát!

Virányi Elemér.

Szetu népénekesek ünnepe Petseriben.

Az észti székelyek, szetuk (vagy szetukézek), kikről »Észtország« című dolgozatában lapunk szerkesztője is megemlékezik, a volt orosz Pszkov kormányzás nyugati részében, illetőleg a jelenlegi Észtország keleti határán oroszok szomszédságában élnek. A legutóbbi időkig erős orosz befolyás alatt voltak s így bizonyos mértékig orosz érzelműek is. Mióta azonban a tartui (dorpáti) béke szerint 1920-ban köztük elszórtan élő oroszokkal együtt Észtország fennhatósága alá jutottak, az észti kormány és társadalom sok gondot fordít a szetu néptörzs nemzeti érzésének felebresztésére és műveltsége fejlesztésére.

A szetuknak tiszta észti és szetu nyelvű családneveket adtak, — amelyek náluk eddig teljesen hiányoztak — mint jelenleg is az orosz uralom alatt élőknel, úgy hogy közöttük most már idegen családnevű ember nem is található. Amit viszont az észtekre nem mondhatunk, mert bizony közöttük még igen sok a német és más nyelvű családnév.

A kb. 20.000 lelket számláló szetu népnek eddig 200-nál több előadást tartottak kulturális kérdésekről. Ezenkívül az analfabéta felnőttek számára 50 ünnepnapit iskolát állítottak fel, melyben 1000-nél több felnőtt szetut tanítottak észtiül olvasni és írni, megismertették őket az észti történelemmel, földrajzzal stb. (mint érdekességet említhetjük meg, hogy a tanulók között egy 82 éves népénekesnő is akadt).

A közelmúltban elkülönítették a szetu falvakat az orosz többségű községektől s így majdnem tiszta szetu lakosságú községeket alapítottak. Ezekben a községekben már meg is ejtették az első választásokat, melyeken a lakosság 70—90 százaléka vett részt.

A múlt év végén azután megtartották az első szetu kongresszust. Most október 15-én pedig az első szetu népénekesek ünnepet rendeztek a szetu föld székhelyén, Petseri városában, az ünnepélyen kb. 100 népénekese vett részt; megjelentek ott az észti kormány képviselői és a társadalom kiválóságai is az észti állammfővel élükön.

Számos régi népéneket adtak elő, de ezenkívül több új dal és a napi eseményekről rögtönzött énekek is szerepeltek a programon. Az ünnepi

beszédeket Eisen M. G. és Anderson V. a tartui (dorpáti) észti egyetem népköltészeti tanárai tartották. Az ünnepen készült fényképfelvételekből pedig kiadják a szetu népénekesek albumát.

Sokan vettek részt az ünnepségen a finn testvérnép képviselőiben is, Ernits Vilmos dorpáti egyetemi m. tanár, az észti országház tagja útján pedig az ünnepségre meghívták magyar részről a Turáni Társaság, a Magyar Néprajzi Társaság, a Magyar Nemzeti Múzeum és a Magyar-Finn-Észti egyetemi hallgatók Szövetsége, továbbá a finn-ugor nyelvészet magyar képviselőit is.

A Turáni Társaság táviratilag üdvözölte az ünnepség rendező-bizottságát, mivel a nehéz viszonyok miatt képviselőt nem küldhetett ki.

Az ünnepség lefolyásáról Ernits Vilmos, ki régebben Magyarországon is járt, részletes leírást közölt, — magyar nyelven — melyet itt eredetiben közlünk:

»E hónap 15-én Petsriben a szetu népénekesek ünnepét megtartották. Ezen az ünnepen részt vett száznál több népénekesek, néhány népzene-művész, igen nagyszámú közönség és sok előkelő vendég, közöttük az észti belügyi és mezőgazdasági miniszterek is.

Az ünnepet igen jól sikerült ünnepjáráttal kezdték (valamennyi népénekesek szép nemzeti ruhában voltak). Megnyitó szavaiban Usai petseri iskolai tanácsos hangoztatta a szetu népének értékét, mely a szetu népműveltség eredeti megnyilvánulási módja és üdvözölte az ünnep résztvevőit. A népénekeseket igen sokan üdvözölték, többek között a belügy-miniszter is a kormány és államfő nevében. Különös tetszéssel fogadták Voolaine szetu költő szetu szellemű és nyelvű költeményeit. Voltak üdvözölő táviratok Finnországból is.

A népénekesek előadásai igen érdekesek voltak; ősrégi formában az észti kormányt és államot magasztalták, sok karéneket és népzene-darabot is előadtak. Az ünnepi beszédet Anderson tanár mondta a szetu népköltészetről, mint az észti népköltészet legősibb emlékééről. Az ünnepi vacsorán a miniszterek a népénekesekkel együtt ültek és sok üdvözölő beszédet tartottak. Az ünnep művészestéllyel végződött, amelyen sok szetu énekes először hallhatta a legjobb észti zeneművészeket, Südig Mihály zongoratanárt, Saar Márton zeneszerzőt s többeket.

A népénekeseknek díjakat adtak; a három leghíresebbnek a 5000 márkát, másoknak egyenként 500 márkát.

Az ünnepnek hatása mély volt. Az ünnep a szetu néptörzsnek megmutatta, hogy az észti kormány és nép igen sokra becsüli a szetu nép szellemi kincseit. Ez a tudat sok bátorságot ad a szetu népnek az ő nehéz kulturális versenyében az oroszországgal szemben. Ernits Vilmos.«

Melegen üdvözöljük e helyen is az észti és szetu népet. Együtt vagyunk és érzünk északi rokonainkkal nemzeti létük minden kulturális, társadalmi, politikai és gazdasági megnyilvánulásában, mert ennek folyamán igen számos olyan párhuzamot találunk, melyekben egyrészt magyar törekvések megismétlődését látjuk; másrészt pedig nagy elesettségünkben bizalmat és reményt merítünk a jobb és boldogabb jövőre.

Szécsi Jenő.

IRODALOM.

Pröhle Vilmos: Napkeletről. (Második és bővített kiadás.)
Budapest, 1922. 356 l.

A fenti című könyv tizenhárom évvel ezelőtt jelent meg először s a rokonnépek iránt érdeklődők körében már akkor is nagy feltűnést keltett előadásának üde bájával s gondolatokban való gazdagságával. A szerző most a régi 21 rajzolatot még 16-tal megtoldotta s miniszterelnökünk, *gróf Bethlen István* s v. külügyminiszterünk, *gróf Bánffy Miklós* támogatásával kiadta. A könyv a legnagyobb fokban élvezetes és tanulságos olvasmány. Szellemessége és eszmei bősége észrevétlenül viszi az olvasót a két leghatalmasabb turáni népnek: a japáninak és a töröknek szellemi világába s feltárja előttünk azok életét, szokásait s jellemi tulajdonságait. Karakterizáló erejének csak egy példájára hivatkozunk s ez »A török mint kereskedő« című jellemrajz. Jobban megismerjük e cikkből a török nép lelki világát s becsületes, rokonszenves vonásait, mint akárhány értekezésből és nehézkes fejtegetésből. Mintája a szépirodalmi formába öntött etnográfianak. A mű irányát maga a szerző a következő szavakkal jellemzi: »Minden esetleges félreértés elkerülése végett ki kell jelentenem, hogy én a turáni eszméknek olyan értelmezéséhez soha hozzá nem járulnék, amely keresztény hitünknek, keresztény öntudatunknak és keresztény elődeink iránt való kegyeletünknek rovására menne. De ilyenről nem is lehet szó. A magyar királysághoz éppen úgy hozzátartozik a kereszt, mint a korona és a kard. Ez az osztályhatatlan magyar nemzeti szentháromság. A korona a csorbítatlan Magyarországot jelképezi; a kereszt azt hirdeti, békesség mindenkinek, aki a magyart békében hagyja; a kard pedig jelentse azt, hogy jaj annak, aki a magyart bántja.«

Melegen ajánljuk olvasóink figyelmébe szerkesztőnk szép könyvét, mely a legszelebb körű érdeklődésre tarthat számot. Kapható minden könyvkereskedésben. B.

Mémoire sur la Thrace. Publications du Comité de la Thrace. 3. Constantinople, 1922.

Alighogy ez, a mi területvédő ligánk kiadványaihoz hasonló munka megjelent, a tőle várt eredményt már kivívta Kemál pasa kardja és ezt megkoronázza a lausannei konferencia.

A munkát a Népszövetséghez intézett felhívás vezeti be, melyben a Comité a nagyhatalmak figyelmét a thráciai török kérdésre hívja fel.

Hála a török nemzeti érzésnek és Kemál győztes fegyvereinek, e munka már elvesztette aktualitását, de nem lesz talán hiábavaló a művet röviden ismertetni.

Kiragadjuk mindjárt a mű elejéről a két Thráciának ethnografiai ismertetéséből a legjellemzőbb statisztikai számadatokat:

Kelet-Thrácia lakossága 643.655 lélekből áll, melyből

török	434.782	= 67.5%
görög	168.076	= 26.1%
bolgár	2.714	} = 6.4%
zsidó	21.624	
örmény	16.459	

Nyugat-Thrácia lakossága 705.113 lelket számlál, ebből:

török	536.378	= 76.6%
görög	78.629	} = 23.4%
bolgár	82.212	
zsidó, örmény stb.	7.894	

Már ezekből a számadatokból és a munkában később ismertetett történeti és kulturális jogon kívül is szembeszökően kitűnik Törökország elvitatlan joga Thrácia birtoklására.

Érdekes adatként megemlíthetjük, hogy a görögök számában bennfoglalatik (körülbelül 60.000) a *gagavuz* nevezetű ősturáni eredetű lakosság is, mely teljesen távol áll a hellénektől. A kara oguz (fekete török) őslakosság leszármazója e nép, melyet a konstantinápolyi patriarchatus erővel térített az ortodox vallásra. De ma sem ért ez a néptöredék egy szót sem görögül, hagyományai telvék ó-török legendákkal és szokásai, nyelve a többi török népekével teljesen megegyező.

Thráciában a földbirtok túlnyomóan a törökség kezén van (84%).

A munka ezután foglalkozik az ottani törökség kultúrájával. Az azelőtt kietlen sivar vidéket a török telepítés édenkertté varázsolta. Földmívelés, útépítés, iskolák, ipar és kereskedelem mind hatalmas lendületet vett azóta. Drinápoly, a hajdani kis vár gyönyörű várossá fejlődött, mely a törökség szent helyévé lett.

Majd történelmi visszapillantást nyújt a füzet és rátér a gazdasági kérdésekre, a mai kizsákmányoló görög uralomra.

Katonai és politikai kérdések fejtegetése után végső következtetésben népszavazás elrendelését kéri a népszövetségtől.

Úgyes néprajzi térkép egészíti ki az izléses kiállítású munkát, melyből sok érdekes adatot nyerhetünk e vitás területre vonatkozólag, melynek sorsa most már a török győzelmek következtében nem lehet kétséges. *Marzsó Lajos.*

Turáni népdalok. A turáni népek rokonságának és közös eredetének kutatásához értékes anyagot nyújt a turáni népek dalkincse. A zenében rejlő rokonvonások könnyen kimutathatók s ha a folklóre tudományos módszerrel nyúlunk hozzájuk, csalhatatlan eredményekre jöhetünk rá. Igen érdekes, úttörő kóták kapcsán emlékezünk most meg erről. *Turáni népdalok* címmel három füzetet adott ki a *Göncöl kiadóvállalat*: török, japáni, finn, krimi tatár, bulgár, anatóliai, kínai, észt, ukrainai és régi erdélyi népdalokat. Nemes, ós-zene zeng mindenikben. Megkapóak és művésziek. Hangversenydobogón a legszínesebb, naiv vadvirágok volnának. Meglepő rokonvonások fűzik össze e hamisítatlan néplélek-termékeket. Minket különösebben az lepett meg, hogy az a zamat, amelyet közkeletűen »kurucos«-nak nevezünk, bennezsong mindenikben. Ha magyar szöveggel énekeljük a *Hana kurabe* japáni, vagy *Fükszek minäre* krimi tatár népdalt, megtévesztően magyar ízűek. Az értékes és kiállításban is pompázó gyűjteményt olvasóink figyelmébe ajánljuk. A dalok zongorakiséretét *Szentgáli Antal* írta. A japáni és kínai dalokat ugyanő, a török és tatár népdalokat *Mohai Erzsébet* gyűjtötte. A dalokat magyarra és angolra *Békássy Gyöngyi* fordította.

HÍREK.

Halálozások. *Ghillányi Imre báró*, a Tisza-kabinet volt földművelésügyi minisztere szeptember hó 25-án sashalmi birtokán hosszú szenvedés után meghalt. Társaságunknak alapítása óta tagja volt és első helyiségünket az ő közbenjárására kapta Társaságunk a Mezőgazdasági Múzeumban, 1911 év elején, ahol az jelenlegi helyiségünkbe való költözésünkig elhelyezést talált. Megértéssel viseltetett törekvéseink iránt s támogatásban részesítette Társaságunkat a megalakulás és első szervezkedés idejében. A védnökségünk alatt álló török és más turáni eredetű ifjak magyarországi iskolázásának ügyét melegen fölkarolta és elősegítette.

Diósy Artur, a Japáni-Egyesület megalapítója és alelnöke 66 éves korában meghalt. Az elhunyt évtizedeken át foglalkozott a távoli Kelet politikai kérdéseivel, amelyekről több alapos könyve szól.

Heinrich Gusztáv a Magyar Tudományos Akadémia főttitkára 78 éves korában november hó 8-án reggel elhunyt. Úttörő tanulmánya: »Etelburg és a magyar hünmonda« indította meg a hünmondának ma is termékeny kérdését. A magyar nemzeti tudomány felvirágoztatása volt életének főfeladata és a német és magyar kultúra mély kapcsolatának legjellegzetesebb kutatója volt. Társaságunknak alapítása óta rendes tagja volt. Ő adott helyet az első turáni előadásoknak az Akadémiában, ahonnét szárnyra kelt a turáni eszme.

Musztafa Kemál pasát, a törökök nagy nemzeti hőseit és diadalait egész Törökország ünnepe. Ezrével terjesztik a nagy felszabadítónak és társainak arcképeit. Egy ilyen arcképet (melynek címe »Győzelmi emlék«) jelen számunk elején mutatunk be olvasóinknak, melynek rövid magyarázata Abdul Latif főpap szerint ez: A kép közepén van a hős Kemál arcképe a török nemzeti jelvénnel (a félholddal), mely a török csillagot veszi körül és benne, a csillagban van a hős. Alatta egy sor írás (»Megmentetted a hazát Musztafa Kemál«), melynek betűi számértékükkel egyúttal a hidszeti évet (1341) adják. Az írástól jobbra és balra három-három körben a főlshabadító hadjárat nevezetesebb mozzanatai. A nagy félholdban Musztafa Kemál pasa vezértársainak az arcképei vannak; ezek parancsnokoltak a nemzeti hadseregben a görögök kiűzetéséig (Szmirna elfoglalásáig) augusztus 26-tól szeptember 9-ig; jobbról balra haladó sorrendben: Szelaheddin Adil, Dsevad, Izeddin, Reefet (korpolti parancsnok), Muhiddin (Cilicia parancsnoka), Fevzi pasa vezérkari főnök, Iszmet (külügyminiszter, a nyugati hadsereg parancsnoka, a lausannei konferencián a megbízott delegáció vezetője), Kjazim Kara Bekir (a keleti hadsereg parancsnoka), Ali-Ihszan (a morsuli iraki török hadsereg pa-

rancsnoka) Kjazim, Nur-ed-din, Dsemal, Galib. A kép négy sarkában egy-egy nagyobb körben egyes mondatok a nemzethez buzdítólag szólnak. A jobb felső körben: »E virradatban ne félj, — nem merül el a piros lobogó«; a bal felső sarokbeli körben: »Nemzetemnek csillaga mindig ragyogni fog.« Az alsó jobb sarokban levő nagy körben: »A sikerek következménye hadseregünk általános előnyomulása 1338 aug. 26.« A kör utáni szalagban a középén:

»Nem halhat meg e hon,
S ha mégis halál a sorsa,
A nagy fájdalomnak
Nincsen koporsója.«

E képpel egyidejűleg idézzük a nagy Kemál egy kijelentését, amelyet az *Ikdam* egyik tudósítója előtt tett: »A török nemzet mindenkor szívéből kívánta a tartós békét. Soha fölösleges vért nem ontottunk és nem akarunk ontani. Nemzetünk és a török nagy nemzetgyűlés legfőbb kívánsága ez; ha a mostanáig folyt véért a felelősséget a művelt világ beismeri, akkor nincs folytatása a szörnyű tragédiának. A török nép szerényen, a nemzeti határon belül, a művelt népekhez hasonlóan, ugyanúgy és oly mértékben szabadon és önállóan akar élni.«

Magyar művészeti kiállítás Finnországban. A magyar reprezentatív kiállítások végrehajtó bizottsága a magyar kormány égisze alatt nov. 16-tól dec. 15-ig terjedő időközben Helszinkiben és Turkuban művészeti kiállítást tart rendezett, mely fényes anyagi eredménnyel járt. A kiállítás rendezője miniszteri biztosi minőségben *Déry Béla* volt, ki az egész idő alatt Finnországban tartózkodott. A kultuszminiszter megbízta dr. *Bán Aladár* főgimn. igazgatót, hogy ez alkalommal finn nyelvű előadásokat tartson a magyar művészet történeti fejlődéséről, ki e megbízás értelmében Helszinkiben, Turkuban, Poriban és Tampereban tartott vetített képekkel illusztrált előadásokat. Hálával említjük meg, hogy finn testvéreink a magyar kiküldötteket a legmelegebb vendégszeretettel fogadták s helszinkini tartózkodásuk alatt a finn kormány látta őket vendégül s maga az államfő, *K. J. Ståhlberg* köztársasági elnök kihallgatáson fogadta és fogadó délutánjaira meghívta őket. A kiállítás finnországi komitéjának elnöke, *Jotuni Alfréd* követünk *Bornemissa Gyula* báró estélyén mondott szép beszédében a következőleg fejezte ki a finn nemzet érzelmeit: »Nagy örömmel fogadtuk a magyar kiállítást. Úgy érezzük, mintha a távoli rokon nép hősi kezét nyujtaná felénk a kultúrközösség jeléül. A kiállított műtárgyak szemléleténél az a gondolat ötlött eszembe, mely bizonyára sok honfitársam lelkét is betöltötte, hogy a kultúrmező, melyet ez alkotások jelentenek, nem szorul a jelenlegi magyar politikai határok közé; sokkal nagyobb térre terjed az: a Kárpátoktól az Adriáig. E területre a magyar kultúra nyomta rá letörölhetetlenül bélyegét. Az oláh király megkoronázása Kolozsvárott nem semmisítheti meg a magyar kultúrát Erdélyben s a szlovákok sem a Kárpátok bérceinél, sem a szerbek az Alduna mentén. Virágozik ez a magyar szellem az idegen hatalmak ellenére is s jogos helyet követel magának a művelt nemzetek életében.« Hálával örökítjük meg aényt, hogy a finn művészetkedvelő közönség nemcsak a kiállított

tárgyak műbecse iránti méltánylásból, hanem a nehéz viszonyok közt élő magyar művészek iránti figyelemből is igyekezett vásárlásaival előmozdítani a kiállítás anyagi sikerét, mely együtt járt az erkölcsivel, úgy hogy művészeinknek az eladott tárgyak után tizenkét millió korona jutott. Sajnálattal konstatáljuk azonban a »Magyarság« január 18-i számában közölt finnországi híradás alapján, hogy a tolakodó üzérkedés ezt a szép alkalmat is arra hasznáta fel, hogy illetéktelen haszonra tegyen szert. Egy magyarországi kereskedelmi utazó ugyanis több finn városban gyöngébb minőségű anyagot árusított, úgy tüntetve föl, mintha az is az említett kiállítás anyagából származnék. A magyar művészet reputációja érdekében résen kell lennünk, hogy hasonló visszaéléseket a jövőben lehetetlenné tegyünk.

A turáni népek jelene és jövője. Márki Sándor dr. egyetemi tanár, kiváló munkatársunk, ezzel a címmel érdekes előadást tartott január 11-én az Egyesült Keresztény Nemzeti Liga II. kerületi csoportja előtt. Márki arra utalt, hogy a turániak Európában ma négy, Ázsiában szintén négy önálló államban élnek, amelyeknek területe 55 millió négyzetkilométer 433 millió lakossal. Eurázia területének egynegyede, a lakosságnak egyharmada tehát az övék s ebben a legfontosabb az, hogy együvé tartozásukat érezni kezdik. Ázsia nem Kong-fu-ce könyveivel, vagy a Koránnal, nem Attila, Temudsin és Tamerlan fegyvereivel jön, ha jön, Európa ellen, hanem Kelet és Nyugat világnézetének kiegyenlítésével s azzal az erős faji, nemzeti és egyéni tudattal, mely másoknak sérelme nélkül illeszkedik be az emberiség megtisztított fogalmába. Helyzetük azt követeli, hogy fenyegetett vagy már el is rabolt szabadságukat megvédjék; jövő feladatuk pedig azt, hogy régtől heverő anyagi és szellemi értékeikkel az emberiség mélyen sülyedt színvonalát fölemeljék.

Török-magyar ünnepség Gül Baba halálának évfordulóján. 1922 szeptember hó 22-én, Gül Baba halálának évfordulóján megható ünnepség folyt le a »Rózsák atyja« sírjánál, ahol a budapesti törökök összegyűltek. Képviseltette magát a Turáni Társaság, melynek nevében megjelentek: Paikert Alajos elnökhelyettes, Marzós Lajos főtítkárr és Szécsi Gy. Jenő igazgató. Kivonult az egyetemi ifjúság, a Szefer, Hungaria és Csaba szövetségének küldöttsége, az egész budapesti török kolónia Dzsemaledin bej konzul, Abdul Lalif főpap vezetésével. A türbében imádsággal és a Korán olvasásával kezdődött az ünnepség, mely után a nyolcszegletű udvarra vonultak ki az egybegyűltek. Az udvar már ekkor tömve volt lelkes egyetemi hallgatókkal és a testvérnemzettel együttérzőkkel. Paikert Alajos, a Turáni Társaság elnökhelyettese intézett először beszédet a török nemzethez. — A török nemzet éveken át küzdött — úgy mond — a mohammedán egységért és hogy fővárosuk ismét fővárosuk legyen. Ügylátszik most s hinni akarom, hogy ez a vágyuk végre teljesül és ebből az alkalomból nem mulaszthatjuk el, hogy szívünk mélyéből ne üdvözljük a vitéz török nemzet hősi fiait, akik nem hajlottak meg más, csak nemzeti génuszuk előtt. Tanulság ez számunkra, hogy az erős akarat, a lángoló hazaszeretet, összetartás és önfeláldozás diadalt arat. — A hatalmas csokjasával fogadott beszéd után Lendvai Béla a

Turul nevében üdvözölte a török nemzetet, melyre Mehmed Fahreddin, török hallgató válaszolt, éltetve az integer Magyarországot. Hajdu László török beszédben fejezte ki a magyarok örömét a szabadságharcot vivő török nemzet győzelmei felett. Majd Abdul Lalif főpap magyar nyelven válaszolt, ismertette a török nép küzdelmeit a »művel« nyugat ellen, mely a török nép kegyetlenségeiről, keresztényüldözéséről szóló hazug hírekkel kürtölte tele a világot tehetetlen dühében. A Szózat és az Ej Votamin török himnusz elnéklése után a jelenlévők mélyen meghatva oszlottak szét.

K. G. Idman, Finnország magyar követe, június hóban Budapestre érkezett s a Kormányzó úrnál kihallgatáson jelent meg. Tiszteletére a Turáni Társaság június 21-én ötórai teát adott a Gellért-szálló terraszán, melyen többek közt megjelent gróf Bánffy Miklós külügyminiszter, Pekár Gyula elnök, Paikert Alajos alelnök, Kettunen L. dorpáti egyetemi tanár stb.

Alex. Hellat, Észtország magyar követe, szeptember 23-án nyújtotta át megbízó levelét a Kormányzó úr Ófőméltóságának. Hellat, ki egyúttal lengyel követ is volt, november hóban Észtország külügyminiszterévé neveztetett ki.

Török küldöttség »A Nép«-nél. A merszinai Isztihbarat, a török távirati iroda munkatársai, Mehmed Szadeddin és Mehmed Nureddin török hírlapírók, az »Isztihbarat« megbízásából megjelentek »A Nép« szerkesztőségében és a következő levelet nyújtották át:

»A török nemzet diadalmas napjaiban nem feledkezik meg azokról a barátairól, akik a balsorsban is hűen kitartottak mellette és vele együtt éreztek. *A Nép*, a magyar nemzet egyik első sajtóorgánuma, a legnehezebb időben is a török függetlenség és a turáni eszme ügye mellé állott.

Ezt nem felejtjük el és most, a diadalmak napján, meleg, hálás köszönetünket és baráti kézszerítésünket küldjük a nagy *Turán* nemes magyar népének és ezen fenkölt nép zászlóvivőjének, *A Nép*-nek. *Asky bej*, az angorai kormány merszinai sajtófőnöke.«

Ahmed Riza bej ünneplése. Az augusztus végén Budapesten tartott interparlamentáris unió tanácskozásaira Törökország Ahmed Riza bej kiváló politikust küldötte ki, aki ez alkalomból több napig tartózkodott fővárosunkban.

Tiszteletére szeptember 5-én a Turáni Társaság meghitt társasvacsorát rendezett, melyen rajta kívül megjelentek Pekár Gyula elnök, Paikert Alajos elnökhelyettes, Mészáros Gyula, Szentgály Antal, barátosi Balogh Benedek, Bán Aladár, Marzsó Lajos, Abdul Latif török főpap és Tagan baskir ezredes.

A pohárköszöntőt Paikert Alajos mondta francia nyelven, melyben Ahmed Riza bejt, az Unio és Progrès Komité megalakítóját üdvözölte. »Öexcellenciája ellensége volt a turáni eszmének, — mondotta — mert nem ismerte annak mibenlétét. A turánizmus nem ellensége a civilizációnak, hanem arra törekszik, hogy az összes turáni népek összetartozandóságuk érzésében egyesüljenek közös érdekeink megvédésére. Jól tudom, hogy Öexcellenciája ebben a felfogásban velünk érez és hogy e munkánkban birni fogjuk értékes együttműködését, a két rokonnemzet, a török és a magyar javára.«

A köszöntőre Ahmed Riza bej válaszolt, kijelentvén, hogy ő nem volt ellensége a turáni ideának, csak az ő politikája az összes nemzetiségek egyenjogúsítása és egységesítése volt a Török birodalomban, faji és vallási különbség nélkül. Szívesen csatlakozik ehhez a mozgalomhoz. Ha a turáni eredetű nemzetek egy nagy családban egyesülnek, a Turáni Társaság óriási szolgálatot tett a turánságnak és az egész világnak.

Ezután a Turáni Szövetség nevében *Szentgály Antal* üdvözölte a török nemzet képviselőjét. Beszédében kiemelte, hogy a hős török nemzet győzelmé nemcsak a török nemzeté, hanem az összes elnyomott turáni nemzetké, mert a török nemzet megmutatta azt az utat, melyet a halálra ítél, elnyomott turáni nemzeteknek követni kell.

Török győzelmek ünneplése Budapesten. Kemál pasa győzelmes előnyomulását a magyar sajtó és társadalom élénk rokonszenvvel kíséri.

Az *Ébredő Magyarok Egyesületének* budapesti szervezetei szeptember 17-én, vasárnap délben *Pröhle Vilmos* egyetemi tanár vezetésével 18-tagú küldöttséget menesztettek a budapesti török főkonzulhoz, hogy őt mint a török testvérnemzet képviselőjét üdvözölje. A küldöttséget *Dzsemaleddin bej* konzul *Nadir Eigueleffendi* alkonzul, *Dzselal bej* titkár és *Abdul Latif* török főpap társaságában fogadta.

Töröknyelvű üdvözlő beszédében *Pröhle Vilmos* kifejtette, hogy a törökkel testvér magyar nemzet fiait őszinte és mély örömmel töltik el a török nemzet dicsőséges hadseregének világraszóló diadalai. Beszédét így végezte: »A hálás utókor kegyelete virasszon szüntelenül az önök magasztos szabadságharcainak hősi halottai felett, legyen áldott a föld, amelyben nyugosznak és legyen az a föld mindig török és szabad. Éljen a diadalmas *ghazi Musztafa Kemál* pasa. Éljen, viruljon örökre nagy Törökország.«

A török urak mély megindulással hallgatták *Pröhle* beszédét, melyre *Dzsemaleddin bej* konzul lendületes beszéddel felelt. Többi közt ezt mondotta: »A törökség és a magyarság egy és ugyanazon tiszta forrásból származnak. Innét ered a két nép egymás iránt való szeretete és testvéri együttérzése, mely a történelmi adatoknál is régiebb és bensőségebb. Hogy győzelmeinkben az igazlelkű magyar nép a legbensőségebb érzéssel vesz részt, ahhoz kétség nem férhet. Azért az összes török szívek tolmácsaként mondok őszinte, meleg köszönetet.«

Lóczy Lajos síremlékének leleplezése. Lóczy Lajosnak az 1920 májusban elhunyt világhírnagy magyar geologusnak és geográfusnak, a Turáni Társaság társelnökének síremlékét november 12-én, vasárnap leplezték le a balatonarácsi temetőben.

A leleplezésen megjelent a megboldogult tudós özvegye és idősebbik fia, ifj. Lóczy Lajos egyetemi magántanár, továbbá *Cholnoky Jenő*, *Papp Károly* egyetemi tanárok, *Laczkó Dezső* a veszprémi múzeum igazgatója és még sokan.

A felavatást *Luttor Ferenc* balatonfüredi plébános áldása előzte meg, majd a magyar tudósok nevében *Cholnoky Jenő* A Magyar Földrajzi Társaság elnöke mondott beszédet.

A síremlék hatalmas balatoni vöröshomokkőből készült és a megboldogult fia emeltette édesatyja emlékének.

Cholnoky Jenő akadémiai székfoglalója. A Magyar Tudományos Akadémia matematika-természettudományi osztályának október 23-i felolvasó ülésén tartotta *Cholnoky Jenő* egyetemi tanár, Társaságunk társelnöke, székfoglaló értekezését a Yang-cze Kiang deltájának földrajzáról.

A Yang-cze Kiang deltájának és a Cian-te Kiang vidékének földrajzi megvilágítása után a Tai-hu és a delták alakulási törvényét vizsgálta és keleti utazásán szerzett személyes tapasztalatai alapján kimutatta, hogy a harmadik Kiang a Hoangzho lehetett.

A delta vidékének geologiai elemzése után a környék csatornarendszerét és a lakosság életkörülményeit ismertette. A deltavidék területe körülbelül akkora, mint a történelmi Magyarország és vidékén húszmillió lélek lakik. A probléma megoldásával Cholnoky Jenőt húsz évvel ezelőtt maga Richtenhofen báró bízta meg.

A turáni tárgyú előadást az Akadémia nagy tetszéssel fogadta és Horváth Géza osztályelnök üdvözölte Cholnoky Jenőt.

Ilbak Ella a májusban Budapesten szerepelt hírneves észt táncművésznő mult novemberben ismét ellátogatott hozzánk. Ez alkalommal újabb plasztikai táncalakításait mutatta be az Operaházban fényes művészi sikerrel. Az előadáson a kormányzó is megjelent. Társaságunk koszorút nyújtott át a művésznőnek a szép est emlékéül. Mint a finn és észt lapokból értesülünk, Ilbak Ella a helsinki nemzeti színházban s a tallinni (Reval) Estonia-színházban szintén föllépett december hó folyamán s mindkét városban elismerést és dicsőséget szerzett művészetével.

Vikár Béla régi tagtársunkat, a Turán volt szerkesztőjét a Finn Írók Szövetsége tiszteletbeli tagul választotta. Gratulálunk a szép kitüntetéshez!

Bán Aladárt, a Turán szerkesztőjét a turkui (Abo) finn egyetem Finn-magyar-észt Köre, valamint a Szatakuntai Irodalmi Társaság a finn-ugor népek kultúrkapcsolatának fejlesztésében szerzett érdemei elismerésül tiszteleti tagjának választotta.

Török-estély. Az Egyesült Keresztény Nemzeti Liga terézvárosi osztálya kaszinójában sikerült török-estélyt rendezett a török-magyar barátság mélyítésére. Turchányi Tihámér a török testvérnemzet magyarországi szerepét festette rokonszenves vonásokkal, Szathmáry István Kemál pasához írt költeményét és irredenta-verseit olvasta fel, Simonffy Margit Tevfik Fikrett, Aka Gündüz és Enisz Behids magyarbarát verseit szavalta Vikár Béla fordításában. Tahszin, Vahid és Muhszin bejek török zeneműveket adtak elő eredeti török hangszereiken, Szentistvány Juliska tamburakiséret mellett érdekes török dalokat énekelt. A nagyszámú előkelő közönség soraiban József Ferenc kir. herceg is megjelent, akit Laurentzi Vilmos üdvözölt a Liga nevében. A hallgatóság lelkesen élte a török-magyar barátságot.

Rágalomhadjárat Törökország ellen. A világsajtóban nap nap után látnak napvilágot olyan cikkek, melyek a törökországi keresztény üldözésekről, védtelen örmények és görögök, férfiak és nők kínzásáról és legyilkolásáról szólnak.

Nem is kellene ezekről a cikkekről megemlékeznünk, ha sajnos a testvér magyar nemzet sajtóorgánumai is nem hoznák ezeket a hazugságokat és rágalmakat minden megjegyzés nélkül.

Az amerikai Közel Kelet segítőakció volt hivatalnokai, Yavel és társai, megbízatásukkal visszaélve az ellenséges államok javára kémkedtek, miért is őket az angorai kormány kiutasította. Yavel most a Times hasábjain tehetetlen dühében szórja világszerte rágalmait s így iparkodik a világ közleményét megtevesztve a törökség ellen hangulatot kelteni.

Hireszteléseiből természetesen egy szó sem igaz, mint azt már Mr. Jaquith az amerikai segélyakció angorai igazgatója is többszörösen megcáfolta.

Ez úton is felhívjuk a magyar lapok szerkesztősegeit, hogy az ú. n. török atrocitásokról szóló híreket ne közöljék, mert a török közvélemény azokról tudomást szerezve, végtelenül fájjalja, hogy még a lovagias testvérnemzet sajtója is hemzseg ezektől a célzatos hírektől. Ha Kisáziában és Thráciában atrocitások fordulnak elő, azokat nem a török nép, hanem a megvert görögök stb. követik el.

Gondoljunk csak a »bécsi magyar emigránsok« rágalomhadjáratára. Épp ilyen hiresztelések a török kegyetlenkedésekről szóló hírek, miért is újból felkérjük a magyar közvéleményt, hogy azoknak hitelt ne adjon.

Magyar cserkészek finnországi útja. A »Fehér sas« cserkészcsoport a nyáron Finnországban járt tanulmányúton és ott is táborozott. A csapat küldöttsége *Ispánovics Sándor* parancsnok vezetésével hazatérte után tisztelt Magyarországot első főcserkésze, *Teleki Pál* gróf előtt s érdekes albumokat nyújtott át Finnország városairól és kulturájáról. Nagy lelkesedéssel beszéltek arról a szeretetről, melyben részük volt.

A magyarság anthropológiája. Négy évtized előtt indította meg *Török Aurél* a magyarság embertani megismerésének szentelt folyóiratát, az *Anthropologiai Füzeteket*, amelyekből azonban csak egy kötet jelent meg. A Magyar Néprajzi Társaság embertani szakosztálya most újra megindítja a folyóiratot *Bartucz Lajos* dr. szerkesztésében.

Lavotta, Zempléni Árpád és Bernáth Béla emlékműveinek leleplezése Tállyán. Hármasszoros emlékmű leleplezésének ünnepe zajlott le szeptember 24-én Tállyán. *Lavotta János* a magyar klasszikus zene atyamestere, *Zempléni Árpád* a »Turáni Dalok« költője és *Bernáth Béla*, a kiváló bortermelő emlékét örököltette meg a hatalmas gránitoszlop, melynek három oldalán életnagyságú bronzreliefek őrzik meg emléküket.

Az ünnepség istentisztelettel kezdődött. Délután pedig hatalmas tömeg jelenlétében leleplezték az emlékművet. A délutáni ünnepeget a tállyai református dalárda a Himnusszal nyitotta meg. Majd *Kovácsy Ferenc*, a szoborbizottság elnöke üdvözölte a vendégeket, *Vikár Béla* pedig ünnepi beszédet mondott.

Tagán baskir alezredes. Július folyamán Budapestre érkezett, Tagán Ahindsán alezredes, ki tősgyökeres baskir családból származik; bár az orosz hadseregben szolgált, megmaradt nemzeti érzésű baskir embernek. Jelenleg a debreceni gazdasági akadémia hallgatója óhajt lenni, hogy ott szerzendő tapasztalatait a majdan független hazája, Baskíria javára érvényesíthesse. Adja a magyarok Istene, hogy úgy legyen.

Päts Konstantinnak, az észt köztársaság volt elnökének és miniszterelnökének, a magyar hadifoglyoknak a fogságban történt ellátása, nehéz sorsuknak enyhítése, valamint a hazaszállítási akció lebonyolítása körül szerzett érdemei elismerésül a Kormányzó a Magyar Vöröskereszt érdemcsillagát adományozta.

Magyarbarát finn tudós halála. Finnországból tudatják, hogy a turkui (Ábo) egyetem tanára, *Ojansuu* Henrik dr. élete ötvenedik évében rövid szenvedés után január 18-án elhunyt. A megboldogult jól beszélte nyelvünket s kiváló buzgóságot fejtett ki a finn-magyar baráti viszony mélyítésében. Egy hónapja, hogy a turkui VI. magyar reprezentatív kiállítás rendezésében tevékeny részt vett, melyen a megnyitó beszédet ő és *Déry* Béla mondotta. Ugyancsak ő rendezte a turkui *Petőfi*-ünnepet, mely alkalommal a magyar kiküldöttet, *Bán* Aladárt az ő meleg családi otthona fogadta vendégül. Ő alapította a turkui egyetem finn-magyar-észt körét, mely célul tűzte ki e három rokonnemzet közt testvéri érintkezést létesíteni. Nagyszámú művei a finn-magyar nyelvészeti irodalom legértékesebb termékei közé tartoznak. Halála híre nálunk is őszinte és mély részvétet kelt, mert sok jóbarátja és tisztelője volt Magyarországon.

Enver pasa a turkesztáni köztársaság elnöke. A Liva-el-Iszlám Berlinben megjelenő török nacionalista lap híradása szerint Enver pasának sikerült Bochara és Viva kánságokat, valamint Turkesztán nagy részét is megtisztítani a vörösöktől. Enver pasa most független Bochara, Kiva és Turkesztán köztársaságok elnöke és hadainak legfőbb parancsnoka. *A török nacionalista és turánista mozgalmat legyőzhetetlennek tartja.* Hívei rajongó lelkesedéssel és mély hódolattal veszik körül, hadereje különböző tatár és turkmen törzseivel állandóan szaporodik.

TÁRSASÁGI ÜGYEK.

Magyar iskolát végzett török ifjak egyesülete.

A *Turán* előző számában röviden hírt adtunk arról, hogy a Magyarországon tanult s hazájukba visszatért török ifjak egyesületet alakítottak. Az egyesület elnöksége most meglehangú átiratban értesítette erről a Turáni Társaságot, melynek védnöksége alatt végezték Magyarországon tanulmányi feladataikat s megküldötték az egyesületnek a török belügyminisztérium által jóváhagyott alapszabályait is.

Az egyesület célja a magyar iskolát végzett s Törökországban tartózkodó ifjak közötti összetartás és baráti együttérzés ápolása, a társas érintkezés révén a tagok szakismereteinek továbbfejlesztése, a gyakorlatban nyert tapasztalatoknak kölcsönös megbeszélése; azon ifjaknak, akik tanulmányaik folytatása végett Magyarországra szándékoznak utazni, segítőkészet nyújt s őket kellő útbaigazítással látja el. Távolabbi cél Törökországnak a tudomány, művészet és közgazdaság terén való fejlesztése, továbbá a török-magyar barátság mélyítése.

Jelenlegi tisztikar: elnök: Mahmud Kemaleddin bej, főtitkár: Fevzi Numan bej, pénztáros: Hüsezin Muhi bej, delegátus: Huszeneddin Reha bej, választmányi tagok: Haszán Hulki bej, Semih Rustem bej, Muammer Nuri bej, kik a legkülönbözőbb (gazdasági, technikai stb.) végzettséggel mentek haza tőlünk.

Szívből köszöntjük az egyesületet működésének megindulása alkalmából, őszintén kívánjuk, hogy kitűzött céljait mennél sikeresebben szolgálhassa s biztosítjuk őt, hogy nemes törekvéseiben mindenkor számíthat lelkes támogatásunkra és közreműködésünkre.

Sz. J.

Új tagok.

Az elmúlt év második felében a következő új tagok választottak Társaságunkba: a) *Alapító tagokul*: Bogár Lajos, Bokor Elemér, Hevessy László. — b) *Rendes tagokul*: Glock Tivadar, dr. Kovács Karap Ernő, Perczel Armand. — c) *Pártoló tagokul*: Androviczky József, Antal László, Baitz József, Benke József, Császár Ferenc, Ékessy Berta, Györbiró György, Habel Viktor, Haromy Ferenc, dr. Hadnagy Zoltán, Hodászy Benjamin, Horváth Imre,

Istvánffy Miklós, báró Karg János, Kiss József, Kisantal Mária, Karvázy Zsigmond, Kelecsényi Géza, Kovács Lajos, Koródy Alice, Kölln József, Kronovetter Béla, Linder Gizella, Margittay József, Meszéna Jolán, dr. Péch Aladár, Povázsay László, Reinheimer Dezső, Saguly József, Sepsy Józsefné, Schirfner Rózsa, Sipos Béla, Szabó Margit, Szentmiklóssy Nándor, Tantó József, Tóth Rezső, Töttösy Aladár.

Új tagtársainkat melegen köszöntjük Társaságunkban s kérjük lelkes támogatásukat és munkásságukat a turáni eszme érdekében.

- VI. előadás: Március 22. *Zübeir Hamid bej*: A tatárok küzdelmei és kultúr-
törekvései.
- VII. » Március 29. *Dr. Fekete Lajos*: A nő az oszmanli törököknél.
- VIII. » Április 5. *Dr. Moravcsik Gyula*: Bizánc és a turáni népek.
- IX.—X. » Április 12—19. *Dr. Lechner Jenő*: A turáni népek irányító hatásai
az európai művészeti kultúrában. (Vetített képekkel.)
- XI. » Április 26. *Pekár Gyula*: A turáni népek ruházata.
- XII. » Május 3. *Dr. Pálosi Ervin*: A turáni gondolat megvalósításának
gazdasági alapjai.
- XIII. » Május 17. *J. W. Zlatarszky* szófiai egyetemi tanár: Bulgária. (Vetített
képekkel.)
- XIV. » Május 24. *Dr. Kovács Karap Ernő*: A turáni összetartozandóság
tudata Keleten.
Pekár Gyula: Zárószó.

Belépődíj nincs.

Vendégeket szívesen látunk.

Turáni Társaság, Országháza, VII. kapu.

TURÁNI TÁRSASÁG.

Alapított: 1910-ben.

Székhelye: BUDAPEST, ORSZÁGHÁZA, VII. KAPU.

A társaság elnöke: *dr. Pekár Gyula*. Elnökhelyettes: *Paikert Alajos*.
Főtítkár: *V. Marzsó Lajos*. Ügyvezető igazgató: *Szécsi György Jenő*.
Telefon: Képviselőház, Turáni Társaság.

A TURÁNI TÁRSASÁG

kiadóhivatalában a következő kiadványok kaphatók:

Turán 1915. évfolyam	Ára	80.— K
» 1917. »	»	200.— »
» 1918. »	»	200.— »
» 1921. »	»	60.— »
» 1922. I. és II. évnegyed külön-külön	»	65.— »
<i>Szentgály Antal</i> : Szibéria	»	20.— »
<i>Posta Béla</i> : A moszlim művészet hatásának példái Erdélyben	»	20.— »
<i>Paikert Alajos</i> : A turáni eszme	»	20.— »
<i>Márki Sándor</i> : A turáni népek története	»	20.— »
— Kapcsolatok a turáni népek történetével	»	20.— »
<i>Dr. Horváth Jenő</i> : A modern Kelet (1498—1920)	»	150.— »
<i>Cholnoky Jenő</i> : A turáni gondolat és a turáni népek ismertetése	»	50.— »

Vámbéry-plakett: Vámbéry Ármin 80 éves születésnapjára készítette a Turáni Társaság. Ára 300 korona.

TURÁN

Turaanilaisen Seuran aikakauskirja. Toimittajat: tri Aladár Bán ja tri Vilmos Pröhle.

Aikakauskirja toimii turaanilaisten kansojen historian, kirjallisuuden, kulttuuripyrkimysten, kansatieteen, maantieteen ja taloudellisen elämän alalla.

Toimitus ja konttori: Budapest, Országháza, VII. kapu. (Parlamenttitalo, portti VII.)

توران

تورانہ جمعیتی مجموعہ کی

مجموعہ تورانلیک ماہنامہ

مہ فی و ہر مہ ماہ لیکر بلہ ادبیات

اتنوگرافیا و جغرافیہ سیاسی

اولور

مؤلفاری: دوکتور بانہ آلادار

دوکتور پروا ویلیوسہ

„ТУРАН“

ОРГАН НА ТУРАНСКОТО
ДРУЖЕСТВО.

Редактори: Др. Аладар Бан и Др.
Вилхелм Прюле.

Списанието се занимава с историята и литературата на туранските народи, с настоящия им живот, културните им старания, с етнографията им, економическите и географическите им отношения.

Редакция и администация: Будапеща, Парламент, Врата VII.

(Budapest, Országháza, VII. kapu.)

TURÁN

Revue trimensuelle, organe de la Société Touranienne, redigée par le dr. Aladár Bán et le dr. Guillaume Pröhle.

La revue «Turán» s'occupe de l'histoire, de l'ethnographie, de la situation politique et de la littérature des peuples touraniens, ainsi que de leurs aspirations culturelles et de leurs rapports historiques, économiques et politiques avec les pays occidentaux.

Redaction et administration: Budapest, Országháza, VII. kapu. (Parlement, porte VII.)